NICOLAI HIERONYMI
GVNDLINGII J. C.

IVS NATVRÆ
AC
GENTIVM
CONNEXA RATIONE
NOVAQUE METHODO
ELABORATVM
ET A PRÆSVMTIS OPINIONIBVS
ALIISQVE INEPTIIS
VACVVM.

Editio nova auctior & emendatior.

GENEVÆ,
Sumptibus ANTONII PHILIBERT.
MDCCLI.

VIRO

ILLUSTRI AC SAPIENTIÆ
LAVDE EXCELLENTISSIMO

DOMINO
IOANNI ANDREÆ
DE KRAVT

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
BORSVSSIÆ REGI A CONSILIIS
TAM BELLI QVAM ÆRARII
INTIMI

DOMINO SVO LONGE BENIGNISSIMO

NICOL. HIERON. GVNDLINGIVS
F.

quo die mihi de ſama cognitus es, DOMINE, iniecta mihi eſt cupiditas ad te ſalutandum, & declarandam Tibi, quibus poſſem modis, obſeruantiam atque affectum meum. Adeo tuum ingenium,

tuus candor, tua animi æquitas atque ſuauitas e longinquo lucebant, vt me quodammodo ad TE contemplandum coram & colloquendum acriter incitarent. Cui deſiderio cum parerem denique, atque indulgerem, quam acuta omnia, quam apta, quam miranda deprehendi! Vox, geſtus, oratio de rebus grauiſſimis, ſapientia in iis, quæ ad Rem-publicam pertinent, ſtudiorum non tantum, verum etiam ſtudioſorum amor præclarus ita me affecerunt, ut TE maxima cum reverentia cœperim diligere. Et hic autem non tam refrixit iudicio amor, quam manſit, & auctus eſt, quum frater tuus, cuius mihi acerba nuper & immatura mors vi-

visa est, aditum ad TE aperiret commodiorem, & beneuolentiam mihi conciliaret tuam, beneuolentiam omni melle iucundiorem. Ea dulcedine semel atque iterum pellectus nondum potui quiescere: adeo mihi prorsus placuit imago antiquæ & vernaculæ virtutis: tam mirifice lepor tuus omnes sensus capiebat, vt cum Halæ Saxonum essem, Berolinum cogitarem, cum litteris inuigilarem, Tui memoria recurreret, hoc est, dignitas, celebritas, gloria, & animo & consilio parata prudentia. Proinde existimationem aliquam accipere putabam, si necessitudini insertus tuæ nouum fauoris pignus consequerer, &, gremio exceptus tuo, eam in benig-

nignitate constantiam nanciscerer, quæ finiri, nisi tua morte, quam DEVS auertat longe, nequeat. Ex eo vero tempore, quanta propensio in ore, quantum in facto erga me studium, quam pari libra grauitas comitasque, quot argumenta, quot signa optimæ, quæso, apparuerunt mentis & prolixissimæ in me voluntatis? Sane indignus tua gratia forem, si me ex animo vereque diligi quadantenus ambigerem: quum & nostra fortuna ea videatur ac tua, vt simulandi caussa non sit. De illo autem non possum non publice testari, TE, cum tota aula gratissimus sis, & in procerum REGISQVE potentissimi deliciis habearis, fecisse quoque, vt

&

& mea Muſa iiſdem innoteſceret, meumque in ingenuas litteras ſtudium maximis hominibus commendaretur, a quorum benignitate affectuque ſors noſtra pendet. Quis enim tot laboribus animum fatigaret, aut corpus adfligeret, niſi forent, qui nobis præberent adſenſum, qui excitarent languentes, excitatos fouerunt, & dicta denique noſtra auidiſſimis auribus exciperent? Qui ſine eius generis conſideratione incredibili labore in artium, licet honeſtiſſimarum, diſciplinas incumbant, vti rari ſunt; ita nusquam forte, niſi in diuiniſſimæ familiæ cœtu extra hunc orbem inueniuntur. Quamobrem mecum ſane perliberaliter egiſti, quando in

hac

hac parte me ſtudio ſatis mea ſponte flagrantem acrius inflammaſti, & in illorum conſpectum produxiſti, quorum nomina factis egregiis teſtata virtus cum æternitate coniunget. Ea ratione autem TV potiſſimum in cauſſa fuiſti, quare me ipſum a vulgata venalium magiſtrorum diſciplina liberatum maioribus rebus addixerim, nullique operæ parcens nova præſidia circumſpexerim, quibus ad decus, ad gloriam, ad mortalia contenderem. Quod ob eam cauſſam ſcribo, vt intelligas, cum Tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimum, de benevolentia ſingulari tua, quod me dignum putaueris, quem innumeris be-

ne-

neficiis cumulares, & commendatione tua ornatum in luce collocares. Vtinam domus mea, aut ciuitas, vbi spiritum traho, abesset propius ab illa, vbi TV in laude versaris, & REGI sagacissimo dilectus ambulas, & largo sinu opes sapientiæ effundis, & consilii plenus commercia, arte facta, pace belloque necessaria apte disponis. Mihi crede, singulis ego diebus gratias Tibi persoluerem, nomen tuum exquisitis in hanc rem verbis celebrarem, eoque pacto & mihi satisfacerem, & publicæ rei, quæ vigilias laboresque Tuos merito suspicit, ac TE florentem ingenio, honoribus, auctoritate, dexteritate præstantem sine

in-

intermissione miratur. Quod aliqua tamen ratione ut consequerer, feci nunc, quo ius naturæ ac gentium, quod in publicum emitto, Tuo inscriptum nomini exiret, ne lateret quemquam, me laudum tuarum admiratione incensum statuisse aliquando, meam in virtutibus tuis prædicandis voluntatem ostendere. Nullum mihi dubium hæret, quin neque TV DOMINE, neque alii sint animum inducturi, ac si ficta tuam gratiam laudatione vellem colligere, Teneo iam illam: fruor benignissimo fauore tuo: id TV te scis, ego sentio, ceteri vident, ad unum omnes, credo, intelligunt. Quidquid facio, ea fini a me fieri scito,

*vt mei erga Te ſtudii cauſſa ve-
riſſima exponatur, TVque
exiſtimes, me nihil maluiſſe,
quam grati hominis ex hoc fa-
cto referre elogium. In hoc quip-
pe genere gloriari iuuat: hoc
ſolo laudem meam illuſtriorem
fieri confido: hac circumdatus
in muſeo meo ſedeo, & mor-
talitatem ante oculos habeo: a
qua tamen adſerere me eius ge-
neris monimento ſpero, quod
commemorationem Tuorum in
me meritorum & pietatis ſolen-
nem teſtificationem contineat.
Id ſi obtinuero, ſatis me feli-
cem exiſtimabo: nihil præte-
rea præconii expoſco; non a-
lium, ne quidem ſtudioſi ac di-
ligentis hominis titulum adfe-
cto. Quod ſi enim Tibi compa-
rer,*

rer, ſum deſidioſiſſimus: quid? quod etiam iſti, qui tota vita litteris adſident, collati Tibi, quaſi ſomno & inertiæ dediti erubeſcunt. Quis enim maiori animi contentione REGIS potentiſſimi vtilitates promouet? quis acriori induſtria PRINCIPIS demereri amicitiam ſatagit? quis pluribus occupationibus diſtrictus regni BORVSSICI opes, gloriam ac decora ſtudioſius amplificat? Verum tamen, ſi id TIBI propoſitum eſt, vt omnibus in rebus æque amabilis, æque iucundus ſis; permitte mihi, vt TE publicæ rei nomine compellem, ne irreuocabili in labore conſtantia valetudinem adfligas, & ſupremum diem indefeſſa induſtria

ſtria

ſtria anteuertas. Hoc verbum mea in TE obſervantia exprimit, Tui caritas evocat, vox populi, vox REGIS, vox procerum, ſuſpiria familiæ, votum fratris amantiſſimi, amicorum communia deſideria ingeminari iubent. Nondum enim ſatis vixiſti. Quæ recitaui ad baſin monimenti, quod meditor, pertinent: ipſum marmor, quod nominis immortale decus, honores, bene merita, ac publica officia capiat, nondum in altum eductum eſt. Ergo viue, & ita rem auguſtiſſimi FRIDERICI WILHELMI cura, ne corporis obliuiſcaris Tui, quod eo firmius apparebit, quo moderatius laboribus perfungeris, eo diutius, adſpiran-

rante diuina gratia, durabit, quo magis mediocriter in faciundo opere perges. Quare rogo demisse, des operam, ne longius, quam par est, diligentiam extendas Tuam, aut bene hgendo pecces. Vale & publico bono æternum perenna.

Halæ Magdeburgicæ
VIII. d. Novembris
CIↃ IↃ CCXIV.

PRÆFATIO

AD LECTOREM PRIMA.

EMitto Jus Naturæ ac Gentium in publicum, nova methodo elaboratum, nova veſte circumdatum, repurgatum ab alienis, principiis ſolidis ac concluſionibus inde pendentibus connexum exemplisque variis illuſtratum. Non eſt difficile coaceruare variarum opinionum farraginem, de illis in vtramque partem diſſerere, atque hinc inde aliquid delibare. Faciunt id homines nulla ingenii iudiciique vi pollentes, eaque methodo admodum ſibi placent, quoniam tum in vulgaribus iuriſconſultorum libellis eundem morem obſeruant, tum etiam a teneris talibus lactucis adſuefacti aliam doctrinam

non adtingunt, quam quantum illa puerili institutione ſe percepiſſe illiberaliter admodum recordantur. Non autem noſtrum eſt, tritas calcare vias, & inter ſordes, & incerta, atque perplexa trahere ſpiritum, ac mori denique in tuguriis contemptiſſimorum hominum, qui nihil eſſe addendum aliorum inuentis ſibi perſuadent, aut ob ingenii ſterilitatem addi poſſe aliquid deſperant. Quod non ea fini ſcribo, quaſi *Grotium*, *Hobbeſium*, *Puffendorfium*, aliosque in contemptiſſimorum hominum claſſe reponendos cenſerem: Conſtat illis ſua laus, conſequitur eos gloria immortalis; veneror amœnos vultus, commendo doctrina præſtantes libellos, nihil detraho virorum clariſſimorum famæ, eorum decora ipſemet præſentis ac poſtfuturi ſæculi civibus, non ſine grati animi teſtificatione, ante oculos pono. Sed hos vero flocci facio, qui ſubſiſtendum, vbi illi deſierunt, clamitant, humanumque ingenium ad extrema perueniſſe in hac diſciplina ſuauiter ſomniant. Quod ſi vnquam illud PLVS

VLTRA

VLTRA ingeminandum, in hac ſane arte repeti atque ingeminari poteſt, vbi ratio primas tenet, quæ ſemper actuoſa, ſemper vigens, nouoque motu animata ad ampliora ſurgit, nec etiam, niſi cum mundus inueniet finem, atque aliis illa rebus occupabitur, tandem aliquando quieſcet. Ex quo ſatis puto elucere, non eſſe mihi vitio vertendum, ſi poſt tot hominum labores, ipſe etiam ratiocinari pergam, & meditationes, quibus per aliquod temporis ſpatium ſum immoratus, ordine connexas in medium feram, viſurus, quid iudicet orbis, quando non amplius ab alienis iudiciis pendeo, ſed partes deſerens, nulla mihi lege dicta, a Zenonis, Chryſippiue placitis deſciſco. Nam etſi aliud ex alio comprehendimus, &, inter turbam veſtigiorum, aliquid ſemper diſcimus, atque, annis inter officia diuiſis, multa cum ceteris experimur; tamen non ſic me cancellis circumſcriptum ſentio ac puto, vt me ſimilem ducibus præſtare non liceat, qui non, quo miſerunt me illi, ſed quo duxerunt, eo vadoque. Id fateor, nihil fore ex decre-

tis mutandum, si iam teneantur omnia; & inoperta ac confessa veritas esset: at cum & nobis curiosum natura ingenium dederit, multaque restent, quæ alieno loco hæreant, quæue extrahenda tenebris sint, nunc sane veritatem cum iis, qui docent, quæro, præclusa rimor, secretiora exquiro, plura euoluo, diffusa ac confusa in meliorem ordinem redigo, petita relinquo, relicta repeto, vt intelligant vniuersi, nos communi bono operam dare, nec desituros opem ferre singulis, adiuuare omnes, dum in actu erit ratio, quæ a prima ætate contemplationi veritatis nonnihil temporis consecrauit. Quod quum facio, id certe præstare videor, quod ab homine exigitur, vt nempe prosit aliis, &, vt *Seneca* loquitur, *si fieri potest, multis, si minus, paucis, si minus proximis, si minus sibi*. Qui enim sibi prodest, hoc ipso de aliis bene meretur, quando se meliorem reddit, vt ubicunque occasio ferat, & caligo oculis fugiat, inseruire pluribus luculentissime possit.

Atque ne vero non intelligas, beneuole Lector, quo pacto vtilitatibus tuis

tuis conſulere adlaborauerim, attendas obſecro. Non hic totius practicæ philoſophiæ artificium apparet: iam tibi tradidi ethicam, & quidquid ad verum bonum intelligendum, humanam naturam cognoſcendam, affectus compeſcendos, virtutemque conſequendam pertinet, vtpote quæ te tranquillum efficiat, & ab inquiete ad otium traducat, atque a miſeria ad veram, internam, omnibusque numeris abſolutam felicitatem promoueat. Nunc vero ea tibi offero, quæ paci externæ conſeruandæ apta ſunt itemque neceſſaria. Nam quum toto *vitæ noſtræ* tempore laborandum ſit, vt beati efficiamur, & alternæ ſæpe bonorum, malorum, virtutum ac vitiorum vices deprehendantur; de regulis interea cogitandum eſſe nemo non videt, quæ externam ſtabiliant concordiam, atque ita in vnum componant mortales, vt nemo alterum tantiſper lædat, nemo violet pacta, aut, ſi ſecus fiat, vnusquisque intelligat, eiuſcemodi hominem omnium eſſe perniciosiſſimum, &, quantum in ſe eſt, eo maxime procliuem, vt ſumma

miſceantur imis, quadrata rotundis. Quæ conſideratio in cauſſa fuit, quare primi principii loco ſtatuerim, quærendam eſſe pacem externam, vbi haberi poteſt: eo omnia capita, omnesque concluſiones retuli; iſtud ad omnes actus accommodaui; &, quod ſilentio præteriri non debet, omnibus ſtatibus aptaui, in quibus vel libertas regnat, vel imperium viget.

Ea ratione autem id mihi obtinuisſe polliceor, vt nunc appareat perſpicue, non eſſe ius gentium a iure naturali diſtinctum, ſed integris duntaxat gentibus, quæ in libertatis ſtatu degunt, applicatum, rationi rectæ inſcriptum, idem ac ſimile legi, quod natura pandit, ſed quod Doctores parce admodum liberorum populorum actibus cauſſisque adaptaſſe deprehenduntur. In quo an recte ſim verſatus, ii potiſſimum iudicent, qui intelligunt, nec inuidia pleni aliorum ſcripta liuidis fere oculis adſpiciunt. Vidi etenim, non potuiſſe ſibi temperare hominem aliena laude tabeſcentem, vt ne doloris ſui ſignum dare, antequam in publicum exiret præ-
ſens

ſens libellus. Scripſit ad nouellarum litterariarum conditores, qui Hagæ Comitum vivunt, & maleuolis quibuscunque id præſtant, vt impune apud ſe obtrectare, & infrunitos ſermones, ipſorum interuentu, ſpargere in vulgus poſſint; ſcripſit, inquam, me aliorum cogitata compilare, ac, pace externa pro principio conſtituta, feciſſe, vt non tam re, quam verbis a *Puffendorfio* diſſidere videar. Quod quam ſit abſonum, non ſolum in ipſa tractatione oſtendi, verum etiam nunc oſtendam euidenter, vt reſciſcat orbis, quam ſit male docti homuncionis ſcæua invidentia, quam impudens conatus, quando deligare oculos, aut effodere ceteris ſatagit, ne videant ſolem, neve veritatem, antequam legerint noſtra, comprehendant. Et verum autem eſt, nos pacis externæ cuſtodiam in hac diſciplina inprimis commendaſſe. In hoc recte rationes ſubduxit: id ſolum a mendacii labe remotum eſt. At cum easdem me cum *Puffendorfio* tibias inflare contendit, ſplendide falſus eſt, & cum eo ceteri, qui, reconcinnato mendacio, iniqua ratione permiſerunt, vt alieno eadem in

ſundo contemptiſſimum caput deblateraret. Quis enim neſcit, *Puffendorfium* ſocialitatis ſpecioſo nomine virtutem, ius, prudentiam concluſiſſe, ac confuſioni non ferendæ feneſtram aperuiſſe? Ea omnia atque ſingula ego ſeparo, probe gnarus, non eſſe ſemper bonos, qui concordiæ externæ operam dant, nec prudentiſſimos continue, qui pacificatum veniunt, aut rigidæ virtutis laudem ſectantur. Quæ omnia cum ſeorſum queant inſpici, ac ſigillatim ſæpe in ipſis hominibus obſeruentur, induxi animum, non poſſe vniuerſa ſub vno principio collocari, ſed, ſingulis demum rite perpenſis ſingularem eſſe diſciplinam conſecrandam, ne, quod virtutis eſt, & ex amore profluit, in vita humana tanquam debitum exigatur, eoque imperio, vi, metu, malo adducantur mortales, quod non coacti, & virtutis impulſu, ac prudentia prælucente ſuſcipere ipſimet videntes volenteſque debent. Vix enim fieri poteſt, vt ii, cum quibus vel in libertatis ſtatu, vel ciuili ſocietate vna viuimus, omnium perfectiſſimi vno momento efficiantur. Vt ſunt in virtute gradus, ita in felici-

felicitate humana primum, medium, ac ſummum invenitur. Quod poſtremum cum pauci adtingant, fas eſt conſiſtere in tertiis, & ex hypotheſi ſtabilire fundamentum, cui omnes innitantur, quoque, veluti lydio lapide, in actionibus externis vtantur vniuerſi, boni, malique, ſiquidem verſari inter æquales, & locum tueri inter cives, & cum illis ad finem communem, qui eſt tranquillitas externa, pervenire ſatagant: virtute interea ſeparatim poſita, qua ſeſe ornent, qui volunt, qua ſe expoliant, qui apparere perfecti, qua ſe muniant, qui ab animi perturbationibus tuti, a vitiis liberi, pleniſſimeque quieti ex hac ſecum vita abſolutiſſimam aſportare pacem felicitatemque contendunt. Tantum id a diſſentientibus dari mihi poſtulo, non poſſe hac in vita, multo minus in civitate homines ac cives ad vnum omnes ad virtutem traduci: ſat eſt, vti jam monuimus, ſi pacati vivant, ſi neminem in ſanitate, vita, fortunis lædant, neminem decipiant, fidemque, quam dederunt, ſanctiſſime ſervent. Cetera vniuſcujusque induſtriæ & prudentiæ

relinquuntur, cui DEVS ſua gratia ſuccurrat, ſuis viribus adſiſtat, eam prouehat, ac fortiorem & invictam denique robore ſuo efficiat. Quod ſicuti copioſe in ethica, ſeu philoſophia morali demonſtratum dedi; ita neceſſe non habemus, vt pluribus verbis id exponamus denuo.

Igitur ad alterum accuſationis caput venio, quando non aliam mihi gloriam nomenque homo invidus, quam compilatoris decernit. Sed hic vero rogantur, qui intelligunt, omnes, vt, quæ ſcripſi, inſpiciant: patebit calumnia: in oculos incurret detrahendi ſtudium: elucebit primo obtutu mentiendi lubido. Quis *compilare*, niſi ſit impudentiſſimus, appellat, quando veritates nonnullæ, quæ ſparſim apud alios occurrunt, novo vinculo connectuntur? Eo ſenſu *Grotius*, *Puffendorfius*, *Titius* aliique compilatores erunt. Sed ego vero in plurimis a celeberrimis Iuris naturalis Doctoribus diſſentio: multa improbo, varia in meliorem ordinem redigo, nova addo, non demonſtrata demonſtro, aliud plane σύςημα conficio: vtut, quod ſinceri hominis eſt, non diſſimulo, quibus luminibus profe-

profecerim, in quo aliis consentiam, in quibus dissentiam. Potuissem sane aliorum reticere nomina, & mea dicere omnia, quia nova prorsus methodo ita singula connexui, vt novum apparere possit totum corpus, totus habitus, totum εἶδος. At scio aliorum artes: peruideo, quæ teneant, arcana. Aliud illi idioma adhibent, pro suis omnia venditant, gloriantur, ceteros quorum cogitata ipsimet, veluti simiæ, adoptant, spernunt, ac faciunt, vt ipsis quidem applaudant nonnulli, sed rerum imperiti, sed semidocti, sed amici, sed inuidiæ & calumniarum socii ac consortes. Quorum applausum vti nihili facio; ita doliturus essem profecto, si talis mihi turba adclamaret, atque incondito sermone famam meam ad sui similes propagaret. Sufficit, si paucissimi, quos virtus ac sapientia a vulgo separat, mihi have dicant, & publicis me inservire commodis fateantur convicti. Vnum addo, fuisse nonnullos, qui copiosiorem, quam dedi, meditationum mearum expositionem desiderarent. Quorum votum sicuti non damno; ita prius perpendant precor, me in vsum audito-

rum,

rum, quidquid eſt, conſcripſiſſe. Interea tamen vix ambigo, quin etiam ii, qui me docentem non audiunt, facile intelligere, &, ſi attendant, detegere veritates ſingulas ac poſitionum omnium ſenſum poſſint; niſi quidem ignari penitus, aut pueris videantur ſimiles, quibus perarduum apparet, ſpinoſum, ſcopuloſum, quod planum, euidens, nulliſque difficultatibus impeditum peritioribus cenſetur. Et illius autem ætatulæ vtilitatibus, vti mea non deſtinavi; ita non eſt, quod me purgem, & noxam, cuius arguor, in eorum inſcitiam vertam. Non eſt artis, repeto, conſarcinare permulta, adducere teſtimonia, diſtendere periodos, diuagari, hac atque illac currere, decidere nihil, turbare omnia, miſcere. Prehendant, qui conqueruntur, calamum, & diffuſe dicta in arctum compingant; ſua, aut aliorum cogitata in ſynopſin contrahant, & forte elucebit confuſio, forte perſpicient ipſi, quam cogitauerint nihil, etſi nonnihil ſcripſerunt, etſi copioſiſſime perorarunt. Adeo difficile eſt, inuenire veritatem, eam probare, probatum illuſtrare, ex veritate percepta nouas educere, vt, quam

quam fœcunda ſit una veritas, cognoſcatur. Illud toties teſtor, tali me confuſionis genere non delectari: quamuis id mihi ſumam, adfirmemque, me ingentem librum confecturum citius faciliusque, quam eiuſcemodi libellum, in quo iuncta apparent vniuerſa, & vna ſerie connexa, indubitata collecta, confeſſa compoſita, & dubia illuſtrata. Aliqua, fateor, quæ alii ſuis inſeruêre libellis, ſtudio omiſi. Non hic apparet doctrina de interpretatione, vtpote quæ ad Logicam potius, & certa ratione ad Grammaticam pertinet. Officia erga ſe ipſum in Ethicis pertractantur: officia erga bruta iis relinquuntur, quibus volupe eſt, disquirere, quid ſapienti in anſerem liceat, aut gallum gallinaceum, aut cercopithecum: nos ſolliciti ſumus, quid pacis externæ vinculum rumpat, quid non. Mortui autem, vti non ſunt; ita nihil cum iis negotii nobis eſt. Quod ſi inſepulti relinquantur, aut tali loco condantur, vbi aliis fœtore ſuo nocere poſſunt, non tam iis iniuria fit, quam aliis, qui vivunt, inque eum dolus, aut culpa redundabit, quia ut parum prouide, aut malitioſe aliis nocet; a quo-

quorum capite auertere damna, malaque, quoad fieri poteſt, obligatur. Plura non moneo. Quid ſi ſint, quibus præſtitiſſe, quod volui, non videor, illi cum *Seneca* exiſtiment, *ſtudiorum ſalutarium, etiam citra effectum, laudandam tractationem eſſe*. Quæcunque in chartam conieci, ſcripſi,

- - - - - ut cito dicta
percipiant animi dociles teneantque fideles.

Si DEVS vitam atque otium largiatur, forte maiori ſtudio adornabo commentationes, quarum hæc duxi lineamenta. Sed vix tamen cauſſam habere puto *Lectores*, vt bona contemnant verba, hasque bonis cogitationibus plenas pagellas. Ceteris, quibus expedit, neminem videri bonum, neminem peritum, neminem philoſophum, neminem Iuriſconſultum, in aurem dico, eos iam in ſeipſos animaduertiſſe graviter, totque diſtrahi crucibus, quot cupiditatibus. Si quid etenim cerno, ſane maleficis iſti ſimiles videntur, qui, *Seneca* auctore, e patibulo ſuo ſpectatores & circumſtantes quoscunque conſpuunt. Scripſi *Halæ Magdeburgicæ* ipſis Kalendis Novembris cIↄ Iↄcc xiv.

PRÆ-

PRÆFATIO NOVA.

Non sunt mihi verba facienda copiosius; quare ius naturæ ac gentium denuo subdiderim prelo. Optant enim ad vnum omnes, vt, quæ sunt dicta abscisse, dilatentur paulisper, & , quæ mutari in melius possunt, mutentur, & , quæ connecti arctius queunt, connectantur certe. Quod sicuti mihi propositum fuit, vt & ii, qui auditores mei non sunt, inde aliquid capiant vtilitatis; ita feci, ne probatis deessent exempla, neue, rationibus aliquando silentio pressis, dubius redderetur Lector. Etiam addidi nonnulla in priori editione omissa. Quis enim in tanta rerum copia, inque infinito problematum ac quæstionum numero nihil omittit? quis omnia pro merito expendit? quis non in dies ipsemet maiori cognitione beatur? inprimis, si in cathedra consistat, & omnibus diebus eius generis rebus occupetur, nec, quæ aliorum luminibus patefiunt, posthabet. Si quid temporis mihi superesset, magnum sane volumen essem inde confecturus; posteaquam tot veritates in vnum sunt traductæ, atque inter se, coassatione forte non inepta, coniunctæ. Sed aliud iam ago ac prudentiæ ciuilis σύστημα meditor ac scribo; DIGESTA *mea perpeti solicitudine continuo;* GVNDLINGIANA *opuscula nondum dimitto, quod iis sit in*

aurem

aurem dictum, qui me otiari forsitan credunt, simul atque, quod Pandectæ cohærente filo in tabernis comparuere nondum, vehementer coaxant. Exspectent parumper, rogo, nec me mihi soli viuere cogitent: qui, præter spem, sæpius ad alia trahor, atque hisce modo negotiis applicor, modo illis aliquandiu adhærescere cogor: vt taceam, quam me stimulet studiosorum numerus, vt me in hanc illamue disciplinam infundam, quam alioquin neglecturus essem tantisper, nisi & eorum obsecundandum desideriis foret, qui eo fine ad nos commeant, vt, tanquam ex mercatu varias merces domum reportent. Hæc moræ caussa est, quam aliorum negotiorum moles gignit, non autem ignauia creat: sed quæ ab humeris, quoad fieri potest, meis remouebo, vt musarum commercio minus impedite frui & vacare quieti liceat, atque tandem aliquando mecum tantum & cum libellis meis detur loqui. Faxit hoc Deus immortalis, viresque suggerat, vt a summo lucis ortu ad solem occidentem vsque voluntatis quadam perpetuitate laborare queam, sicque ad implenda promissa idoneus reddar; ne mihi ogganniant imperiti, quid agis? eccur non stas promissis? cum tamen nemo sibi ipsi obligationem soleat imponere. Halæ Magdeburgicæ *ipsis Kalendis Aprilis* cIↃ IↃcc XXVIII.

VIA
AD VERITATEM
IURISPRUDENTIÆ
NATURALIS

PRÆEVNTE

NIC. HIER. GVNDLINGIO.

Juxta Exemplar

ANNO cIↄ IↄCCXXXVI.

CAPUT I.

DE LEGE

Et quæ ad illam respicit

IVRISPRVDENTIA NATVRALI

EIVSQVE EFFECTIBVS.

§. I.

OMO appetere poteſt & velle, actuque appetit & vult. Animantium appetendi norma inſtinctus naturæ videtur: hominibus lex alia poſita eſt, ratione dignoſcenda.

§. II.

Sicuti enim nihil eſt, quod non agat, agaturque ſecundum *modum certum*; ita tam Philoſophi, quam Poetæ de *lege æterna* mentionem faciunt. Solus homo modum ſibi præſcriptum intelligit, & *naturæ impulſus* ratione temperat, ſicque legem ſuam (*) ſequitur.

(*) Jurisconſulti Romani ſimiliter diuerſis viſionibus legem, ſeu ius naturæ conſiderant. VNA, quod natura omnia animalia docet, *ius naturæ* dicunt;

ALTERA, quod vnumquemque naturalis ratio docet, *inque ratione conficitur*, ceu TULLIUS loquitur. Cumque gentes constent ex hominibus, hinc ius istud in ratione confectum juris architectis saepe numero *ius gentium* appellatur.

§. III.

Lex a *ligando* licet in idiomate latino nomen non habeat, sed a *legendo*; certum est tamen, adstringi homines, eorumque appetitionibus necessitatem iniici, ne a scopo & fine sibi proposito abludant.

§. IV.

Auctor primae huius & vniuersalis legis Deus est, de cuius existentia & perfectionibus in *Ethica* cap. VII. copiose egimus. Vnde ἀβλεψίας rei sunt vitio mihi vertentes, me de Deo hac in disciplina nihil praecepisse.

§. V.

Medium, quo nobis innotescit ea lex, recta ratio est; inepteque superstitiosi essent, qui hac parte rationem non existimarent rectam. Aliud ζήτημα videtur, an nihil aliunde velut supplementum possit adiici? Quod permitto; sed tum *reuelatio altera*, quae fit per scripturam sacram, incipit; sicuti nec eo referenda sunt, quae *ius arbitrarium*, seu *ciuile* addit. In quibus vero *scriptura* atque *lex ciuilis* cum ratione conueniunt, in illis *rationi* primae deferendae sunt partes. Quod illi sine negotio intelligent, qui tenent, bis

qua-

quatuor facere octo; ac proinde, fi eadem enunciatio occurreret in fcriptura, aut corpore iuris, abfonum foret certe, ftatuere, hanc ueritatem non e rationis fonte, fed *fcriptura facra*, vel *lege Romana* effe petendam. Id verum, confpiraturum hac parte verbum diuinum & ius Quiritium cum difciplina numerorum. Immo non poteft non concordare, quia illa enunciatio eft veritatis vniuerfalis atque æternæ, cuius *Deus quoque* eft auctor, qui fibi nunquam inuenitur contrarius. Applicatio facilis eft.

§. VI.

Et fummum Numen vero nec pro arbitrio præcipit, quod præcipit, nec ex mera voluntate prohibet. Eft id infinite fapiens ac fumme bonum.

§. VII.

Sapiens rem ipfam intuetur, & naturam uniuscuiusque rei contemplatur, atque ei congruenter decernit.

§. VIII.

Ergo etiam DEVS, qui res omnes fuis ponderibus & proportionibus inftruxit & diftinxit, ac naturæ humanæ fuam menfuram dedit, ei quoque, quia conftantiffime fapiens eft, conuenienter præcipit, atque ex confequenti immutabilem legem dicit. Vnde quæ de mutabilitate iuris naturalis in medium feruntur, meræ tricæ funt, aut nugæ.

§. IX.

Nec minus, sed sua sponte spinosa alias quæstio intelligitur, detur-ne actio antecedenter ad voluntatem diuinam bona, an secus? Nunquam enim intellectus & voluntas diuina separari debent. Præcipit DEVS talia, quæ proportioni humanæ naturæ congruere videt: & videt autem, quia sapientissimus, & vult quoque, quia perfecte bonus est.

§. X.

A perfecte bono autem vt ceteræ bonitates omnes manant; ita idem nihil, nisi bonum, hominem quoque sectari iubet.

§. XI.

Itaque & leges mortalibus datæ bonæ sunt atque vtiles, eorumque naturam *conseruant* & *perficiunt*.

§. XII.

Naturam conseruare & perficere significat felicem reddere.

§. XIII.

Felicitas quietem & indolentiam continet.

§. XIV.

Quies & indolentia vel interna est, vel externa.

§. XV.

Interna in libertate & vacuitate prauorum affectuum consistit, simul atque externam complectitur; non hæc viciſſim illam.

§. XVI.

§ .XVI.

Qui enim intra mentem nulla appetitione inconcinna vrgetur, non etiam in externos actus quieti & rectæ voluntati contrarios erumpet.

§. XVII.

Igitur honeſtum comprehendit quoque iuſtum, & decens. Honeſtum iniuſtum & indecens σιδηρόξυλον eſt. Quod ita intelligendum, vt qui interne quietus eſt, eoque *honeſtus* ac virtutis *honore* conſpicuus, ſimul quoque obſeruare cenſeatur, quod eſt minus. Perfectiſſimum enim virtus eſt: de qua in *Ethica* fuſius.

§. XVIII.

Sed honeſtum vero, id eſt, ſolida virtus non vno actu halituque obtinetur: ſemper aliquid in appetitionibus noſtris poliendum & viribus diuinis perficiendum reſtat: & interea tamen cum aliis vna ſumus & eſſe quoque debemus.

§. XIX.

Itaque haud male agunt, qui legem naturæ in *abſolutam* & *hypotheticam* diſtinguunt.

Laudetur *Heumanni* diſſertatio moralis de diſtinctione iuſti & honeſti.

§. XX.

Illa homini præſcribit, quæ ad honeſtatem *omnibus numeris abſolutam* pertinent: eaque in *philoſophia morali* ample ſunt expoſita.

Poſſet obiici, nos alias *philoſophiam moralem*, ſeu ethicam ſtricte circa actiones honeſtas verſari ſcripſiſſe; nunc autem latius eam extendere, vt iuſtas quoque comprehendat. Sed reponitur: manere verum fixumque, honeſtum complecti quoque iuſtum, utut iuſtum & honeſtum poſſunt ſeparari ac doctrinæ diſtinctioris & perſpicuitatis gratia iuſtitiæ regulæ, &, quæ inde permanant, concluſiones ſeorſum proponi. Vno verbo: Omnis vir honeſtus eſt iuſtus, ac decens; ſed non omnis iuſtus ac decorus eſt illico honeſtus, ac perfecte ſapiens. Quod non intellexit Doctor Gallus *Balth.* BRANCHV *obſervat.* c. XIV. Vnde patet, diverſas *relationes* facere, vt philoſophia moralis modo latius extendatur, modo vniuerſim tractetur, modo ex parte ante oculos conſtituatur.

§. XXI.

HÆC naturam aberrantem & affectibus obnoxiam ponit, adeoque quæ ad *externam* felicitatem & quietem conſeruandam pertinent, præcipit primario; ita tamen, vt nec reliqua ſuo tempore ſint poſthabenda.

§. XXII.

Quod ſi enim homines omnes mutua charitate ac honeſtate forent præditi, eiusque abundantiam ſub pectore geſtarent, non aliis ſane præceptis opus eſſet; nec dubium, quin nemo alterum conſulto animo ſit læſurus. At, cum ea *vulgo* a mortalium vita moribusque exulet, hinc externa felicitate & quiete obtenta *tantiſper* contenti ſumus, eiusque conſeruandæ rationes maxime vrgemus donec *honeſti* amoris integræque ſapien-

tiæ

tiæ suauissimi fructus in vnoquoque sese exserant.

§. XXIII.

EXTERNA FELICITAS relationem continet, nec sine aliis hominibus mente concipi potest: quemadmodum nec infelicitas externa, vbi vel turbamur ab aliis, vel ipsimet alios turbamus, sine eiusmodi visione intelligitur. Quæ ad *emendationem* internam vniuscuiusque hominis singularem pertinent, alterius iterum loci sunt ac disciplinæ.

§. XXIV.

ALII autem *homines* vel imperio communi sunt subiecti, vel in libertate agunt.

§. XXV.

Vtrique socii sunt. Hos NATVRA coniunxit, illos ARS, seu *pactio*.

§. XXVI.

Cum sociis est viuendum. Viuere autem prorsus non poteris, adeoque nec conseruare naturam, nec frui humanitate, nisi vnicuique relinquas libertatem externam, & iura vel *natura*, vel *facto humano* competentia.

§. XXVII.

Tantum inuestigandum est, vtrum tam lex naturæ absoluta, quam hypothetica rationem *legis proprie* dictæ habeant, an contra?

§. XXVIII.

Lex enim proprie dicta, secundum dissentientes, *iussum imperantis simul-atque pœnam*, ni

ni pareant subiecti, externam, arbitrariam praesentem, aut sequentem inuoluit; vti improprie dicta suasionem moralem solam & poenam naturalem.

§. XXIX.

Iam vero, aiunt, certum est, omnes leges naturales esse etiam *veritates* morales; has veritates necessariam cum ipsa natura humana connexionem ostendere, nec a voluntate, sed intellectu divino sapientissimo procedere; ad veritatum autem cognitionem non imperio opus esse, sed attenta consideratione : hinc atheum quoque, quemadmodum iam *Grotius* vidit, eas, vti alias geometricas veritates, cognoscere, utut fontem & autorem illarum ignorat. Vbi autem imperium externe cogens cessat, ibi etiam *legis proprie dictae* ideam vanescere : hanc enim iussum, ut diximus, imperantis esse suam vtilitatem respicientis, & seuere vindicantis, si quid contra fiat.

§. XXX.

Sed ego vero ob has rationes non deferendum vadimonium existimo. Est enim exploratum, DEVM non solum ab homine exigere, vt veritatem vtriusque legis, absolutae puta & hypotheticae, *intelligat*, sed etiam *effectui det atque sollicite exequatur.*

§. XXXI.

PRIORI respectu omnis lex veluti veritas, dogma, consilium, paternumque monitum con-

considerari potest : quod iam *Puffendorfius* obseruauit.

§. XXXII.

POSTERIORI *legis proprie* dictæ habitum nomenque induet.

§. XXXIII.

Quidquid enim Deus serio & seuere vult, illud etiam seuere præcipit, & quidem cum imperio, ac, quia potentissimus, simul atque iustissimus, mali cuiuscunque vindicem agere certe potest.

§. XXXIV.

Quod IMPERIVM DIVINVM sicuti nemo negat; ita dubitari nequit, quin vtile admodum sit, ac *certo sensu* necessarium, vt timori miseriæ naturalis iungatur timor iræ diuinæ ac pœnarum arbitrariarum, qui in Atheo non obseruatur, sicqne homini noua necessitas, hoc est, non obligatio tantum *interna*, sed *externa* imponatur exequendi, quod DEVS per rationem homini reuelat ac manifestat.

§. XXXV.

Secus etenim si faxint mortales, pœna non solum eos naturalis manebit certa; verum etiam arbitraria insequetur: quamuis non tam facile arbitraria diuina, quam humana percipiatur, aut peccantes a tergo insequatur. Sufficit, *tarditatem* supplicii *grauitate* sæpissime compensari, omnesque ea ratione pœnas singulares in vna tandem GRAVISSIMA coniungi.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Cui non obeſt, quod Legislatores humani propriam vtilitatem reſpiciant. Eſt enim id non prorſus verum, ſed potius character tyrannorum, non iuſte ac cum bonitate imperantium: vt taceam non ſuffecturum id rationis, quamlibet ſuperiores omnes inter homines ſuæ duntaxat vtilitatis forent ſtudioſi, vt legis proprie dictæ idea a diuinis exulet. Merito enim Deo adſcribitur mens, intellectus, etſi in cerebro, quemadmodum homines, non cogitat.

§. XXXVII.

Ex quo concluditur, nihil obſtare, quo minus vtraque lex naturalis LEGIS nomen in *ſignificatu recepto* retineat.

§. XXXVIII.

Concluditur quoque, non videri iam neceſſe, vt lex in proprie & improprie dictam ſecetur. Neque enim vlla lex humana rationabilis ſine doctrina eſt: vtut non ſtatim omnibus ſine diſciplina pateſcit. Vno verbo: latet in omni lege proprie dicta etiam improprie dicta, hoc eſt, *veritas*, ſeu *dogma*.

§. XXXIX.

Nec movet, hominem ſapientem neceſſarium ſemper bonum malumque ante oculos habere. Quid enim impedit, quo minus etiam arbitrarium malum vereatur, & arbitrarium bonum a datore omnis boni

una

una cum necessario simul expectet? Homo sapiens non, ut DEVS, constanter sapiens est: abludit interdum a via. Hinc reducendus, & terrendus est, hinc itidem de nouo alliciendus. Vnde recte rationes subducunt, qui iusto non esse positam legem, hac addita cautione, adfirmant, quamdiu manet iustus. Quid vero si recedat a via, si affectibus aliquid indulgeat? Quocirca πρῶτον ψεῦδος in eo potissimum latet, quod *Vir sapiens* in abstracto sine vlla immutatione, non autem, vti nunc inuenitur & in *concreto*, integre a dissentientibus spectetur.

§. XL.

Sed bonum factum! Respicit naturæ legem iurisprudentia naturalis. *Ius* enim & *lex* hic idem sonat.

§. XLI.

Sed complectitur ea legis tantum *hypotheticæ* cognitionem & congruam ad facta applicationem, quod officium est iurisconsulti & prudentis, a quo iuris peritia leuiter tinctus vtique differt.

§. XLII.

Dico *hypotheticæ*. Iam enim practicæ Philosophiæ partem, quæ nostram naturalem & rationalem iurisprudentiam complectitur, explicamus, & præcepta ad pacis, quietis & felicitatis externæ conseruationem pertinentia; itemque conclusiones inde permanantes, quæ tam in statu libertatis, quam impe-

imperii frequentem vſum præſtant, eo duntaxat referimus. Vnde quoties de *naturæ lege* neceſſaria loquimur, hanc intelligimus.

§. XLIII.

Hæc naturæ lex fœcunda eſt, viua, nec ſine actuoſa efficientia. Hinc virtutes eius conſiderandæ omnino, quæ ſunt *ſuadere*, *hortari*, *præcipere*, *vetare*, *punire*: quoniam ſapientiſſima æque eſt ac iuſtiſſima.

§. XLIV.

Permissionem omiſimus, quia hæc vel ſub præcepto, vel prohibitione latet. Quod non eo modo capiendum, ac ſi negarem, poſſe legem quoque admitti permittentem. Mea ſententia eſt, *præcipientem*, vt hoc iſtudue fiat, *permittere* quoque, ut obligatus exequatur præceptum: ac *prohibentem* permittere itidem, vt a prohibito abſtineatur. Deinde dum *permittitur*, vt aliquis agat hoc, aut iſtud agat, aut non agat; iterum adeſt *præceptum*; vt omnes libertatem agenti indulgeant, ſimul atque *prohibitio* intelligitur, ne quis agentem impediat, aut *abſtinentem* cogat.

§. XLV.

Eædem legis virtutes efficiunt, vt in homine oriatur *obligatio*.

§. XLVI.

Obligatio libertatem noſtram circumſcribit, nosque ad voluntatis diuinæ implectionem manu ducit.

§. XLVII.

§. XLVII.

Quæ in internam & externam dispescitur.

§. XLVIII.

INTERNA propriam utilitatem necessario cum hominis natura connexam, itemque timorem damni necessarii pro fundamento habet.

§. XLIX.

EXTERNA vtilitatem & iacturam ab alieno arbitrio dependentem.

§. L.

Hic vtraque occurrit, & attendenda est. Homines enim non male & damnum necessarium & arbitrarium timent, *vtilitatemque* necessariam & *arbitrariam* affectant & sperant. VTRAQUE enim nos indolentes præstabit, nec separari vna ab altera commode poterit.

§. LI.

Obligatio CONNATA a natiuitate est, nec obligati *expresso*, nec etiam *tacito* consensu nititur. Ita obstrictus sum, ne quem sine caussa lædam; etsi nullum pactum intercessit, nullum etiam consensus nostri indicium antecessit.

§. LII.

ACQUISITA vicissim obligati consensu fulcitur.

Dicatur de iis, qui aliis vocabulis vtuntur & obligationis veræ præsumtæque mentionem faciunt.

§. LIII.

§. LIII.

Prioris consideratio modestiæ; *posterioris* iustitiæ nos admonet.

Confer, quæ de binis hisce æquitatis ramis in Ethica nostra p. *66*. *69*. & 70. disseruimus.

§. LIV.

PERFECTA obligatio, quæ plenissime nostram libertatem limitat, sola obligationis nomen meretur. IMPERFECTA obligatio non est; nisi verbis ludas, &, quia non SEMPER *perfecta charitas* vitio hominum vrgeri potest, *imperfecte* nos obligari contendas.

§. LV.

Vt vero effectus legis naturalis primarius OBLIGATIO est; ita eadem certo modo IVS operatur.

§. LVI.

Qui enim debet aliquid facere, vel non prohibetur, is quoque ius agendi habeat necesse est, vti, qui prohibetur agere, ius habet abstinendi.

§. LVII.

Vbi obligatio, ibi ab altera parte ius est: non autem vbi ius, ibi *semper* obligatio. Postremum intelliges, si hominem in *statu bellico* consideres, aut saltem *periculo*, vbi de sua solum conseruatione est sollicitus. Ita in bello vnicuique belligeranti competit ivs cogendi alterum; neuter autem obstrictum se sentit, cogi vt se patiatur, aut indefensus pereat.

§. LVIII.

§. LVIII.

Ivs *libertatem*, seu facultatem & potentiam actiuam significat: *Grotius* ADTRIBVTVM personae dixit.

§. LIX.

Libertas remotionem impedimentorum, vel cum, vel sine legis auxilio ponit.

§. LX.

Hoc IVS in *acquisitum* & *connatum*, in *perfectum*, & *imperfectum* dispescitur.

§. LXI.

CONNATVM a natiuitate & a DEO est. Sic natura liberi sumus: sic primi homines ex communi viuebant, &, quod volebant, vsibus suis applicabant.

§. LXII.

ACQVISITVM ex facto humano venit, vt imperium, itemque dominium.

§. LXIII.

Ius PERFECTVM, quod vrgeri potest, solum ius est: ius imperfectum repugnat; nisi rursus vocabulis pugnes, &, quod praeter coactionem externam poscitur, ius imperfectum minus congrue appellites.

§. LXIV.

De iure interno nulla mentio facta est, quia homo non gaudet plena libertate interna, utut externa.

§. LXV.

Qui ius inuito vel ex parte, vel in totum temere adimit, ei iniuriam facit.

§. LXVI.

Hinc volenti non fit injuria, nisi lex factum prohibeat.

§. LXVII.

Iniuria partim ex immodestia crassa, partim iniustitia oritur.

§. LXVIII.

Iniuriam vero coercet & cauet lex naturalis, vtpote rationi & conseruationi humani generis prorsus contrariam.

§. LXIX.

Ab hac lege non differt lex gentium, seu ius, quatenus pro lege sumitur. Primus hanc veritatem *Hobbesius* vidit, atque ex eo *Puffendorfius*.

§. LXX.

Neque enim hoc aliud est, quam lex naturæ integris gentibus applicata; adeoque vel *absolutum* quoque, vel *hypotheticum*.

§. LXXI.

Ex quo clarum fit, ius gentium non esse mutabile, non humanum, sed diuinum, quia est naturale; ac naturale sicuti necessarium, ita mutationis expers est.

§. LXXII.

Posterius inde potissimum probatur, quod gentes inter se sunt pares, nec superiorem & ex consequenti Legislatorem communem, præter DEVM, agnoscunt.

§. LXXIII.

Qui secus sentiunt, vel ignorantiam elenchi

chi committunt, vel in logomachiam incidunt, vel obscurissimae disceptationi locum faciunt: qualis occurrit, quando de consensu & pacto gentium moratarum aliquid in medium affertur, & hae a barbaris distinguuntur.

§. LXXIV.

Sed differt tamen *lex naturae* nostra a POSITIVA *diuina & humana.*

§. LXXV.

Diuinam plures in *vniuersalem* & *particularem* dispescunt. Sed LEX DIVINA POSITIVA VNIVERSALIS, quam excogitarunt nonnulli, non est dicenda *positiua*, quia iam in lege naturali *absoluta* & honestatis, temperantiae ac decoris plenissima continetur; aut saltem ex illa fluit. Quod doctores impulit, vt ad eiusmodi legem positiuam vniuersalem confugerent, hoc est: Non potuere isti caussam inuenire sat strigentem, quare vetarentur varia incestus genera, ob quae Deus expulerit gentes Cananaeas; neque in aliis capitibus argumentum prohibitionis illico ratione *iuris externi* occurrebat. At multa sunt illicita e virtutis & sapientiae fonte, cuius rei ratio reddi nequit, si solam quietem externam leui obtutu consideres, Deus vero virtutem ac bonum ordinem tam serio praecipit sectandum, quam ius necessarium: estque, re penitius expensa, in propatulo, quare tot in consanguinitate gradus

 prohi-

prohibuerit, affinitatesque definiuerit, ne videlicet in varias impuritates proruerent mortales, sed continenter viuerent, euitatis libidinis occultæ tentationibus permultis. Ac quamvis negari nequeat, Deum promulgasse leges *arbitrarias*; nondum tamen constat de lege arbitraria vniuersali, quæ merum arbitrium haberet pro fundamento. Id non inficior, potuisse id fieri: Sed quæritur nunc, an sit factum? ac num, præter necessitatem, multiplicandæ sint leges diuinæ? Quæ de statu integritatis proferuntur, ad caussam non pertinent. Quare leges, quas reliqui pro vniuersalibus venditant, ego pro conclusionibus Ethicis virtutisque præceptæ consequentiis habeo. Ceterum *Curcellæus* eius aliquando legis primam mentionem fecit, deinde *Osiander*, post *Kulpisius* & illustris *Thomasius*, eam rursus destruens secundis curis: quam *Clausingius* denuo defendere satagit.

§. LXXVI.

POSITIVA PARTICVLARIS certam gentem, puta Iudæos tangit, & insuper peculiari REVELATIONE innotescit: cum e contrario naturalis omnes homines obstringat, & ex RATIONE ordinario modo patefiat.

§. LXXVII.

POSITIVA vero HVMANA non vna, sed multiplex est. Quot ciuitates, tot iura ciuilia: quæ, nisi rationis expertia sint, oc-

casiones

casiones peccandi *præscindunt*, fraudes cauent, & sic legem naturalem muniunt, ne tam facile migretur, vel eam explicant, & sensibus hominum stupidorum propiorem reddunt; vel etiam ex peculiari vtilitate præceptis naturalibus aliquid adiiciunt, & *specialius* determinant. Vnde necessitas iuris ciuilis solide euincitur; ac Iurisconsulti vero sæpe numero in definitionibus enucleandis occupantur; describuntque, quid sit *furtum*, quid *manifestum* & *non manifestum*, quid *violentum*, quid non? quid *indebitum*, quid *metus*, quid *vir constans*? cetera. Sapientes ipsimet hoc possent, si attenta mente cuncta circumspicerent, inuenire: sed cum hominum plerique ea dote non sint præditi; hinc prudentes iis commonstrant viam, &, secundum definitiones datas varia themata decidunt, plures species collustrant.

§. LXXVIII.

An vero ius ciuile Romanum tanta sit sapientia refertum & ipsa, vt *Gravina* loquitur, RECTA RATIO, alia quæstio est. Saltem næui plures in eo obseruati sunt & obseruantur etiam nunc: nec dubium, quin nullius fere gentis leges careant ratione, æquitate, vtilitate: quod contra *Gravinam* tenendum, qui Russorum Imperatori Romana iura suasit recipienda, quia sint ipsa ratio. Russi vero idem occinere suasori po-

 tuissent;

tuiſſent; ceu *Germani* JCti plures id faciunt, cum tanta iactantia celebratur *ius Quiritium*.

§. LXXIX.

Similiter lex forenſis Iudaica ſapientiſſima merito habetur. At nec inde tamen fluit, a Chriſtianis quoque eam pro norma eſſe recipiendam. Eſt enim ſapientiſſima *comparate*, ratione Iudaicæ gentis. Nobis non eſt prorſus commoda, cum alios habeamus mores, & diuerſum Reſpublicæ noſtræ habitum oſtendant.

CAPVT II.

DE PRIMO IVRIS NATVRALIS PRINCIPIO.

§. I.

NOn opus eſt ſemper, vt principium generalius, atque, vt vocant, primum in fronte totius diſciplinæ conſtituatur: habet hæc methodus plura incommoda, quam commoda.

§. II.

Præterquam enim, quod non ſtatim omnes veritates & conſequentiæ mente comprehendi, nec ſub vna generaliori collocari poſſint; etiam obſeruatur, ita incedentes a contemplatione veritatum *determinatarum*, ſeu ſingularium auerti, & alio prouolutos inanibus altercationibus & logomachiis haud raro

raro implicari. De quo iam in *Logica* nonnihil monuimus *L. I. c. III. Sect. I.*

§. III.

Saltem negari nequit, in iurisprudentia naturali ea incommoda fere omnia fuisse animaduersa. Quam enim frequenter auditæ sunt voces: tuum principium non est adæquatum, non generaliter verum? Quam negligenter interea veritates & leges singulares sunt expensæ? quam haud raro ingeminatum, principium non esse evidens? quam temere denique extra hominem quidam euolarunt, vt, quod apud se non inueniebant, principium, venarentur, nescio vbi?

§. IV.

Ad quod, quum diuersa nominis acceptio accessisset, Doctoresque ius naturale modo angustiori, modo latiori ambitu circumscripsissent, factum est, vt nouæ de principio primo lites surgerent. Hic enim & internam & externam, seu omnibus numeris absolutam felicitatem in mente habuit; alter de pace externa tantum verba fecit: vnus theologiam naturalem infarsit; alter eam iam posuit: rursus alii totius politicæ præcepta adiicienda crediderunt, eoque aliam fere ad vnum omnes enunciationem primariam statuerunt.

§. V.

Quas vt euitemus difficultates, consultum forte foret, omittere tantisper princi-

pium primum, donec ſingulæ veritates *determinatæ* in luce ſint conſtitutæ. Sed, quia iam in Ethica totius philoſophiæ moralis ambitum circumſpeximus, non erit iam res magni negotii, recepti inſiſtere methodo, & ſectari & inuenire axioma, in quo concluſiones omnes contineantur: placuitque hæc methodus in ſcholis, vt paullo citius abſoluerent ſphæram ſuam docentes. Illi vero non minus falluntur, qui vno filo ex vno axiomate & principio vniverſas deduci concluſiones poſſe negant. Poſſunt vtique, ſi quis vim demonſtrandi intelligat, &, quid in tali enunciatione lateat, ordine detegere queat.

§. VI.

Tale axioma vulgo principium *cognoſcendi* vocatur; a quo principium iuris naturalis *eſſendi* vtique differt.

§. VII.

Itaque peccarunt, qui DEVM eiusque voluntatem vel abſolutam, vel ſapientiſſimam pro principio primo venditarunt. In eo enim omnes, præter Atheos, conſentiunt, Deum eſſe legis naturalis auctorem.

§. VIII.

Sed hic vero talis enunciatio indagatur, qua cognita cognoſcuntur reliquæ, ac primarium ſupremi Numinis ſcopum ac voluntatem ante oculos conſtituat, quidue ille præſtandum a mortalibus, præcipue intuitu

iuſtitiæ

iustitiæ externæ, cupiat, obseruandumque præcipiat, aut omittendum: cumque de prima disciplinæ hujus veritate sermo sit, per se consequitur, vt esse illa debeat VERA, EVIDENS, ADÆQVATA.

§. IX.

Veram quærimus, quia veritates morales quasdam cum ea connectere conamur.

§. X.

Adæquatam inuestigamus, ne minus, quam par est, contineat nostra disciplina, neue etiam abundans.

§. XI.

Euidentem esse volumus, non, quasi nulla probatio adiici possit, aut debeat, sed ne addenda sit nimis longa & difficilis.

§. XII.

Falluntur quippe, qui vel talem exposcunt euidentiam, qualis est in principio primo generalissimo, de quo in *Logica* verba fecimus; vel etiam ferre non possunt, vt aut verbis similibus eiuscemodi propositio exponatur, aut circumscribatur: qui error multis obrepsit.

§. XIII.

Quibus præmissis, clarum fit, considerandam esse ante omnia humanam naturam, vt sic ex ipsa ratione, per quam Deus nobiscum loquitur, eruatur; eoque male rationes succedere, qui eam præternauigantes statum

tum integritatis (*a*) crepant, aut hic decalogum explicant (*b*), aut legem & euangelium, (*c*) aut præcepta Noachica (*d*) pro norma generali venditant, aut lumen aliquod fanaticum (*e*) præstolantur, aut consensum gentium laudant, (*f*) aut instinctum (*g*) & ordinem, & finem, & conuenientiam naturæ & mundi, aut legem æternam nimis generatim vrgent, aut assimilationem DEI (*h*) nominant, aut amorem DEI substituunt.

(*a*) Notentur *Valentinus Alberti*, *Meuius*, *Seckendorfius*.

(*b*) Notentur *Georgius Calixtus* aliique Theologi, simul-atque *Boecleri* argumentum examinetur, qui hanc methodum appellauit diuinam.

(*c*) Notetur *Ioannes Ludouicus Praschius*.

(*d*) Notetur *Joannes Seldenus*.

(*e*) Notetur *Poiretus*.

(*f*) Notentur *Aristoteles*, *Cicero*.

(*g*) Notentur Stoici, Pythagorici, *Lambertus Velthuysen*, *Ioannes Georgius Pritius*, *wachterus*, *Leibnitius*.

(*h*) Notentur *Io. Ioachimus Zentgrafius*, omnesque, qui sanctitatem & iustitiam diuinam in exemplum proponunt: quæ licet commodum sensum ferat, non est tamen inde inferendum, principii primi locum eam occupare debere.

§. XIV.

Magis hic placent *Grotii*, *Hobbesii*, *Puffendorfii* inuenta.

§. XV.

Recte enim ab illustri *Cocceio* iam animaduersum est, omnium opiniones eodem recide-

cidere, & *pacem quære, socialiter viue, tranquille viue*, vocibus duntaxat, non sensu discrepare: vtvt vnusquisque horum doctorum aliam *caussam*, seu *medium terminum* in mente habuit.

§. XVI.

PRIOR etenim pacis custodiam commendauit, quia sit conueniens legi Scholasticorum æternæ; ALTER, quia ad pacem conditus esset homo & natus; TERTIVS, quia alias humanæ gentis perpetuum funus, aut bellum omnium aduersus omnes sit futurum.

§. XVII.

Sed caue tamen existimes, nobis absolute placere horum virorum asserta. Sat scimus *Grotium* & *Puffendorfium* pacem, seu quietem internam & externam non, vti fas erat, distinxisse semper.

§. XVIII.

Nos iure separauimus; eoque nunc cogitate affirmamus, esse hoc disciplinæ nostræ principium cognoscendi primum: PACEM EXTERNAM ANTE OMNIA SECTARE ET SERVA, VBI HABERI POTEST, NE PRORSVS AD VITAM CVM ALIIS TRADVCENDAM VIRTVTEMQVE ACQVIRENDAM INVTILIS FIAS.

§. XIX.

Quomodo enim naturam suam conseruaomo, si perpetuo cum aliis luctetur & tet, damna det & accipiat, decipiatur

&

& decipiat? quomodo etiam, si externe semper tumultuetur, internas animi perturbationes reprimet, & virtutem sectabitur acquiretque tandem?

§. XX.

Igitur hæc tranquillitas adsit necesse est, quoniam sine aliis hominibus viuere non possumus.

Recolantur, quæ in *Ethica* cap. X. p. 77. sq. hac de re philosophati sumus.

§. XXI.

Posita vero externa pace & quiete, prono nunc alueo sequetur vicissim, non esse alios lædendos, seu turbandos.

§. XXII.

Hi alii vel sunt sui iuris, vel alieni, hoc est, vel pares, vel superiores, vel inferiores.

§. XXIII.

Qui alios contemnit turbat, qui vulnerat turbat, qui occidit turbat, qui mentitur & nocet turbat, qui rem alienam inuito surripit, qui fidem datam violat turbat, qui societatum simplicium & compositarum finem cum annexis subruit, turbat, cetera.

§. XXIV.

Ergo etiam hæc omnia itemqne singula custodiæ pacis ac felicitatis externæ repugnant.

§. XXV.

Nec male concluditur, ejusmodi perturbato-

batorem pro omnium deterrimo & infelicissimo merito haberi; quia nemo cum eo vna esse, nec ille etiam cum aliis viuere & coniungi, multo minus naturam humanam, quam perpetuis periculis & tumultibus exponit, perficere & polire aptus est; adeoque prima felicitatis stamina rumpit.

§. XXVI.

Quin igitur vera sit nostra enunciatio, dubium non est. Oriuntur enim inde certissimae veritates. Ex falso autem non oritur verum.

§. XXVII.

Quin sit euidens, ambigi non potest. Nam & stupidissimi homines illam comprehendunt & palpant, quum primum caussam considerant, & effectus tristissimos sibi ante oculos ponunt.

§. XXVIII.

Quin sit adaequata, extra disceptationem iam videtur constitutum, quoniam legem naturae *absolutam* & *hypotheticam*, ethicam & iurisprudentiam, quietem internam, quam operatur virtus, & externam, quam praecipit modestia & iustitia stricte sic dicta, distinximus, & actiones aperte immodestas & iniustas ab inhonestis iniquisque curate discreuimus.

§. XXIX.

Igitur propria emendatio, si alios homines

nes seorsum colloces, ad Ethicam merito refertur, in qua de temperantia eique opposita intemperantia copiose fuit actum.

§. XXX.

Pertinebit etiam eodem æquitas, vtpote virtus, abundantiam amoris in sinu continens. Prudentiæ regulas Politica sibi vindicat.

§. XXXI.

At inde vero elucet demum, e tribus TRIBONIANI præceptis primum: *neminem læde* & tertium *suum cuique relinque* huc esse referenda.

§. XXXII.

Elucet quoque, e ternis *Ioannis Francisci* BVDDEI vltimum cum ea, quam nos addidimus, limitatione hic locum sortiri: *socialiter viue.* Cultus diuinus ac vita temperans ad Ethicam pertinent.

XXXIII.

Elucet itidem, beneuolentiam CVMBERLANDI plus continere, quam pacem externam.

§. XXXIV.

Elucet, DICTAMEN rectæ rationis nimis generatim nominari. Quæretur enim semper; quid dictet recta ratio: eoque talis propositio nec euidens est, nec adæquata.

Dicatur de *Valentino Velthemio* aliisque, qui notitias insitas cum *Melanchtone*, *Guilielmo Grotio*, *Roberto Scharrockio*, aut cum *Strimesio* amorem intellectualem commendarunt.

§. XXXV.

§. XXXV.

Nunc ſolum excutiendum reſtat, quomodo ab *Hobbeſii* doctrina differat noſtra. Is enim pacem quoque externam commendat; is triſtes belli omnium aduerſus omnes effectus ante oculos ponit.

Decipiuntur cum *Conringio* & *Hedingero*, qui bellum omnium aduerſus omnes laudaſſe *Malmesburienſem* contendunt.

§. XXXVI.

Igitur circa pacem externam cum eo conſentimus; conſentimus quoque in eo, pactis pacem externam & ſub imperio commodius & certius obtineri. Eſt enim ſtatus libertatis vitio mortalium vtique turbulentus.

§. XXXVII.

Negamus vero, ante pacta neminem ad pacem ſeruandam obligari; negamus etiam, pacta ex obligatione interna, & ob propriam duntaxat vtilitatem eſſe ſeruanda: quanquam primum ipſe non videtur ſtatuiſſe *Hobbeſius*. Neque enim is de obligatione, ſed obligationis executione dubitauit; quoniam prauorum affectuum tanta eſt in mortalibus violentia, vt ſusque deque habeant futura omnia, vbi boni apparentis viuida repræſentatio eosdem mouet atque afficit.

§. XXXVIII.

Quod vt clarius pateſcat, comparabimus *noſtra* & *Hobbeſii*. Igitur AVCTORIS adſertum eſt:

Quare

Quære pacem ante & post pacta.
HOBB. *Quære pacem post pacta.*
AVCT. *Obligamur ad eam quærendam & seruandam* INTERNE & EXTERNE.
HOBB. *Obligamur tantum* INTERNE *propter solam utilitatem nostram; non autem propter seriam voluntatem diuinam.*

CAPVT III.

DE STATV HOMINVM DIVERSO, INPRIMIS LIBERTATIS ET IMPERII.

§. I.

Lex naturæ una est, sed fœcunda, vtpote quæ plures conclusiones in sinu suo continet. Vnde nonnulli eam catenam pluribus annulis similibus constantem appellarunt.

§. II.

Hæc lex hominibus data est, vt ad eam actiones suas dimetiantur.

§. III.

Homines autem non conveniunt omnimodo, sed secundum *status* diversos videntur diuersi.

§. IV.

Ergo modus quoque demetiendi variat: quamlibet norma eadem sit & maneat.

§. V.

§. V.

Status vero non tantum certa qualitas, seu conditio, aut dispositio est, sed spatium morale potius, in quo certum habitum, dispositionem & qualitatem nanciscuntur mortales; quemadmodum res ceteræ spatium quoddam physicum occupant, habituque physico circumdantur. In hoc spatio consistunt quasi, diuersasque qualitates vel natura, vel facto induunt.

§. VI.

Vnde status vel *naturalis* est, vel *aduentitius*.

§. VII.

NATVRALIS a natiuitate venit.

§. VIII.

ADVENTITIVS artificio constat morali. Vnde naturale & artificiale sibi hic opponuntur.

§. IX.

A natura HOMINES habent, quod sint vel *mares*, vel *feminæ*. Hermaphroditi vix dantur. Sed huius vero distinctionis in nostra disciplina nullus fere vsus est. Eadem iura, eædem obligationes hic obseruantur: etsi Romani legislatores nonnullis iuribus & prærogatiuis *masculos* instruxerint, nonnullis *fœminas* atque inter *has* atque *illos* tum commoda, tum incommoda, *certas* ob caussas, variauerint.

pium primum, donec ſingulæ veritates *determinatæ* in luce ſint conſtitutæ. Sed, quia iam in Ethica totius philoſophiæ moralis ambitum circumſpeximus, non erit iam res magni negotii, recepti inſiſtere methodo, & ſectari & inuenire axioma, in quo concluſiones omnes contineantur: placuitque hæc methodus in ſcholis, vt paullo citius abſoluerent ſphæram ſuam docentes. Illi vero non minus falluntur, qui vno filo ex vno axiomate & principio vniverſas deduci concluſiones poſſe negant. Poſſunt vtique, ſi quis vim demonſtrandi intelligat, &, quid in tali enunciatione lateat, ordine detegere queat.

§. VI.

Tale axioma vulgo principium *cognoſcendi* vocatur; a quo principium iuris naturalis *eſſendi* vtique differt.

§. VII.

Itaque peccarunt, qui DEVM eiusque voluntatem vel abſolutam, vel ſapientiſſimam pro principio primo venditarunt. In eo enim omnes, præter Atheos, conſentiunt, Deum eſſe legis naturalis auctorem.

§. VIII.

Sed hic vero talis enunciatio indagatur, qua cognita cognoſcuntur reliquæ, ac primarium ſupremi Numinis ſcopum ac voluntatem ante oculos conſtituat, quidue ille præſtandum a mortalibus, præcipue intuitu

iuſtitiæ

iuſtitiæ externæ, cupiat, obſeruandumque præcipiat, aut omittendum: cumque de prima diſciplinæ hujus veritate ſermo ſit, per ſe conſequitur, vt eſſe illa debeat VERA, EVIDENS, ADÆQVATA.

§. IX.

Veram quærimus, quia veritates morales quasdam cum ea connectere conamur.

§. X.

Adæquatam inueſtigamus, ne minus, quam par eſt, contineat noſtra diſciplina, neue etiam abundans.

§. XI.

Euidentem eſſe volumus, non, quaſi nulla probatio adiici poſſit, aut debeat, ſed ne addenda ſit nimis longa & difficilis.

§. XII.

Falluntur quippe, qui vel talem expoſcunt euidentiam, qualis eſt in principio primo generaliſſimo, de quo in *Logica* verba fecimus; vel etiam ferre non poſſunt, vt aut verbis ſimilibus eiuſcemodi propoſitio exponatur, aut circumſcribatur: qui error multis obrepſit.

§. XIII.

Quibus præmiſſis, clarum fit, conſiderandam eſſe ante omnia humanam naturam, vt ſic ex ipſa ratione, per quam Deus nobiſcum loquitur, eruatur; eoque male rationes ſuccedere, qui eam prætemauigantes ſta-

tum

tum integritatis (*a*) crepant, aut hic decalogum explicant (*b*), aut legem & euangelium, (*c*) aut præcepta Noachica (*d*) pro norma generali venditant, aut lumen aliquod fanaticum (*e*) præſtolantur, aut conſenſum gentium laudant, (*f*) aut inſtinctum (*g*) & ordinem, & finem, & conuenientiam naturæ & mundi, aut legem æternam nimis generatim vrgent, aut aſſimilationem DEI (*h*) nominant, aut amorem DEI ſubſtituunt.

(*a*) Notentur *Valentinus Alberti*, *Meuius*, *Seckendorfius*.

(*b*) Notentur *Georgius Calixtus* aliique Theologi, ſimul-atque *Boecleri* argumentum examinetur, qui hanc methodum appellauit diuinam.

(*c*) Notetur *Ioannes Ludouicus Praſchius*.

(*d*) Notetur *Joannes Seldenus*.

(*e*) Notetur *Poiretus*.

(*f*) Notentur *Ariſtoteles*, *Cicero*.

(*g*) Notentur Stoici, Pythagorici, *Lambertus Velthuyſen*, *Ioannes Georgius Pritius*, *Wachterus*, *Leibnitius*.

(*h*) Notentur *Io. Ioachimus Zentgrafius*, omnesque, qui ſanctitatem & iuſtitiam diuinam in exemplum proponunt: quæ licet commodum ſenſum ferat, non eſt tamen inde inferendum, principii primi locum eam occupare debere.

§. XIV.

Magis hic placent *Grotii*, *Hobbeſii*, *Pufendorfii* inuenta.

§. XV.

Recte enim ab illuſtri *Cocceio* iam animaduerſum eſt, omnium opiniones eodem recide-

cidere, & *pacem quære*, *ſocialiter viue*, *tranquille viue*, vocibus duntaxat, non ſenſu diſcrepare: vtvt vnusquisque horum doctorum aliam *cauſſam*, ſeu *medium terminum* in mente habuit.

§. XVI.

PRIOR etenim pacis cuſtodiam commendauit, quia ſit conueniens legi Scholaſticorum æternæ; ALTER, quia ad pacem conditus eſſet homo & natus; TERTIVS, quia alias humanæ gentis perpetuum funus, aut bellum omnium aduerſus omnes ſit futurum.

§. XVII.

Sed caue tamen exiſtimes, nobis abſolute placere horum virorum aſſerta. Sat ſcimus *Grotium* & *Puffendorfium* pacem, ſeu quietem internam & externam non, vti fas erat, diſtinxiſſe ſemper.

§. XVIII.

Nos iure ſeparauimus; eoque nunc cogitate affirmamus, eſſe hoc diſciplinæ noſtræ principium cognoſcendi primum: PACEM EXTERNAM ANTE OMNIA SECTARE ET SERVA, VBI HABERI POTEST, NE PRORSVS AD VITAM CVM ALIIS TRADVCENDAM VIRTVTEMQVE ACQVIRENDAM INVTILIS FIAS.

§. XIX.

Quomodo enim naturam ſuam conſeruabit homo, ſi perpetuo cum aliis luctetur & pugnet, damna det & accipiat, decipiatur

&

& decipiat? quomodo etiam, si externe semper tumultuetur, internas animi perturbationes reprimet, & virtutem sectabitur acquiretque tandem?

§. XX.

Igitur hæc tranquillitas adsit necesse est, quoniam sine aliis hominibus viuere non possumus.

Recolantur, quæ in *Ethica* cap. X. p. 77. sq. hac de re philosophati sumus.

§. XXI.

Posita vero externa pace & quiete, prono nunc alueo sequetur vicissim, non esse alios lædendos, seu turbandos.

§. XXII.

Hi alii vel sunt sui iuris, vel alieni, hoc est, vel pares, vel superiores, vel inferiores.

§. XXIII.

Qui alios contemnit turbat, qui vulnerat turbat, qui occidit turbat, qui mentitur & nocet turbat, qui rem alienam inuito surripit, qui fidem datam violat turbat, qui societatum simplicium & compositarum finem cum annexis subruit, turbat, cetera.

§. XXIV.

Ergo etiam hæc omnia itemqne singula custodiæ pacis ac felicitatis externæ repugnant.

§. XXV.

Nec male concluditur, ejusmodi perturbato-

batorem pro omnium deterrimo & infelicissimo merito haberi, quia nemo cum eo vna esse, nec ille etiam cum aliis viuere & coniungi, multo minus naturam humanam, quam perpetuis periculis & tumultibus exponit, perficere & polire aptus est; adeoque prima felicitatis stamina rumpit.

§. XXVI.

Quin igitur vera sit nostra enunciatio, dubium non est. Oriuntur enim inde certissimae veritates. Ex falso autem non oritur verum.

§. XXVII.

Quin sit euidens, ambigi non potest. Nam & stupidissimi homines illam comprehendunt & palpant, quum primum caussam considerant, & effectus tristissimos sibi ante oculos ponunt.

§. XXVIII.

Quin sit adaequata, extra disceptationem iam videtur constitutum, quoniam legem naturae *absolutam* & *hypotheticam*, ethicam & iurisprudentiam, quietem internam, quam operatur virtus, & externam, quam praecipit modestia & iustitia stricte sic dicta, distinximus, & actiones aperte immodestas & iniustas ab inhonestis iniquisque curate discreuimus.

§. XXIX.

Igitur propria emendatio, si alios homines

nes seorsum colloces, ad Ethicam merito refertur, in qua de temperantia eique opposita intemperantia copiose fuit actum.

§. XXX.

Pertinebit etiam eodem æquitas, vtpote virtus, abundantiam amoris in sinu continens. Prudentiæ regulas Politica sibi vindicat.

§. XXXI.

At inde vero elucet demum, e tribus TRIBONIANI præceptis primum: *neminem læde* & tertium *suum cuique relinque* huc esse referenda.

§. XXXII.

Elucet quoque, e ternis *Ioannis Francisci* BVDDEI vltimum cum ea, quam nos addidimus, limitatione hic locum sortiri: *socialiter viue*. Cultus diuinus ac vita temperans ad Ethicam pertinent.

§. XXXIII.

Elucet itidem, beneuolentiam CVMBERLANDI plus continere, quam pacem externam.

§. XXXIV.

Elucet, DICTAMEN rectæ rationis nimis generatim nominari. Quæretur enim semper, quid dictet recta ratio: eoque talis propositio nec euidens est, nec adæquata.

Dicatur de *Valentino Velthemio* aliisque, qui notitias insitas cum *Melanchtone*, *Guilielmo Grotio*, *Roberto Scharrockio*, aut cum *Strimesio* amorem intellectualem commendarunt.

§. XXXV.

§. XXXV.

Nunc ſolum excutiendum reſtat, quomodo ab *Hobbeſii* doctrina differat noſtra. Is enim pacem quoque externam commendat; is triſtes belli omnium aduerſus omnes effectus ante oculos ponit.

Decipiuntur cum *Conringio* & *Hedingero*, qui bellum omnium aduerſus omnes laudaſſe *Malmesburienſem* contendunt.

§. XXXVI.

Igitur circa pacem externam cum eo conſentimus; conſentimus quoque in eo, pactis pacem externam & ſub imperio commodius & certius obtineri. Eſt enim ſtatus libertatis vitio mortalium vtique turbulentus.

§. XXXVII.

Negamus vero, ante pacta neminem ad pacem ſeruandam obligari; negamus etiam, pacta ex obligatione interna, & ob propriam duntaxat vtilitatem eſſe ſeruanda: quanquam primum ipſe non videtur ſtatuiſſe *Hobbeſius*. Neque enim is de obligatione, ſed obligationis executione dubitauit; quoniam prauorum affectuum tanta eſt in mortalibus violentia, vt ſusque deque habeant futura omnia, vbi boni apparentis viuida repræſentatio eosdem mouet atque afficit.

§. XXXVIII.

Quod vt clarius pateſcat, comparabimus *noſtra* & *Hobbeſii*. Igitur AVCTORIS adſertum eſt:

Quare

Quære pacem ante & poſt pacta.

HOBB. *Quære pacem poſt pacta.*

AVCT. *Obligamur ad eam quærendam & ſeruandam* INTERNE *&* EXTERNE.

HOBB. *Obligamur tantum* INTERNE *propter ſolam utilitatem noſtram; non autem propter ſeriam voluntatem diuinam.*

CAPVT III.

DE STATV HOMINVM DIVERSO, INPRIMIS LIBERTATIS ET IMPERII.

§. I.

Lex naturæ una eſt, ſed fœcunda, vtpote quæ plures concluſiones in ſinu ſuo continet. Vnde nonnulli eam catenam pluribus annulis ſimilibus conſtantem appellarunt.

§. II.

Hæc lex hominibus data eſt, vt ad eam actiones ſuas dimetiantur.

§. III.

Homines autem non conveniunt omnimodo, ſed ſecundum *ſtatus* diverſos videntur diuerſi.

§. IV.

Ergo modus quoque demetiendi variat: quamlibet norma eadem ſit & maneat.

§. V.

§. V.

Status vero non tantum certa qualitas, seu conditio, aut dispositio est, sed spatium morale potius, in quo certum habitum, dispositionem & qualitatem nanciscuntur mortales; quemadmodum res ceteræ spatium quoddam physicum occupant, habituque physico circumdantur. In hoc spatio consistunt quasi, diuersasque qualitates vel natura, vel facto induunt.

§. VI.

Vnde status vel *naturalis* est, vel *aduentitius.*

§. VII.

NATVRALIS a natiuitate venit.

§. VIII.

ADVENTITIVS artificio constat morali. Vnde naturale & artificiale sibi hic opponuntur.

§. IX.

A natura HOMINES habent, quod sint vel *mares*, vel *feminæ.* Hermaphroditi vix dantur. Sed huius vero distinctionis in nostra disciplina nullus fere vsus est. Eadem iura, eædem obligationes hic obseruantur: etsi Romani legislatores nonnullis iuribus & prærogatiuis *masculos* instruxerint, nonnullis *fœminas* atque inter *has* atque *illos* tum commoda, tum incommoda, *certas* ob caussas, variauerint.

§. X.

Altera vero, quando HOMINES in *natos* & *naſcituros* diſpeſcuntur, a deciſione quæſtionis præiudicialis lucem nanciſcitur, ſintne naſcituri homines, an ſecus? Stoici non prius alioquin, ſecundum philoſophiam ſuam naturalem, homines exiſtimarunt naſcituros, niſi in luminis auras emiſſi eſſent; & ſic latens illa vitæ flamula aeris interuentu accenderetur. Sed aliter tamen Juriſconſulti, vtut Stoicæ Philoſophiæ dediti, rationes ſubduxerunt, pro iam natis habentes, quoties de eorum ageretur fauore, in futurum partim proſpicientes, partim cauentes, nę naſci prohiberentur in vtero exiſtentes: quamuis in aliis thematibus conſequa ratione vix videantur decreuiſſe. Nos cum hodie melius edocti ſciamus, partum viuere, eius tanto ſollicitius curam habendam iure concludimus. Merentur interea inſpici, quæ hac de re collegit MERILLIVS *Obſeruat. Lib. I. c.* 16.

§. XI.

Maioris momenti diſtinctio videtur, qua HOMINES vel dicuntur *æquales*, vel *inæquales*.

§. XII.

ÆQVALITAS in libertate & rerum communi vſu conſiſtit.

§. XIII.

INÆQVALITAS vel ratione *imperii* ſeſe exſerit, vel ratione *dominii*.

§. XIV.

Inæqualitas factum ponit. Æqualitas hominibus naturalis est.

§. XV.

Omnes enim homines externe liberi nascuntur : possunt facere, quod placet.

§. XVI.

Vocabulum *placet* desiderium inuoluit nulla LEGE HVMANA limitatum. Quod interdum ex scelere fit, *ius libertatis* vix immutat.

§. XVII.

Sed dixi tamen : *lege humana*, ne ex statu libertatis fiat status licentiæ.

§. XVIII.

Sunt enim homines liberi, homines ratione prædíti : quam, quia etiam hac parte æquales sunt, sequi omnes fas est.

§. XIX.

Ergo status libertatis in se non est status belli ; sed per accidens fit, cum homines non amplius ratione, sed affectibus ducuntur. Quod ipse non negat *Hobbesius*.

§. XX.

Igitur in statu libertatis non est *imperium*, nec item *dominium*.

§. XXI.

Non *prius*, quia possum facere, quod placet.

§. XXII.

Non *posterius*, quia, si aliquis inueniretur,

tur, qui me iure in vſu rerum poſſet impedire, deſiderium foret limitatum; ut taceam, idem ius ab omnibus poſſe viciſſim exigi.

§. XXIII.

Itaque cum nullus ſit, qui id queat iure efficere, res cenſentur nullius, & fiunt illius, cui placet, & qui deſiderat vti, hoc eſt, occupantis.

§. XXIV.

Terra enim, & quæcunque in ea reperiuntur, vſibus humanis a DEO ſunt deſtinata, quidquid diſſeratur a *Seneca*, & Stoicis, qui terram non propter homines fuiſſe productam ſtatuunt.

§. XXV.

Signanter VSVS mentio facta eſt. Neque enim amplius vti poſſumus, ſi rationem audiamus, quam neceſſe eſt ad noſtri conſeruationem.

§. XXVI.

Conſeruatio etiam nonnihil recreationis ac iucunditatis comprehendit: cum ſine recreatione homines nequeant conſeruari.

§. XXVII.

Tantum dolendum eſt, cupiditates mortalium, voluptatem, auaritiam, ambitionem perturbaſſe hic omnia.

§. XXVIII.

Illa enim multa inutiliter profundit, & conſequenter extra limites a ratione conſtitutos ſæpe proſilit. Auaritia vero omnia corra-

corradit, etiam non neceſſaria ſibi, non item vtilia.

§. XXIX.

Ambitio propria libertate contenta non eſt, affectat ea plurium libertatum complexum.

§. XXX.

Igitur voluptas, auaritia, ambitio DOMINIUM inuexerunt, & IMPERIVM.

§. XXXI.

Terra namque coli debet, idque non fit ſine labore. Quis vero otioſis porriget, quæ labore produximus noſtro? Auari laborant quidem, ſed quis laboris fructus, quos non produxere iidem, anhelantibus & ſtulte coaceruantibus permittet?

§. XXXII.

Pari ratione libertas bonum eſt. Bono autem non niſi inuiti renuntiamus.

§. XXXIII.

Ergo irrumpentibus & dominantibus affectibus bellum neceſſaria fere conſequentia cooritur: quamuis non omnes adeo malos fingas.

§. XXXIV.

Boni prouocati repugnabunt: mali prouocabunt, vt obtineant, quod meditantur & volunt. Quæ obſeruatio contra eos potiſſimum commendanda videtur, qui moroſum *Malmesburienſem* adeo noxios ſibi omnes repræſentaſſe mortales contendunt.

§. XXXV.

Sed bellum vero manifeſte pernicioſum eſt. Ergo, quamvis ſine ratione appetant homines, appetunt tamen iidem pacem ſaltem externam.

§. XXXVI.

Et hic autem appetitus facit, ut e pluribus malis diverſis eligant minus.

§. XXXVII.

Minus malum eſt, recedere ab ÆQVALITATE, quam perire.

§. XXXVIII.

INÆQVALITAS *proprietatem* poſt ſe trahit, trahit quoque *imperium.*

§. XXXIX.

Igitur qui rem vt PROPRIAM tenere & ſervare conatur, rationem alleget oportet.

§. XL.

Ratio non alia ſuppetit, quam eum iure optimo id ſibi proprium reddere, quod plantauit, ſeuit, & vt laboris ſui fructum accipiat, certis finibus circumſcripſit, aut alterius voluntate accepit.

§. XLI.

Igitur vnicuique merito relinquitur, quod facto ſuo alteriusque ſuum fecit.

§. XLII

Qui ſecus agit, pacem non quærit, ſed bellum.

§. XLIII.

Qui IMPERARE aliis eorumque libertatem

tem conſtringere ſatagit, cauſſam itidem in promptu habeat neceſſe eſt.

§. XLIV.

Cauſſa non vis eſt, ac potentia, non diuitiæ, nec ingenii quædam excellentia; ſed CONSENSVS, qui nonnunquam potentiam, divitias & imperii iura prærogativa reſpicit.

§. XLV.

CONSENSVS vel extorquetur ab alio, vel ex conſideratione maioris periculi ſuadetur.

§. XLVI.

Vnde imperium ciuile coortum eſt vel per vim, vel ex libera proprii iuris renunciatione.

§. XLVII.

Vi vſi ſunt homines extreme mali: meliores iuri ſuo volentes renuntiarunt ad maiorem calamitatem euitandam.

§. XLVIII.

Vnde in ſtatu libertatis ciuitates, & qui eas repræſentant, duntaxat viuunt, nonnullique homines ſingulares per accidens: qui pactis inſuper ſibi, ne actu ſemper bellum gerant, ſibi conſulunt.

§. XLIX.

IMPERIVM PATERNVM non eſt proprie imperium; quia, cum ad maturam ætatem perueniunt liberi, & beneficia ceſſant, non amplius apparet. Si quid amplius in eo ſit hodie, id ex iure ciuili veniſſe credas.

§. L.

Vnde perperam de conſenſu auctores diſputant, ut qui tantum in imperio proprie dicto locum habet. *Lockius* imperium paternum *naturale* appellauit, idemque matri quoque permiſit, ac nos quoque.

§. LI.

IMPERIVM in *vxorem* vel eodem pertinet, quia, ſi ſapit ea, neceſſitas cogendi & dirigendi vaneſcit; vel ex pacto ampliores fines nanciſcitur.

§. LII.

In IMPERIO autem CIVILI imperantes ſoli *mens* ciuitatis ſunt: etſi ſubiecti non carent mente; ſed ſapiunt ipſimet; immo aliquando imperantibus ſapientiores ſunt.

§. LIII.

Ergo HERILE ſupereſt, quod, vt ciuile, vel ex *violentia* oritur, vel *propria voluntate*.

§. LIV.

Poſterius ex locatione & conductione, vel alio pacto emergit: prius ex bello, cui, vt ceſſaret, acceſſere pacta.

§. LV.

Hinc FAMILIA certo ſenſu ac ſeruorum ratione abſolute parentium, veluti ciuitas parua, merito conſideratur.

§. LVI.

CIVITAS magna vero nihil aliud eſt, quam plurium familiarum complexus.

§. LVII.

§. LVII.

Quamobrem ſocietas coniugalis, quæ paternam habet ordinarie annexam, ſocietas herilis, & ciuitas, ſocietates arbitrariæ ſunt, & ex conſequenti ſtatus aduentitii.

§. LVIII.

ADVENTITII facto & arte conſtant. Facta FINEM certum habent.

§. LIX.

Ergo FINES & FACTA modum ſuppeditant, dimetiendi hos ſtatus.

§. LX.

Modus metiendi in ſequentibus innoteſcet.

CAPVT IV.

DE APPLICATIONE IVRIS AD FACTVM, SEV IMPVTATIONE.

§. I.

IVriſprudentia non tantum legum cognitionem, ſed & APPLICATIONEM legis, ſeu iuris ad factum, continet ac docet.

§. II.

Ergo iuriſprudens *legem* mente complectitur, & *facta* conſiderat, illamque iis, ceu normam, accommodat.

§. III.

Quod ſi homines omnes ſapientia forent præ-

præditi ipſimet, tum, antequam ſuſciperent factum, iuris normam eidem applicarent: quemadmodum iam in Ethica cap. *de conſcientia* §. XXXIII. monuimus.

§. IV.

Sed, quum aberrent plerique a ſcopo, Iuriſconſultorum eſt, qui interea pro ſapientibus habentur, applicare ius ad facta præterita.

§. V.

Sed non procedit applicatio, niſi de facto clariſſime conſtet, & cui iſtud efficientia morali debeat attribui, intelligatur.

§. VI.

Quare, ſi res penſitetur, IMPVTARE dicitur, aliquem pro auctore FACTI habere & declarare.

§. VII.

Factum PERSONAM ponit, quæ, dum facit, eligit faciendum.

§. VIII.

ELECTIO diuerſa requirit: isque qui ex diuerſis vel efficiendum, vel non efficiendum ſtatuit, *eligere* dicitur.

§. IX.

Qui *ſtatuit*, intellectu polleat neceſſe eſt: qui vero reapſe, quod ſtatuit ac mente decreuit, apprehendere ſuſtinet, ac ſine impedimento aliquid e diuerſis *apprehendendum* aptus eſt, vel *abſtinendum*, ab his iſtisue, LIBERTATE præditus ſit oportet.

§. X.

§. X.

Qui LIBER non est, AGITVR, non AGIT, materiæque patienti similis merito iudicatur.

§. XI.

Quare illi, qui non *agit*, vel *egit*, factum nullum potest tribui tanquam auctori.

§. XII.

Qui vero libere eligit, *vult*. Ergo VOLVNTAS omnium actionum humanarum principium est.

§. XIII.

Vnde PRIMA quæstio: an quis reuera egerit consulta mente, eiusque *voluntas* cum actione fuerit coniuncta?

§. XIV.

Id si constet, quæritur SECVNDO, *quanta* fuerit voluntas, ac TERTIO *qualis*?

§. XV.

Qui de quanto COGITAT, cogitat vel de *magno*, vel de *paruo*. Vtrumque sine *numero* concipi nequit. Vnde *Romanorum* PVTARE & Germanorum *zurechnen*.

§. XVI.

Cumque hæc PVTATIO fit iuridica, per se intelligitur ad *legem*, seu *ius* hic respici, vel ad *indifferens*, hoc est, lege *non interdictum*.

§. XVII.

Qui de lege cogitat, *superiorem* in mente habet.

XVIII.

§. XVIII.

SVPERIOR vel *obligationem* imponit, vel *ius* dat.

§. XIX.

Qui *obligationi* ſatisfacit, ſuperiorem *obſeruat*; qui non, *contemnit*.

§. XX.

Qui *ſuperiorem* contemnit, eum iuris ſenſu pro *ſuperiore* non habet.

§. XXI.

Id vero qui facit, peccat. PECCANS punitur: ob FACTVM MALVM, cuius is auctor eſt; quod ipſi certe tribuitur, ſeu imputatur.

§. XXII.

Sicuti viciſſim voluntatem ſuperioris implens non PECCAT, eoque *impunitatem* conſequitur; quia eum ipſo opere & facto colit, quem ſibi imperare nouit.

§. XXIII.

Qui colit Dominum, fideliter ei ſeruit: Qui non, fidem violat, eoque, *mereri* dicitur vterque.

§. XXIV.

MERITVM vero ſicut ſine facto non eſt, ita iſtud vel legi congruit, vel non. PRIVS *obſequium* appellatur, POSTREMVM *contumacia*.

§. XVV.

OBSEQVIVM & CONTVMACIA gradus habent; niſi quidem Stoicum agas, virtutes & vitia,

vitia, iustitiam, & iniustitiam nullo *profectu*, atque *interuallo* distinguentem.

§. XXVI.

Vbi GRADVS, ibi *mensura*: Vbi MENSVRA, ibi *maius*, & *minus*, vel etiam *aequale*; quae omnia sine *numero* iterum ac *putatione* cogitari nequeunt.

§. XXVII.

Cumque *voluntas* actionum humanarum, vti dictum, principium sit, hinc consit, in dimetiendo obsequio & contumacia diiudicanda primario ad VOLVNTATEM videri respiciendum.

§. XXVIII.

Voluntas vero vel ἀμέσως operatur, vel ἐμμέσως. *Prior* operatio facilius & fere sensibus percipitur. *Posterior* altioris indaginis est: quia binae voluntates obseruantur coniunctae, *vna* simul operante atque *altera*, quamvis GRADV saepe diuerso, & modo parumper occulto.

§. XXIX.

Exempla facile suppeditabunt versus notissimi: *Consulo*, *praecipio &c.*

§. XXX.

Qui enim mandat, suadet, hortatur, laudat, non impedit, quum potest, ac debet, adiuuat, reprehendit quod est praeceptum, excitat ad id quod prohibitum, is sane *cooperatur*, eique propterea certo numero IMPVTARI factum potest.

§. XXXI.

§. XXXI.

Quis vero *plus*, quis *minus* effecerit in hoc actionis *conſortio*, iterum e conſideratione variarum circumſtantiarum, ſeu *adiunctorum* pendet: quæ imperanti, & iudici cuicunque oſtendent, quali reprehenſionis & pœnæ genere, qua laude, quo elogio; ac denique qua venia & immunitate agens, vel non agens ſit afficiendus. Magnitudo namque obſequii, vel contumaciæ, doli, vel culpæ ad factum, aut non factum relatæ, definiendis ac decidendis quæſtionibus permultis certiſſimam normam ſuppeditabit. Verum enim eſt, minimam circumſtantiam variare ius, ac deciſionem: Et dolum vero, & culpam, & promptum agendi modum a voluntate ortum capere, continuari, finiri, perſpicue intelligitur.

§. XXXII.

Atque vti ORDINARIVS in ſectando bono *conatus* nullam extraordinariam *mercedem* meretur; ita ORDINARIA hominum *malitia* vel *veniam*, certis caſibus, merebitur, vel *poenam leuiorem*: cum viciſſim ob varias *περιστάσεις*, & *extraordinarias* malitiarum ſpecies creſcant *poenæ*, obque *extraordinarium* obſequium & virtutem augeantur *laudes*, *præmia*, *honores*: vt ſic extraordinarium extraordinario reſpondeat.

§. XXXIII.

Nec dubitandum, quin in INDIFFEREN-

TIBVS

TIBVS negotiis & actibus eadem voluntas in considerationem veniat, *creditum* pro re nata, vel *debitum* gignens, *obligationem*, vel *ius* producens, *maius*, *minus*, *aequale* atque sic vicissim ratione obligationis, secundum paciscentium & volentium finem, propositumque. Vnde rursus claret, ICtum perpetuo comparare, numerare, metiri, IMPVTARE, *interpretetur*, *respondeat*, an *decidat*, leges *ferat* ipsemet, an *latas* applicet, ad omnis generis negotia, factaque *praecepta*, *prohibita*, *indifferentia*.

§. XXXIV.

Ex quo euidens redditur, quam sit absurdum, contemnere MENSVRÆ moralis doctrinam. Etsi enim in hoc recte sentiunt, illi imputari actionem, eius qui sit auctor; quod & nos monuimus: turpiter tamen caecutiunt, dum nihil amplius discendum hac parte statuunt. Semper enim quaeritur, cur sit auctor? quae voluntas, quanta & qualis? quae obligatio, quanta, qualis? quae animi intentio contrahentium? quantum iuris competat vnicuique? quam diu? a quo tempore? quantum peccauerit? in quantum iustus fuerit, & obediens? in quantum contumax? Quae vniuersa sine numeratione, dimensione & comparatione nec percipi possunt, nec definiri: vt taceam, quantitatem ipsam non esse *corporale*, sed *incorporale*, intelligendum, non autem *tangendum*, & sensibus obuium.

§. XXXV.

§. XXXV.

Vbi vero nulla rationabilis VOLVNTAS, libertas, consensio, eoque electio nulla, ibi tum *imputationis* IDEA, tum NOMEN vanescit, nec proprie *actio* deprehenditur *humana*.

§. XXXVI.

Quamobrem per se fluit, errore seductum, dolose deceptum, necessitate, metu, casu ac mero naturali instinctu compulsum nihil facere, quod ipsis cum iuris effectu tribui queat.

§. XXXVII.

Hinc vere ERRANS nec peccat, nec contrahit, nec laudatur, nec reprehenditur, nec ius acquirit, nec obligatur, ac sicuti ipse nihil amittit; ita nec alteri aliquid adimit. Solum quæritur ex facto, an quis *errauerit*? an error attingat consensum, eumque subruat, aut tollat? an error potuerit vinci, nec ne? quis itidem erroris sit caussa? Posterius si constet, tum quidem oritur obligatio ex culpa ad damnum pensandum, non autem ex contractu, quod est promissum, præstandum : sicque intelligendus canon : *Error in dubio debet imputari erranti.* Romani fluctuant hac parte, quia nullus apud eos titulus de errore in genere *solide* elaboratus occurrit. Vid. quæ in GVNDLINGIANIS *part.* XXXIII. *obs.* I. copiosius hac de re disserui, vbi simul adnotatum, PVFFENDORFFIVM *lib.* III. *cap.* VI. §. 6. existimasse

masse temere, errantem plane non teneri, si res adhuc integra, id est, traditio nondum secuta. Rectius scripsisset, ni damnum faciat alter. Tum enim exceptio : *tua non interest, repelleret agentem.* Sed difficile erit ostensu, alterum in damno non esse.

§. XXXVIII.

Quæ de ERRORE ratione contractuum, diximus, eadem delictorum ratione obtinent; resque eo potissimum redit, *an error attigerit consensum*? nisi quod & rariora sint erroris, seu ignorantiæ (*) *invincibilis* exempla. Qui enim paciscitur, ei tempus deliberandi vix potest deesse.

(*) Non solere distinguere *Iurisconsultos*, effectus iuris circumspicientes, ignorantiam & errorem, iam FELDENVS *de Interpretatione* monuit : vtut id faciant *Philosophi*, quorum est exilia distinguere Θεωρικῶς.

§. XXXIX.

IGNORANTIA IVRIS vero etiam in nostra disciplina nocet, cum pauca sint principia addiscenda; eoque illa sine negotio possint sciri atque ratione ipsa exquiri. Ignorantia facti non facile nocet, quoniam facta sunt infinita, quæ facile cognitionem nostram fugiunt; nisi quidem, ceu supra dixi, erroris hujus caussa sit ipsemet ignaue errans.

§. XL.

De DOLO pæne idem tenendum. Nam cum dolus sit certo sensu *error*, alio rursum ntuitu *malitia* iinsignis; hinc nulla imputatio

ex parte facientis ac contrahentis oriri poteſt, tum quia errans minime promittit; tum etiam quia malitioſe decipiens iure acceptandi deſtituitur: exploſa differentia, *dolus cauſſam contractui dederit*, *an minus*? PVFFENDORFFIVS Romanorum ſcitis deceptus huic adhuc differentiæ aliquid tribuit. Enim vero dolus fallacia eſt, cui nulla *lex* fauet vnquam, eoque nec *naturalis diuina*. Immo abſurdum eſt, Deum reſpecturum tempus, quo dolus fuerit commiſſus, puta ante contractum, an in contractu? At ROMANI bonæ fidei ac ſtricti iuris habuere contractus. In his dolum non adtendere: adhibuitque demum rauco huic iuri medicinam *Aquilius* cum *Caſſio*, vt remoueretur dolus, de quo in *ff. meis p.* 356. *de dolo malo.* In bonæ fidei vero negotiis dolus nunquam ne momento quidem ſuſtinebatur, adeoque exceptione doli, Prætoris beneficio demum impetranda, opus non erat. Inerat iam exceptio. Quod ineſt, non demum a Prætore erat impertiendum in ſubſidium. Igitur patefit, ſolos contractus ſtricti iuris indiguiſſe huiusmodi Prætorio auxilio: ceteros non indiguiſſe. Idque *Noodtius* ſingulari libello probat. Ceteras tricas in *ff.* diſiecimus.

§. XLI.

In delictis *dolus* aggrauat *meritum* pœnæ, majoremque reddit contumaciam, quod notiſſimum.

§. XLII.

§. XLII.

Casvs vero extra facientis factum eſt: quemadmodum & ille, qui ineuitabili NECESSITATE compulſus, nec legem violare voluiſſe, nec fidem frangere cenſetur. Quæſtio eſt duntaxat aliquando: vtrum mortem potius ſubire obſtringamur, an inſtinctui naturali obſecundare ac neceſſitatem ſequi? Quod adfirmandum, ſi hominum *malitia*, tentandæ fidei ac veritatis cauſſa, nobis neceſſitas inferatur. Tum enim mori præſtat, quam contemnere Deum ſuperioremque. Vnde *imputandi* modus pro re nata variat: idque exemplis declarari haud difficulter poteſt: conſtatque interea, diſtinctionem Scholaſticorum inter *præcepta affirmatiua* & *negatiua* difficultates non tollere omnes.

§ XLIII.

At paullo difficilior inſpectio de METV in pactis, ſeu contractibus videtur. Nam hic ante omnia quæritur, an noluerit promittere, qui reapſe promittit, dum metu compellitur in virum conſtantem cadente, vtut *iniuſto*? Et certum eſt, MALLE promittere, aut etiam dare, quem terror conſtringit, quam mori. Qui *mauult*, magis *vult*; Ergo certo vult, ac conſentit. In quo recta eſt *Romanorum ICtorum* philoſophia Sed decipit illa, quando STARE contractum & Prætoris auxilio demum RESCINDENDVM credidere. Non poteſt ille conſiſtere, nec

consistet vnquam. Verum ex *alio principio* & *caussa*. Ad pactum enim, & contractum, (quae *nunc* nobis idem sonant) binae minimum personae ponuntur: *promittens*, aut *dans*, deinde *acceptans*. Fac ergo, consistere *promissionem* seu *dationem*; neutiquam tamen propterea simul consistet *acceptio*: quoniam metum inferens omni iure accipiendi destituitur. Non succurret latroni ac cogenti ius naturale: non itidem arbitrarium aequitate subnixum. Quod in contrarium ex Iure Romano affertur, illam iterum fori corruptionem, aut praxin indicat, differentiam *contractuum bonae fidei* & *stricti iuris* sectantem; secundum quam in strictis negotiis *verba* tantum directa, &, ceu TVLLIVS loquitur, *aspera*, litterae, aut factum adtendebantur. Hinc Praetor *Octavius* ex aequitate succurrit tetrico hoc iure pressis, rescindendo, quod actum: dumque rescidit *exceptionem*, simul ac pro re nata *actionem* dedit: *actionem*, si qua extincta fuit, restituendo, vel nouam suam accommodando: de qua re ad *ff.* fusius p. 348. Hinc quae VFFELMANNVS ac GROTIVS hoc loco multis cum ICtis philosophantur, Romanorum placitis fauent, nec purae rationis sunt.

§. XLIV.

In DELICTIS vero ad solum agentem EX METV necessitante respicitur; qui sane peccare noluit, dum vitae euitare periculum, ex

ex *mero* naturali impulsu, voluit, ceu supra §. 36. monitum. Sed fac iam, tentari me ac mortis metu angi a Tyranno, hominem innocentem vt occidam, cum matre vt concumbam. Et non sum facturus. Quare? Quia malitia concurrit; nec merus adest in *hac necessitate* instinctus, vtpote in quam non DEI prouidentia, sed hominum malitia, virtutem meam cum periculo sollicitante, sum coniectus. Vnde merito doctis vapulat PVFFENDORFIVS, hominem tyranno sic obtemperantem ceu malleum, aut instrumentum inanimatum considerans.

§. XLV.

Verum tamen vti promittenti IMPVTATVR *debitum* & comparate creditori *creditum* ac delinquenti *crimen*; ita quoque, si aufertur OBLIGATIO, aut tollitur REATVS, imputabitur *liberatio*: cum nullum amplius obseruetur QVANTVM, quod est *sublatum*.

§. XLVI.

Sublatum vel facto *proprio*, vel *alieno*.

§. XLVII.

PROPRIO, quando vel *vere* soluimus, vel per *æquivalens*.

§. XLVIII.

ALIENO, quando *Creditor* vel iuri suo *renunciat*, vel pro nobis *alius soluit*.

§. XLIX.

Licet enim cuique renunciare iuri suo. Obligationi vero nemo renunciat, eoque

nec pœnæ. Sed poteſt tamen is, qui legislator eſt, vel pœnam tollere quandoque in totum, vel remittere ac veniam dare, intuitu alterius *ſatisfacientis*, ita vt, quod deeſt obſequio noſtro, ſuppleat is, aut pro ſuppleto habeat ex obſequio alieno. Quod e doctrina de *merito Chriſti* illuſtrant Theologi: nosque infra de *Imperantium iure diſpenſandi*, quod vocant, diſſeremus pluribus.

§. L.

Atque ita vero tota, quantum in hac diſciplina ſat eſt, de imputatione doctrina paucis regulis comprehenſa eſt: eoque nunc ad facta ſingularia ius ſine magno negotio, tam in ſtatu libertatis, quam imperii poterit ſpecialius applicari.

CAPVT V.

DE NON CONTEMNENDIS ALIIS IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ERgo, quod feliciter ſuccedat, proximas, quæ cum principio noſtro connectuntur, veritates, paullo expendamus curatius.

§. II.

Sed non poterunt expendi commode, niſi ad obligationem connatam & acquiſitam, de quibus in capite primo actum eſt, oculos dirigamus.

§. III.

§. III.

Illa quippe *modeſtiam* commendat, hæc *iuſtitiam.*

§. IV.

Modeſtiam iam in *Ethica* definiuimus, quod ea non tantum ſeſe nemini præferat, ſed cuique, quod citra pactum eius eſt, relinquat.

§. V.

Sed habent vero omnes homines a natura & citra pactum ius, ne contemnantur, neue etiam in vita, fortunisque lædantur.

§. VI.

Igitur bina ſeſe nunc offerunt præcepta, ne quis 1) contemnat alios, neue 2) ſpeciatim lædat. De primo prius.

§. VII.

CONTEMNERE ſignificat aliquem *inæqualem* declarare: cum tamen homines, qua homines, inter ſe ſint *æquales*; eademque habeant *iura* connata, eaſdemque *obligationes* connatas, iisdemque modis *acquirant* iura & obligationes.

§. VIII.

Nihil hic ad æqualitatem infringendam efficiunt *diuitiæ*, *paupertas*, nihil *ſcientiæ*, *artes*, *eruditio*, *potentia*. Quid enim addit mortalibus rerum copia? pecuniæ abundantia? virium cumulus? quid demit inopia? Scientia eruditos quidem inflat, vt ſe ſuperiores aliis exiſtiment; at decipiuntur. Nam

quamuis illi multa ſciant, non tamen ſequitur, vt ceteri *nihil* cognoſcant. Intelligunt hi in rebus ſæpe magis neceſſariis atque vtilibus plus, quam qui Syllogiſmos crepant, hiſtorias innumeras mente complectuntur, linguas varias callent. Etiam ruſtici, agricolæ, opifices & qui nunquam ad eruditas diſciplinas animum appulere, non pauca tenent, quæ ignorant magiſtri artium ſubtiliſſimarum. *Tout le monde raiſonne bien.* Eſt hoc problema a *Buffierio* Ieſuita diſputatum ac ſolutum præclare in *principiis ratiocinandi*, recurritque hic aliquid e doctrina de *comparationibus*, quæ nunquam perueniunt ad finem in applicatione; namque, quis *magis* ſit conſideratu dignus, quis excellentior? ſpondeo, me viliſſimo homini ſcripturum apologiam, ceu *Boilæus* perorauit *pro aſino.*

§. IX.

Igitur iam ſequitur, quæ hoc in capite exſpectatur, veritas: nempe, ne æquales habeantur pro inæqualibus, hoc eſt *contemnantur*, eoque præ ceteris ſeſe *efferat* quisquam; quod eſt, æqualitatem tollere, & inferiores facere, & ſuperiores *temere* procudere.

§. X.

Idque fit vel *affectu interno*, vel *opere externo*: de quo poſtremo ſolliciti nunc ſumus cum maxime, quia hoc ſenſili ratione humani generis ſocietates perturbat.

§. XI.

§. XI.

OPVS EXTERNVM manifeſtum fit vel *verbis*, vel *factis*. VERBA vel *ore proferuntur*, vel *ſcribuntur*, CLARE, vel AMBIGVE.

§. XII.

FACTA vel *nota* ſunt, ac quodammodo *naturalia*, vel *artificialia*, & *arbitraria*, atque pro talibus ſignis contemptum inferentibus merito habentur. Et ſicuti arbitraria numerum faciunt ac differunt; ita talia facta *contemptum* indicantia *multiplici* ratione variant: quorum *vim* interea vſus atque experientia ſuggerunt.

§. XIII.

Qui alterum *contemnit*, ei *iniuriam* facit.

§. XIV.

INIVRIAM faciens adimit ius connatum, vel acquiſitum, nobis, aut noſtris; ceu *cap. I.* §. 65. obſeruatum: dummodo verum *ius* ſit, nec precarium ſapiat, nec meram virtutem humanitatemque contineat.

§. XV.

Igitur lex *de non contemnendis aliis* omnes iniurias prohibet verbis, vel factis contemptum inferentes.

§. XVI.

Ex iure connato autem ſicuti æqualitas; ita quoque *exiſtimatio* ac *fama* æqualis fluit.

§. XVII.

EXISTIMATIO opinionem ponit. Æqualitas

litas *maius* & *minus*; eoque NVMERVM excludit. Igitur omnes homines eodem numero inter ſe ſunt; nemo maior; nemo minor; niſi aliquid adueniat, quod maiorem minoremue noua ratione efficiat.

§. XVIII.

Tale efficiens inſignis *probitas*, vel *improbitas*, eſt, atque *imperium*.

§. XIX.

Haud temere dicitur, INSIGNIS IMPROBITAS & contra. Nam qui communi mortalium modo probus eſt, vel improbus, ei noſtra in diſciplina, quæ de externo bono ſollicita eſt, nihil *accedit*, nihil *decedit*.

§. XX.

INSIGNITER vero IMPROBVS non ſolum virtute non eſt præditus; ſed & externam quietem aperte conterit, pacta violat, lædit alios, cetera.

§. XXI.

Ita vero vitam inſtituens pro HOSTE *humani generis* merito habetur.

§. XXII.

HOSTIS humani generis FAMAM bonam inter homines quoque merito amittit, *fidem* perdit, vituperio *obnoxius* fit, *vindictæ* ſubiicitur, atque ex conſequenti INFAMIS efficitur.

§. XXIII.

Quid IMPERIVM operetur, paullo poſt indicabitur.

STA-

STATVS LIBERTATIS.

§. XXIV.

Eo pacto autem INFAMIA in libertatis ſtatu & inter pares, vbi nullum imperium obtinet, oriri poterit. Neque enim populus populum, Res-publica Rem-publicam, Princeps Principem magni faciet, ſed potius *aperte*, omni opinione de eius iuſtitia depoſita, vituperabit: vtut inter Principes ac ciuitates ſine *conuicio* id conſueuit fieri. Quod ſi vero & *hoc* interueniret, nihil certe iniuſtitiæ tribui reprehendenti cum libertate poſſet. Sic *Alexander M.* iure pro latrone gentium habitus & ab ipſo *Seneca* hac ratione fuit depictus. De *Ferdinando Catholico*, nemini fido, notum eſt, quid ſenſerit orbis atque ſpeciatim *Ludouicus XII.* pronunciauerit: vt omittam, quæ de *Ludouico XI.* aliisque recentioris æui Regibus annales referunt. Nec dubitandum, Turcas, Mauros, gentesque latrociniis vacantes, ac piraticas ciuitates merito cum ceteris contemni ac nihili fieri.

§. XXV.

Reliqui populi vero ac principes quibus talis macula non adhæret, ſed ad modum communem res ſuas componunt, omnimoda æqualitate efflorefcere, facile intelligitur, nec alteri præ altero aliquid præcellentiæ & iuris prærogatiui competere videtur.

§. XXVI.

§. XXVI.

Vnde diiudicandum, quod de iure *προεδρίας* disputarunt auctores celebres, ad unum fere omnes hac in caussa caecutientes; quorum e numero nec *Crusium*, nec fictum *Zweiburgium*, nec ipsum *Iacobum Gothofredum* excipio. Nihil quippe ad rem facit ANTIQVITAS, cum Principatus antiquus non magis sit Principatus, quam nouus: nihil INGENII SOLERTIA, aut STVPIDITAS, cum nemo se credat minus solertem, aut magis stupidum; nihil RELIGIO, quae vniuscuiusque arbitrio relinquenda, ac iure gentium libera est: nihil NOBILITAS, cum haec vel *libertati* innitatur omnibus communi, vel *antiquitati* & *celebritati* gentis, de qua dictum: nihil FORMA CIVITATIS, cum quaecunque ea sit, monarchia, an polyarchia, regularis an irregularis, POPVLVM certe minorem non efficiat: nihil denique POTENTIA, quae populis auctoritatem conciliat, non autem ius perfectum largitur, aut magis summam illorum potestatem efficit.

§. XXVII.

Vnde per se clarum redditur, quam temere disceptauerint *Dauid* BLONDELLVS & *Ioannes Iacobus* CHIFFLETIVS, ille pro *Gallorum*, hic pro *Hispanorum* eminentia: quamuis in aliis rebus cognoscendis admodum prodesse possint eorum volumina. Nec nocet, fuisse huiusmodi argumenta in rerum actibus

ali-

aliquando, &, vbi de fœderibus, pace, bello conuenere gentium legati, in medium adlata. Fecere hoc adminiſtri ſolida rerum harum cognitione deſtituti ac popularibus rationibus manus dantes: contra euntibus aliis, ſaniori doctrina imbutis.

§. XXVIII.

Quocirca vix reprehendendi videntur *Galli*, ac *Sueci*, quando Romanorum Imperatori, qui *ſacræ majeſtatis* titulum ſibi ſingulariter deberi contendit, hac parte repugnarunt, atque idem elogium affectarunt, ceu pacis Monaſterienſis atque Oſnabrugenſis acta & *Aubrius* in vita *Mazarini* luculenter teſtantur; ſiquidem *ſacrum* ſignificet *inuiolabile*, auguſtum. Neque enim Rex vnus magis eſt inuiolabilis, ſacroſanctus, auguſtus, magisque ſummus, quam alter. At alia eſt ratio, quare Romano imperio hic titulus ac nota adhæreſcat: idque *I. H. Bœclerus* ſingulari diſſertatione oſtendit. Nam ſicuti Pontifex Romanus ſuum imperium, in quo ille Vicarium ſe appellat Jeſu Chriſti, ſacrum nominat; ita Imperatoris maieſtas, hoc in imperio exſplendeſcens, appellatur ſacra. Quod verbi ceteris Regibus *eo ſenſu* tribui nequit.

§. XXIX.

Quidquid igitur hodie inter Principes ac Reſpublicas differentiæ obſeruatur, partim e *pactis*, quæ alteri ius dant, venit, partim *pru-*

prudentia cauente & ſuadente, partim *ſuperſtitioni* adſcribendum.

§. XXX.

Vnde vſu venit, obſeruatore *Leibnitio*, qui eſt ille commentitius FÜRSTENERIVS, in libro *de ſuprematu*, vt Principes ſagaces in id incumberent, quo honores & officiorum nonnulla genera ſibi ab aliis STIPVLARENTVR; eſtque cognitum e *Danielis Eremitæ* itinerario, quod propoſitum fuerit magno Etruriæ Duci ſplendidiſſimam legationem ad aulas Germaniæ præcipuas mittenti.

§. XXXI.

POSSESSIO enim ſola, *vnilaterali facto*, acquiſita, nihil iuris dat: hinc *conſenſu*, æqualium alioquin, opus eſt, ſiue *expreſſo*, ſiue *tacito*. Cui innituntur, qui poſſeſſionem hac parte iactant, & vrgent.

§. XXXII.

POTENTIÆ conſideratio vero ſuadet vtique, ne eum poſthabeamus, qui & prodeſſe, & nocere poteſt; eoque prudentiæ eſt, CAVERE, ne quis viribus SVPERIORI anſam det iraſcendi; *ſine cauſſa* licet iraſcatur. Idque fecit, vt Imperator Romanus & Rex Germaniæ, Gallus, Hiſpanus, maiori a ceteris honore afficerentur, pro re nata & menſura potentiæ; iique nonnunquam cultus *externi* ac *novi formam* præſcriberent: indeque deducendum, Germaniæ & Italiæ Principes aliquando maiori dignatione cenſeri;

ſeri; ſuaque eo conſilia dirigere, vt & *libertas* & *potentia* ipſorum appareat magna, SVASORIA vi pollens, ne quid honoris facile denegetur tanto robore & auctoritate pollentibus. Per ſe vero *potentia*, qualiſcunque ſit, ſine accedente facto nouo, nihil ceu diximus, eminentiæ gignit.

XXXIII.

Potentia autem ſæpe apparet maior, quo Princeps vnus alteri vicinior & vtilior, & propter affinitates, fœdera ac proprias vires magis formidandus. Notabilis hoc loco reſponſio LVDOVICI XIV. Galliarum Regis, repetenda, quam *Eſtradio* & *Colberto* dedit, de quibuſdam Germaniæ Principibus ſciſcitantibus, qui maiores & ſimiles Electoribus honores in tractatibus pacis Neomagenſis a Legatis Franciæ poſcebant, in medium adducentes exempla *Caroli* Audacis, *Alberti* Belgii ac demum *Neoburgici* Principis: quibus neutiquam auſcultandum cenſebat adhuc Rex ſagax, poſcentium auxiliis facile carens, ac nullam inde ſingularem vtilitatem ſperans. De *Luſitanis* noſtra ætate ſimile ferme obſeruauimus.

§. XXXIV.

Quid interea SVPERSTITIO poſſit, inde potiſſimum elucet, quod *Pontifici Romano* quædam aſſurgant gentes, eiuſque, ſeu Paſtoris & Patris vniuerſalis, vocem audiant aliquando. Ex eo enim eſt, quod is *Reges* in

in Basilica sua, tanquam *filios* suos, pro arbitrio locet, hunc *Christianissimi*, alterum *Catholici*, *Defensoris fidei*, *obedientissimi* nomine insigniens; Rempublicamque hanc alteri præferat, illam postponat: cuius dictatis, etsi quidam acquiescant in *capella*, seu *Basilica* Pontificia, ob venerationem, qua Petri successori addicti sunt; vix tamen consequitur, vt extra hunc locum sacrum obstringantur simili obsequio; quod *Veneti* cum *Paulo Seruita* fortiter obiecerunt Pontificis Romani decisum & προεδρείας stabilitæ præiudicium vrgentibus.

De statv imperii sev civitatis.

§. XXXV.

In hoc cessare quidem æqualitas videtur; cum *existimatio*, ciuium imperio subiectorum, minime appareat æqualis atque eadem. Sed *videtur* solum. Iubent imperantes, parent ciues. Verum tamen, quia parent, omnes nihilominus censentur æquales, paris existimationis, ac digni, qui defendantur ceu homines, ac ciues eandem naturam ac finem consociationis habentes, atque ex consequenti ab omni contemptu merito vindicentur; donec aliquis leges enormiter violet, vel magistratus summus, qui totum populum ac ciuitatem repræsentat, nonnullis aliquid prærogatiui iuris adiiciat.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Atque hinc eſt, quod EXISTIMATIO in *ſimplicem* poſſit diſpeſci, atque *intentam*, ſeu *auctam*. Doctores hic ambages ſectantur, ipſeque *Puffendorfius* inutilibus diuiſionibus fatigatur.

§. XXXVII.

SIMPLEX EXISTIMATIO ad ciuium communem viuendi modum comparatur, atque tam diu æqualitas præſumitur, vſque dum IMPROBITAS SINGVLARIS clare pateſiat. Neque enim quoduis vitium populari & communi exiſtimationi obeſſe creditur.

§. XXXVIII.

INTENTA exiſtimatio ita a me appellatur, quia ÆQVALITATEM quadantenus tollit, atque valorem *intendit* & auget, ac ceteros *dignatione* efficit minores.

§. XXXIX.

Eius *fundamentum*, ſi res rite conſideretur, virtus & ingenium eſſe deberet: vtut id negligitur vulgo.

§. XL.

Nam ſæpe imperantes illam non merentibus conferunt, qui neque *ingenii præſtantia*, neque *morum integritate*, neque *fortitudine* alios antecedunt; quid? quod haud raro vltimo loco collocantur, quibus non tantum nihil improbitatis, aut ignorantiæ obiici poteſt; ſed qui etiam reipublicæ vtiliores ceteris ſunt, eoque præſtantiores.

§. XLI.

Ex quo fit, vt *existimatio intenta* nunc a ciuitatis iudicio & opinione vnice dependeat.

§. XLII.

Ab hoc fonte HONOR omnis deriuandus est, quem signis externis & in ciuitate consuetis ciuis exhibere ciui obstringitur: quamuis serius venerationis affectus præcipi nequeat: indeque quæstionis decisio dependet, an quis ad signa, aut verba honoris cogi queat?

§. XLIII.

Ex eodem principio plebeia conditio manat: quæ pro iudicio ciuitatis & *forma* eius diversa, atque *imperantium varia inclinatione* & *superstitione* multis modis differt.

§. XLIV.

Inde nobiles, sacerdotes, doctos, milites, mercatores, diuites, pauperes extolli aliquando, nonnunquam minui, interdum deprimi videmus. Apud *Judæos* nemo nobilior altero fuit: *Turcæ* eandem differentiam nesciunt: hic togati militibus anteeunt; isthic hi illis: in Democratiis paupertas laudatur: alibi opulentia regnat: Wenceslaus *carnificem* extulit; vt *Tiberium*, *Caligulam* aliosque Imperatores Romanos omittam: pateatque hinc, quam sit inane, in eiusmodi arbitrariis ponere fiduciam, quæ variant, &, pro vanitate imperantium, mutantur.

§. XLV.

§. XLV.

Simili ratione non eſt exiſtimandum, ſpuriis & illegitimis liberis, lictoribus, excoriatoribus, carnificibus, ſeruis per ſe aliquid maculæ adhærere. Quidquid hic occurrit, inde venit, quod homines abiecti ac peſſimis moribus præditi obſeruentur huius generis operas affectare; ac ſpurii vero in libidinem tam proni exiſtimentur, quam fuere Parentes vagos ſectati coitus. Igitur bonos mores iis per commentum adiicias; & *exiſtimatio* protinus augebitur. Apud Germanos & vetuſtos Gallos ſacerdotes, ſingulari ſanctitatis ſpecie conſpicui, verberabant, vinciebant, neci dabant. Contra apud Romanos humilibus & ſordidiſſimis perſonis id erat negotii datum. Hinc extra portam habitabat carnifex & infamis habebatur. In quibusdam Germaniæ locis adhuc ciues iuniores hocce officio funguntur, ſicut olim apud Burgundos. Plerumque vero, partim Romano iure, partim Chriſtianorum principiis imbuti, non adeo magnifice de carnifice eiusque adiutoribus ſentimus. Primi etenim Chriſtiani eos ob ſanguinis humani fuſionem horrebant, qui horror ex iure Canonum pellucet etiam nunc; ceu *Hertius* ad PVFFENDORFFIVM de *I. N.* & *G. Lib. VIII. c.* 4. *n.* 6. bene deprehendit. Nec liberorum naturalium apud Romanos, Hiſpanos Francosque eadem ſemper ratio fuit habita. In regnis namque ſuc-

 ceſſiſſe

cessisse eos tenemus; donec, Parentum luxuriosa vita penitius considerata, sacerdotes disciplinæ seueriori inuigilantes aliam opinionem introduxere, similem in liberis improbitatem timentes.

§. XLVI.

Ex IMPROBITATE enim siue vera, siue facta *vituperium* oritur.

§. XLVII.

VITVPERIVM vel existimationi & famæ aliquid detrahit, & *ignominiam* operatur, vel famam & honorem penitus consumit, *infamiamque* generat.

§. XLVIII.

INFAMIA vel *iuris* dicitur, vel *facti*.

§. XLIX.

PRIMA a *ciuitate* infligitur merentibus, & quidem vel ἀμέσως, vel ἐμμέσως.

§. L.

Aliquando enim caussæ cognitio interuenit & sententia; aliquando præcedentis legis vis talem effectum gignit. Ita Romani in scenam euntem, cuius animi leuitas publice innotescebat, *ipso iure* infamem dixerunt, qui non esset amplius damnandus, sed se ipsum condemnasset. At vbi nondum patebat scelus, neque euidens erat improbitas, ampliori certe opus erat perquisitione, veluti cum in contractibus singularem *candorem* postulantibus & *fiducia* rationem habentibus, dolus interuenisse ferebatur. Hæcque

INFA-

INFAMIA maculam *positiuam* adfigebat peccanti, ceu loquitur *Titius*, Lipsiensis Doctor, haud facile tollendam, nisi iterum *imperii* auxilio.

§. LI.

INFAMIA facti vero rursum tollebatur, si emendatior obseruaretur vita, & meliora facta abolerent pristina facinora, ob quæ fama in aliorum hominum animis extinguebatur, eoque præsidium magistratus necessarium non erat: prorsus atque ad IGNOMINIAM tollendam, quam Censoris auctoritas effecit, neutiquam requirebatur, vt censor iterum impressam notam facto suo abigeret. Vnde *ignominia* & *facti infamia* QVADANTENVS conueniunt: quod iam in dissertatione de *Censoribus Romanis* in Gundlingianis *part. XVI.* animaduerti.

§. LII.

EXTERNVS EFFECTVS inde manans satis apertus est. Talis etenim homo vel pro minus honesto, vel pro perspicue inhonesto atque iniusto reputatur; habetque aut exiguum in ciuitate numerum, aut prorsus nullum.

§. LIII

Ratione EFFECTVS INTERNI infamia notati aliter statuendum; estque determinatu facile, ictum fustium non infamare, sed caussam; putemque, opinione bonorum aliquem purum existimari posse atque integrum, vtut

multitudinis voce, in Principis auctoritate acquiescentis, vtique nomen videatur habere nullum.

§. LIV.

Signa ignominiæ infamiæque, quia ab arbitrio vniuscuiusque Imperantis pendent, varia sunt. Habent Græci, Germani, Galli omnesque populi & nationes singularia; sicuti ratione *poenarum* quoque obseruatur differitas. Apud Francos *κυνοφορία* in vsu erat, gladii fractio, *cetera*, de quibus alio loco. De poenis Romanorum militaribus libellum non inelegantem conscripsit *Sustermannus*.

§. LV.

Hos terminos quando transiliunt ciues & infamiam infligere sociis per se audent, peccant omnino & *iniuriam* faciunt; idque vocabuli hoc loco pressius capimus, quam JCti Romani, vulnera, plagas, occisionemque hominum liberorum eo referentes: quod existimarent, læsionem ac damnum reparari non posse, cuius nullum sit PRETIVM atque CERTA æstimatio. *Germani* aliter rationes subducunt, nec temere per auersionem satisfactionem delinquentibus iniungunt.

CAPVT

CAPVT VII.

DE IVRE CONTEMPTI IN CONTEMNENTEM, TVM IN STATV LIBERTATIS, TVM CIVITATIS.

§. I.

QVi alterum contemnit & ſine cauſſa, quantum in ſe eſt, infamare contendit, ſicuti iure omni deſtituitur, ita ſi rationem audiat, eandem oportet reſtituat. Perperam enim pacis ac ſocialitatis lex præciperet, ne quis contemnat alterum, niſi, quod aufertur, iterum ſit reſtituendum. Cui vix obeſt, reſtitui non poſſe, quod *ſenſu philoſophico* tolli nequiret. Sat eſt, opinione hominum, ad quam IVRIS PHILOSOPHIA ob quietem externam ſolet aliquando reſpicere, non nihil exiſtimationi decerpi, princeps ſit, aut Reſpublica, quæ iniuria afficiatur ab altera, an ciuis a ciue.

§. II.

Hinc declaratio honorifica, ſi verba & ſigna ſint ambigua, merito flagitatur, etiam deprecatio, vbi iniuria claret, aliaque ſatisfactio rationabilis poſcitur, vt ſic recuperet contemptus, quod, gentium ac ciuium credulitate, amiſit. Qualia exempla etiam inter liberos populos ac Reges vix deficiunt,

notaque ſunt LVDOVICI XIV. & INNOCENTII Pontificis diſſidia, itemque Ianuenſium & Regis eiusdem, ac Belgarum, qui ſolis per caſeum obfuſcati imagine *Ludouicum* in contemptum adduxiſſe incuſabantur.

§. III.

Qui ſatisfacere contempto renuit, in ſtatu libertatis *bello* cogitur, in ſtatu ciuitatis *actione*: quamuis generoſius agant, qui contumelias ab aliis illatas diſſimulant, & obliuione ſepeliunt. Quod vniuscuiusque pudori non abs re relinquitur.

§. IV.

An obtineat RETORSIO in ſtatu libertatis? anceps quæſtio videtur, quamdiu non exponitur *retorſionis* vocabulum, quod multis impoſuit. Verumtamen, ſi attendatur, *retorquere* ſonare, maculam, quam alter mihi affricare temere molitur, abigere, & in alterum, vnde proceſſit iniuria, reiicere, patebit forte, eam videri *defenſionis* ſpeciem. Et vti vero ſe licet tueri, & ab aliorum iniuriis defendere; ita dubitari nequit, quin fieri id quoque a Principibus poſſit & in excelſo ætatem agentibus. Notæ ſunt lites inter IACOBVM II. magnæ Britanniæ Regem & principem WILHELMVM Auriacum FAGELIVMQVE: notæ retorſiones FRANCISCI I. in CAROLVM V. aliorumque Principum recentioris ætatis.

§. V.

§. V.

Exinde ſimul iudicari poteſt, quid in CI-
TATE de iniuriarum actionibus & retorſio-
bus earumque morali æſtimatione ac per-
iſſione ſit habendum. Niſi enim omnes
ctiones & defenſiones e foro proſcribamus,
on video ſane, quare hiſce ſolis exilium
t indicendum?

§. VI.

FORMAM ACTIONVM eadem præſcribit
iuitas: quemadmodum & pœnas pro rei-
ublicæ forma ac genio populi haud raro
leterminat. Hinc eſt, quod *æſtimatorias* in-
roduxere Romani, quæ Germanis quadan-
tenus apparent odioſæ: ſicuti e contrario
actio ad palinodiam incognita Quiritibus fuit,
quæ interea ratione nititur haud contemnen-
da. Homines namque mendaces & calum-
niis dediti plerumque hac parte peccant. Er-
go fateantur, ſe mentitos, recantentque. Quæ
recantatio, quia videtur delinquentibus &
ambitione turgidis acerba, hinc diſputatum
eſt inter Juriſconſultos, ſitne poenalis, an
rei perſecutoria? ac defendi pro re nata di-
uerſaque comparatione vtrumque poteſt.

§. VII.

Tantum cauendum, ne pro contemptu &
iniuria venditetur, quod iniuria non eſt; &
a ſola alterius beneuolentia dependet. Vnde
fruſtra iniuriam dixeris, ſi tranſitus, licet
innoxius dicatur, atque ita petatur, dene-
getur:

getur: item matrimonia cum alicuius gentis ciuibus, vel Imperantibus respuantur, ac nemini peregrinorum atque exulum fixa sedes terris in nostris permittatur, quid? quod nec temporalibus pro re nata accessio ad littus aliquibus concedatur. Neque enim ad beneuolentiam & amicitiam cogi gentes queunt, quae interdum non sine caussa sunt suspicaces, neminique facile fidunt.

§. VIII.

Multo minus vero iniuriae nomen *ingratitudo*, seu rectius, animus ingratus meretur. Quae enim virtus praecipit, nec *bello*, nec *actione* exiguntur. Hinc valde caecutit BOECLERVS de *actione ingrati* disputans: utut alioquin iudicio valet, nec contemnendus est *Grotii* Interpres ac commentator. Aliud dicendum, si praeter ingratum animum male facta accedant, iniuriae, conuicia, *cetera*. Quod non obseruatur in Actis ELISABETHAE Reginae, cui PHILIPPVS II. ingratum animum obiecit apud *Camdenum* & *Thuanum*, fortiter interea Hispano iracundo respondentis, atque inter alia vrgentis, vix beneficium esse dicendum, de quo tam magnifice sentiret PHILIPPVS, dum vitam ELISABETHAE seruauit, quam eripere coniux MARIA, ac comparate soror, conabatur virgini innoxiae. Quidquid praestitisset PHILIPPVS affinis, id eum proprii commodi caussa suscepisse; qui proprii commodi respe-

ctus

ctus tolleret ideam ac vim omnem beneficii veri.

§. IX.

Quibus addas, inepta aliquando & noua honoris ſigna ac ritus poſcere Principes; atque e denegatione talium temere *iniurias* exſculpere. Cuiusmodi exemplum, tempore Io. CASIMIRI Regis, in Polonorum annalibus occurrit, cauſantibus Ruſſis, Principis ſui litteris non ſatis reuerenter eſſe habitas: atque in reſponſoriis *tituli* ratione, aliquid fuiſſe omiſſum, quod bello ſit vindicandum. Referuntur cuncta ordine in *Meyerbergii*, Legati Imperatorii, *itinerario.*

CAPVT VIII.

DE NON LÆDENDIS ALIIS TAM IN STATV LIBERTATIS QVAM CIVITATIS.

§. I.

LAedere hic ſignificat damnum in rebus noſtris dare: etſi nullum de non lædendo pactum anteceſſit.

Dicatur nonnihil de ambiguitate vocabuli *laeſionis.*

§. II.

DAMNVM aliquid invitis *vere* demit.

§. III.

Qui vero inuitis aliquid reapſe adimit, pacem ſane non quærit. §.IV.

§. IV.

Damnvm late accipimus. Hinc *directum* atque id, quod datur *per consequentiam*, huc pertinet.

§. V.

Nec distinguimus, dolus concurrat, an culpa, vtrum committendo fiat, an omittendo? mediate: an immediate? solitarie, an in turba & cum sociis? principaliter, minus principaliter, an æque principaliter? positiue, an priuatiue, hoc est, adimendo quidpiam, an intercipiendo? cum lucro lædentis, an sine lucro? physice, an moraliter? Vniuersa quippe & singula hoc loco censeri debent illicita.

§. VI.

Et datur vero damnum in rebus, puta in *vita* & *fortunis* nostris. De vita primum.

§. VII.

Corpvs sicut animæ sedes, ita inter hanc & illam arctissima consuetudo est: quam deponimus inuiti.

§. VIII.

Corpus autem & animam non ab aliis, sed a DEO accepimus.

§. IX.

Quod a DEO accepimus, iure conseruamus, & in societatis humanæ vtilitatem retinemus. Vnde autochiria remouetur: de qua in Ethica pluribus potest præcipi: quamuis fere perperam differatur contra autocheires, li-

libriq; pro defenſione αὐτοχειρίας ſcripti vane confutentur: quandoquidem inſanire videtur manus ſibi conſciſcens.

§. X.

Ad conſeruationem vitæ vero membrorum quoque integritas pertinet, & animæ cum corpore haud moleſta coniunctio.

§. XI.

Igitur, qui corpori meo damnum infert, vel aliquid de vita mea adimit, vel eam mihi moleſtiſſimam reddit: quod *moraliter* eſt adimere.

§. XII.

Inde etiam is, qui libertatem adimere & me in ſeruitutem redigere conatur, vitæ meæ inſidias ſtruere videtur. Neſcio enim, uti recte Lockivs de *gubernatione ciuili* philoſophatur, vitam mihi relicturus ſit, nec ne?

§. XIII.

Eadem ratio militat, ſi quis pudicitiam alteri eripere ſatagat. Homini enim honeſto nulla grauior contingere moleſtia, aut ſeruitus poteſt, quam ſi corpus ad petulantiam porrigere hoſti cogatur: quæ *Barbeyracii* non ſpernenda ratiocinatio eſt.

§. XIV.

Datur 2) damnum, vt diximus, in *fortunis.*

§. XV.

Fortvnæ vero cetera bona omnia ac res complectuntur, quæ ſunt in patrimonio, vel ſpe-

ſperantur, ut hæreditas, fructus.

§. XVI.

RES iſtæ vel ſunt *corporales*, vel *incorporales*.

§. XVII.

CORPORALES in ſenſus incurrunt, ac *Stoicorum* ſermone, qui TACTVM pro primario ſenſu venditarunt, tangi poſſunt.

§. XVIII.

EÆQVE vel *mobiles* ſunt, vel ſe ipſas *moventes*, vel *immobiles*, de quibus ICti in libellis ſuis multa coaceruant & diſſerunt.

§. XIX.

Omnes autem vel *neceſſariæ*, vel *vtiles*, vel *voluptariæ*, ſeu ad recreationem noſtram pertinentes.

§. XX.

Quare & earum omnium læſio ac violatio prohibita eſt; adeoque furtum, rapina ac quæuis bonorum noſtrorum imminutio & ademptio hic interdicitur.

§ XXI.

INCORPORALES in ſenſus quidem non incurrunt, ſed tamen intelliguntur, ac pro patrimonii acceſſionibus habentur, eoque nihil non ſunt: etſi iuriſconſulti veteres res incorporales alio ſenſu non entia appellauere. Quod non cepit *Strauchius* ICtus, alioquin doctiſſimus, in *diſſertat. Juſtinianeis.*

§. XXII.

Hæ iterum duplicis generis ſunt, *quantitatis*

tatis nimirum, aut *qualitatis*.

§. XXIII.

Res incorporales QVANTITATIS ſunt numus, pondus, menſura.

§. XXIV.

Numus non eſt ipſa materia, ſed valor eius & poteſtas: quo ex conſequenti æſtimatio cuiusque rei in patrimonio exiſtentis pertinet. Vnde intelligitur, quare iuriscon-ſulti nomina neque ad res mobiles, neque immobiles retulerint: ſunt enim res incorporales.

§. XXV.

Res incorporales QVALITATIS jura ſignant patrimonium noſtrum comitantia, vel conſequentia.

§. XXVI.

Sed nec illæ eiusdem generis ſunt. Quædam aliquid *facti* adiunctum habent, ut *poſſeſſio*, quædam non, vt *dominium*.

§. XXVII.

De quibus vniverſis [illegible] repetas, earum omnium læſionem ac [illegible] em, vtut nullum pactum interuenit, a[illegible]que furtum, rapinam, vim, ac quamuis bonorum noſtrorum imminutionem, ademptionem, & *lucri*, inprimis propinqui, *interceptionem* prohiberi.

§. XXVIII.

VLTIMA læſio ſubtilior eſt, adeoque in applicatione raro attenditur.

XXIX.

§. XXIX.

Quin autem lex de non lædendis aliis obſtringat & ciues & in libertate agentes, nemo dubitat: non obſtantibus latrociniis gentis in gentem olim, vel nunc obuiis. Neque enim ſtatus libertatis eſt ſtatus licentiæ. conf. §. 17. *cap. III.*

Caput IX.

DE IVRE LÆSI IN LÆDENTEM, ET HVIVS OBLIGATIONE AD RESARCIENDVM DAMNVM IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

SI homines omnes ſunt inuiolabiles niſi ſocialitate ſe ipſos fecerint indignos, ſi itidem nemo in vitam & fortunas noſtras iure poteſt; merito etiam nobis ius in lædentes conceſſum intelligitur.

§. II.

Ergo vbi imperium commune auxiliumque aliud nullum eſt, ibi læſi ſibi ipſis *auxilio* ſunt, & eſſe poſſunt.

§. III.

Nam etſi quis Deo committere pœnam poteſt; tamen cum pœna non ſtatim ſequatur, & vita interea reddatur inſociabilis & moleſta; non eſt ſane tam mirabilis patien-

tia

tia ab homine, qua homine, hic loci exigenda.

§. IV.

Illud vero auxilium non poterit displicere Legislatori supremo, quia alias nequissimus quisque, saltem externe, meliori frueretur fato, quam homo innocens, & secundum mortalium communem modum quietus. Quod ita explicant nonnulli, vt non solum permissum, sed etiam præceptum adfirment.

Conferri hic potest *Grotius* lib. I. Cap. II.

§. V.

Auxilii proprii effectus est *bellum.*

§. VI.

Bellvm hoc *defensionis* quædam species videtur. Neque enim est bellum *offensiuum* iustum, nisi quidem *verbis* ludas.

Examinentur quæ Auctor *obseruationis Hallensis* *ἀνόνυμος* Tom. IV. Obs. VIII. in medium tulit.

§. VII.

Eo vel *damnum dandum auertimus*, vel *datum reparamus.*

§. VIII.

Non enim expectandum in hoc statu est, donec actu lædar: quandoquidem magistratus præsidia deficiunt: sufficit, me læsum iri certo: certum vero non *mathematice*, sed *moraliter* capi debet.

§. IX.

Quamobrem præuenire hic præstat, quam præueniri; idque censeri licitum debet, si

leniora remedia non sufficiant, nec pax obtineri *alia ratione* queat.

§. X.

Nam quamuis *Puffendorfius* existimat, aliquem tantum contra prudentiæ regulam esse peccaturum, si pacis remedia *negligat*; non puto tamen, eum sat habere rationis. Pax est quærenda, vbi haberi potest. Hinc belli indictiones ortæ sunt : hinc arbitri adhibentur, & adhibendi ceteris paribus sunt; aut etiam per colloquium amicabilis compositio tentanda, antequam gladius e vagina educatur. Nam & propter subditos nobis abstinendum est a bello, ne temere exponantur ruinæ ac tot discriminibus.

§. XI.

A vbi alter me meaque oppugnare pertendat, aut suspicio sit non leuis, eum, altero oppresso, in me quoque conuersurum tela; tum vero etiam cum cæde coercere oppugnaturum licebit. Qui enim meditatur ac meditari in me malum continuat, iuris sensu iam oppugnat. Et pro tali habetur, qui fortalitium in proximo ad me facilius supprimendum exstruit, milites cogit, commeatum comparat, cetera.

§. XII.

Inde etiam diiudicari nullo negotio percelebris quæstio potest, an metus crescentis potentiæ sit caussa belli legitima? Plerique cum *Grotio* negant; quia nescio quod incer-

ncertum hic sibi fingunt. Potius exploratum est, nunquam extitisse valde potentem, qui ceteros non depresserit infirmiores: sique aduersantium hac parte argumenta in contrarium considerantur, obseruatur certe, eos a me vix dissentire, quemadmodum nec *Grotius* ab *Alberico Gentili*, quem tamen is, adnotante *Boeclero*, confutat.

Egregium in hanc rem locum e *Grotii historia Belgica* doctissimus *Hertius* excerpsit in notis ad *Pufendorfii I. N. & G.* lib. II. cap. V. §. 6. Adde quæ VV. *vander Muelen* ad *Grotii* Lib. II. cap. I. §. 17. adnotauit, & nos scripsimus in *Gundlingianis* part. V.

§. XIII.

Quamobrem difficilis disceptationis res est, quod ad applicationem, quis in statu naturali sit aggressor, quis impetitus, seu defensor.

§. XIV.

Id certum, ad oppugnationem non requiri, vt vitam aliquis auferre mihi aperte conetur: sufficit, si alapam, si verbera intentet, si membra mutilare, si pudicitiæ vim inferre, si libertatem adimere, vel minuere audeat; quid? quod si minas exsequi solitas spargat, si res meas, salvo corpore, spoliare satagat, aut spoliet. Sat est, non constare, sit ne ab his initiis processurus longius, nec ne? Sat est, alterum hostilem erga me animum ostendere, quem depositurus ne sit, ignoro. Sat est, me nullo

vinculo constringi, ut immodestiam & ferociam alterius patienti animo tolerem.

§. XV.

Hinc perspicuum est, quam hic absone philosophentur, qui lædentis cædem & res inter se comparant ablatas, vel auferendas.

Adde quæ *Puffendorfius* lib. II. cap. V. §. III. collegit.

§. XVI.

Idem dicendum per §. 5. *cap. VIII.* si quis nostros, puta subiectos, aut nostram personam repræsentantes, vti legatos, aut in fœdere nobiscum viuentes, earumque res temere lædat, adeoque per obliquum nos quoque. Quæ vero de externis, qui nos non attingunt speciatim, vtut innocentibus, adfert *Lockius*, falsam de *bello punitiuo* hypothesin sapiunt, ac bellum omnium aduersus omnes generare apta sunt.

§. XVII.

Ceterum lædens non tantum est, qui *principaliter* nos oppugnat: sed etiam qui oppugnantes *excitat*, *non impedit*, cum *impedire* possit, & lædentibus *auxilio* est, aut cum iis vnum censetur: nulla hic *sexus* ratione habita. Vnde minime reprehendendus Imperator AVRELIANVS, qui Amazones in triumpho duxit.

§. XVIII.

Quæ res facit, vt etiam contra filium patris hostis & ipsum Rectorem ciuitatis, si sub-

ſubiecti, præſcitu ciuitatis damna dent, arma iure prehendantur; niſi animum contrarium manifeſto oſtendant. Scire enim & probare hoſtilia præſumuntur.

§. XIX.

Quemadmodum viciſſim non tenetur ciuitatis rector, ſi priuati piraticam in hoſtes exercendi facultatem adepti eadem in fœderatos abutantur, isque quas potuit & debuit, cautiones adhibuit. Ita nihil ELISABETHÆ Reginæ Angliæ adtribui culpæ potuit, quæ noxios ementitis ſignis vtentes vel puniendos, vel dedendos Gallis reſpondit ac promiſit. Nec Heluetiis inferre bellum iure potuit CAROLVS *Audax*, quod quidam ruſtici ex petulantia ſpoliarunt currum ex Burgundia pellibus ouillis onuſtum, cum, teſte *Cominæo*, iidem dedere delinquentes & reſarcire damnum ſpoponderint afflictis.

Vid. *Grot.* lib. II. cap. XVII. §. 20. item lib. II. cap. XXI.

§. XX.

At recte ſumuntur arma contra eos, qui hoſtes noſtros recipiunt ſcienter, & inſtrumenta quibus noceatur, conſulto ſuppeditant. Commerciorum libertas nihil hic excuſationis tribuit: ſufficit mihi noceri, idque ELISABETHÆ Angliæ Reginæ reſponſo, Hanſeaticis ciuitatibus dato, illuſtrari poteſt.

§. XXI.

Dico *scienter*, ne quis pro lædente habeatur, qui nesciuit me lædi, nec adeo voluit. *Eam ob caussam*, inquit GROTIVS, *a bellum gerentibus publicæ ad alios populos significationes fiunt, tum vt de caussa, tum etiam, vt de spe probabili exequendi iuris constet.*

§. XXII.

Dico, *quibus noceatur*. Hinc enim distinctio inter merces voluptarias & alteras, *quibus hostis potentior & audacior redditur* (*Marchandises de contrebande*) enata est. Quæ ad postremum genus pertineant, e descriptione intelligitur, ac sæpe etiam publice designantur.

Vide quæ *Hertius* ad *Puffendorfium* L. VIII. cap. VI. n. 7. scripsit.

§. XXIII.

Interea caue pro lædentibus habeas, qui OFFICIVM HVMANITATIS, aut BENEFICIVM denegant; aut commercia certis de caussis interdicunt, aut transitum militarem, aut matrimonia, sine contemptu & læsione denegant. Potest enim non tantum caussa prægnans occurrere, quare talia petentibus denegentur; verum etiam ratio haud leuis allegari, quare ad humanitatem & virtutem nemo cogi possit, ceu præcedenti capite iam monitum.

§. XXIV.

Caue quoque læsionem putes, quod ex NECES-

NECESSITATE ineluctabili suscipitur. Ex quo quæstionis decisio dependet, liceat ne in solo pacato occupare locum hostibus commodum?

§. XXV.

Quibus constitutis in procliui erit determinare, quid læsis in lædentes liceat. Præponimus enim, eos esse hostes. Hostibus autem nocemus, & ab iis hac ratione tutos nos nostrosque præstamus.

§. XXVI.

Quocirca bellum suscipientibus FACVLTAS NOCENDI concedi debet. Sed quæ? an infinita? Id disceptatur.

§. XXVII.

Posterius *Puffendorfius* non contemnendis argumentis adstruit. Etsi enim eius decretum aliquid spirare *ferociæ* & omnem subuertere *pacem externam* videtur; tamen, si recte exponatur, veritati admodum consentaneum erit. Neque id *Puffendorfius* vult, nunquam esse gladium in vaginam recondendum; sed modum vltionis *propria læsi iudicio* merito relinqui. Iudicium autem huius rectæ semper rationi conformari debet.

§. XXVIII.

Quocirca tam diu bellari, nocerique potest, quamdiu damnum nondum est reparatum, nec cautio sufficiens exhibita. Vnde *poenitentiam profitenti* non statim creditur, nec promittenti itidem meliora.

§. XXIX.

Cautio vero ſufficiens non ea eſt, quam *lædens*, vel *tertius* determinat, ſed quam ego, ratione in conſilium adhibita, neceſſariam exiſtimo: quamvis non negetur, ſæpe vltionis cupiditatem bellantes poſſe decipere.

§. XXX.

Sed poteſt etiam *alios* vel odium, vel arcana vtilitas in transuerſum rapere, vt me ſatis ſecurum tutumque credant, & pronuncient; etſi reapſe periculum, vel damnum aliquando impendeat maius.

§. XXXI.

Vnde hic nihil abſolute decidi poteſt; ſed propriæ conſcientiæ læſi totum vtique negotium videtur relinquendum.

§. XXXII.

Regvla, quam de cautione ſufficiente & damni reparatione generaliter ſtruximus, in abſtracto vera erit; in applicatione autem ſemper, aut ſaltem plerumque aliquid difficultatis occurret.

§. XXXIII.

Nec enim vnquam deerunt rationes, ſaltem externæ, quare arma nondum poſſint deponi: quia cautio a nemine, niſi ab eo, qui læſus eſt, in puncto determinari poteſt. Vt res ad arbitros, deſperata iam cauſſa, deferatur, *conſilii* eſt, non *neceſſitatis*.

§. XXXIV.

Facultate nocendi conceſſa, etiam me-

diis

DIIS cogendi & nocendi locus erit dandus.

§. XXXV.

Hæc vel vi expediunt, vel DOLO.

§. XXXVI.

VIS & DOLVS homines requirunt atque arma.

§. XXXVII.

Ad homines non tantum *læsi* ipsimet, verum etiam alii *adiutores* pertinent.

§. XXXVIII.

Hi vel *moratiores* existimantur, vel *barbari*, itemque vel *liberi* sunt, vel *serui*, vel *aliquo numero*, vel *contempti*, vel *nobis subiecti*, vel *hosti*.

§. XXXIX.

ARMA quoque vel *licita* vulgo creduntur, vel *illicita*.

§. XL.

Sed cum vere hostis sit, cum quo bellantibus negotium est; idcirco parum sane interest, quocunque modo eum occidere & obruere satagant, si ferociam deponere cunctetur.

§. XLI.

Ergo ferro, fame, veneno, dolo atque armis quibuscunque vti fas est.

§. XLII.

Etiam nihil refert, siue per barbaros & homines contemptos, siue Turcas siue Christianos, siue tuæ, siue inimici potestati subiectos, siue percussores immissos, carnifices, & licto-

tores, singulari pugna, an prælio cogatur & tollatur. Est enim hostis, quem terrere, & occidere licite possumus: vnde a quo occidatur & terreatur, vix refert. Nam etsi sunt, qui alterius ditioni subditos ad seditionem excitari posse abnuunt, non tamen considerant illi, quod in bello plura sint licita, quæ pacis tempore habentur nefaria. Certe occidimus, rapimus, ad incitas redigimus innoxios sæpe ciues inimici nostri; ac nemo belligerantes adfirmat peccare. Igitur nec peccabit, qui subiectos hostes in Imperantem suum incitat. Saltem ipsi nihil imputabitur iure, qui a ceruice sua abigere malum omni studio molitur, atque hosti nocenti adimere vires conatur. An peccent rebelles? vix pertinet ad quæstionem. Alias enim nec transfugæ ulli, nec proditori præbendæ forent aures, quia, dum præbentur, in proposito suo confirmatur & obstinatior iste fit. Hostis meus perdendus est. Siue igitur perdatur a peccatoribus, siue probis, hac parte perinde erit. Meus scopus est, destruere nociturum. Et neque is vero destrui facilius potest, quam si fidelibus ciuibus priuetur. Primum falsum in opinione contraria est, me Principem inimicum dignum interea reputare, qui imperet, & cui pareant subiecti. Quod potius negandum. Neque enim dubitandum, quin, si solio deiicere alter alterum possit, id certe sit facturus.

§. XLIII.

§. XLIII.

Aliter iudicantes secundum ideas philosophicas bella gerunt, & cum inimicis veluti amicis agendum suadent.

Differatur de illustris *Cocceji* schediasmate *de armis illicitis.* Perturbauit hic omnia commentitium, quod plerique crepant, gentium ius: v. *Grot.* de I. B. & P. *Lib.* III. c. 4. §. 15. seq.

§. XLIV.

MAGICÆ artes vero non propterea remouentur, quia modus terrendi nimium crudelis; sed quia nulli mortalium licitum est, Satanæ auxilium implorare: dummodo teneas, vix suppetere exemplum, vbi magica vi sit perterrefactus & occisus hostis: etsi quidam inter se de non adhibendis incantationibus pepigerunt belligerantes. De *Suecis* & *Cæsareis* res in vulgus nota est, paciscentibus, ne vtra pars ad magica confugiat. Timebant enim Lappones Cæsarei, de quorum artibus occultis multa in vulgus spargebantur.

§. XLV.

De REBVS idem sentiendum est. Perduntur & abstrahuntur res, etiam sacræ & religiosæ. Nihil enim his rebus sanctum & sacrum per se inest.

§. XLVI.

Aliud foret, si quis aliquid sacri eiuscemodi bonis inhærere credat. Tum enim contra conscientiam, licet errantem, ageret viola-

lator. POMPONIVS ICtus Romanus has res belli tempore qualitatem sanctitatis & diuinitatis amittere scripsit.

§. XLVII.

Quæ hic de temperamento æquitatis e GROTIO immiscent doctores, partim ad læsi iudicium, vti diximus, pertinent, partim ad ethica præcepta, partim prudentiæ ac decori regulas.

§. XLVIII.

Quod si lædens deuitare hæc tristia cupiat, tum, vti obstrictus est, satisfactionem offerat, damnum resarciat, satisdet.

§. XLIX.

Frustra etenim præceptum foret, ne quis lædatur, nisi etiam obligatio ex parte lædentis oriretur ad damnum restituendum.

§. L.

Sed quomodo, ais, reparabitur damnum, quomodo interfectio, membri mutilatio, erepta virginitas, adulterium, cetera?

§. LI.

Et puto, quod ad INTERFECTIONEM, ante omnia esse distinguendum, vtrum quis hominem singularem iniuste occiderit, an, uti in bello fit, plures vel per se, vel per alios?

§. LII.

Sin prius, reparanda est spes alimentorum coniugi, liberis, propinquis pro ætate defuncti. Ita Hercules *Iphiti* a se occisi liberis mulctam pependit. Corpus namque & vita

vita hominis liberi æſtimari non poteſt : non a defuncto : nam non entis nulla ſunt accidentia : non a propinquis; nam hi non tam corpus & vitam mortui, quam id, quod intereſt, reſpiciunt. Lucrum futurum, quod eſt fere incertum, vix in conſiderationem venit.

§. LIII.

Sin poſterius, tum vero per auerſionem & tranſactionem damnum ciuitati rependitur, quæ deinde ſuis, quod deeſt, ex arbitrio, æquitate ſubnixo, tribuere poteſt.

§. LIV.

Paria de MVTILATIONE membrorum tenenda ſunt. Nec enim membrum æſtimatur; ſed damnum, quod quis ob mutilationem & ablationem eiusdem ſentit. Vnde dubium non eſt, quin impenſæ in curationem vulneris factæ, & alimenta mutilato, aut propinquis eius præſtanda in reparatione damni ſint attendenda. Si quis in bello & inter plures membri & ſanitatis ſuæ iacturam fecit, a Rectore ciuitatis, cui nomine omnium ſatisfit, ſolatium exſpectet. Hinc optimum inſtitutum, vt *inualidis* proſpiciatur, vt truncati atque emeriti alantur.

§. LV.

Qui VIRGINEM imminuit volentem & vltro conſentientem, nihil reſtituit : damnum, quod quis ſua culpa ſentit, non eſt damnum. Ita fruſtra *Thaleſtris* reparatio-

nem

nem damni ab *Alexandro M.* exegisset; vtpote quæ concubitum ipsa expetiuit. Simili modo Phœnices apud *Herodotum* rationes subduxerunt, quando virginem, quæ vocabatur *Io*, voluntarie corporis vsuram præbuisse stupratori suo adfirmarunt: vnde nulla Græcis belli caussa sit, nec restitutio damni peti possit. *Herodotus* de Græciæ adolescentibus, amores sectantibus, plura refert huiusmodi, quæ hodie legentibus videntur incredibilia; dum non cogitant, Insulas Græciæ paucis primum familiis fuisse repletas, & hos atque illos visitasse vicinos, ceu *Dina* ad proxime habitantes fœminas accessit.

§. LVI.

Quod si vel *fraude* pelliciatur, vel *violenter* ad libidinem rapiatur virgo, tum restitutionem damni & alimenta pro partu merito ea vrget. Quare, si promissum matrimonium, pactum videtur seruandum, sin minus, dotanda est, aut, si velit, ducenda.

§. LVII.

ADVLTER vero cum marito inferat damnum & in alienum hortum ferat, ad pullos suos sustentandos obstringitur. Quod, quamuis inter gentes hodie raro contingat, non desunt tamen exempla. Saltem *Chilperici* cum *Bassina* adulterium in Francorum annalibus notum est: vt cetera, quæ apud *Herodotum* occurrunt, prætermittam. Quod vero

vero de legitima liberorum reliquorum, quibus accreuere forte fratres ſororesque, dicitur, ad rhombum vix pertinet. Nondum enim tempus eſt, vt de legitima portione diſputetur, ac multo minus de legitima viuentium. Immo ſi adulter ipſemet alat genitos ſuos, fruſtra certe conqueruntur priores matris adulteræ liberi. Sin maritus mortuus, nec conſtet, cuius ſint nati; tum quidem adeſſet ſpecies, de qua quæritur; ac liberi legitimi poſſent facere damnum. Sed tunc potius indicandum eſſet ab inſeſſore alieni matrimonii ſcelus; &, ſi accepiſſet iam nonnihil illegitimus, id foret reddendum; aut denique, ſi conſumſiſſet, refundendum ab eo, qui damni fuit auctor. Sed hæc in raris reponi fas erit.

§. LVIII.

An vero *duci* poſſit adultera e domo mariti expulſa, aut vltro ſecedens, aut etiam ſoluta? quæritur. Ego adfirmo. Vt ne enim adulter feminam, quam polluit, ducat, ad ius arbitrarium referendum, ac neutiquam ex iure neceſſario demonſtratur.

§. LIX.

Pensatio rervm olim etiam hominibus in ſeruitutem redactis fiebat, ſed qui hodie inter Chriſtianos certo pretio vel libertatem redimunt, vel ex pacto, pacis tempore, recuperant. Plerumque autem res rebus penſantur, terris, auro, argento, tranſeun-

seunte, vel permanente tributo, cetera.

§. LX.

Quod si ea interdum omittitur, tum vel ambigua est belli iustitia, vel victor victori legem dicit, vel vterque pacem, malis quibusque oblivioni mandatis, enixe desiderat.

CAPVT X.

DE IVRE LÆSI IN LÆDENTEM ET HVIVS AD RESARCIENDVM DAMNVM OBLIGATIONE IN STATV CIVITATIS.

§. I.

IN ciuitate maior præsumitur quies & securitas, quam in libertate. Viget in ea magistratus auctoritas, cuius implorari auxilium potest ac debet.

§. II.

Quare de iure læsi vnica regula attendenda: Quærendam esse pacem ac damni dati reparationem ciuitatis auxilio, vbi haberi potest; sin minus, vtendum esse etiam cum internecione alterius, propria manuum ope.

§. III.

In hac totum, quod vocant, MODERAMEN iuculpatæ tutelæ fundatur.

§. IV.

Nam eo momento, quo me alter impugnat

gnat & vitæ damnum inferre satagit, ciuitatis præsidia deficiunt.

§. V.

Non hic consideratur, quænam persona sit vtilior ac prudentior, quæ in maiori salutis æternæ amittendæ periculo constituatur, quæ non. Est enim id non tantum obscurissimæ disceptationis, sed in præsenti disputatione argumentum plane ineptum; cum hic agatur de iure, non de virtute plus quam heroica.

§. VI.

Quid Christiana religio præcipiat, alibi indagandum est. Sed puto tamen & quasi in transcursu, pronuntio, nec eam violentæ defensioni obsistere.

§. VII.

Absonum quoque est, differere multum de armorum paritate, de fuga, cum iam instat hostis, de membro necessario & non necessario, de animi intentione lædentis, vtrum videlicet dolo faciat, an errore, ebrius, an sobrius, furiosus, an sanus, vulnerare ne velit, an occidere, impedire quis me in defensione vitæ contendat, an ipse aggrediatur, cogere ad alium interficiendum me velit, an me ipsum interficere satagat, cetera? Sufficit, me nulla obligatione obstringi, vt moriar, aut molestissime aliquando viuam: præcipue cum obscurum adhuc sit, superuicturusne sim, nec ne?

§. VIII.

Nullum in eiusmodi cæde peccatum est. Vnde nulla satisfactio reipublicæ debetur, nulla occisi propinquis & hæredibus, nulla etiam ecclesiæ. Quidquid in quibusdam ciuitatibus leges in contrarium determinant, partim ex superstitione est, partim prouidentia, ne licentia occidendi inualescat.

Lege, quæ *Puffendorfius* L. II. cap. V. §. 15. collegit.

§. IX.

Quod si vero PRINCEPS sit, vel PATER, qui innocentem oppugnet & interficere conetur, Auctores quidam distinguunt. Ego de iure stricto nulli distinctioni locum fore puto. Saltem is Princeps, aut Pater propterea non est, me vt occidat, inque subditos sibi grassetur, sed vt potenter tueatur.

§. X.

Eadem in PVDICITIÆ conseruatione tenenda sunt. Etsi enim hæc reparari quodammodo potest; tamen cum ignoret vim patiens, quousque tandem processura sit hostis audacia, etiam huius quæstionis decisio arbitrio & conscientiæ læsi relinquitur.

§. XI.

De ALAPA vt ALAPA considerata secus sentiendum. Quod si tamen periculum est, ne ab alapa ad verbera, a verberibus ad membri mutilationem, & cædem peruenturus sit inimicus, rursus variabit decisio.

§. XII.

§. XII.

Tantum quæritur, an pro meis & propinquis eadem violentia ſit permiſſa? Et non dubitem, idem pro liberis, ſorore, fratre & vxore eo momento licere, quo magiſtratus auxilium haberi non poteſt. Qui ſecus ſentiunt, humanam naturam vix cognoſcunt, & præciſionibus mentis nimium tribuunt. Circa externos, eosque, qui peculiari vinculo nobis coniuncti non ſunt, ſubſiſto. Tentanda tamen ſunt omnia, vt civis & proximus conſeruetur; ac ſi in me quoque irruat, licite occidetur.

§. XIII.

Quibus conſtitutis peruideri facile poteſt, quando MODERAMINIS tempus *incipiat*, quando *deſinat*. Et credo, non ita laxandum eſſe, ſicut in naturæ ſtatu, ſpatium, vbi præuentio locum habet. Hic oppugnatio vera requiritur. Et actu autem me oppugnare cenſetur, qui arma oſtendit, vbi commode nequeo fugere, aut ita eſt conſtitutus, vt, ſi diutius exſpectem, propriis armis vti non liceat: veluti cum is gladio vtitur, ego bombarda. Minæ non ſufficiunt.

§. XIV.

DESINIT vero, vbi ad magiſtratum eundi facultas eſt, & *fuga* videtur *tuta*, aut, qui oppugnat, *pœnitentia* ductus, vel timore perculſus recedat ipſemet fugiatque.

§. XV.

Similiter fere de RERVM defenſione pronunciandum eſt. Nam & hæ ſæpe auxilio magiſtratus reparari nequeunt. . Fruſtra inter res ad vitam ſuſtentandam neceſſarias & non neceſſarias diſtinguitur. Sufficit, mihi ius eſſe, vt rem meam ſeruem.

§. XVI.

Vnde FVR NOCTVRNVS merito occiditur, cum *armis* veniat, an *minus*, reapſe intentet eadem, an minus? Qui in ſacris litteris *Exod.* XXII. v. 1. iactatam diſtinctionem inueniri credunt, decipiuntur, ſonatque *venire cum inſtrumento* aliud plane, quam creditur vulgo.

§. XVII.

In FVRE DIVRNO hæc forte diſtinctio locum habebit. Proportionem inter rem & vitam alterius non niſi homines ſcrupuloſiſſimi & ſimul ignariſſimi vrgent. Clamorem partim *prudentia* ſuadet; partim *lex ciuilis* præcipiebat, inprimis, ſi quis ab actione legis Aquiliæ cuperet liberari.

§. XVIII.

Quod licet in furem, idem etiam permiſſum cenſetur in EREPTOREM ac turbam.

§. XIX.

Sed caue tamen, idem tibi permitti credas, cum *ceteris ciuibus* aliquid eripitur. Diſtincta ſunt dominia, diſtincti domini. Defendat ſe quisque, vtcunque iure poteſt:

quam-

quamuis vitio mihi verti nequeat, si adiuuem vicinum necessitate pressum.

§. XX.

Vti vero nemini licitum est, temere aliis inferre damnum; ita qui intulit obstrictus est, vt vel *magistratus iudicio*, vel *proprio motu* idem resarciat; vel etiam, vbi res poscit, *damnum infectum* auertat.

§. XXI.

Non autem inferre videtur, qui casu, vel necessitate ineluctabili compulsus nocet. Quid æquitas præcipiat, hoc loco decidi nequit: æquitas virtus est. Quid prudentia suadeat, ad politicam pertinet.

XXII.

Qui culpam admittit, certo modo vult quoque nocere, adeoque ad reparationem detrimenti merito obstringitur.

§. XXIII.

CVLPA omissio debitæ diligentiæ est. Diligentia gradus habet, ergo & negligentia. Sed ad hos hic loci parum respicitur.

§. XXIV.

Ex hac regula conclusio deriuatur, quæ de pauperie animalium & seruis in iure Romano atque patrio extat. Dubium enim non est, quin vel aliquid culpæ concurrat, vel dum seruum atque animal retineo, aut emo sciens, approbem, quod factum est, vel reparare velim, quia retineo, emi, & apud me seruo. Qui secus statuunt vel mentis

præcisionibus iterum indulgent, vel ad id, quod consequitur, aut fit, minus curate attendunt.

Recte rationes *Ioannes Schilterus* exercit. ad D. XIX. §. II. subduxit.

§. XXV.

Idem dicendum, si quid corruptum in re nostra fuit, aut positum, suspensumque, cuius casus nocuit, etiam, si quid effusum, incensum, fractum, ad quod culpa concurrit nostra, vel omittendo, vel committendo. Vbi dolus & culpa cessant, cessat quoque reparatio.

§. XXVI.

Legis AQVILIAE decreta hic non sufficiunt. Nam præterquam quod ea nonnihil pœnale admiscent, etiam nimis angusta sunt; nisi quidem existimes, plura fuisse, quam nunc legimus, legis *Aquiliæ* capita, quod videtur veri admodum simile; nec negligendæ sunt coniecturæ *Noodtii*, *Bynkershœckii*, *Cl. Chiffletii*, *Balduini*, itemque dissertatio *Thomasiana* : LARVA *Legi Aquiliæ detracta*.

§. XXVII.

Sed neque sic tamen omnis angustia aufertur. Est enim notum, legem illam vindicare duntaxat damnum *positiuum* non *priuatiuum*, eoque solum, quod æstimari ciuiliter potest : quamuis Iurisconsulti posteriores non adeo hic rigidi appareant : ut taceam

ceam ſubtilitates alias, de quibus in *lectionibus* iuris civilis.

§. XXVIII.

Nos omnis damni dolo, vel culpa noſtra in vita & rebus vere dati reſtitutionem hoc loco vrgemus.

§. XXIX.

Non nemo etiam CASVM addit. Sed vel in exemplo, quod affert, non eſt merus caſus, vel damnum dans ad reſarcitionem ex iuris naturæ ſtricte ſic dicti regulis non obligatur. Qua in ſententia conſentientem deprehendo *Barbeyracium* ad *Puffendorf.* Lib. III. cap. I. n. 2.

§. XXX.

FVRIOSVS vero & INFANS proprie loquendo nihil reſtituunt, quia pro non agentibus eoque abſentibus habentur. Quidquid eorum nomine fit, aliorum *æquitati* & *liberalitati* adtribuendum eſt, ſi iſti abundent bonis.

§. XXXI.

In reparatione damni idem fere in ciuitate MODVS ſeruatur atque in libertate. Saltem quod ad *interfectionem* ex culpa, vulnerationem, ſtuprum, adulterium, *parum* hoc loco *differentiæ* obſeruatur. Quæ de *Werigeldo* fere apud omnes moratiores gentes, aut ſimili inuento obſeruantur, alibi excutiemus: contenti interea iis, quæ *Hertius* congeſſit in diſſertatione *de hærede occiſi vindice.*

§. XXXII.

Quin res rebus *penſentur*, dubium non eſt. Tantum obſeruandum, in libertate interdum penſationem ob belli aleam & victoriam incertam omitti: in ciuitate ſine aperta iniuſtitiæ ſpecie omitti vix poteſt.

XXXIII.

De POENIS non eſt in hoc capite diſſerendum, partim quod arbitrariæ ſunt, partim etiam, quod hic de damno reparando agimus.

CAPVT XI.

DE NON TVRBANDIS ALIIS OB PACTVM, HVIVSQVE NATVRA IN GENERE.

§. I.

VTi homo modeſtus alteri relinquit quod citra pactum eius eſt; ita iuſtus, quod alteri promiſit, fideliter ſeruat.

§. II.

Et vti vero immodeſtus habetur, qui eripere alteri ſatagit, ad quod ius habet connatum; ita iniuſtus merito dicitur, qui ius alicui adimit acquiſitum ex pacto & artificio.

§. III.

Vtrumque turbat & paci externæ aduerſa-

ſatur. De priori id oſtendimus : de poſteriori oſtendemus.

§. IV.

Homines plures ſunt, nec, quod alias eſt oſtenſum, ſine aliorum auxilio viuere poſſunt.

§. V.

Quod ſi omnes virtute forent præditi, mutuum ſibi ſua ſponte auxilium impertire nunquam certe deſinerent : amor ſui rationalis menſura amoris erga alios longe æquiſſima foret. At cum exulet vbique virtus, nec, ſi adeſſet, ita ſemper conſtituti maneant homines, hinc pactis eorum non tantum vtilitati; ſed etiam ſecuritati proſpiciendum ſæpe ſæpius eſt.

§. VI.

Qui autem pactis ſibi proſpiciendum cenſet, & in idem cum alios conſentit, ſine dubio id, in quod conſentit, ſeruandum indicat : alias vel deciperet alterum, vel ſibimet *contrarius* pro ſtulto merito haberetur : quæ argumentatio eſt *Hobbeſii.*

§. VII.

Fraus vero paci externæ quaqua ratione repugnat; eoque is, qui migrat pactum, nec coniungi cum altero cupit, nec quietem, ſed bellum & diſcordias velle merito cenſetur. Cetera, quæ vulgo adferuntur, argumenta omittimus, quoniam ad *ethicam* partim, partim ad *politicam* pertinent.

§. VIII.

§. VIII.

Pacisci autem significat conuenire cum alio, vel aliis in idem placitum, vt ita *ius irrevocabile* transferatur vel in solidum, vel pro parte definita.

§. IX.

Qui ius in aliquem transfert irrevocabile, aliquid de sua libertate demit, & ita obligatur. Hinc vnus debitor, alter creditor dicitur.

§. X.

Ad hoc vero *consensus* itemque *reciprocus* requiritur, quoniam vtrique aliquid accedit: huic *obligatio*, illi *ius*.

§. XI.

CONSENSVS RECIPROCVS promissione & acceptatione absoluitur.

§. XII.

Hinc vbi nulla ACCEPTATIO, (*) ibi nulla *pactio*.

(*) Contrariam opinionem defendere nostris temporibus ausus est non nemo, in materia *donationis*. Quem cum in *Gundlingianis* confutassem modeste, respondit is immodeste, nec πρός ἔπος quod inferius clarius me ostensurum confido.

§. XIII.

Ergo ius naturæ nescit *pollicitationem*, qua REIPVBLICÆ priuatim promittitur, nescit *votum*, quo DEO aliquid destinatur: quia vtrinque *acceptatio* non apparet.

§. XIV.

Consensus reciprocus vti *serius* & singularis,

laris, seu *specialis* est; ita rem certo præstandam ac prorsus eandem ponit.

§. XV.

Itaque qui per *verba honoris*, vel *iocum* aliquid promittit, non consentit in vnum.

§. XVI.

Ergo ADSERTIO generalis, quando videlicet peto, vt mihi credas, me iam hoc cogitare & velle, nondum pactio est.

§. XVII.

Ergo, si quid magis, vel minus in promissione est, quam in acceptatione, aut vicissim in hac, pactio euanescit, quia deficit consensio reciproca & harmonia.

§. XVIII.

Ex quo concluditur, Iurisconsultos male adfirmare absolute, *plus* continere *minus*. Etsi enim hoc *physice* & *arithmetice* verum est; fallit tamen hæc in *moralibus* doctrina, tum in promissionibus *gratuitis*, tum *onerosis*. Sæpe enim vsu venit, vt nec plus, nec minus mihi placeat, sed quantitas certa spectetur.

§. XIX.

Qui adhuc *deliberat*, nihil *promittit*, nihil etiam *acceptat*.

§. XX.

Ergo TRACTATVS, quos vocant, non sunt pactum, ad quod consensus sufficienter *declaratus* requiritur.

§. XXI.

§ XXI.

DECLARATIO vel signis recentis, hoc est, verbis de præsenti, vel in præteritum fit, vnde oritur *expressus*, vel ex facto notissimo aliisque circumstantiis colligitur, hinc *tacitus* existit, vel ex facto quidem non omnibus cognito, per ratiocinationem tamen adferitur, qui *præsumtus* dicitur. *Litteræ* vero etsi in pactis & conuentionibus adhiberi possunt; tamen necessario ad obligationem producendam non requiruntur.

§. XXII.

Quicunque potest expresse consentire, ille & tacite potest; & qui non potest expresse consentire, ille etiam tacite nequit.

§. XXIII.

PRAESVMTVS consensus vulgo fictus dicitur, quamuis absone. Lex enim non fingit; sed præcipit, vel suadet, recteque *Theophilus Gerhardus* TITIVS Vir clarissimus, præsumtam hanc opinionem exsibilauit; estque ille tacitus omnino, quem quia omnes non statim animaduertunt, *lex* illum stupidioribus ostendit.

§. XXIV.

Solennis verborum conceptio, quam stipulationem κατ' ἐξοχὴν appellarunt Romani, hic non requiritur. Quidquid illi decreuerunt, ex arcana Reipublicæ ratione factum censeri debet, aut timore, ne præcipiti modo aliquis obligaretur.

§. XXV.

§. XXV.

Quare falluntur, qui consensum verum sine solennibus verborum declarari posse negant; aut omnia pacta nuda nil nisi ludum iocumque putant. Quod *Franciscus* CONNANVS fecisse dicitur, & certo fecit; ac falluntur vtique cum *Kulpisio*, qui eum ab hac opinione defendere laborant.

§. XXVI.

Vtut vero consensus, &, quae exinde descendit, pactio iis, quas descripsimus, partibus absoluitur; tamen MODVS promittendi obseruatur saepe diuersus.

§. XXVII.

Vel enim *pure* promittimus, vel *in diem certum*, vel *sub conditione*, vel *alterne*, vel *copulate*, vel *mediate*, vel *immediate*. *Causa finalis*, quam vulgo *modum* appellitant, conuentionem non *suspendit*, sed puram relinquit. Promitto namque sine conditione & dilatione, sine die & interuallo, alterique ius exigendi sine mora permitto.

§. XXVIII.

Nam PVRA promissio perfecta est, nec differtur. Promissio IN DIEM moraliter certam crediti vel debiti spem dat, atque initium obligationis futurae (*) indicat. CONDITIO vero ab euentu futuro, incerto & speciali promissum suspendit

(*) Vulgo quidem aiunt, in promissionibus in diem certum subesse iam debitum *actu* primo, sed *exactionem*

tionem differri. Mihi vero ſecundum ius naturæ nihil ſubeſſe debiti videtur, donec dies veniat. Quod & *Hertio* placuiſſe deprehendo. Nam qui ſe petere non poſſe fatetur, is concedit, nihil quoque ante diem deberi. Reliqua ſophiſmata in *Gundlingianis* part. VI. obſ. 3. reſolui.

§. XXIX.

Hinc conditio non eſt, quæ *generaliter* in omni promiſſo continetur, nempe, ſi *velit*, aut niſi *nolit* accipere. Adiiciendum eſt aliquid *noue*. Hinc conditio, de qua nos loquimur, *qualitas adiecta* dicitur.

§. XXX.

Non eſt etiam, quæ adiicitur in *præſens*, vel *præteritum*, niſi ſenſus verbis inſit de futuro euentu. Ita in hac propoſitione, *ſi Meuius conſul eſt, dabo tibi centum*, hæc ſane interpretatio locum habere poteſt, ſi *probaueris*.

§. XXXI.

Non item, quæ vere IMPOSSIBILIS eſt, quia neceſſaria, nec ab euentu dependet incerto.

§. XXXII.

POSSIBILIS ſola vera conditio videtur, quam in *poteſtatiuam*, *caſualem* & *mixtam* perperam diſtinguunt. Omnis enim conditio aliquid caſus in ſe continet, etiam poteſtatiua. Quod niſi verum eſſet, hæc ſane conditio non foret.

§. XXXIII.

Conditio SVSPENSIVA vero & RESOLVTIVA

VA inter se reapse non differunt. Vtrinque enim suspensio ab euentu futuro obseruatur, etsi, impleta conditione, actus, ad quem refertur, vel resoluitur, vel coalescit, adeoque *effectu* differunt. Vna namque *firmat*, altera *extinguit*, & obligationem in suspenso antea relictam prorsus tollit.

§. XXXIV.

LOCI adiectio vel aliquid conditionis, vel saltem diem inuoluit, vsque dum ad locum peruenire liceat.

§. XXXV.

ALTERNATIVA vero, etsi non omnem libertatem promittentis & acceptantis tollit; tamen ad eligendum vnum alteruter vel *obstringitur*, vel *ius habet*, de rebus præstandis, an *loco* præstationis sermo sit. Tantum obseruandum, quid animo intenderint paciscentes? ac sicuti COPVLATIVA promissionem atque obligationes multiplicat: ita alterna non auget, sed *vna* est.

§. XXXVI.

Pari ratione simplex promissio est, atque vna, quam alio interueniente inimus. Ego quippe & mandatarius, seu procurator pro vna persona habemur.

§. XXXVII.

Qui interea sollicite distinguendus est ab eo, qui promissionem duntaxat significat, vti tabellarius. Neque enim is in pactione ipsa interuenit, sed vt minister eam, vtut igno-

ignotam ſibi, cum litteris affert.

§. XXXVIII.

Enim vero qui promittere cum effectu vult, facultatem conſentiendi tam *phyſicam*, quam *moralem* habeat neceſſe eſt.

§. XXXIX.

FACVLTAS PHYSICA intellectum & voluntatem, MORALIS approbationem legis præponit.

§. XL.

Infantes, furioſi, mente capti, ſumme ebrii non conſentiunt, quia nec intelligunt, nec volunt: imputet ſibi, qui cum his pactionem init.

§. XLI.

Furor, inſania atque ebrietas in ſenſus incurrunt. Infantiæ ac pueritiæ momentum lege naturali vix determinatur, cum in vno *citius* ſeſe exſerat ratiocinandi facultas, in altero *ſerius*, ad quam reſpiciendum eſt cum maxime, adoleſcens deinde ſit, an in puerili ætate conſtitutus?

§. XLII.

ERRANTES autem, vtvt eo momento non intelligunt, quod agunt; non eſt tamen error eorum adeo ſemper efficax, omnis vt tollatur conſenſus, ſeu voluntas; quemadmodum iam *capite IV.* ea de re abunde dictum.

§. XLIII.

DOLVS intuitu decepti, error efficax eſt: de

de quo iterum copiose *Cap.* IV. §. 40.

§. XLIV.

Qui, quod fieri NON POTEST, promittit, vel etiam acceptat, pro ſtulto habetur, atque abſente.

§. XLV.

Sed caue tamen, ne DIFFICILE confundas cum eo, quod fieri abſolute non poteſt.

§. XLVI.

Caue quoque, ne quod ex poſt facto IMPOSSIBILE fit, pro abſolute impoſſibili habeas.

§. XLVII.

Caue amplius, ne, quod LEGE prohibitum eſt, impoſſibile cum Doctorum vulgo incongrue dicas.

§. XLVIII.

Poteſt id fieri omnino; ſed peccat, nec vtique ad exſequendum obligatur promiſſor, nec, etiamſi præſtitit, actus roboratur; quia voluntas noſtra voluntati Legiſlatoris nunquam non debet eſſe congruens.

§. XLIX.

Quod ſi aliquando robur adipiſcatur, tum vero id ſecundo, non primo conſenſui adtribuendum eſt. Quæ de *propriæ turpitudinis allegatione* hic immiſcent Doctores, partim inficeta ſunt, partim aliena a ſcopo: quod in ſequentibus clarius docebitur.

§. L.

Id certius, vt, ſicuti requiritur facultas

promittendi moralis; ita quoque requiratur *acceptandi.* Ex quo est, quod promissiones METV extortæ nullæ sint, ceu demonstratum *cap.* IV. §. 43. Nam quod VFFELMANNVS *de officiis* sermocinantium adfert, ac si metu pressus ius acceptandi homini violento permitteret, nimis benignum est. In tali enim perturbatione de IVRE acceptandi cogitat nemo, vtut de acceptione cogitare aliquis potest, & forte cogitat. De quo vero cogitatum non est, illud quoque non videtur permissum: vt aliorum rationes *Vffelmanno* obductas prætercam. Dissentientes omnes, ipsumque *Grotium* ius Romanum decepit, quod firma existimabat id generis promissa, saltem *in contractibus stricti iuris*, rescindenda demum prætoria auctoritate, æquitatis specie conuestita.

§. LI.

Ex eodem fonte deriuatur, nec *res alienas* corporales, nec incorporales vt *iura*, nec *facta aliena*, cum firmitudine promitti. Qui enim paciscitur, aliquid sibi sumit, inque alterum transfert. Alienum vero non est meum. Nec refert, *temporarium* ius sit, an *perpetuum.* Sufficit, nondum ius istud pertinere ad me, sed ab altero teneri adhuc.

§. LII.

De FACTIS alienis interea tenendum, promittentem alterius præstationem ad summum obligari conatum: quantiscunque clausulis val-

vallata ſit pactio. Quod ſi vero *abſolute* FACTVM ALIENVM fuerit receptum, tum quidem tertius non obſtringetur; recipiens tamen ſine exceptione tenebitur ipſemet.

§ LIII.

Sed an pro TERTIO aliquis poſſit ſine mandato acceptare? paullo difficilior inſpectio eſt. Nam licet negotium alterius te geſſiſſe dicas; ſemper tamen exceptio obſtabit: *tua non intereſt*. Vnde clarere videtur, oſtendendum eſſe, 1) *tua intereſſe* 2) *alterum conſulto ac fixo animo promiſiſſe*, atque te itidem conſulta ac determinata ratione *acceptaſſe*. Qui enim ἐν παρόδῳ aliquid enuntiat, & ſe daturum, aut facturum, intuitu tertii, generatim adfirmat, nondum ius acceptandi fixum cuiquam permittit, aut defert.

§. LIV.

Ceterum quæ obſeruantur in promiſſione, eadem animaduertuntur in RENVNCIATIONE. Ac ſicuti PACTIO *fines* habet ſuos in *acquirendo*; ita RENVNCIATIO habet in *remittendo*; ad quos reſpicere Juris interpretes & debent ac ſolent: indeque vſu venit, vt tam magna & copioſa ea de re volumina conſcriberentur.

§. LV.

Ac quamuis in iure Romano variæ tricæ occurrunt de RESTITVTIONIBVS in integrum ex capite *doli*, *metus*; in noſtra tamen diſciplina altum de iis ſilentium eſt, quæ *præ-*

torem non ſolum ignorat; ſed & id genus negotia pro *nullis* habet.

§. LVI.

Quibus ita conſtitutis merito repetimus, pactum ſerium, verum, acceptatum, cui nihil ex recenſitis impedimentis obeſt, non niſi vtriusque conſenſu reuocari, aut immutari poſſe, quia vterque ad illius firmitatem concurrit. Vtrum autem ad hæredes obligatio porrigatur, e modo promittendi elucet.

§. LVII.

Eiusmodi pactum ratione obligationis vnum eſt, nec ſecundum rationis principia aliquid inter pactum & contractum differentiæ deprehenditur: quod infra, vbi de pretio rerum differemus, clarius fiet. Sed fecerunt tamen variæ relationes & commutationum modi, ſecundum intentionem paciſcentium diuerſi, vt variæ diuiſiones inualeſcerent. Hinc tot contractus, hinc pacta coorta ſunt *perſonalia*, *realia*, *promiſſoria*, *liberatoria*, *renunciatiua*, *affirmatiua*, *negatiua*, *detrahentia*, *adiicientia*, cetera. Quis enim omnes denominationes externas hoc loco cenſebit inculcandas?

CAPVT

CAPVT XII.

DE EFFECTV PACTORVM SEV CONVENTIONVM IN STATV LIBERTATIS ET INTER GENTES.

§. I.

Sed forte non obstringuntur pactis suis in libertate naturali viuentes, quam quoad videntur ipsis vtilia? Ita *Carneades* vulgo rationes subduxisse fertur; ita forte nostra aetate nonnulli rationes subducunt, adeoque, quidquid de pactis a nobis propositum est, ad priuatae conditionis homines restringunt.

§. II.

Enim vero, quemadmodum ii, qui in libertate aetatem agunt, ratione praediti sunt, & ratio autem pacem quaerendam omni modo dictitat; ita non video, quo obtentu, ab vinculo, quo ipsimet sese obligarunt, immunes esse velint, posteaquam se obligarunt, hoc est, de sua libertate aliquid adimentes in alterum transtulerunt.

§. III.

Id fateor, non esse in his terris superiorem, qui ad seruandam fidem pascentes compellat. Sed viuit tamen DEVS, qui, quod per rationem priuatis hominibus reuelauit, reuelat quoque libertate fruentibus &

in naturae ſtatu exiſtentibus. Exempla in contrarium allata non probant, quid fieri debeat, ſed quid fiat.

Confer, quae differit *Petrus Baelius* in Dictionario Critico, ſub voce *Ageſilaus*.

§. IV.

Vt vero vniuerſis & ſingulis DEVS cenſetur iraſci, qui, quod ſapienter dictat, non exſequuntur; ita DEVM ſine dubio iratum habebunt, qui ſic a ratione recedunt, etſi nullo humani imperii vinculo conſtringuntur.

§. V.

Ergo & his applicanda erunt, quae de pactorum natura in genere adfirmauimus.

§. VI.

Et adfirmauimus autem, promiſſa plena, abſoluta atque acceptata naturaliter ius transferre, etiam, *ſi quid* SINE CAVSSA *promiſſum*. Qui negant, reges & gentes his teneri, neſciunt ſane, quid loquantur. Ipſi Principes nunquam fere & nusquam omnem adeo pudorem deponunt, vti interdum, eruditi; obſeruandumque hoc loco, cauſſam promittendi non ſemper deeſſe, ſed occultari haud raro; nec, ſi deeſſet, haberet promittens, quod occineret exigenti.

Confer. *Grot.* lib. II. cap. XIV. §. 4.

§. VII.

Duntaxat quaeritur, an *ſeria* & *plena* ſit promiſſio, nec *acceptatio* itidem plena deficiat? Neque enim CAROLVS V. vere promiſit

miſit FRANCISCO I. Galliarum Regi Mediolanenſem Ducatum roganti, quando eodem ſeſe deſiderio teneri reſpondit Legato, qui ipſius Rex ac Dominus. Traditur hoc ab *Vlloa* aliisque, vitæ Carolinæ ſcriptoribus. Nec ignotum, FERDINANDVM *Catholicum* negaſſe, CAROLO VIII. fuiſſe promiſſum, Regem Neapolitanum a ſe iri deſertum. Subſtitiſſe rem in meris deliberationibus, nec ad colophonem eas fuiſſe vnquam perductas: tractatus autem pacti, ſeu fœderis obligantis naturam nondum habere. (*Marian.* Lib. XXVI. c. 7.) Similia Galli obuertere Hiſpanis, cum Weſtphalicas pacis tabulas, a *Seruieno* demum ſubſcribendas, rumperent; cauſati, imperfectum cenſeri, cui aliquid deſit: vt omittam, quæ de *verbis honoris* late diſputantur a *Thomaſio* in diſſertat. *de obligatione ex promiſſione rei incertæ* §. 25. ſeqq. *Achabi* reſponſum *Benhadado* datum preſſius examinante, variaque de promiſſione *generali* themata & ratiocinia afferente. Simile promiſſionis vagæ exemplum occurrit apud *Suritam* & Patrem *Danielem* in *hiſtoria Caroli* VIII. p. m. 1643. qua ſe obſtrictum negabat *Ferdinandus Arragonius* in tranſcurſu *Clercierio* de partiendo Neapolitano regno nonnulla inſinuans.

§. VIII.

De ACCEPTATIONE nemo eſt, qui dubitet, quin illa in pactis Rerum-publicarum

ac Principum primario sit consideranda, ceu in promissionibus hominum singularium. Ex quo deducitur, POLLICITATIONEM veluti promissionem imperfectam in statu libertatis firmæ obligationis vinculo destitui : quidquid hic *Grotius* de obligatione *pollicitantis* interna in contrarium moliatur *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 3. Quamdiu enim non inuenitur, qui acceptet, non comprehendo, quomodo quis obstringatur ad eandem semper sententiam retinendam. Constantia, quæ flagitatur, nescio, quid sapiat Stoici : quod Franci Hispanis exprobrabant, multum de ipsorum instabilitate loquentibus, cum bellum continuandum censerent, & pacis fœdus Monasterii cœptum respuerent. Sicuti enim priuati in œconomicis rebus sæpius mutant animum; ita Principes ac populi in administrandam cum iudicio rempublicam incumbentes prioribus sese cogitationibus alligari vix patiuntur; atque tam diu facultatem mutandi animum retinent, quamdiu nemo ius delatum, conspirante in idem placitum consensu, acquisiuit.

§. IX.

Eadem VOTORVM, vtut licitorum ratio est, quæ hisce in terris nemo acceptat. Apud *Judæos* summus sacerdos inueniebatur, qui, quod Deo gratum acceptumque significabat, ac significare poterat. Quæ vero a summo Numine præcepta, aut *serio* commen-

mendata, sine VOTO sunt obseruanda: vt taceam, ambigi adhuc, an Maiestas diuina ferat, vt secum aliquis mortalium paciscatur: de quo dispiciant, qui possunt, & caussas habent dispiciendi. Si qui Principes vota soluerunt Deo, quid? quod sanctis nuncupata, ceu PHILIPPVS II. templum Laurentio sacrum in Hispania exstruxit, quia fanum eiusdem in obsidione S. Quintini subruit, eorum tribuendum *religioni* est, cui hac parte melius obsecundant, quam CAESAR, qui Joui Capitolino aes subiecit clanculum pro auro, cauillatus, Jouem non tam indigere rutilante metallo, quam sese, qui aere alieno aliisque necessitatibus valide foret pressus: quo mentem profanam perspicue detexisse creditur. Sed constat de cetero, necessaria *raro*, quae fieri nequeunt, *frustra*, quae possunt, plerumque *inutiliter*, aut *temere* voueri: vouentesque interea ignorare, placeant ne Deo votis promissa? aut vane saepius cogitare eosdem, placere ista, quae maximam partem sunt inepta, superuacua, temeraria, immo quandoque *scelesta*. Quorum inanitatem si quis rescifcat, merito ab eorum implemento abstinet, eique perperam vitio vertitur, quod voto non stet. Saltem eam in rem nullius indulgentia ac remissione indiget, sed sine crimine ab huiusmodi vinculo se ipsum liberat. Quali cognitione si polluisset CASIMIRVS, Poloniae Dux, mo-

nasticæ vitæ simul-atque castitatis voto repudium mittens, non sane habuisset Romanus sacerdos, nec quisquam alius, quod ipsi exprobrasset. At enim intererat quoque Pontificis, ne votorum firmitas labasceret, ut qui iterum votis exsoluere Reges potest; idque is sine insigni emolumento vix præstat. Ac constat sane, ipsum RVDOLPHVM Habspurgicum Romaniam & Boloniam in ius Papæ transcripsisse, ne expeditionem bellicam in terram sanctam suscipere cogeretur, cui rei perficiendæ is sese *voto* obstrinxerat solenni, a quo eum penitus immunem pronunciabat NICOLAVS IV. Pontifex.

§. X.

Quæ porro de *acceptione* inter gentes occurrunt species dubiæ, non tam ad quæstiones iuris, quam facti pertinent, nempe, an sit reuera acceptatum? E quarum numero vix putem eximendum intricatum thema, quomodo quis *acceptandi* libertatem alteri detulerit: VTRVM, *volo obligari, si acceptauerit*, AN, *si acceptatum intellexero*? Et patet, quæri, quid sit in dubio statuendum? *Thomasius*, Vir clarissimus, in *not.* ad Huberum *de iure ciuitatis L. II. sect. VI. c. III.* §. 9. reciprocum ius dat promittenti & acceptanti, existimans, promissionem non conualescere, nisi acceptans illam cognoscat; igitur & promittentem omnino debere recognoscere, acceptationem similiter esse factam:

tam : de quo quamdiu non constaret, ius esse promittenti mutandi animum. *Barbeyracius* contra in notis ad *Grotium* 412. opinatur, promittentem simpliciter ius acceptandi obtulisse, adeoque nec mutationi locum fore, sed exspectandum potius, donec reapse approbet, qui cum ei res est. In quo certe abludere a via videtur. Est enim facti, quid senserit promittens, & an seueram hanc sibi legem dixerit? Nulla hic iuris quæstio occurrit, quæ absolute possit decidi; atque ex consequenti petitio principii est, an variare promittens nequeat? Neque enim irreuocabile ius transfertur prius, quam facta, transacta sunt omnia. Sed nondum acceptauit alter : adhuc aliquid perficiendum restat igitur. Ab imperfecto pacto licet descissere. Quod inprimis vrgebat sæpe nominatus FERDINANDVS ARRAGONIVS, cum non staret promissis, interuentu PHILIPPI AVSTRIACI, generis sui, de cedendo regno Neapolitano LVDOVICO XII. Galliarum Regi significatis. Causabatur enim, nondum innotuisse sibi, an acceptasset delatas conditiones Rex Gallus? mutatamque interea scenam, postquam Nemorensem Gallici exercitus præfectum bis acie vicit GONSALVVS Dux magnus. Resciuerit ne vero FERDINANDVS, quid factum & acceptatum, quid non? aliud est ζήτημα.

§. XI.

§. XI.

Sicuti vero ſuperuacaneum foret, de iis copioſius hoc loco diſſerere, quos natura prohibet paciſci; ita diſpiciendum vtique, an exceptio minoris ætatis liberas inter perſonas locum inueniat? Obduxit eam EDVARDVS III. Angliæ Rex PHILIPPO VALESIO, quum iuri ſuo renunciaſſe argueretur ipſo facto, inueſtituram accipiens a *Valeſio*. Sed bene a *Grotio* obſervatum, iudicii maturitatem ſpectari, talemque ſtatum, in quo intelligunt, quid actum, non autem annos abſciſſe, quos humana iura definiunt. Si quod ætatis momentum ex more regni definitum, quemadmodum in Gallia, Luſitania, Suecia, in quorum primis annus XIV. in altero XVIII. regnandi copia ſucceſſoribus eſt facta, illud ſane reſpiciendum a paciſcentibus erit. Germaniæ Principes lege ciuili viuunt, niſi priuilegium habeant.

§. XII.

Sed finge vero, legitimos adeſſe TVTORES, qui regnum, vel principatum adminiſtrent, tanto minor erit dubitatio, geſta, ſub obtentu ætatis nondum perfectæ, reuocari minime poſſe. Conſtat enim, inter omnes, vnicuique coetui, adeoque & ciuili firmiter ſe obligandi ius eſſe, tum per ſe, tum per alium, cuius geſta ſe probaturum vel *expreſſe*, vel tacite ſpondet.

§. XIII.

§. XIII.

Vnde abſurda concluſio eſt, pupillorum ac minorum beneficia REBVS PVBLICIS competere, ſi qua pactio in læſionem ſuam redundet. Quod principes Romani ciuitatibus & municipiis indulſere ius ſingulare, ex rationis principiis cogentibus fruſtra applicatis ad ciuitates ſumma poteſtate pollentes.

§. XIV.

De ERRORE grauior hac parte & difficilior diſceptatio videtur. Etſi enim verum eſt, errorem, quando confodit & adtingit conſenſum, nec noſtra intercurrit malitia, aut negligentia, actus reddere ipſo iure nullos; tamen cum ſit ſæpe obſcuriſſimum, an deuitari potuerit error, aliudque intenderit promittens, vel acceptans? atque hic probationes ferme deficiant, nec iurisiurandi delatio, aut præſtatio, nec teſtium productio inter liberas gentes vſui eſſe queat, hinc regulæ, quas alioquin ſequimur, generales, nihil ferme in applicatione ad cauſſas dubias decidendas vtilitatis præſtabunt, quia litteræ *potiſſimum* & verba ſpectantur. Nota eſt diſputatio inter Suecos & Brandenburgicos de verbis inſtrumenti Pacis Weſtphalicæ, *cum terris adiacentibus*, quæ Sueci ratione finium *Pomeraniæ* regundorum in ſuum emolumentum interpretabantur, Brandenburgicis aliter a ſe intellecta arguentibus, quam ferebat *Saluius* orator Suecicus. Etiam provocabatur

tur ad protocolla & primas tractantium tabulas; quin testimonia producebantur, vtut perperam, ceu *Puffendorfius* Lib. III. de R. G. *Friderici Wilhelmi* §. 42. seq. copiose actitata recenset. Nihil hic lucis adfundebant rationes vagæ, quis clarius debuerit loqui? parte vna in alteram obscuritatis atque erroris culpam transferente.

v. *Grot.* de I. B. & P. Lib. II. c. 12. §. 12.

§. XV.

Quanquam vero DOLVS clarius in sensus incurrit; est tamen & ille facti, neque inter gentes præsumitur, sed probandus omnino. Vnde rursum generalia de dolo obseruata parum operabuntur; nisi notissimus sit. Notissimus autem fiet, si fœderis & pactorum tabulis non respondeant præstita, ac data; indeque malitia pelluceat, præcesserit, an interuenerit, erroremque a parte læsi efficacem genuerit. Cumque fraudis infinitæ obseruentur species atque exempla, hinc iis adducendis merito supersedemus.

§. XVI.

De METV ambigue quidem nonnulli respondent, in hoc tamen Θεωρικῶς ad vnum fere consentiunt omnes, firma esse pacis fœdera, etsi ad illa ineunda metu quis sit compulsus. Neque enim hic metus INIVSTVS occurrit, vtpote in quem reciproco consensu certantes conspirant; hinc *metus* adhibitus iniustus nequit esse. Quare mirandum vtique, FRAN-

FRANCISCVM I de metu ſibi iniecto tot inania eieciſſe verba, cum a *Madritiano* pacto reſiliret. Nemo enim facile ſine *coactione* ſatisfacit aduerſario: vt alia taceam.

§. XVII.

Sed fac, *Principem* non hoſtem alteri neceſſitatem iniicere, tum aliud erit dicendum; recteque *Petrus Bælius* redarguit quosdam ſcriptores Gallos, FRANCISCI inſignem probitatem iactanter extollentes, quod is CAROLVM V. breuiori itinere per Galliam Gandauum contendentem non detinuiſſet captiuum. Neque enim id potuit ſalua iuſtitia atque honeſtate facere; ac, ſi feciſſet, metus hic certe promiſſiones a CAROLO initas ipſo iure ſufflaminaſſet: nec, ob coniunctum dolum, ſtabiles iſtæ vllo momento manſiſſent. Quod & fortiſſimus *Hunniades* reſpondit Bosniæ Deſpotæ nefarie magnam pecuniæ ſummam ab eo, poſt Varnenſem cladem, eius regionem tranſeunte, extorquenti, ceu refert *Bonfinius* cum *Thurozio* ſcriptore Hungaro. Nec perfidiæ accuſatur recte eiusdem *Hunniadis* filius *Mathias*, Georgio *Bohemo* ſolutionem L. aureorum millium ſine circumitione negans. Iniuſte namque in carcere *Podiebradius* id auri pondus a *Coruino* ſtipulatus eſt, cum inter ancipitia verſaretur, & ad regnum Hungariæ vocatus timeret, ne, ſi non promitteret, detineretur diutius ac ſpe adipiſcendæ regiæ dignitatis excideret. Me-

ren-

rentur inſpici litteræ horum Regum, quas CZECHORODIVS in *Marte Morauico* publici iuris fecit: in quibus argumenta videas expoſita vtrinque.

§. XVIII.

Ac multo minus *Domino* vitio vertendum, ſi quod SVBIECTIS per vim metumque promiſit, ſervare renuat. Neque enim illorum eſt, poſcere ſuperbe, minitando, ac terrefaciendo, ſed ſupplicare. De MARIA Scotorum Regina eam in rem diſſerui in diſſertatione: *de efficientia meius* cap. II. §. 33. addendumque hoc loco ciuium *Brugenſium* audax facinus MAXIMILIANO I. omnia mala oſtentantium, de quo Auſtriaci & Burgundici ſcriptores late: indubiumque habendum, irrita vniverſa fuiſſe, quæ Rex Romanorum perduellibus promiſerat.

§. XIX.

Neque enim contra ius naturæ & fidem bonam induci obligatio poteſt. Quod pariter fieret, ſi quæ TVRPITER pollicitæ ſunt gentes, inuiolabili ratione forent obſeruanda. Vnde noua exceptio ſic paciſcentibus ſuppeditatur *de turpi cauſſa*. Finge igitur fœdus initum de præſtandis contra quoslibet auxiliis; ac claret, non obligari promittentem, ut iis opprimatur innocens, aut contra Dominum ſuum ac Cæſarem copiæ ſubmiſſæ in aciem educantur. Potius hic ſemper excipitur in vetuſtis monumentis, aut exceptus creditur.

§. XX.

§. XX.

TVRPE vero hoc loco appellatur, quod legibus non ſolum diuinis, ſed & mori bono pactisque contrarium eſt. Ita Rex lege *fundamentali* adſtrictus, aut regnum adminiſtrans uſufructuario iure, ſine ordinum conſenſu nihil valide ſpondet, quod eſt magni momenti; multo minus firmiter alienat. Quod argumentum ſolidius fuit, iudicante *J. Bodino* lib. V. de Rep. p. 931. cum FRANCISCVS I. Madritiano fœderi repudium mittere cogitaret, quam quod a metu deſumebat SELVA Pariſienſis Senatus Præſes, *Zabarellæ* Cardinalis futilibus rationibus innixus. Exiſtimabant namque Burgundi cum Galliæ proceribus, non potuiſſe ſine populi conſenſione Burgundiam cum Belgii inſigni portione in CAROLVM AVSTRVM tranſcribi. Sicut & Brabantini negabant, Belgii prouincias a PHILIPPO II. ſine ſuo conſenſu præſcituque iure fuiſſe in *Albertum* Cardinalem & *Iſabellam Claram Eugeniam* translatas. Quod *Grotius* additis eorum argumentis, belle recenſet, *Hiſtoriarum Lib. VII. p.* 324.

§. XXI.

Eadem in DOMANIIS, ſeu rebus FISCI ratio eſt. Illæ enim non *regentibus* tantum *dominis* ad dignitatem & ſtatum ſuum conſeruandum; verum etiam eorum *ſucceſſoribus* deſtinatæ ſunt, eoque alienari ex regula minime poſſunt. At facti ſæpius quæſtio oritur,

tur, an hoc istudue prædium fuerit fisci? an principes Germaniæ habeant domania?

§. XXII.

Nec minus claret, etiam PROCERES ac POPVLVM vniuersum iniussu PRINCIPIS, sine quo populus omni auctoritate destituitur, *vane* promittere. Ita Lusitaniæ Rex apud *Marianam* de *rebus Hispanicis* Lib. XXI. cap. XII. quæ Legati eius iniussu suo de relinquenda Africa polliciti erant, rescidit atque irrita pronunciauit : sicuti & in instrumento Monasteriensi *art.* VIII. legimus statutum, vt vniuersa & singula promissa, contra pacis tabulas inita, nullius momenti & vigoris existimarentur. Neque enim membro reipublicæ contraire publicis legibus queunt: fuitque hoc SOCIETATI Batauorum ORIENTALIS INDIÆ, quæ alioquin maxime potens est, iniunctum, ne a salute Belgii fœderati vnquam sese abalienaret; sed omnes potius contractus & acta sua publicæ rei conuenienter accommodaret.

§. XXIII.

Ac quemadmodum inter priuatos res *aliena* inaniter promittitur; atque de ea sine illius *mandato*, quem res tangit, aut ratihabitione frustra decernitur; ita genti in rem alterius gentis nihil facultatis, aut iuris competit. Quod argumenti *Hispani* potissimum in medium posuere, cum Angli, Franci & Bataui de Monarchia Hispaniæ discerpenda

fœ-

fœdus icerent. Paria princeps Elector Brandenburgicus *Fridericus Wilhelmus* imperii proceribus atque ipſi Cæſari occinuit, Pomeraniam ex PLENITVDINE poteſtatis adimere illi volentibus. (vid. *Puffendorfius* de *R. G. Frederici Wilhelmi* Lib. II. §. 58. ſ.) Vnde de poteſtatis Cæſareæ totiusque imperii plenitudine acris diſceptatio. Nec dubitandum, quin, quæ *Hugo* Italiæ Rex de regno Burgundiæ trans Iuram in *Rudolphum* II. Regem Ciſiuranum, origine Welphum, audaci ratione tranſcripſit, neglecto CAROLO CONSTANTINO, Ludouici *Boſonidis* filio, omni prorſus firmitudine fuerint deſtituta.

§. XXIV.

Exinde quoque colligi datur, quousque ſeſe RENVNTIATIONES Principum porrigant. Etſi namque iura ſua licita ratione cedunt; non habent tamen illi vel tantillum poteſtatis, vt liberis facto ſuo ſucceſſionem eripiant: ſiquidem illi iam in viuis exiſtunt. Aliud foret, ſi renuntiatio ſuſcepta, antequam vitæ huius lucem adſpexere poſtremo nati. Quo circa iterum pellucet, quid de renuntiatione Mariæ Thereſiæ Galliarum Reginæ ac PHILIPPI V. Hiſpaniarum Regis, in regnum Galliæ ac comparate Hiſpaniæ ſit iudicandum? memoratuque dignæ ſunt litteræ, quas ſub nomine *Filtz Moriz* circumlatas vidimus: in quibus acute diſputatur, an

ſucceſſio in regnum a Parentum arbitrio ulla ratione pendeat?

§. XXV.

Quod vero *magnæ Britanniæ Regina* nuper pro *Sabaudo* in tabulis pacis Vltraiectinæ partim ſpopondit, partim acceptauit, iſtud vel ob propriam Reginæ *vtilitatem*, vel *mandatum*, vel *ratihabitionem* Sabaudi, vel etiam *compromiſſum*, firmitatem videtur accepiſſe. Neque enim Principes prærogatiuo iure præ hominibus ſingularibus fruuntur, vt pro aliis acceptent polliceanturque pro lubidine, quantacunque etiam potentia emineant. Sunt eorum pactiones priuatorum promiſſis ſimiles.

§. XXVI.

Quibus ſicuti ſolide obligantur; ita temere REVOCARE easdem neutiquam queunt.

§. XXVII.

Tantum exponendum, aut obſeruandum, quid ſit *reuocare*? Neque enim reuocat, qui pactionem implere deſinit, quam alter violauit primus. Hoc expeditionis ſacræ Principes apud *Wilhelmum Tyrium* oppoſuerunt Cæſari Conſtantinopolitano *Ioanni*, conquerenti, vrbes imperio Orientis ſubtrahi, quas promiſiſſent ſibi fœderati.

§. XXVIII.

Non eſt item *reuocatio*, ſi ex poſt facto ſine culpa mea moraliter *impoſſibile* reddatur pactionis implementum, & me fortuniſque meis

meis saluis, effectum dari nequeat. Sic nemo ab altero auxilia promissa iure expetet, qui ipse rebus & militibus suis ad propriam defensionem indiget. Qua excusatione vsi sunt *Hispani*, cum promissum militem vrgeret *Imperator* cum *Statibus* e tabulis CAROLI V. ratione Belgicarum prouinciarum itemque Burgundiæ. Nec desunt hac in re aliorum Principum ac Regum exempla.

§. XXIX.

Multo minus perfidiæ crimen adtribui illis poterit, qui extrema exspectantes sese tandem dedunt, aut a fœdere resiliunt. Inest enim omnibus eiusmodi pactionibus tacita conditio, si id sine malo extremo meo fieri queat. Sed prouidendum est, ne quis extrema se dicat exspectasse, vbi vtiliores conditiones sibi, quam alteri fœderato offeruntur. Quod contra Anglos & Batauos, qui a *συμμαχία* sine caussa recesserunt, tenendum est, quos defendere cum HVBERO *de iure ciuitatis* satagunt nonnulli a violati fœderis culpa.

§. XXX.

Falsum vero prorsus est, licere per leges, vt ne seruentur illis promissa, qui *fidem aliquando* tibi, vel aliis fefellerunt, aut etiam *hæreticis* & *infidelibus*, qui vel eandem nobiscum religionem non profitentur, vel in Christianæ religionis diuersis capitibus diuersas opiniones sectantur.

§. XXXI.

Priori casu recte arguit Hobbesius, *caussam, quae impedire non poterat, quin paciscereris, non impedire, quin praestes, nisi nouus metus appareat, vt in* piratis: quod iterum monemus atque iterum.

§. XXXII.

Posteriori casu non male *Thomae Aquinatis* dictum vrgetur: *Ius diuinum, quod est ex gratia, non tollere ius humanum, quod est ex naturali ratione.* Tale autem ius etiam illud est, quod per pacta conventa acquiritur. Idcirco peccauit VLADISLAVS Rex Hungariae, qui initae pacis firmitatem cum Turcis, Pontificis Romani instinctu, ex hoc capite impugnavit. Peccant quotidie Pontificii: quamuis nonnulli & inprimis Cardinalis *Ossatus* Lib. III. epist. 17. paralogismum agnouerint.

§. XXXIII.

Illud adhuc expediendum restat, quomodo RESTITVTIO IN INTEGRVM in statu libertatis peragatur? Et putarunt nonnulli haud temere, non dari *restitutionem*, vbi ipse actus ob deficientem consensum & ius acceptandi non competens, sit *nullus.* Sed luditur restitutionis in integrum vocabulo. Est enim illa hoc in negotio nihil aliud, quam decepti, aut inique paciscentis declaratio, se, ob euidentem *iniquitatem*, nolle amplius obstringi, praecipue, si arbitri iniustum agnos-

gnoſcant pactum, aut is, qui decepiſſe arguitur, & arbitros & omnem iuſtitiæ rationem præfracte reſpuat. Quamuis tutius ſit, mouere omnem lapidem, ut ipſe, per quem læſio & dolus dicitur eueniſſe, pactionem agnoſcat nullam, vel arbitrorum iudicio declaret irritam: tametſi rariora occurrunt huius rei exempla. Plurima vero inueniuntur, vbi læſi ipſimet proprio iudicio a pactis receſſere, quæ publicis ſcriptis, ob dolos atque errores intercurrentes, oppugnauere, ceu inualida atque iniqua. Idque ex mero rationis, non autem Romano, aut ullo arbitrario iure deriuandum. Nam quæ Quiritibus innoteſcebat *reſtitutio in integrum*, ad noſtrum inſtitutum non pertinet, quemadmodum *c.* XI. §. 55. iam animaduerſum. Vtimur aliquando vocabulo eodemque ſermone; & res, quæ includitur illi, haud raro diſcrepat ab eo, quod cogitatur vulgo.

§. XXXIV.

Vt vero PACTVM in genere ratione *obligationis* VNVM eſt; ita etiam in ſtatu naturæ non apparet diuerſum. Quidquid hic differentiæ occurrit, e varia relatione eſt, & ad diuerſa nomina reducitur.

§. XXXV.

Ita FOEDVS vocatur conuentio ciuitatum non tranſitoria: vtut in effectu *pactum* eſt.

§. XXXVI.

Et id autem vel ad ea ſeſe porrigit, quæ

iure naturae iam *debentur*, vel aliquid *adiicit*. PRIVS cum iis non absurde initur, qui latrocinia gentium non habent pro iniustis: cum aliis non est, quod magnopere desideretur.

§. XXXVII.

ALTERVM tum praestationis ac *rerum*, tum *personarum* ratione, vel est *aequale*, vel *inaequale*.

§. XXXVIII.

VTRVMQVE vel *pacis* vel *societatis*. SOCIETAS est vel *bellica*, vel *commerciorum*, in quibus quod legitime promissum & acceptatum, praestandum videtur vtrinque.

§. XXXIX.

In PERSONIS vel *pares* occurrunt, vel *subiecti*, quibus cum pacta seu foedera celebrantur.

§. XL.

Quae cum PARIBVS ineuntur, vel *ciuitatis* nomine, vel *proprio* conualescunt.

§. XLI.

PRIORA ceteris paribus ad successores transeunt, quia populi approbatione, quem repraesentant Principes, coaluere; eoque Rex nouus, etsi *electionis* iure succedit, resilire ab illis nequit. Sed sunt vero variae occasiones viaeque aliae, dissoluendi, quod placuit antecessori. Nec diu cogitandum ministris, cum animum incessit lubido, aut postulare videtur vtilitas, quomodo elabendi

di inueniant rimam, vt a promiſſi vinculo, interuentu alicuius gloſſæ, ſeſe liberent.

§. XLII.

POSTREMA non ſemper ſtringunt ſucceſſores, quia non populi, ſed nomine ſingulari ſunt coagmentata; videndumque tum, an quis *hæres* ſit defuncti, nec ne?

§. XLIII.

Quæ vero cum SVBDITIS tractant panguntque Imperantes, vel *iure* nituntur, vel *gratia.*

§. XLIV.

VTRAQVE ex ordine ſua non deſtituuntur firmitate. Neque enim in pactis & contractibus, ratione obligationis, inter eos & ſubiectos aliquid differentiæ ſtatui debet; certumque habendum, Principes, dum paciſcuntur & promittunt, leges ferre nolle; eoque obligatio reciproca naſcitur. Vbi obligatio, ibi ſtabilitas; quæ non, niſi vtriusque conſenſu, tolli poteſt.

§. XLV.

Quod aliquos Doctores in transuerſum egit, ex male intellecta notione *gratiæ* proceſſit, itemque *priuilegii.* Omne enim GRATIOSVM mutationi arbitrariæ cenſent obnoxium : quod peruerſum omnino eſt. Nam & gratuita libere quidem promittuntur, ſed poſtquam promiſſa, valide ſunt ſeruanda. PRIVILEGIA vero non ex omni latere *leges* ſunt : accedit ſæpe aliquid *pacti* : quod vtique

que ius dat acquirendi : inprimis ſi cum onere id genus *priuilegii* obtigit ciuibus. An vero, *publicam ob vtilitatem*, ſubrui iterum queant, ad controuerſiam vix pertinet: quemadmodum nec ad rem facit, quando *in pœnam* priuilegia tolli poſſe clamitant. Quæritur, an temere fieri iſtud poſſit ac ſine cauſſa legitima, hoc eſt, rationi non conueniente, deſpotica?

§. XLVI.

Nec nocet, CLAVSVLAM ordinarie adiici, qua mutandi, imminuendi, ac tollendi facultatem ſibi reſeruant priuilegia indulgentes. Conſenſio namque, ſi ſit adiecta, tolli poſſe vniuerſa & ſingula. Sed quid, ſi non ſit adiecta? An latet omni in conceſſione gratuita intelligiturque? Et non putem. Dicis: more hanc fere ſententiam inualuiſſe. Aio, morem non raro videri morum; ac ratio vero, noſtra in diſciplina, primas tenet, non autem mos errori innixus ac facinoribus legi adverſantibus comprobatus.

§. XLVII.

Sicuti vero in talibus *priuilegiis* ad clauſulam iſtam; ita in omnibus Principum ac Rerum-publicarum pactionibus ad *modum* promittendi reſpicitur: de quo in capite antecedenti.

CAPVT

CAPVT XIII.

DE EFFECTV PACTORVM IN STATV CIVITATIS.

§. I.

PRomissa, quæ sunt seruanda, consensu constare, indubium est. Sed quid sit CONSENTIRE, ciuitas amplius declarat.

§. II.

Neque enim vllus populus adeo inuenietur ferox, qui pactis & contractibus nullam inesse vim sit dicturus. At determinant sæpe Legislatores, quid ad consensum requiratur, si obligatio debeat conualescere, atque ex parte altera ius nasci. Quod nemini accidat peregrinum. Etiam apud Germanos non obstringuntur feminæ curatore destitutæ; nec minor promittit cum effectu, etsi intelligit, quid, quale, quantumue polliceatur. Ex quo consequitur, adiici aliquid simplici consensui; quid? quod sæpe illum prorsus subrui, ne dolis aperiatur fenestra, ac, qui simplicioris & leuioris ingenii sunt, circumueniantur: aliquando vero sustineri, quod imperfectum, immo certe nullum videtur. Exempla præsto sunt in filiis familias mutuum contrahentibus, mulieribus fideiubentibus, ciuibus ludentibus, pollicitantibus, *cetera.*

§. III.

§. III.

Quibus omnibus ſicuti publica vtilitas prætexitur; ita arbitrium, quod non eſt vniforme, in ſingulis fere ciuitatibus variat, aſtutia interdum cum prudentia certante, ac vanitate & inſcitia cum ſuperſtitione intercurrente. Hinc *literæ* ſæpe, hinc *idioma* certum, hinc ſtatæ verborum *formulæ*, hinc *charta* peculiaris ac ſignata, hinc *teſtes* & adſiſtentes, iique *certo numero*, hinc ſolennes *inſinuationes* & *confirmationes* Magiſtratuum; aliaque requiruntur.

§. IV.

Saltem *Turcæ* non niſi ſua ſe obligari lingua credunt: in quo vaniores ne ſint, an aſtutiores? dubitatur. Alienum nempe idioma ſe non ſatis intelligere dictitant. Nec ſcio, an Romani antiquiſſimi aliter rationes ſubduxerint, ſolam Latii linguam in ſtipulationibus admittentes?

§. V.

Eadem forte CALLIDITAS, aut ſubtilitas, quam Patriciis tribuunt annales, artificioſas verborum conceptiones & legis actiones inuexit: quid? quod differentiam inter actus bonæ fidei & ſtricti iuris: quorum adiuncta a naturali ſimplicitate longiſſime abeunt.

§. VI.

PRVDENTIA vero in quamplurimis litteras ob meliorem probationem popoſcit, ac Tutorum, Parentumq; liquidum conſenſum exe-

exegit; etiam iudicialia firmamenta, caussam debendi expressam, pluraque alia; de quibus dubium est, an scopum suum semper adtingant, qui τό κύρειον habent in ciuitate. Neque enim solennia lites minuunt, sed augent, quia haud raro ex facto disputatur, an solennia sint abscisse adhibita? vt ne dicam, facile aliquid a diligentissimis omitti, & ab acutissimis negligi; eoque commercia atque ciuilia negotia valde impediri.

§. VII.

SVPERSTITIO iurandorum frequentiam introduxit, ac *votis* vim addidit; maioremque *pactionibus matrimonialibus*, quam reliquis auctoritatem conciliauit.

§. VIII.

VTILITAS fisci *pollicitationes* firmauit; quas in *antecessum* acceptasse ciuitas fingitur: quam iuris Romani philosophiam pauci capiunt, ac repugnantia hac parte Quiritibus adfingunt. Eadem lucri spes *chartam signatam* ceu tributum excogitauit, *insinuationes* subministrauit, *confirmationes* auxit: vt multa Romanorum aliorumque populorum inuenta prætercam, in sequentibus de iis forte dicturus luculentius.

§. IX.

INSCITIA conuentiones dolo ac metu initas aliquamdiu stabiles fecit: quæ per se videntur nullæ; totique fere de restitutionibus in integrum doctrinæ occasionem dedit.

§. X.

§. X.

Ac ſicuti ciuitas verbum *conſentiendi*, ſic eadem *doli*, *metus*, *illiciti* ac turpis voces aliquando pragmatice explicat. Ita *Labeonis* DOLI mali definitio, quam in foro ſequimur, non omnem ſimulationem in contractibus e vita tollit, quando IS *machinatio dicitur eſſe ad decipiendum alterum & fallendum in conuentionibus adhibita.*

§. XI.

Per METVM autem non vani hominis timor intelligitur, ſed qui cadat in hominem conſtantem: quod fieri cenſetur, ſi mortis, ſi verberum, ſi ſeruitutis, ſi ſtupri, aut alterius denique mali præſentia paciſcentibus obiiciatur.

§. XII.

TVRPITVDO vero ſæpe ad ciuitatis morem reſtringitur; tum ratione *rerum*, tum ratione *actionum.* Sic *Romani* meretrici ius exigendi mercedem ob ſtuprum permiſere. Quod ſane indicio eſt, eos meretriciam vitam & lupanaria non repudiaſſe abſolute, aut pro re prorſus illicita habuiſſe, vti recte in *obſeruationibus ad ius Atticum*, exiſtimabat SALMASIVS. Multa quippe in ciuitate tolerantur, quæ rigidum morum examen non ſuſtinent. Vnde rurſum pellucet, quam abſone SALMASIO contradixerint hoc loco aduerſarii, Philoſophorum ſcita ei obiicientes.

tes. Loquitur namque is de ciuitatis Romanæ more, & indulgentia.

§. XIII.

Iidem ROMANI in pari turpitudinis caussa ius possidentis melius censuere : quod fidei subleстæ principium Cl. *Titius* appellat. Cuius rei argumentum quamuis in nostris quoque foris repetant, & propriæ turpitudinis allegationem restitutioni faciendæ refragari adiiciant, vel denique turpiter acceptum datumque fisco mancipent, non sic tamen isti rationes rite subducunt. *Nam primo casu*, inquit laudatus Titius, *vtique valde iniquum est, quod accipiens ex sua improbitate lucrum consequatur, secundo vero incongruum est, quod solus dans, non etiam accipiens puniatur. Vtroque casu illud parum æquum censeri debet, quod dans sæpe grauiori pœna coerceatur, quam meritus erat.* Addo ego, propriæ turpitudinis allegationem apud Romanos aliquam forte speciem opinioni inueteratæ conciliasse, vt qui in foro publico pro Prætoris tribunali disceptabant; nec per propriam confessionem populo ridendi copiam exhibere volebant: neutiquam vero apud nos aliquid esse effecturam, quandoquidem in iudiciis nostris secretis propriæ turpitudinis allegationes obseruantur fere innumeræ; nec tamen acta propterea censentur rata. *Barbeyracius* nouum argumentum excogitauit, quare turpiter sic promissa & data infirma sint habenda. Neque

que enim libidinis oestro percitos consulto animo, inquit, promittere, sed furiosis videri similes, aut mente captis. Quae ratio sicuti longius est petita; ita illa prorsus non indigemus, sed eorum potius opinationibus adsociamus, qui libidinosos, dum cupiditatibus suis indulgent, nihil percipere voluptatis dictitant. Vix enim persuadebitur acutioribus, dolorem illos confundere cum iucundo. Id verum hac in sententia, bona sua sic profundentes non ab omni parte bene perpendere, quae sibi in futurum vere sunt vtilia, quaeue honesta. Sed intelligunt tamen iidem, quid faciant in praesenti, cuius amores sectentur, quid dent, cui, quare? nec ambigo, quin eius rei luculentam concinnare historiam possent.

§. XIV.

De REBVS & FACTIS ALIENIS alia non occurrunt in statu imperii, quam quae *Cap. XI.* §. *LI.* & *LII.* sunt adducta.

§. XV.

An vero quod TERTIO promitti curaui, IS acceptare sine noua stipulatione possit? apud Romanos quaerebatur; qui vno actu solennia contractuum, non autem carptim, & per interstitia absoluenda decreuere. In disciplina rationis nemo repetitionem totius promissionis necessariam putabit vnquam.

§. XVI.

Circa FACTA PROPRIA ac nuda, eorum-

ou:e

que praestationes plerique Doctores in veterum Jurisconsultorum sensum vix penetrant. Neque enim verum est, libertatem relinqui promittenti, facere ne, quod promisit, an liberare sese a *facto* promisso velit? praestando, quod interest. Pendet id ab arbitrio accipientis, non promittentis; eoque experiri omnia iudex poterit, vt contumaciam perfidi hominis frangat. Quod si fieri nequeat, tempus erit demum, confugere ad id, quod interest.

§. XVII.

Sunt enim vel implenda promissa, vel adducendae caussae cogentes, quamobrem impleri nequeant, aut ab obligationis vinculo aliquis cupiat exsolui.

§. XVIII.

De PRAETORIIS in integrum restitutionibus earumque fundamento ad ff. plenius disserui: quae neque censeo repetenda, neque hoc loco, quae in illis multa *artificialia* occurrunt, reputo necessaria.

§. XIX.

Quae in RENVNTIATIONIBVS saepe adhibentur solennia, rursum ad arbitraria pertinent, neque hac in disciplina vberius exponi debent: fundamentum *interpretationis* vero ex facto atque proposito agentium desumendum est: nihilque nunc praecipiendum amplius.

Capvt XIV.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBANDIS ALIIS PER SERMONEM IN GENERE.

§. I.

HActenus primariæ, quæ ex principio primo nostræ disciplinæ fluunt, regulæ expositæ sunt, ne pax externa ante pactum lædatur, ne quis etiam post pactum turbetur. Nunc de SERMONE omnium læsionum communi veluti instrumento agendum. Eo immodesti sumus, sumus etiam iniusti, cui accedit, quod ordinarie pacta sermone perficiantur.

§. II.

At fateor, multa a naturalis iuris Doctoribus hic inspergi, quæ videntur ἀλλότρια. Quam enim varia de origine sermonis tradant, quam inaniter de consensu in sermonem differant, quam temere e natura sermonis difficiles decidere quæstiones satagant, nemo est, qui ignoret.

§. III.

Nos breuiter SERMONEM ita dirigendum pronuntiamus, *ne eo vel lædantur alii, vel decipiantur; atque sic pax externa rumpatur.*

§. IV.

§. IV.

Quod axioma per se clarum est, quantumuis ignoretur, quomodo sermo sit ortus, aut ex vna lingua, eaque connata ceteræ permanauerint omnes.

§. V.

Vnde, quæ *Puffendorfius* aliique hoc loco differunt, consulto omittimus: etsi in hoc falsi sunt plerique, quod peculiarem de vocabulis eodem significatu adhibendis conuentionem somniant.

§. VI.

Id verum est, eum, qui sermocinari vult, velle ordinarie, vt intelligatur: alias enim consultius foret, ut ne loqueretur. SERMONEM autem nemo sanæ mentis cum sono, boatu, mugitu confundet. Vnde definitionem omittimus.

§. VII.

Qui intelligi ab aliis cupit, *signa* seligit.

§. VIII.

SIGNA ordinaria verba sunt, quæ aliis quoque esse debent nota.

§. IX.

Vnde consequitur, vt in familiari vitæ vsu eadem, quam alii sectantur, connexio sit tenenda. Quid enim *doctis*, atque *artificibus* inter se liceat, iam non quæritur.

§. X.

At inde tamen neutiquam elicitur, vt, quæ intra præcordia sedet, sententia semper

ſit enuntianda. Sæpe namque uſu venit, vt vel nobismet ipſis, vel aliis noxium ſit, effutire, quæ animo ſeruamus recondita. Quare nouum obligationis fundamentum de dicenda veritate circumſpiciendum eſt.

§. XI.

Et nimium vero euagari videntur, qui cum *S. Auguſtino* vnicuique indiſtincte ius eſſe intelligendi & diiudicandi veritatem adfirmant. Vtut enim hanc rationem cateruatim ſequuntur auctores; non eſt tamen eius connexio ita clara, vt illam adoptare liceat tuto.

§. XII.

Etſi vero *Placettus* Gallus tacitum cum eo, cui loquimur, pactum iniri exiſtimat, nos dicturos veritatem; timeo tamen, ne eiusmodi pactum rationabili coniectura elici atque clarum reddi nequeat. Id præſumitur, locuturos nos ratione intelligibili.

§. XIII.

Vlricus Hüberus equidem ad ordinationem diuinam prouocat, &, quoad intelligi poteſt, veritatis enuntiationem ſanctiſſimum inſtitutum vocat: in quo vix decipitur; tametſi non probat, *veritatem*, hoc eſt, *quid cogitem* cognoſcamque, ſemper eſſe aperiendum.

§. XIV.

Ergo magis eſt, vt dicamus, DEI inſtitutum eſſe, vt ne noceamus nobis aliisque ſer-

sermone nostro, sed potius prosimus, qui veritatem percipiendi ius clare queunt ostendere.

§. XV.

Sed *ius* vero habent mortales omnes, & comparate *obligationem* connatam, ne quis calumniis proscindatur & proscindat, turpiterq; prodatur & prodat, aut mendaci sermone damnum faciat noceatque, aut nefario silentio innocentes, vel quibus deinctus est, pessumdet, aut pessumdetur ipsemet.

§. XVI.

Multo minus fas erit, IVS alteri permittere & promittere, *quæsitumque* fallaciter euertere. Potius sincere agat, qui promittit, fideliterque exequatur, quod affirmat vel negat.

§. XVII.

Qui secus facit, pacem non quærit, sed eam perspicue conuellit.

§. XVIII.

Quare *prima* regula est : LOQVERE, cum innocenti imminet periculum, verum, aut etiam falsum.

§. XIX.

FALSILOQVIVM non est mendacium, quippe quod semper cum detrimento proximi insontis coniunctum est.

§. XX.

Quis autem ægrotis, infantibus, iratis, garrulis, dolosis verum semper retegendum

 cen-

censebit? Non iis ius est, quia nec læduntur, nec turbantur: non etiam obligatio in altero, quia vel sibi ipsi alioquin, vel aliis noceret.

§. XXI.

LOQVERE porro verum, quando vel expresse, vel tacite promittis, te dicturum: & sile denique, cum silentium promisisti, vel istud bene merentibus, innoxiisque prodest, aut, nisi liceat silere, *finge falsum.*

XXII.

Vnde concluditur, FALSILOQVIVM aliquando esse *præceptum*, aliquando *licitum*; ac silentium interdum iuberi, interdum *prohiberi*, interdum *indifferens* esse.

§. XXIII.

Quod de verbis dictum, ad gestus & facta, quibus animi nostri sensa aliquando patent, non immerito accommodatur. Hinc *simulatio* & *dissimulatio* modo præcepta, modo prohibita, modo licita erit.

§. XXIV.

SIMVLARE autem significat facto positiuo, DISSIMVLARE facto omissionis aliud præ se ferre, quam cogitatur. Prius fictioni, seu falsiloquio, aut etiam mendacio simile est, posterius reticentiæ veri licitæ, aut silentio prohibito.

§. XXV.

Ex quo claret, quid de differentia *doli* boni *malique* præceperint veteres, quæ distinctio e *porticu* in scholas Iurisconsultorum irrepsit.

§. XXVI.

§. XXVI.

Ceterum *parabolæ*, *locutiones tropicæ termini* metaphysici, *fabulæ*, *ioci* neque falsiloquium erunt, neque mendacium, quia non asserunt *falsum*, aut ordinarie *nocent*; sed vel figuratis, vel noue atque ingeniose excogitatis, verbis verum sæpissime tradunt.

§. XXVII.

Æquiuocationes autem & reseruationes, vt aiunt, mentales, non omnes erunt illicitæ, quia datur falsiloquium præceptum & licitum, & *reticentia* præcepta & licita.

§. XXVIII.

Qui contra eunt, falsiloquium pro mendacio (*) habent; ac deinde, quia opinio non cohæret, nec verum semper dici posse animaduertunt, verborum & locutionum multarum interpretationes excogitant, vt, qui quid affirmat, id ipsum negare, qui negat, affirmare videatur.

* Hinc omnes, quæ inter dissentientes vigent, tragoediæ & disputationes vanæ. *Augustinus* Priscillianistarum occasione, periuriis & mendaciis operam dantium, disputandi feruore in libro de *Mendacio* aduersus *Consentium* longius, quam par erat, est abreptus. Sæpe enim res fert, vt nequeamus ex mente alterius respondere, nec fine circumitione enunciare verum, nisi quidem nos ipsos aliosque velimus in perniciem præcipitare. Atque hæc ratio est, quare *fingendum* nonnunquam, aut *æquiuocationibus* vtendum: quibus Jesuitæ abusum indulgent sane nimium: quorum doctrinis excitatus LVDOVICVS MONTALTIVS in

epist. prouincialibus epist. IX. summæ eos merito impietatis coarguit. Sed sunt tamen nec isti ab omni labe immunes, qui propter *voces* aliis insultant, iisque, qui *falsiloquium* admittunt, adfingere non erubescunt, eos Diis hominibusque inuisa probare mendacia: ipsi mendaces & simul stolidi, dum se meliores ceteris existimant, qui cum ipsis in re consentiunt plane. Vnde semper laudaui reuerendum Theologum *J. F. Buddeum*, qui in *Theologia morali* p. 746. seq. hac de re sincere est philosophatus, eiusque prouidenti hac parte sermoni prorsus subscribo: addens, ineptos merito existimari, qui falsum se non loqui credunt, dum pecuniam a se mutuam petenti respondent, NON HABEO, scilicet non pro petente, sed pro se aliisque: quorum nænias acute detexit GROTIVS de *I. B. & P. Lib. III.. cap. I.* §. 17. n. 3. seq. opinatus, rectius facturos, & sapientius, si *falsiloquium* in aliquibus casibus tolerarent, quam si a sensu communi abhorrentes interpretationes excogitarent, tantum ne falsum pronunciasse dicantur, quod illi pro mendacio venditant absurdissime, omnibus definitionibus posthabitis.

§. XXIX.

Id indubium, omne *mendacium* esse quidem *falsiloquium*, non autem *contra*.

§. XXX.

Nam quanquam is, qui mentitur, falsum dicit; tamen aliquid amplius perpetrat, ob quod pacem turbare dicitur externam.

§. XXXI.

Vnde haud temere supra obseruatum est, MENDACII naturam non in discrepantia sermonis cum cogitatis; sed in eo potius consiste-

fistere, quod sermone nostro lædatur ius proximi connatum, vel acquisitum.

§. XXXII.

Quo admisso non erit iam necessarium, antiquam & centies coctam apponere *Augustini* distinctionem, qua mendacium vel *iocosum*, vel *officiosum*, vel *perniciosum* dicitur.

§. XXXIII.

Neque enim sermo falsus quicunque, inprimis si non sit nociuus, mendacium est: vtut qui sine graui caussa fabulosa, atque a veritate aliena eructat, VANVS merito appellatur, & imprudens aut etiam pro re nata INIVSTVS. Nam qui ludificare alios fictis sermonibus cogitat, eos contemnit, &, quantum in se est, illorum famam ludibrio exponit.

§. XXXIV.

Quæ in contrarium adferuntur, perparum, immo nihil rationis continent. Nam, quando *Zieglerus* multique cum eo vrgent, DEVM non loqui falsum, quem homines vsquequaque imitari debeant, aerem profecto verberant. Quis enim a supremo Numine ad homines sine distinctione argumentum ducet? DEVS non ambulat per prata, per forum, non emit, non vendit, non locat, non conducit, ergo etiam homines neutrum faciant? Commiseratione eius generis argumentationes dignæ sunt, quas per ambages

bages confutat ipſe *Huberus*. Id addendum, Deo nihil impendere periculi; cum viciſſim homines in eam ſæpe neceſſitatem ab inimicis coniiciantur, ut ſalutis conſeruandæ medium ſit, reiicere veritatem & dicere falſum. Pulchra ſunt, quæ hanc in rem leguntur apud NOODTIVM *de forma emendandi doli mali.*

§. XXXV.

Etiam nullius roboris *Danielis Whitby*, Britanni, in *Ethica Christiana* exceptio videtur, non licere propter vtilitatem tum noſtram, tum alienam PECCARE. Probet enim prius, falſum loqui ſemper eſſe *peccare*, quod nunquam fiet; niſi quidem petitionem principii pro probatione accipias, quando omne *falſiloquium* appellitat *mendacium*.

§. XXXVI.

Ex quo conficitur, totam hac de re litem in λογομαχίαν tandem deſinere, quod laudatiſſimus *Buddeus*, *Hochſtetterus*, *Werenfelſius*, aliique tandem Theologi clariſſimi, agnoſcunt, agnoſcentque, ſi rem plenius conſiderent, nec affectu abrepti cæcutire, quam videre malint.

CAPVT

CAPVT XV.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBANDIS ALIIS PER SERMONEM IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

VTi in libertate viventibus non licet lædere & turbare *alios*; ita iisdem non eſt permiſſum, vt *mentiantur*, & ſic lædant turbentque non merentes.

§. II.

Sed licet vero iisdem ſæpius fingere & diſſeminare falſum, ſimulare, diſſimulare, quia in hoc ſtatu *maior diffidentia* ſubeſt, maius periculum. Vnde certo modo verum apparet, *neſcire eum regnare, qui neſcit diſſimulare.*

§. III.

Nam quæ inter Principes regnat amicitia, aut amicitia non eſt, aut debilis valde laxeque cohærens.

§. IV.

Ex quo fit, vt *difficilius* rebuspublicis ac principibus *credatur*, quam hominibus ſingularibus & priuatis ſub imperio viuentibus; difficilius item potentibus, quam infirmis: quod Gallorum atque Hiſpanorum mutuæ querelæ illuſtrant plus ſatis.

§. V.

§. V.

At nec tamen licet in ſtatu naturæ pacato degentibus *calumnias* diſſeminare de ſui æqualibus, propter decreta *cap.* V. occurrentia.

§. VI.

Non licet *fictis ſermonibus* INCITARE ad bellum externos, non etiam eius, qui nobiſcum in pace viuit, poteſtati ſubiectos. Quod poſtremum *Maria* Scotica *Eliſabethæ* Angliæ Reginæ, & *Henricus IV.* Galliæ Rex *Philippo II.* Hiſpano exprobrauit, quemadmodum *Carolus* Burgundus *Ludouico XI.* primum, & *Ludouico Sfortiæ* Principes Italiæ omnes, ac Galli inprimis.

§. VII.

Sed licet vero ARCANA, quæ vocant, imperii celare, vbi talia (*) ſunt: licet libros ac monumenta antiqua item; inuenta regioni noſtræ propria, petentibus denegare. Hinc in multis ciuitatibus ac regnis nefas eſt, docere ius publicum: hinc *Britanni* in *Carolum II.* Regem hodienum inuehuntur, quod *artis nauticæ peritiam* Gallis vulgauit: hinc *Turcis* vitio verti nequit, quod magno Hetruriæ Duci integrum *Liuii* codicem poſcenti abnuerunt; opinantibus, inueniri in eo ſibi admodum noxia, quamuis ſtulte: vt Venetos taceam, apud quos nulli Legatorum permiſſum eſt, cum patricio ſine teſtibus colloqui, aut publicis de rebus diſſerere.

(*) Notum quippe eſt ex actis pacis Weſtphalicæ, in-

intercessisse *Trautmansdorfium*, ne Cæsaris *reseruata summa* aliquid detrimenti caperent, cum principibus atque imperii statibus permitterentur plura, quam olim habuisse videbantur, iura, in regimine communi simul exercenda & administranda. Quorum reseruatorum indicem sicuti a *Trautmansdorfio* poscebant Legati Seciæ & Galliæ; ita præter opinionem accepere responsi loco, *imperii arcana* non videri vulganda. Sed credebant quærentes, nihil in imperio arcani superesse, quod non omnibus posset innotescere. Igitur existimabatur merito, *Trautmansdorfium* noluisse reseruata Imperatoris subiicere publicæ disceptationi; ideoque arcanorum involucro illa obtexisse.

§. VIII.

Licet porro HOSTEM STRATAGEMATE decipere, ei fictis sermonibus illudere, turbas, falso disseminato rumore, immittere, inimicos extra & intra Reipublicæ, cui præest, viscera suscitare, quia vitam & opes & honorem ei eripere fas est. Quo argumento *Mazarinus* inprimis se defendebat, quum *Hispani* mendacem & impostorem appellarent, quod *Cromwelli* ablegatum *Philippi IV.* iussu Madriti occisum publicasset. Nec obest, minime fas esse, incitare aliquem ad facinus, quod efficere incitato ob legem non licet. Neque enim quisquam inducet animum, hostem suum dignum esse, qui habeat fideles subiectos; potius mereri eum statuent, vt ab omnibus destituatur, & ad partes suas transeant recedentes a Domini prioris obsequio,

 ceu

ceu monitum ſupra *cap.* X. §. 43. Ac recedentes vero iure id facere; nec parendum Regi, vel Principi tam iniuſto. Aliter, pergent, in bello rem geri, aliter in pace. Quod ſcelus in otio, id virtutem videri, belli formidine circumſtrepente, aut vitæ periculo imminente. Vnde mirum, torſiſſe ſe Theologos Philoſophosque in Dauidis actis vel defendendis, vel excuſandis, vel incuſandis hac parte. Saltem concoquere vix poſſum, CALOVIVM Dauidem peccati poſtulaſſe *dementiam* ſimulantem, cum verſaretur in ciuitate *Achis.*

§. IX.

Quin licet itidem RECTORI CIVITATIS propter commune, vel ſingulare bonum falſum dicere, aut aliud, *Salomonis* & *Conſtantii Chlori* (de quo *Hertius* ad *Puffend.* Lib. IV. c. I. n. 17.) exemplo, ſimulare; licet *languenti populo* fictis *gaudiis* ſtimulos addere; licet etiam ſubiectis *nouarum rerum* immodice *cupidis* fabulas narrare. Nec reprehendendus foret *Papirius*, Juuenis aſtutus, ſi alii, quam matri, curioſe filium roganti, quid in ſenatu decreuiſſent, tam fabuloſa inſinuaſſet. Qui enim celare poteſt veritatem eos, qui nullum ius habent illam cognoſcendi, iſte quoque fingere pro re nata nonnihil poteſt, vt deſinant quærere & expiſcari, quod ſine periculo queunt ignorare. vid. *Grot.* Lib. III. c. I. §. 15.

§. X.

E contrario prohibitum eſt, hoſti ad PACEM REDIRE volenti verba dare. *Grotius* inter ſermonem aſſerentem, qui publico hoſti noceat, & promittentem haud male diſtinguit. Nam ex promiſſione ius ſpeciale ac nouum ei, cui fit promiſſio, confertur: idque inter hoſtes quoque, nulla *hoſtilitatis* exceptione valente, locum habet. Quod non tantum ad promiſſa expreſſa, verum etiam tacita, vt in colloquii poſtulatione, merito extenditur. Vnde excuſari vix poterit *Mazarinus*, in litteris ad *Tellierum* ſcriptis aperte faſſus, ſe *Ludouicum Haræum*, Hiſpaniæ adminiſtrum, nil tale ſuſpicantem, *deceptururum ingenioſiſſime*. Decipere quidem hoſtem licet, non autem ab hoſtili ſtatu redeuntem. Sed moras tamen nectere, inſtare, ſimulare ac diſſimulare vtique permittitur Legatis, dum tractant, & cum inimicis redeuntibus in gratiam pacis negotia in ordinem cogunt.

CAPVT XVI.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBANDIS ALIIS PER SERMONEM IN STATV CIVITATIS.

§. I.

MEntiri ciui non minus prohibitum eſt, quam homini in libertate viuenti.

§. II.

§. II.

Tantum obſeruandum, Reipublicæ rectores amplius & copioſius declarare, quid ſit mentiri, & quis itidem ius habeat percipiendi veritatem, atque exigendi, quod eſt verbis enuntiatum promiſſumque: ita tamen, vt hac parte communem coniunctionem humani generis, vel ciuium perpetuo habere ante oculos debeant.

§. III.

Sic non habetur pro mendaci, qui, quod *promiſit*, non ſeruat ei, cuius ius *iudicio ciuitatis* eſt ſublatum. Verba priuatorum, & eorum aſſeuerationes ac promiſſiones voluntati imperantium ſunt ſubiectæ.

§. IV.

Ex eadem ratione non mentitur MVLIER, quæ fideiubet, & poſtea *ſenatusconſulti Velleiani* exceptionem creditori obiicit, aut *curatoris* abſentis. Quæ enim plene conſentire & intellectu perfecto gaudere negatur, mendacii tam abſolute argui non poteſt, perinde ac minor.

§. V.

Potius is fraudem intendere animo præſumitur, qui cum eiusmodi perſonis, modo legibus præſcripto, non contrahit.

§. VI.

Vnde non penetrant Juriſconſulti, qui Senatuſconſulta & legis *actionem iure* competen-

petentem *ipso iure* tollere non potuisse tradunt. Potuissent vtique, si placuisset.

§. VII.

Aliud merito statuitur, si quis *priuilegio* suo ad infirmos circumueniendos abutatur, aut homines etiam prudentes, qui statum loquentis ex facto bona fide ignorant, captiose fallat. Inde recte *filiofamilias*, *minori*, pupillo, pubertati proximo, socio; qui se maiores, adolescentes, patres familias, non socios simulant; aut etiam feminis, quae de re ac statu suo bene fuerunt informatae, iuris beneficia negantur: *malitia* quippe non solum aetatem, verum etiam mentis quemcunque defectum supplet.

§. VIII.

Multo minus mentiri videtur, qui, cum sine addito *fideiussisset*, exceptionem *excussionis* & *diuisionis* lege permissam opponit, quae in fideiussione, secundum Romanorum constitutiones, opponuntur.

§. IX.

Quemadmodum nec mendacii reus est, qui *merces* suas generatim laudat, vt vendat carius; aut etiam alienas deprimit, quo emat vilius, aut denique, sine fraude, diuersum ab eo, quod sentit, simulat dissimulatque. Neque enim, vti infra differemus, rebus pretia insunt. Ab opinione & voluntate contrahentium hic omnia dependent, vt recte arguit illustris *Thomasius* in dissertatione

pererudita de *æquitate cerebrina* l. 2. *Cod. de rescind. vendit.* cap. II. §. XV. seq.

§. X.

At falsus omnino & mendax habetur, qui, *quod debet indicare*, læsi damno, RETICET & inficiatur, aut cum de re eiusque qualitatibus *speciatim* quæritur, *iactanter* respondet, aut *ambigue* ex proposito loquitur.

Illustretur de reticentia egregius *Ciceronis* locus *lib. III. de officiis cap.* 16.

§. XI.

Dico ex proposito. Nam qui in ambiguitatem, quæ sæpe deuitari non potest, incidit, nec doli, nec perfidiæ accusari potest. Ambiguitates vero omnibus in linguis, quæ sunt cognitæ, occurrunt : quod iam *Tullius* agnouit.

§. XII.

Pari argumento, alieno arbitrio subiectis censeri debet permissum, reticere verum, aut fingere falsum, idque Imperantibus dicere, aut dissimulare & simulare, si legi diuinæ contraria præcipiant, aut generis humani vtilitates peruertere contendant. Voluntas enim diuina omnem voluntatem & imperium humanum antecedit. Ex quo capite obstetrices Ægyptiacas defendimus.

§. XIII.

In ceteris CIVES, cum vrgentur, & ab iis postulatur, *testimonium veritati perhibeant,* ne-

necesse est, partim ex obligatione generali, partim speciali. Quin nec SILERE possunt, vbi rei publicæ salus id exposcit : de quo silentio flagitioso plura in dissert. *ad legem maiestatis* scripsimus : idque sane subtile nefas non est, ceu ludit *Grotius* in *carmine*, sed satis crassum ac sensile.

§. XIV.

Illud adhuc ambiguum est, an ob MALVM GRAVISSIMVM veritatem dicturo imminens eadem reticeri, aut falsum enuntiari queat? Adfirmant id *Hobbesius* & *Puffendorfius*, adfirmat iam quoque *D. Thomasius*, negant ceteri ad vnum fere omnes.

§. XV.

Mea sic est sententia, dubitandum non esse, quin, si mente præscindatur TIMOR *dolorum*, *vulnerum*, *mortis*, nemo non sit dicturus, vt magistratui quærendi ius, ita in respondentes vera enuntiandi obligationem incumbere. At quando illum TIMIDITATIS gradum summum, qui est in omnibus, & per quem malum, quod infertur, vt maximum, auersamur, considerant æqui lectores ac iudices; tum forte NATVRALEM etiam NECESSITATEM animaduertent iidem, nec aliter facere posse homines iudicabunt. Vnde eo tota quæstio redit, an ad id possim obligari, quod *natura* mihi est *impossibile*, non autem quod quibusdam videtur *possibile*, & illis forte, qui vitæ tædio laborant? Id fa-

teor, poſſe ciuitatem ob publicum bonum, procurare delinquenti *hoc tædium*, aut *maius* neganti oſtendere *malum*, hoc eſt cogere eum, fidiculis vt pateſcat veritas.

§. XVI.

Similiter nemo obſtringitur enuntiare, quod ſcit, ad *ſeipſum accuſandum*, vel alium; cuius *damnatione* vita ſibi acerba eſt futura. Quod prudenter animaduerterunt Legislatores, qui neque patri in filium, neque coniugi in coniugem, neque filio in patrem, neque cuiquam alii in eum, ſine quo ali non poteſt, teſtimonium dicendi vinculum iniecerunt: optime iudicantes, *fruſtra eſſe teſtimonium, quod a natura præſumitur corrumpi*: eſtque *limitatio* ICtorum hoc loco admodum inficeta, tum demum admittendas huiusmodi perſonas ſtatuentium, *ſi veritas aliter haberi nequeat.* Neque enim hic eſt ſperanda veritas.

vid. *Hobbeſ. de Ciue* cap. II. n. 28. ſeq.

§. XVII.

An autem FINGERE poſſit *magiſtratus*, potueritque *Prætor*? noua quæſtio eſt. Imperitiores e Theologis Iuriſconſultos propterea mendacii accuſarunt, atque in Chriſtianorum numero vix illis locum congruentem reliquerunt, rati, id omne pro mendacio merito haberi, vbi, quod dicitur, reapſe non inueniatur. At deſinent ſic blatera-

terare, quando æquitatem latere ſub *iuris fictionibus* recognoſcent. Fingitur enim propterea, vt ſuccurratur perſonis ſummo alioquin iure preſſis, & damnum facientibus; ceu in actione *publiciana*, ceu in fictione *legis Corneliæ* ac iuris *poſtliminii*. Suntque iſtæ nec meræ *præſumtiones*, nec *ſimulationes* : non *facti*, ſed *iuris*, quod ceteroquin deficeret aut certa ratione noxium foret. Qui ipſemet Legislatoris perſonam ſuſtinet, non indiget fictionibus. Præcipit is atque vetat legemque dicit; obſeruatque haud male *Titius*, fictiones Romanas potuiſſe poni in medium vt leges. Quod bene ſe habet. At Prætor Legislatoris auctoritate carebat : hinc vitio ei minime vertendum, dum finxit aliquando, vſusque colore eſt, veritatem atque æquitatem mirifice colluſtrante. Hiſce perpenſis DADINVS ALTESERRA de *fictionibus iuris* conſuli poterit cum fructu.

CAPVT XVII.

DE IVREIVRANDO.

§. I.

Accedit pactis hominumque ſermoni ſæpe IVSIVRANDVM : quo ſane opus non eſſet, ſi fides alma inter mortales inue-

niretur, neque horum malitia summa DEI IMMORTALIS auctoritate visa fuisset terrefacienda. Hæc iurisiurandi origo, hæc pudenda cunabula.

§. II.

Et est vero illud nihil aliud, quam asseueratio religiosa, affirmans sit, an negans? Nam & per negationem aliquando iurari infinitis exemplis probari potest.

§. III.

Dum dicimus *asseuerationem religiosam*, significamus, *accedere* asseuerationi auctoritatem religionis, cui renunciare se adfirmat iurator, eoque auxilio diuino, nisi verum dixerit præstiteritque promissum.

§. IV.

LICEAT ne IVRARE? disceptari videas. Negantes hic temere scrupulos excitant; cum tamen iurandi natura nihil quidquam inuoluat, quod legi diuinæ repugnet: vt exempla sanctissimorum virorum omittam, quæ alio loco examinantur. Quæ vero e *Christi* & *Iacobi* dictis in medium feruntur contra sacramentorum usum & libertatem, ita potius exponenda videntur, ne quis vel temere iuret, vel in futurum sese obstringat, quod dein aut plane non, aut difficulter effici possit; vel etiam per eiusmodi res aliquid adseueret religiose, quæ nihil diuini sunt: e. g. *terra*, *templum*, cetera.

§. V.

§. V.

Formula consueta : *ita me DEVS adiuuet*, ex natura iurisiurandi fluit.

§. VI.

Inuocatur enim DEVS *tanquam testis & vindex*, ni, quod promittitur, praestetur, verumque sit, quod affirmatur, vel negatur.

§. VII.

Quocirca requiritur, vt is, qui inuocatur, *omniscius* sit & *omnipotens*, saltem OPINIONE iurantium.

§. VIII.

Nam etsi solus verus Deus hisce perfectionibus eminet; tamen non ignotum est, homines sibi finxisse Deos, ac hominibus saepe aliisque rebus diuinitatis gloriam attribuisse. Ex quo est, quod per *genium Principis* olim iurare noluerunt Christiani : qua de re spectatissimus OTTO, Professor Vltraiectinus, singularem dissertationem conscripsit.

§. IX.

Quemadmodum vero optandum, omnes vt homines verum Deum agnoscerent, ac per eum, sicubi opus sit, iurarent; ita NECESSITAS saepe suadet, vt iis etiam deferamus iusiurandum, qui *falso Deo* seruiunt. Error horum hominum non iis, qui deferunt, adtribui potest, sed ipsis, qui iurant. Sufficit, illos hac ratione TERRERI, vt ve-

ritatem, quam debent enunciare, enuncient

§. X.

Qui vero per id, quod Deum non credunt, iurant, tum *impii* ſunt, tum etiam *vani*, etſi iurandum pro ioculari venditant.

§. XI.

Sed caue tamen dicas, eos, qui per ANIMAM ſuam, aut id, quod ſibi CHARISSIMVM, iurant, non iurare per Deum. Eſt enim iusiurandum *implicitum*, ſeu *tacitum* non minus iusiurandum, quam expreſſum & ſolenne. Senſus eſt, Deum, ſi fallam, omnem in me meaque, quam chara ſint, atque pretioſa, vltionem debere effundere: quod ſecus eſt in *obteſtationibus*, quæ neque *expreſſa* ſunt iuranda, neque *tacita*.

§. XII.

Ex hiſce omnibus vero ſequitur, vt, qui iurat, veritatem iuret, quia promittit, dum iurat.

§. XIII.

Qui aliter, peccat & partim intolerabiliter *immodeſtus* eſt, partim *iniuſtus*.

§. XIV.

Peccat quoque in DEVM, quamuis DEO *nihil promittat*: quod contra eos obſeruandum, qui DEO *peculiariter obligari* iurantes contendunt. Aliud quippe eſt, *impium* eſſe, aliud DEO ad *promiſſum ſeruandum ſeorſum obligari*. Niſi enim ipſum promiſſum ſit

ſit validum, validum id ſane iusiurandum, aut nominis diuini inuocatio, non efficiet, cum DEVS nec *dolo* ſuccurrat, nec *violentiæ*, nec ex *errantibus* non *errantes* efficiat.

§. XV.

Vnde promiſſiones a perſonis, quibus reuerentia non debetur, metu extortæ, etſi iuratæ, infirmæ manebunt, quemadmodum & facta turpia in ſtipulationem cum aſſeueratione religioſa deducta nunquam aliquid ſtabilitatis accipient: ridiculique ſunt, qui ſine ſcrupulo, aut ipſius Dei *remiſſione*, aut alterius *hominis*, qui pro ſapientiori habetur, *relaxatione* ea omitti non poſſe ſomniant.

§. XVI.

Potius in *coacto iurando* nominis diuini inuocatio vana exigenti, quam præſtanti imputabitur: ut recte D. *Titius* arguit. Adde, turpiter iurata etiam propterea non poſſe impleri, ne culpa noua & grauior accedat culpæ priori. Multo enim peius eſt exſequi turpe, quam promittere, aut iurare. Neque adeo ineptus eſt GROTIVS *Lib. II. cap. XII. n.* 7. quando non valiturum iusiurandum pronunciat, ne illi, vel iſti *bene faciamus*, aut *amici* ſimus. Sat eſt, repugnare hoc *virtuti*, quam Deus tam ſeuere mortalibus ſectandam præcipit, quam ne quieti externæ remoram iniiciat quisquam.

§. XVII.

§. XVII.

Non negamus autem, falso *iurantem* peccare adhuc *grauius*, quam falso itemque nude *promittentem*. Concurrunt namque bina peccata: *perfidiæ*, ac *contemptus Numinis* supremi.

§. XVIII.

Reservationes, vt vocant, mentales, cauillationes, & falsa interpretamenta ex eo prohibita sunt, quia alteri ius est, expiscari hoc modo veritatem, atque in promittente obligatio, eam enuntiandi, ne fallat. Et falleret me vero, si tam inficetis expositionibus locus foret dandus.

§. XIX.

Qui aliter rationes subducunt, vti Iesuitæ, finem iurisiurandi impie eludunt: iurantque ἐν παρέργῳ, præque se ferunt obligationem, etsi se vere obligatos ipso facto negant.

§. XX.

Ceterum iusiurandum vnum est, puta *promissorium*. Distinctiones omnes a diuersis *relationibus* originem trahunt.

§ XXI.

Qui asserit, confirmat, renunciat, sese purgat, quod probationi deest, supplet, PROMITTIT, se vel veritatem *enunciaturum*, vel *facturum*, vel *non facturum*, quod promisit, nec *celaturum* quidquam, quod vel dixisset, fecisset, accepisset, *cetera*.

§. XXII.

§. XXII.

Igitur & iusiurandum *iudiciale*, *extraiudicale*, *iudicis auctoritate*, vel a *partibus delatum*, *relatum*, *acceptatum*, *reliqua*, diuerſæ duntaxat denominationes videntur. Quod dudum *Hobbeſius* deprehendit: reliqui fere non obſeruarunt, eoque magno molimine in illis diſtinctionibus explicandis & diſcendis fere nihil agunt: ſi quosdam effectus iuris in vocibus iam latitantes excipias: de quibus in ſequentibus.

CAPVT XVIII.

DE EFFECTV IVRISIVRANDI IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

VTi iusiurandum abſolute neceſſarium non eſt; ita illud in ſtatu libertatis omitti eo magis poteſt.

§. II.

Vnde etiam viri principes, quia bonæ fidei eſſe, & vitam potius, quam fidem deponere cenſebantur, olim non iurabant, ſed vel *dexteras* iungebant, vel *clypeum*, *ſceptrum erectum*, aliudque fidelitatis ſignum dabant. Quin *Principes* ac *Comites Teutoniæ* pactis ſuis ſimplicibus tantum ineſſe robur credebant, quantum vulgo ineſſe creditur pro-

promiſſis iureiurando vallatis. Qui mos adhuc *quadantenus* durat.

§. III.

Sed fecit tandem error ſuperſtitioque, vt nouum robur producere iusiurandum crederetur, aut pacta violare non magnum adeo crimen, & peierare contra maximum piaculum cenſeretur: unde & ipſi haud raro iurant, & DEVM inuocant tanquam *teſtem* & *vindicem*, præcipue cum pacis fœdera ineunt; cumque ſolenni ſacramento rata habent, aut etiam cum populo paciſcuntur.

§. IV.

Hinc non tantum *perfidi* aliquando; ſed etiam *periuri* dicuntur.

§. V.

Idem error effecit, vt Deo ſeſe obſtringi ſingulariter per ſacramentum opinarentur; eamque in rem Pontifici plus, quam propriæ conſcientiæ auſcultarent. Qua occaſione multum is ſibi auctoritatis in Principes ac Reges ſumebat, poſtea quam ſemel iis perſuaſiſſet, iusiurandum ad res ſacras pertinere, nec propriæ ἐπιλύσει alicuius hominis locum relinquendum; ſed remiſſionem, imminutionem, aut relaxationem ſolius ſummi ſacerdotis eſſe. Notæ ſunt dialecticæ nugæ *Innocentii III.* qui hoc ſub obtentu inter *Richardum* Angliæ & *Philippum Auguſtum* Galliæ Regem arbitrum ſeſe interpoſuit, definiturus, quis iuratum fregerit fœ-

fœdus, quis non? *vid. c. 23. X. de iudiciis.* Quod ἄτοπον.

§. VI.

Aut enim VALIDVM est promissum, aut INVALIDVM. Si prius, PONTIFEX homo, & cui nullum in liberas personas imperium competit, liberare promittentes, aut iurantes non potest: sin posterius, cessabit liberatio, quia iam inualidum est, nec Deo aliquid promittitur. Quod quidam Iurisconsulti & Theologi Galli, quid? quod electores Germaniæ in *capitulationibus* animaduerterunt.

§. VII.

Liberant illi potius semet ipsos, vbi infirmitas claret. D. *Hertius* cum *Grotio* inter iusiurandum *ad Deum directum* & ad *homines* distinguit. Ego non distinguo. DEO enim non *iuro*, sed *voueo*. Quid autem de votis sit habendum? supra significauimus. Vnde facile deciditur quæstio, an *lex sacrata* a ciuitatibus mutari queat? quam perperam multi absolute negant. Sicuti namque leges pro re nata mutari possunt, ac fere indies mutantur; ita sacramentum adiectum nihil noui gignit, sed ad summum efficiet, ne facile mutentur. Aliud si statueretur, iurandum ad *moraliter impossibile* obligaret: quod nec ipse *Grotius* adfirmare est ausus.

§. VIII.

Reliquæ quæstiones, an *hosti publico* seruandum sit iuratum, item *barbaris*, *hæreti-*

cis,

cis, *infidelibus*, *periuris*, *piratis* e doctrina de *pactis* decidi possunt. Est enim sacramentum vtique *accessorium*, quod sequitur *principale*, primariumque sustentaculum, id est, obligationem antecedentem. Dissentit hic *Grotius*, sed ob πρῶτον ψεῦδος illi proprium.

CAPVT XIX.

DE EFFECTV IVRISIVRANDI IN STATV CIVITATIS.

§. I.

Sicut ciuitas terret ciues per *visibile*; ita etiam terret per *inuisibile*, si malitia & leuitas subiectorum id suadeat.

§. II.

Romani iurisiurando *extraiudiciali* diu maiorem, quam nudis pactis, effectum adscripsere nullum. De *caussa* disceptant Iurisconsulti. Sed est certum, sanam, quam proposuimus, philosophiam neutiquam fuisse in caussa. Potius animum cum *Hubero* induco, ipsam religionem fuisse impedimento, ne, promiscua iurandi consuetudine, res sanctissima profanaretur.

§. III.

Quod autem Praetor iurisiurandi extra iudicium praestiti actionem induxit, inde est, quod

quod speciem conuentionis, seu transactionis illud habere crederet.

§. IV.

In iudicio vero iam *Numae Pompilii* tempore iusiurandum ad dubias lites tollendas inualuisse videtur: quod e *Dionisio Halicarnasseo* probatu facile.

§. V.

GERMANI antiquissimi vti pactis nudis maximam vim tribuebant; ita etiam raro, aut plane non iurabant.

§. VI.

Posteaquam vero Christianae religioni nomen dederunt, & dogma inualuit, de sacramenti vinculo *nouo*, & *firmiori*, quam obseruetur in *pacto*; tam inter nobiles, quam ignobiles, iuranda coeperunt frequentari cum impetu: Pontificis decretis in forum irrepentibus, quorum praesidio longe lateque iurisdictionem suam sacerdotes propagabant, adscitis variis, interque illas, sacramentorum caussis, quae omnibus fere contractibus, clientum suorum interuentu, adfigi curabant, vt haberent caussam immiscendi sese negotiis alioquin ciuilibus. Vnde *Mornacius* adnotat, in Gallia, sub mortis poena, Notariis fuisse vetitum, ne vlli amplius contractui iurandi formulam adnecterent. Adeo metuebant prudentiores *Clericorum* grassationes, & artes rem suam cum vi & technis promouentium.

§. VII.

§. VII.

Enimuero, iurisiurandi vſu probato, rectores ciuitatum in id cum maxime incumbunt, vt tum clarius definiant, quæ proprie in foris *forma ſacramenti* ſit tenenda, tum quis illi *effectus* tribuendus.

§. VIII.

Hinc FORMVLAM determinant, ac pro re nata aliquando SIGNA TERRORIS corporalia ac viſibilia augent: quorum ſunt varia & obſeruantur permulta, vt, qui per ſe fide bona ſunt deſtituti, enuncient, ac faciant nihilominus, præſtentque, quod *fini* imperantium eſt *conueniens*, nec facile fiant periuri: etſi ſæpe fine ſuo excidunt; quam circumſpecte incedant iidem. Vide, quæ notauit ECCARDVS ad *leges Salicas* Tit. LI.

§. IX.

Ex quo facile diiudicatur, de quo *Carpzouius* & *Finckelthuſius* acriter diſceptarunt, an verba: *bey dem Worte der ewigen Wahrheit*, iurandum contineant, idque explicitum? *Carpzouius* negat poſtremum, *Finckelthuſius* contra adfirmat. Ego cum multis *Carpzouio* adſentio, ſi verum eſt, id, quod *explicatione* admodum indiget, *explicitum* non eſſe. Cumque *forma* a Legislatore præſcripta in omnibus ſit accurate ſeruanda, conſequitur facile, vt aſſeueratio SVB FIDE IVRAMENTI verum & formale ſacramentum non ſit, quod eodem gaudeat, quo reliqua, effec-

effectu. Aliud est, quid fiat in *foro diuino*, seu *poli*? vtpote in quo *propositum* & *cogitatio* sic loquentis, ac promittentis itemque iurantis inspicitur.

§. X.

Quod illi aliquando contuiti sunt, qui formulæ: *bey Furstlichen, Graflichen, Adelichen Ehren und Worten*, effectum iurisiurandi adtribuerunt. Nam etsi conceditur, non videri iuratum, quando Deus in testem ac vindicem non inuocatur; putarunt tamen alii, eos, qui sic promittunt asseruntque, velle omnino, vt pro uero sacramento habeantur talia verba; refertque *Antonius Matthæi* in *manuductione ad ius Canonicum*, in Belgio sic fallentem infamem fuisse declaratum, cum comminatione pœnæ in periuros staturæ, aliquando exigendæ, si forte in manus iudicis incideret homo periuro oppido æqualis. Nec ambigo, quin veteri Teutonum mori conuenienter sit iudicatum; apud quos nobilium promissa *vicaria* erant *sacramenta*. At moribus hodiernis dura videbitur Belgarum sententia, inprimis formulariis, neminem *periurum* existimantibus cum effectu legali, nisi qui conceptis ac statis iurasset verbis: cum vicissim Belgæ memorata verba æquiparauerint formæ alioquin inter ignobiles receptæ. Quo obseruato tota lis componetur facili negotio.

§. XI.

Verum tamen cum iusiurandum vtplurimum DECIDERE *lites* ſoleat, inque iudiciis ad verum expiſcandum ac falſum comparate probandum frequenter adhibeatur, hinc determinant leges, quando iſtud exigi, deferri, referri, acceptari, quando in ſupplementum imponi, quibus in cauſſis, quare declinari poſſit, quare non? Ac venit hæc legislatio partim ab ipſius *rei natura*, eiusque *adiunctis*, partim *prudentia*, item *errore, ſuperſtitione*, *abuſu* aliisque forſitan cauſſis.

§. XII.

A PRVDENTIA CIVILI eſt, in dubio vt decidantur lites iureiurando, vel VERITATIS, vel, cum obſtinatio & contumacia in reis deprehenditur, & rei debitæ quantitas non penitus innoteſcit, ſed magis & minus recepit, iuramento AFFECTIONIS, quod vocant, in *litem*. Nec rationi adverſatur, æſtimari aliquid iurato ſupra verum rei pretium, atque, vt in ſcholis loqui ſolemus, *in infinitum*; quam primum conſideretur, quid ſit *affectio*, quam *variet* illa & quamobrem aliquid *indulgeatur*, ſic iurantibus. Qua indulgentia ſicuti interdum abutuntur ciues; ita vitio vertendum non eſt iudicibus, huic ſi moderentur *libertati*.

§. XIII.

Ab ERRORE SVPERSTITIOSO pullulat, omne *ſacramentum ſeruandum eſſe*, *quod ſalua*

ua ſalute æterna ſeruari poſſit; quia iurantes aliquid promitterent *Deo*, cui propterea ſingulariter obſtringerentur; ideoque *ſpirituale* occurrere hac parte.

§. XIV.

Ac ſicuti error errorem gignit; ita nouum inde iniquitatis vinculum eſt coórtum, dum, quod lege diuina humanaque *infirmum*, immo *nullum* eſt, ROBORARI creditur IVRANDO.

§. XV.

ABVSVS vero vix ferendus videtur, multiplicata fuiſſe in foris ſacramenta; quorum nimia frequentia ipſi religioni damno videtur eſſe, dum homines adſueſcunt remediis, quibus in ſubſidium foret vtendum, eoque, inter religioſas aſſeuerationes quotidie repetitas, reuerentiam erga Deum fere exuant. Idque Romani timuere primum, quando iurantibus extra iudicium tum actiones denegarunt, tum exceptiones: etſi alias abſurditatis aut iniuſtitiæ prætores accuſari nequeunt, in huiusmodi delatis & acceptatis ſacramentis transactionis quandam ſpeciem obſeruantes.

§. XVI.

Sunt, qui ABVSVI itidem tribuunt, quod TESTI INIVRATO non creditur; ac Conſtantinum M. incuſant, tanquam eius moris auctorem præcipuum. At cognitum eſt profecto in *publicis* ac CAPITALIBVS iudiciis,

 iam

iam *Ciceronis* æuo, immo cum primordiis Romanæ ciuitatis testimonium iniuratum fuisse reiectum: idque *recte*. In ciuilibus vero, credo, non semper exigi sueuisse a testibus sacramenta: donec *Constantinus* vniuersum id præciperet obseruandum. Crescente enim hominum malitia, noua solet quæri medicina: neque ideo *Constantinus*, neque Legislatores reliqui, insuper CALVMNIÆ iuramentum tum *generale*, tum *speciale*, quod vocant, malitiæ, introducentes, reprehensione digni sunt: vtut optandum, *veritate*, non autem *religione* sola homines fore constringendos; simul atque intelligi ab omnibus, quod Cicero *pro Roscio Comoedo* inculcat, *non ex* PACTIONE VERBORVM, *quibus* IVSIVRANDVM *comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Deum immortalem hominibus irasci & succensere consueuisse.* Eaque ratione expensa *Mennonitæ* non prorsus sunt culpandi: etsi valde errant, dum in Romuli fæce id statim in foris tolli posse somniant, quod, mentis præcisione, minus necessarium deprehendunt.

§. XVII.

Ceteras conclusiones ciuiles ipsa ferme REI NATVRA suppeditauit. Cum enim iurandum extraiudiciale *transactionem* contineat, sequitur, vt nemo possit ad acceptandum cogi, quia transactio arbitrii est. Sequi-

quitur itidem, vt iurandum a iudice impositum nequeat *referri*; nec de *calumnia*, quæ in iudice non præsumitur, iurandum exigi; quin nec *referri* iis, qui facti cognitione destituuntur, *reliqua.*

§. XVIII.

Cumque demum ad extraordinarias probationes deueniamus, quando ordinariæ deficiunt, nec quisquam facile ad religiosam asseuerationem se trahi patiatur, hinc nemini verti vitio solet, si *probatione* conscientiam liberet exoneretque: dummodo teneas, abuti in foro litigantes hac permissione, & ad ambages primo delabi; deinde vero ad iurandum redire. Quocirca satius fortassis esset, vt ad probationes confugientibus denegaretur ex post facto sacramenti præstatio. Sic variæ auferrentur litium protelationes.

§. XIX.

DIVISIONES iurisiurandi receptæ tolerantur merito, dummodo ne persuadeas tibi, differre illas *essentia*; sed potius teneas, omnes a *diuersis comparationibus* videri ortas. Hinc nullius semper momenti lis mihi visa est, an iuramentum purgatorium & suppletorium sic recte vocitentur? an Romani iuris architecti hanc diuisionem inuenerint? Tu dic, distinctionem istam pro diuersa consideratione merito defendi. Nam etsi imperfecta probatio non est probatio; hoc ipso

tamen, quando *actori* imponitur iurandi necessitas, illa *suppletur* : &, quando *reo* imponitur *purgationis* sacramentum, id quod exceptioni adhuc adhæret obscuri, *remouetur* certe ac *purgatur*; quidquid celeberrimus *Noodtius* in contrarium hic moliatur in *probabilibus Iuris* lib. III. c. 6.

§. XX.

Quibus ita disputatis ac constitutis restat adhuc, vt de ABSOLVTIONE a iuratis promissionibus differamus, quæ inprimis SVPERIORVM auctoritate fit. Nec diu, puto, hac de re deliberandum, si teneamus, quod adstruximus, iurandum, ceu *accessorium*, *sequi principale.* Igitur quod superiori competit ius in tollendis ac minuendis suorum promissis, creditis ac debitis, illud eidem quoque tribuendum est in dissoluendis sacramentis. Fac igitur, turpe prohibitumque fuisse promissum, cadit id certe cum tota sacramenti appendice; eamque in rem peculiari absolutione opus non est. Finge porro aliquid, quod noxium sit Reipublicæ, non tamen prohibitum; & nemo dubitabit, quin liceat Principi auertere damnum a Republica, ita vt nec promissum impleatur, nec sacramentum, quod per se nec ius dat alicui, nec comparate obligationem imponit. Sume rursum, pœnam capitalem merenti iuratum; vel creditorem externum cogendi ius habere, vt ciuis alioquin pu-

publicæ rei admodum neceſſarius ob debitum liquidum excutiatur ad peram vsque & ſaccum, & clarum eſt, tum in pœnam, tum in publicum commodum, ſtatuendi ius eſſe Domino, ne exigatur iurata ſponſio, ſed cadat debitum, vtut de plano promiſſum. Eo ſenſu non adimplentem defendet lex, quæ vetat, quæue eadem contrarium interea in genere iubet. Non indiget quisquam ſpeciatim abſolutione a ſacramenti vi atque effectu. Ius prohibendi, ne exſoluatur, quod videtur deberi, etiam acceſſorium, id eſt, iusiurandum tollit extinguitque. Quod aliquando fit, id vel errori tribues, vel in ſuperfluis recenſebis, vel denique ſcrupuloſæ conſcientiæ peierari ſe credentium nonnihil datum exiſtimes. Sed prorſus vero a ianua aberrant, qui PRINCIPEM ab hoc abſolutionis negotio, ceu profanum, excludunt, & iudici eccleſiaſtico eam facultatem, ſub obtentu reuerentiæ religioſæ, impertiunt. Quod & *Proteſtantes*, quos ita appellant, faciunt quidam. An autem ſuperiores iuranda per ſe firma poſſint tollere, a quæſtione præiudicali pendet: an *pactiones validas* TEMERE queant ſufflaminare, vel delere? Quod poſtremum ſicuti fieri nequit; ita nec primum. Nam & hic componendum eſt *acceſſorium* cum *principali*, ſine quo iſtud concipi nequit, nec multo minus conſiſtere.

CAPVT XX.

DE DOMINIO.

§. I.

MEum & tuum parit omne bellum tam ante pacta, quam post pacta : eoque *res obiecta* nostræ disciplinæ est præcipua.

§. II.

Ergo de DOMINIO agendum, quod sine *meo* vix intelligitur atque *tuo* : idque loco definitionis inseruiat nobis *tantisper.*

§. III.

Sed non fuit ab initio statim meum tuumque singulare.

§. IV.

Nam etsi res omnes DEVS velut in medio constituit, vt homines, quoad necessarium atque vtile, iisdem vterentur; non tamen in dominia (*) statim vniuersæ itemque singulæ sunt descriptæ, cum iure excludendi reliquos.

(*) Nolui communionis *positiuæ*, aut *negatiuæ* vocabulis vti : cum sine iis res ipsa intelligatur multo clarius. *Positiua* namque commune dominium est : *Negatiua* res quidem nullius ponit; sed quid prodest tum communionis vocula, & idea? Vbi communio, ibi coniunctio. Quid est *negatiua*? Si negatur, res esse communes, cadit communio; si negatur, res esse alicuius in genere, ἄτοπα loquimur; si in specie, verum dicitur; sed antequam

quam hanc diſtinctionem audiat quisquam, iam ſane cognoſcitur res ipſa, cum viciſſim iſti *termini* & obſcuri ſint, ambigui, male excogitati, variisque altercationibus locum relinquant. Pari ratione illi me ingerere diſceptationi vereor, dominiumne ſtatim cum hominis ortu ſit coortum? Pugnatur quippe Andabatarum more. *Hic* dominium vocat vſum rerum cum abuſu conjunctum; *ille*, vbi reliqui excluduntur omnes, nec quiſquam admittitur ad rei vſum; niſi ſolus iſte, qui ſe dominum vocat, remque, etſi non indiget illa, ceu propriam tenet ſervatque. Quod indicio eſt, meras λογομαχίας hic occurrere, vno *dominium* ſic, altero aliter deficiente. Igitur ſemper mihi hæc ICtorum ac philoſophorum controuerſia notiſſimæ liti ſimilis eſt viſa, quæ inter *Joannem XXIII.* & Franciſcanos, tempore *Ludouici Bauari*, exarſit, negantibus Monachis, ſe aliquid proprii habere, adfirmante in contrarium Pontifice, ſtultum eſſe, negare proprietatem ea in re, quam interea pro arbitrio comedunt deglutiuntque mendicantes Monachi. Amœna eſt argumentorum in utramque partem adlatorum recenſio a *Dupinio* ſuſcepta; quem videſis.

§. V.

Quamobrem origo dominii ſingularis *facto* hominum adtribuenda eſt.

§. VI.

Hoc *factum* MODVS ACQUIRENDI DOMINIVM dicitur.

§. VII.

Qui vel *originarius* eſt, vel *deriuatiuus*.

§. VIII.

ORIGINARII nomen *occupatio* tuetur.

§. IX.

§. IX.

Occvpatio rerum autem propterea *necessaria* fuit, quod homines, quorum *numerus* valde est auctus, non omnes rebus eorum arbitrio atque vsui permissis vtuntur *cum ratione*, quemadmodum *cap.* III. §. 26. seq. est ostensum.

§. X.

Et *occupare* eosdem *successu temporis* potuisse res sibi donatas, partim DEI donantis concessio clarum reddit, partim ratio, quam *cap.* III. §. 40. suppeditauimus: quae concessio titvlvs poterit appellari. Differunt enim *modus acquirendi* atque *titulus* vt cavssa dominii *proxima* & *remota*. Cum enim quaeritur hoc loco, quare dominus fiam, recte & *proxime* respondetur: *quia occupaui.* Amplius si quis instet rogetque, cur *occupare potuerim?* regeritur bene, *quia res erat nullius* atque in medio a summo Numine posita, & ad occupandum exposita. Caussa haec non est proxima, sed *paullulum* ab hac *distans* simul-atque magis *iuris*, quam *facti.*

§. XI.

Dixi, *successu temporis.* Neque enim credibile fit, statim *vniuersa* fuisse occupata. Ipsa experientia ostendit, occupari hodienum *plura* nondum acquisita.

§. XII.

Qui aliquid *occupat*, animum habendi aprehendendique ostendit; idque *clare.*

§. XIII.

§. XIII.

Ostensio hæc vel *verbis* fit, vel *factis*. Plerique veterum Jctorum *factum* requisiuere & *capionem*: CAII ac LABEONIS exemplo etymologiam verbi *occupare* secuti.

§. XIV.

Hinc *corporalem apprehensionem* flagitarunt, vtque manu velut atque hasta prematur captum. Quod vulneratum, *nondum* credebant *occupatum*. TREBATIVS contra, quem interea posteriores Jcti exsibilarunt fere. Ego vero, quod ad rem, *Trebatium* iure censeo defendendum. Ponitur enim iam, rem capiendam esse nullius. Captura initium habeat necesse est; inque primis cum capitur *fera*, initium aliquando a vulneratione fit, acceditque *persecutio*, in qua me impedire nemo poterit *rationi* & iuri innixus; si intelligat, me vulneratum animal persequi: quod luculentius deduxi in dissertatione vernacula: *Von Erlangung des Eigenthums ohne Beruhrung und corperliche Bewahrung* §. IX. *Gundlingian. part.* XXXI. *obs.* 1. Jctus *Caius* consequa ratione vix argumentatur, quando putat, posse interea fieri, *vt non capiam*. Est hæc exceptio de fortuna tertii. Sufficit, me persequi, neque a *cœpta* occupatione desistere. Nec pungit, *cœptam occupationem* esse nihil. Addas igitur, me *continuare* animo & corpore, vt *capiam* prorsus, ni remoram iniicias, & præter fas, ab apprehensione cor-

corporali me auertas. Vno verbo : abſurdum eſt in naturalis iuris diſciplina, determinare *modum occupandi*, quod faciunt leges ciuiles : quæ, ob varias cauſſas liteſque præſcindendas, ſignum euidentiſſimum cum apprehenſione & cuſtodia exigunt. Iure, an iniuria, nondum diſputo.

§. XV.

Vnde, quid de ſententia NERVÆ habendum, iudicari ſine negotio poteſt, ſtatuentis, *piſces qui in ſtagnis ſunt, aut feras, quæ in ſiluis circumſeptis vagantur, a nobis non poſſideri, quoniam relictæ ſunt in libertate naturali* (v. l. 3. ff. de *acquirenda vel am. poſſ.* §. 14.) *Nerua* namque *filius*, cuſtodiam arctiorem deſiderabat, ac *ſedium iuxta poſitionem*, anguſtioremque incluſionem. Secundum rationis ſimpliciora principia ſat fuiſſet incluſiſſe; ex quo facto patuiſſet certe, me nulli alii ius occupandi permiſſurum; cum iam *occupauerim*. Arctior, an laxior cuſtodia, *viuarium* ſit, an ſilua *ſepta*, *ſtagnum*, an *piſcina*? parum hic refert. Saltem non comprehendo, quomodo in naturali libertate relictæ ſint feræ, cum circumſepta eſt ſilua, & ſtagnum finitum, quod tranſnatare piſces nequeunt, ſicuti fines circumpoſitos feræ, utut laxius incluſæ, nequeunt tranſilire. Et præpono autem ſtatum pacatum, ac res, in quibus nulli alii ius quæſitum eſt. Modus occupandi, aut etiam poſſidendi meo arbitrio re-

relinquitur. Vt angustius concludam constringamque mea arctius, prudentiæ relinquitur. Iam quæritur, an alteri ius sit occupandi laxe conclusum?

§. XVI.

Vt vero vnus; ita plures vnam eandemque rem possunt occupare simul. In rebus nullius corporalis prehensio necessaria non videtur. Possunt videntes & animum habendi clare significantes communes domini fieri; ita ut nulli aliquid *prærogatiui iuris* competat. Idque TITIVS *J. P. R. G.* lib. III. *cap.* V. §. 14. *seq.* comprehendit bene.

§. XVII.

Quidquid auctores de rebus mobilibus atque immobilibus RITE occupandis differunt, inane existimes. Ipsa ratio ac sensus ostendunt, quid solo *visu* & animi declaratione meum fieri possit; & quid debeat manu, aut corpore simul prehendi. Multa in medio iacent, quæ non vagantur. Sese mouentia atque agitantia, prehendenda sunt; fateor. Sed quomodo, quam arcte, quam anguste? nemo definire, *ratione mei*, poterit. Credo suffecturum vnicuique, si intelligat, me rem hanc nullius occupatam existimare; dum animum dominii habendi continuandique significo; idque clare animaduertit alter. Vt firmius occupem, ne quis eripere illam rem vllo tempore possit, ad rhombum non pertinet. Neque enim homi-

mines ratione præditi eripiunt inuitis, quod ſe putant tenere; atque in quo ipſis ius occupandi negare nemo poteſt.

§. XVIII.

Ergo potius tenendum, *occupationem* vel eſſe *principalem*, vel *acceſſoriam.*

§. XIX.

ILLA res per ſe conſiſtens, modo ſit *nullius*, aut *derelicta*: HAC rei noſtræ accedens acquiritur.

§. XX.

Exemplum acceſſoriæ occupationis occurrit in FOETVRA ANIMALIVM, cum vtrumque animal noſtrum eſt, aut *admiſſarii* dominus nihil nobis impedimenti faceſſit. Alias enim *fœtus* eſſet potius *communis.*

§. XXI.

Occurrit quoque in ALLVVIONE, in qua *dominus* arenularum aliunde pedetentim decerptarum, appoſitarumque in meo, *ignoratur*: occurrit in ADIECTIONE TERRÆ cum *coalitione* coniuncta, quam prior dominus dereliquiſſe viuus ſciensque, poſt tantum temporis ſpatium, merito cenſetur.

§. XXII.

Occurrit item in THESAVRO, ac veteri pecuniæ diſpoſitione, cuius memoria non extat; in AMISSIS & ABIECTIS, in gemmis, in INSVLA, in derelicto ALVEO, niſi dominus appareat.

§. XXIII.

§. XXIII.

Vnde NOVVS ALVEVS, quem flumen per alterius agrum ruens *efficit* atque iterum *relinquit*, ad priorem, qui *cognoscitur*, rei principalis dominum pertinet. Nec omittendum, nihil nobis per *alluuionem* adiici, si noster ager certis finibus sit circumscriptus; iique fines in oculos incurrunt. *Grotius* distinxit inter agros *arcifinios* & *limitatos*, non bene capiens verba scriptorum rei agrariæ, ceu iam I. F. *Gronouius* animaduertit.

§. XXIV.

Quoniam autem sæpe fit, vt, quam rem occupaui, aut teneo, retinere nolim, sed eam pro arbitrio in alium transferre cupiam, sequitur etiam, ut modus acquirendi dominium DERIVATIVVS sit admittendus.

§. XXV.

Hic vel *voluntate* domini prioris *expressa*, vel *tacita* absoluitur.

§. XXVI.

Expressa vel solis verbis indicatur, vt si quis *testetur*, se alterius gratia iure suo cedere, vel translatione possessionis, hoc est, *traditione accedente*.

§. XXVII.

Est enim TRADITIO rei corporalis & possessionis translatio cum implemento coniuncta, ad *dominium* alteri impertiendum.

§. XXVIII.

Vnde per se fluit, adesse debere TITVLVM

LVM ad transferendum dominium habilem.

§. XXIX.

Quomodo *titulus* & *modus acquirendi* discrepent, §. XI. monitum. Duntaxat addendum, *cauſſas* ac *titulos*, ob quos deriuatur & traditur res ceu propria, varios eſſe, e. g. pro empto, donato, permutato, *cetera.*

§. XXX.

Fluit etiam exinde, rem requiri in traditione a *poſſeſſione* alterius *vacuam.* Extinguenda enim eſt poſſeſſio primi, vt vincat poſſeſſio poſterioris.

§. XXXI.

Quæ autem perſonæ ſint *tradentes*, quaue pollere debeant facultate tum *phyſica*, cum *morali*, e capite *de pactis* præponitur.

§. XXXII.

Quibus obſeruatis facile colligitur, TRADITIONEM de iure naturæ non eſſe abſolute neceſſariam, quamuis per eam *longe euidentior* reddatur dominii tranſlatio, quam per verba ſola. Vnde, quæ in contrarium affert *Kulpiſius* in *Colleg. Grot.* diſp. V. facile reſpondeas, diſpellasque.

§. XXXIII.

Quæ de ACCESSIONE *artificiali* & *fortuita* iisque, quos ſub his verbis latere credunt, ACQUIRENDI MODIS, *ſpecificatione*, *intextura*, *adiunctione*, *confuſione*, *commixtione*, *inædificatione*, *plantatione*. *ſatione*, *ſcriptura*, *pictura*

pictura aliisque, vulgo afferuntur, non tam noui acquirendi modi sunt, quam acquisitionum occasiones, vnde dominium occupatione, aut partium consensu, aut, vti infra clarebit, iuris ciuilis auctoritate saepe oritur, recteque hac parte *Theophilus Gerhardus Titius* ratiocinatur, cui nostram obseruationem potissimum debemus.

§. XXXIV.

Quod si enim curate eius generis ACCESSIONES circumspiciamus, elucebit sane, non tam per illas transferri dominium, cum consensus de eo transferendo deficiat, quam COMMVNIONEM oriri naturaliter, a qua deinde in societatem indicentes aut suo, aut alieno arbitrio resiliunt, & si *auelli* singula possunt, suum vnicuique restituunt, vel ubi *separatio* locum habere nequit, in alterum integra transcribunt.

§. XXXV.

Per COMMVNIONEM intelligitur duorum pluriumque dominium coniunctum pro indiuiso: quamlibet unusquisque rei suae dominium retineat; adeoque *communio* improprie dicitur. Quod vt intelligatur rectius, faciamus de singulis periculum.

§. XXXVI.

SPECIFICATIO ex materia in totum, aut pro parte aliena nouam speciem efficit, sine domini materiae consensu. Nam qui con-

ſentiunt, in COMMVNIONEM PROPRIAM conſulto veniunt.

§. XXXVII.

Qui *rem ſuam* immutat, dominium iam habet; qui *materiam alterius* fabricandam & poliendam ſuſcipit ſuasque operas locat, de dominio acquirendo non cogitat.

§. XXXVIII.

Ergo quæritur, quis *primo caſu* acquirat nouæ ſpeciei dominium? Icti Romani varia excogitarunt. Notæ enim ſunt *Sabinianorum* & *Proculeianorum* lites, (*) nota eſt deciſio IVSTINIANI. Omnium ſimpliciſſime feciſſent, ſi ſtatuiſſent *communem*, &, ni placuiſſet coniunctio, dominium ſpecificanti adtribuiſſent indiſtincte, refuſo materiæ domino pretio, quæ eſt ſane *fungibilis*, nullamque ordinarie *affectionem* complecti videtur.

(*) Schola PROCVLEIANORVM putabat, formam operi *ſubſtantiam* tribuere, non materiam: idque e Stoicorum doctrina fluxit. Saltem *Seneca* Stoicus *epiſt.* 88. *Ligna*, inquit, NIHIL *naui conferunt*, *quamuis non fiat nauis ſine lignis.* SABINIANI vere & CASSIVS formam operis e materia duci credebant, quod *l.* 7. §. 7. *ff. de acqu. rer. dom.* innuit. IVSTINIANVS, vt herciſcundus, CAII ſententiam ſectatur, eo reſpiciendo potiſſimum, an ad materiam priſtinam poſſit reduci res informata efficta que?

§. XXXIX.

Eadem deciſio in ADIVNCTIONE, INTEXTVRA, PICTVRA, SCRIPTVRA, ÆDIFICA-

FICATIONE sequenda est, si separari commode nequeant intexta, adiuncta, aedificata. Canon vulgaris: *accessorium sequitur suum principale* ἀ'πλῶς vtentibus aliquando suggessit.

§. XL.

Nec alia circa IMPLANTATIONEM & SATIONEM sententia excogitari debet.

§. XLI.

Adest hic, *separatione* non obtinente, *eadem communio*: a qua, si recedunt, omnium optime res fungibilis in eadem quantitate & qualitate plantantibus & serentibus restituitur, aut, quod fundi domino deest, puta, si vili frumento contemptisque plantis consitus sit ager, eius pensatio fit.

§. XLII.

In CONFVSIONE, aut MIXTIONE rerum liquidarum & aridarum communio obtinebit itidem. In diuisione *proportio* inter res confusas & mixtas obseruabitur.

§. XLIII.

Ex quo dilucide apparet, accessiones has omnes *acquisitioni deriuatiuae* demum occasionem praebere, quae partim aequitate ipsorum *sociorum*, partim *arbitrorum* definienda.

§. XLIV.

Magis controuersum obseruatur, possitne dominium per TESTAMENTVM valide de iure naturae in alium *deriuari* ac transferri? Quae vt decidatur quaestio, ante omnia definitio *testamenti* est consideranda.

§. XLV.

Et eſt vero ID declaratio voluntatis noſtræ de ſucceſſione in bona noſtra, poſt mortem noſtram, reuocabilis tamen, ex qua aliis demum ab obitu noſtro ius validum enaſcitur.

§. XLVI.

Vnde decipitur *Grotius*, qui teſtamentum *alienationem* dixit in mortis euentum, *retento* interea iure poſſidendi & fruendi. Quem recte propterea illuſtris *Cocceius* caſtigauit. Neutiquam enim quæſtio eſt, quæ *definitio nominalis* Teſtamenti queat exſtrui; ſed quæ ſit illa, quam nunc ex iure Romano approbamus; cui plerique robur ſolent adtribuere immutabile ex iure neceſſario naturali: illudque pro TRANSLATIVO acquirendi modo venditant, & alienatione prorſus firma.

§. XLVII.

Sed alienatio vero minime poteſt eſſe, vbi nihil transfertur viuo teſtatore in hæredem, ſed is omnia pleniſſimo dominii iure retinet, donat, in alium pro arbitrio ex poſt facto transfert, *hæredi* declarato adimit: vt taceam, in huius eſſe poteſtate, repudiare poſt mortem teſtatoris ſibi deſtinatam hæreditatem; ita vt ne momento quidem poſſeſſor, vel dominus ſit.

§. XLVIII.

Quæ aliæque obſeruationes efficiunt, vt propoſita quæſtio de TESTAMENTORVM firmitate

mitate ex iure naturæ merito negetur: quamlibet nemo ſit dicturus, *teſtamento prohiberi.*

§. XLIX.

Quod ſi enim teſtamentum alienatio non eſt inter viuos, non erit quoque alienatio inter mortuos. Incomprehenſibile eſt, quomodo poſt mortem teſtatoris, qui dominium amplius & voluntatem non habet, alienatio & traditio capere INITIVM queat.

§. L.

Donatio mortis cauſſa nobis non obeſt, vtpote quæ reuera eſt donatio inter viuos, ac conditionalis: quod obſeruarunt illuſtres Viri *Cocceius* & *Thomaſius.*

§. LI.

Multo minus obeſt, quod aiunt, donationem ſæpe *conditionaliter* fieri. Haud negamus hoc, vtut negamus, teſtamentum eſſe *donationem conditionalem*: quia reuocari quocunque tempore poteſt: in conditione exſpectandum eſt, donec impleatur, vel non.

§. LII.

Poteſtas alienandi vero in vltimo mortis articulo fruſtra vrgetur. Non enim hic quæritur de *poteſtate morientis*, qui adhuc *viuit*, ſed mortui, cuius vt omnia iura, ita dominium exſpirauit. Qui autem adhuc ſpirat, omnia ſibi reſeruat, nec quidquam immutabili ratione transfert, ſi propoſitum ipſi ſit, condere teſtamentum.

§. LIII.

Vnde diuiſiones & parentum diſpoſitiones ſecus ſentientes non iuuant, vtpote quæ *actibus inter viuos* merito accenſentur.

§. LIV.

Relinquiturque, vt omnis de TESTAMENTIS, quibus vniuerſa bona, & CODICILLIS, quibus pars eorum in alium poſt mortem transfertur, diſpoſitio e iure ciuili oriatur: quod etiam præſtantiſſimus JCtus *Bynkershœckius Lib. II. obſeruat.* 2. agnouit.

§. LV.

Vti vero ex antecedentibus ſatis elucet, quomodo translatio dominii *expreſſis verbis* fiat; ita iam declarandum eſt, quomodo TACITE contingat.

§. LVI.

Et talis modus VSUCAPIO eſt, quæ non tantum iuri naturæ *non repugnat*; verum etiam eo *firmatur*.

§. LVII.

Neque enim dubium eſt, qui, ſicut *expreſſa* conuentione exſtinguuntur & transferuntur iura noſtra; ita deleantur *tacita*.

§. LVIII.

Et tacita autem conuentio cum ratione intelligitur, vbi longo, & quod memoriam hominum excedit, tempore rem meam in manibus aliorum relinquo, ſiue intelligam, vbi ſit, ſiue neſciam. Si enim prius, cur non repeto? Sin poſterius, multo magis colligi-

ligitur, me propterea accuratam inquisitionem non instituisse, quia pro derelicta habui, nec habere, aut retinere amplius cupio.

§. LIX.

Cui non aduersatur, me *timuisse* forte alterius *potentiam*. Neque enim verisimile fit, intra tantum temporis spatium, timorem numquam cessasse, neque ullum habendi indicium me prodere quiuisse.

§. LX.

Voluntas, quae, post tantum aetatis interuallum, ostenditur, non magis efficax est, quam voluntas retinendi donatum, posteaquam ius meum expressis verbis transtuli. Quod contra NONNVLLOS obseruandum, qui eius farinae argumento utuntur.

§. LXI.

Vt taceam, in *re immobili* exemplum vix dari, ut rescíscere longissimo tempore non potuerit dominus, vbi res sua sit. In re *mobili* autem, etsi forte contingere potest; tamen a vero alienum est, me dominium *post aevum* rite posse *probare*. Non esse autem & non apparere, in moralibus habentur perinde.

§. LXII.

Inde per se concidunt, quae de *bona fide* & *titulo iusto* in medium feruntur. Cum enim non extet memoria, nec mala fides, nec titulus iniustus poterit demonstrari.

§. LXIII.

Litterarum monumenta non sufficiunt, quia ex illis, illustri *Thomasio* adstipulante, tantum probatur dominium præteritum, non præsens.

§. LXIV.

An autem in præscriptione DEBITI litterarum & instrumentorum possessio præsumtionem derelictionis elidat, res altioris indaginis est: etsi idem erudite affirmatur. Saltem id dubii & quæstionis remanet, quare tanta temporis intercapedine non produxerim instrumenta? & an nunc, post tot sæcula elapsa, præsumi possit, me meosque non dereliquisse creditum. Minimum actus & negotia humana, atque hominum natura, etiam in hoc exemplo, vbi repetendi voluntas non apparet clarius, *derelictionis* verisimillimam *coniecturam* suppeditare videntur. Potest namque aliquis ignorare litteras, vnde obligatio ortum traxit; aut si cognoscat, bona fide existimare, non curare id debiti creditorem, qui longissimi temporis interuallo nec monuit, nec numum exegit vnum. Sed cogitandum tamen vlterius.

§. LXV.

Dumque sic cogitamus, SVCCESSIONES interea AB INTESTATO examinabimus, quas ad vnum fere omnes pro *modo acquirendi deriuatiuo*, ex tacita, vel PRÆSVMTA voluntate orto, venditant.

§. LXVI.

§. LXVI.

Sed cum mortui, quemadmodum ſupra oſtendimus, nulla amplius voluntas vera ſit, nullum ius, nullum dominium, cadet etiam SVCCESSIONVM AB INTESTATO firmitas: quam a præſumta voluntate defunctorum arceſſunt: corruetque ſimul TESTAMENTVM, quod excogitauere, PRÆSVMTVM. Nihil enim præſumi poteſt, quod fieri nequit veriſimiliter.

§. LXVII.

Quod vero de liberis omnes fere gentes conſentiunt, ex *æquo* PARENTVM *communique* VOTO eſt, qui bene cupiunt ſuis; dulcique deſiderant officio fungi; quod commune votum reſpiciunt imperantes in ciuitate, ne inſolita præcipere videantur: ex quo tamen neutiquam inferendum, adeſſe hic argumenta cogentia, vt liberis neceſſario ſit hæreditas relinquenda. Nam etſi illi alendi ſunt, quamdiu ſibi ipſis proſpicere nequeunt; vix tamen conſequitur, durare obligationem poſt mortem; ac multo minus, peccare Parentes, ſi aliis opes ſuas tum inter viuos, tum mortuos deſtinarent. Quidquid in fauorem liberorum, aliorumque diſpoſitum inuenitur, *arbitrio* legislatorum, in medio ciuium bona relinquere nolentium, tribuendum eſt: quod variat, nec vſquam fere locorum inter ſe concordat. Etiam Africani fratribus, non autem liberis copias

ac

ac facultates suas post mortem adsignant, quod ex itinerario *Bosmanni* mihi innotuit, quem videsis.

§. LXVIII.

Vnde relinquitur, non dari de iure naturali nostro legitimam: licet præterire quoscunque, licet præferre externos suis. Quæ forte oriuntur turbæ, oriuntur ex accidenti. Non læditur *contradicentium ius connatum*, non etiam *acquisitum*.

§. LXIX.

Hisce adnotatis palam tandem fit, *duos* tantum acquirendi dominium modos esse, *originarium*, qui est OCCVPATIO, *deriuatiuum*, qui est PACTVM, quam interdum a tergo sequitur TRADITIO.

§. LXX.

DOMINIVM autem, quod nunc plenius definiam, ius in rem est, ob quod res corporalis nostra dicitur, eoque modo non pertinet ad alium, quod pertinet ad nos. Nostrum vero huiusmodi rei qualitatem ponit, esse vt possit nostra.

§. LXXI.

Hæc in eo consistit, vt occupari & custodiri iuris intellectu possit, nec sit inexhausti vsus. De cetero nihil interest, *mobilis sit*, an *immobilis*, *fungibilis*, an *non fungibilis*, *sacra*, an *profana*, *sancta*, an *religiosa*, *publica*, an *priuata*, *singularis*, an *vniuersalis*: sunt enim hæ voces vnius tantum

tum rei variæ denominationes; de quibus nonnihil iura ciuilia diſponunt.

§. LXXII.

Quæ tali *habilitate* deſtituuntur, non etiam ſunt in dominio, ſed ſenſu negante communes, aut potius nullius in ſingulari.

§. LXXIII.

Vnde MARE magnum, ſiue Oceanus, AER, LVMEN, CALORQVE SOLIS in genere, in dominio non dicuntur eſſe.

§. LXXIV.

De OCEANO clariſſimus *Byncker shœkius* aliam rationem ſuppeditat, eumque dominio exemptum credit, non, quia *occupari* non poteſt, ſed quia non eſt *retentus*, nec *retineri* poteſt. Quod profecto vel eodem recidit, vel inane ius eſt, quod cum facto oritur & perit, recte arguente acutiſſimo *Titio*: vt ſilentio inuoluam, *poſſeſſionis* haudquaquam eam videri vim, vt ab eius duratione *dominium* ſit ſuſpendendum, quid? quod cum conditio perpetuæ poſſeſſionis naturæ hominum repugnet, hinc perperam ad iurium humanorum durationem poſſeſſio abſciſſe requiritur. Cl. *Thomaſius* paullo aliter *Bynkershœckium* premit in notis ad HVBERI *ius ciuitatis* p. 455. ſeq. ſed negat tamen inprimis, poſſeſſionem iure gentium animo retineri non poſſe: quod & *Titius* facit in diſſertatione: *de dominio in rebus occupatis vltra poſſeſſionem durante.*

§. LXXV.

§. LXXV.

Caussa, quæ doctissimum *Belgam* impulit, vt ita rationes subduceret, ea fuit, quod ex Romana iurisprudentia obseruasset, *amissa possessione* amitti ferarum *dominium*: quod est, petere id, quod est in principio. Quæritur enim primo, sitne hæc ratio naturalis? deinde, sitne sola, quam habuere iuris Romani architecti? Primum & posterius infra negabimus. Vtque, quod res est, dicam, tota hæc mihi lis de *maris dominio* eiusque caussa inanis fere videtur. Plerique enim, immo omnes in eo consentiunt, oceanum magnum non esse in proprietate vniuersim; & de eius rei CAVSSA duntaxat disputant. Vnius autem rei plures esse caussæ possunt: hinc optimum factu, vt coniungantur plures, & sic tota controuersia mox dissipabitur in auras.

§. LXXVI.

Quin enim maris, aeris, luminis calorisque solis particula, qua littora alluit ac *rebus nostris* comparate obseruatur *coniuncta*, in publico priuatoque dominio sit, aut esse possit, nemo forte cum ratione dubitat.

§. LXXVII.

Sed cum id, quod nostrum est, ad nos cum plenissimo effectu pertineat, consequitur, vt dominium complectatur cum *proprietate* etiam VTILITATEM.

§. LXXVIII.

Consequitur, vt alios a re nostra EXCLVDERE

DERE eaque abuti possimus.

§. LXXIX.

Consequitur, vt rem amissam a quocunque possidente VINDICARE queamus.

§. LXXX.

Consequitur, vt de illa & circa illam quam liberrime inter viuos *disponamus*.

§. LXXXI.

Etsi enim *D. Titius* existimat, alienationem, aut imminutionem rerum nostrarum non tam ex *dominio*, quam *libertate* non restricta *oeconomica* pendere; puto tamen litem non esse magni momenti. Ea propter enim libertas ordinarie non restringitur, quia *domini* sumus, ac res nostro subiecta arbitrio inuenitur.

§. LXXXII.

Constituta autem hac libertate, dominium vel retinemus *plenum*, vel *minus plenum*.

§. LXXXIII.

MINVS PLENVM est, cum alios in partem dominii admittimus, eoque illud diuidimus. Inde in *directum* & *vtile* distinguitur a Doctoribus Barbaris. Neque enim vox *directi* Latinum est, sed Teutonicum. Qui enim hoc dominio pollet, iura habet quædam *die Rechte*, vt vel seruitia exigat, vel pensiones, *cetera*: qua de re consulenda est dissertatio in *Gundlingianis*, *part. XII. obs. 5.*

§. LXXXIV.

VTRVMQVE variis sæpe conuentionibus cir-

circumscribitur : quod in *feudo emphyteusi* & *superficie* cernitur.

§. LXXXV.

Aliquando vero fit, vt non tam *pars dominii* transcribatur, quam facultas emolumentum inde percipiendi. Ex quo *servitutes* oriuntur.

§. LXXXVI.

SERVITVS inuoluit ius in re aliena vel *personae*, vel *rei*, possessoribus ad aliquam vtilitatem concessum. Vnde seruitus *personalis* & *realis*.

§. LXXXVII.

PERSONALIS species *vsusfructus*, *vsus*, *habitatio* vulgo habentur : quamuis plures addi possint.

§. LXXXVIII.

VSVSFRVCTVS, VSVS & HABITATIO gradu differunt. Ille *vsum* & *fruitionem* rei fere liberam *salua substantia* continet. Hic ad *necessitatem* restringitur. Habitatio vero minus vsufructu ius est, ac maius habitaculi, seu aedium vsu. Quod pactis & lege ciuitatis copiosius determinatur. Nam cum haec omnia ab arbitrio pendeant, non est putandum, vsumfructum iuris Romani *aliaque* inuenta, ita esse rationi consentanea, vt nihil addi, nihil etiam demi possit.

§. LXXXIX.

Vti vero vsusfructus verus potest constitui; ita dubium non est, quin paciscentium facul-

facultati relictum sit, velintne etiam in re fungibili inducere *quasi vsumfructum.* Lex & pacta *entia noua iuridica* efficiunt.

§. XC.

In SERVITVTIBVS REALIBVS, etsi considerationem personæ, cui ius conceditur, non excludimus; inprimis tamen rem & rem, ac prædia inter se contendimus, vt vnum per alterum vel vtile fiat, vel melius.

§. XCI.

Quod non adeo videtur absonum, ceu nonnulli existimant. Neque enim aliter fieri pacta possunt, quam res seruiens, &, cui seruitur, secundum propositum paciscentium, patiuntur.

§. XCII.

Ceterum *seruitus realis* vna est. *Relationes* vero, seu comparationes diuersæ nouas distinctiones, *vrbanas rusticasque* cum variis nominibus pepererunt: quæ in iure priuato explicatius traduntur.

§. XCIII.

Quemadmodum vero, ob vtilitatem, alteri in re mea permitti facultas potest; ita ob securitatem *crediti* simile quadantenus ius alteri interdum permittitur. Quod in PIGNORIBVS videre est.

§. XCIV.

Iura *personarum* reliqua & *obligationes* res nostras respicientes, & in commutationibus obuias,

obuias, poſt tractationem de pretio, luſtrabimus.

§. XCV.

Saltem quid de POSSESSIONE in noſtra diſciplina tenendum, adhuc indicandum reſtat.

§. XCVI.

Et hæc vero, quomodocunque conſideretur, FACTVM eſt, ſed vnde ſæpe *ius* reſultat, vti ex pacto.

§. XCVII.

Intuitu occupationis namque in re nullius, aut ratione traditionis iuſto titulo innitentis, *ius in rem*, vel *in perſonam*, quod adeſt; *firmat*, nonnunquam etiam pro eo *conjecturam* ſuppeditat, *idque probat*. Eſt *enim*, verba clariſſimi *Titii* ſector, *maxime naturale, vt ei, qui hactenus ſibi ius aſſeruit atque actus poſſeſſorios exercuit, tamdiu illud tribuamus, donec alius contrarium probauerit.* Vnde poſſidens re quoque vtitur, certoque ſenſu *ius* indipiſcitur *in rem.*

§. XCVIII.

Probante contrarium altero videndum, ſciueritne *poſſeſſor* verum rei dominum, ius ſuum vrgentem, an ignorauerit?

§. XCIX.

Priori caſu MALÆ FIDEI, *poſteriori* BONÆ FIDEI POSSESSOR emergit.

§. C.

VTERQVE ad reſtiutionem, ſine vllo veri domini detrimento, tam *rei* extantis, quam *con-*

consumtæ, obstringitur: *bonæ* fidei, quoad factus est locupletior; *malæ* fidei vero, quia in dolo est, aut saltem in culpa, & mora, ab omnimoda restitutione liberare sese vix poterit: quanquam non est diffitendum, difficile videri probatu, quantum quis factus sit locupletior.

§. CI.

Barbeyracii philosophia nullius hic momenti videtur, existimantis, etiam legitimum dominum vindicantem ad solvendum bonæ fidei possessori pretium, quod pro re possessa dedit, indistincte obligari, quia hic *domini personam* gessisset.

§. CII.

Repugnat quippe, rem meam emi, aut denuo parari, vt *alienam.* Videat bonæ fidei possessor, vnde, quod sibi abest, recipiat. Minime enim concludit, bonæ fidei possessorem neque in dolo, neque in culpa existere. Esto. Sed nec Domino vero aliquid adtribui doli negligentiæque potest; ac plus interea videtur valere, quod est in *veritate*, quam in *opinione.* Bonæ fidei possessor autem tantum *opinione* fuit *dominus*; ceu in dissertatione *de rei vindicatione cap. II.* §. 24. Aliud foret, si rem perituram mihi seruaret quisquam: tum enim & *iustitia* & *æquitas* præcipiunt diuersum. Quod iam *Grotius* obseruauit *Lib. II. cap. X. numer.* 10.

§. CIII.

Qui non restituit, aut restituere non vult, pro re nata vel lædit alios, & intolerabiliter immodestus est, vel pacta violat, & manifeste euadit iniustus.

§. CIV.

Vt vero *pactum vniversale* ratione huius obligationis cum *Grotio* & *Puffendorfio* statuamus, nec videtur necesse, nec fieri potest. Fluunt omnia ex ipsius *dominii natura*, quam copiose considerauimus.

§. CV.

Exinde tamen vix consequitur, dominum non obligari ad IMPENSAS *vtiles* quandoque & *necessarias* (*) reparandas. Vti enim nemo cum damno alterius locupletior fieri debet; ita illud cum possessoris, siue sit bonæ fidei, siue malæ, iniuria fieri nequit. Neque enim etiam postremus sua videtur donasse, si rationem naturalem audiamus, & a ciuitatis dispositione *poenali* præscindamus. *Voluptarias* vt tollat vterque, cum *commode* fieri potest, æquum videtur. Neque enim æmulationi, seu inuidiæ fauet lex naturæ. Sed fac, dominum & voluptarias impensas, quæ auferri de cetero possunt, retinere cupere; & tum refundat is oportet, quod deest sumtus facienti, non autem, quanti putat *retentor*, aut quanti eius interesse credit *possessor*. Sicuti namque dominus adfirmabit forsitan, *voluptariarum*, vtpote

vtpote *superuacuarum*, nullam dari, ratione sui, certam aestimationem; ita possessor, auferendi facultate pollens, ostendere sine dubio poterit, quanti constiterit impensum sibi: cuius reparationem non, nisi iniquissime, detrectaturus esset retentor dominus. De *communione* pro indiuiso vt cogitetur, etsi non repugnat ratio; pugnat tamen cognita omnibus experientia.

(*) Necessarias namque dominus verus haud dubie agnoscet, nec resoluere *cum ratione* poterit, quia sine illis res consistere ac conseruari non potest. *Viles* contra repudiare interdum fas erit, cum non eadem omnium sit vtilitas: hinc *deducendi* facultas absolute *possessori* neutiquam videtur tribuenda: nisi *dominus* gestiat retinere. Tum quippe merito alter flagitabit pensationem, quanti sunt, quia sibi quoque nunc existimat vtiles.

CAPVT XXI.

DE CAVSSA ET EFFECTV DOMINII IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

Etiam in libertate viuentes domini rerum sunt, si istam adducere caussam possint.

§. II.

Acquirunt illi dominium per OCCVPATIONEM *principalem* & *accessoriam*; acquirunt quoque ab alio, tum propter *expressam* e-

iusdem voluntatem *verbis*, tum *traditione* distinctius declaratam.

§. III.

Occupant igitur RES nullius ac *vacuas*. Vnde quid de Hispanorum occupationibus in America, quæ non erat possessoribus vacua, sit habendum, facile diiudicatur. Nihil hic religio diuersitatis generat, veram profiteantur occupantes, an falsam sectentur iure dominii possidentes. Multo minus PAPAE concessio, seu donatio in considerationem venit, de qua *Grotius* egregia in libello *de mari libero* adtulit.

§. IV.

Quemadmodum vero, ceu supra monuimus, non requiritur, vt quis manu, quod semel occupauit, perpetuo premat; ita in statu naturæ eadem sequenda decisio. Vnde non puto, Anglos sat rationis habuisse, quando ab Hispanis apud *Thuanum* Lib. LXXII. & *Camdenum* ad a. 1580. quæsiuerunt, *quo iure acceperint, in Americano orbe, tam ingentia terrarum spatia, an quia casulas posuerint, aut signum ibidem collocauerint?* Sufficit, fuisse eas partes tunc occupatas, nec dimissas. Eadem controuersia cum *Scotis*, insulam, *Darien* dictam, occupare conantibus nostra ætate recruduit. Plura leges in *Gundlingianis Part.* XXXI. *Obs.* I.

§. V.

§. V.

Idem forte de FERIS BESTIIS dicendum, si appensa γνωρίσματα ostendant, vnde ad quem pertineant claret. Hinc Regem Galliæ accipitrem, de quo *Stiernhœckius*, in Finnlandia captum vindicare a Suecorum Domino potuisse existimo, quia dominii retinendi signum ac testimonium secum adtulit. Quæ *Puffendorfius* contra *Grotium* monet, eo pertinent, vt existimet, feras bestias arctius debuisse custodiri. Verum tamen non quæritur, quid fieri potuerit debeatque interdum, sed, num dominium, ni fiat, altero inuito, in animali, quod dignosci potest, statim amittatur?

§. VI.

In occupatione accessoria parum noui occurrit. Eadem in fœtura, thesauro, gemmis, ambra, succino *reliquisque* obtinent.

§. VII.

Circa ALLVVIONES vero paullo diligentius distinguendum. Aut enim fluuius communis, aut vni soli proprius territorium vtriusque, aut certi limites ab vna parte finiunt. Si prius, alluuiones agro eius, cui accedunt, sensim adcrescunt. Sin posterius, nihil adiicietur, quoniam id, quod apponitur, a re nostra certis limitibus discernitur intelligiturque certo, a cuius terris abrasæ sint adiectæ arenulæ.

§. VIII.

Difficilior inspectio videtur, an, si ALVEVM relinquat FLVVIVS FINITOR, *mutetur* quoque *imperii terminus*? *Grotius* existimat, manere hoc casu alueum imperii terminum, quia flumen non sit amplius vetus flumen. Quae ratio minus apparet solida. Flumen etenim magis consistit in *aquis*, quam in *alueo*. Igitur dicerem: ab *alueo*, gentium paciscentium intentione, determinari fines, non a flumine, quod est aquarum collectio, cuius intuitu alueus est accidens. Sed quid? Si quis vectigal exegisset, si ius piscandi solus exercuisset? Quid fiet mutato alueo? Et putem, fuisse ea IVRA ad flumen in *hoc alueo* adstricta. Itaque non piscabitur Princeps in flumine nouum cubile adepto, nec tollet vectigal. Atque alter vero lucrabitur ne quidquam. Nouum enim fluminis cubile insignem de eiusdem territorio portionem detrahet. Vbi tamen merito excipitur casus, si quis flumen suo facto auerteret. Neque enim licitum censeri debet, vt alteri auferatur ius quaesitum, quod omnes vident, intelliguntque. Vt in meo fodiam, licet; ac, si alterius venas praescindo, ex accidenti id venit sane. Aliud dicendum, si flumina coniungantur, aut alio canales ducantur, vel sine alterius intertrimento, vel vt me ipsum meoque subditos imperio ab onere liberem. Neque enim

enim cuiquam exprobrandum, quando suorum facilitare commercia satagit. Exigat ab aliis, qui flumine, quod alluit eius territorium, ad nauigandum indigent: ac, ficuti cogi non possum, vt per alterius terras iter suscipere ciues meos iubeam; ita nulla necessitas apparet, vt navigent iidem in flumine, quo non indigent amplius, sed, interuentu *noui canalis*, manere in meo possunt, ac præteruehi alienum. Quod limitationem interea feret, si pacta obsistant conuentionesque speciatim propterea initæ. Potest enim pacto aliquid detrahi libertati, quæ ceteroquin, gentium iure, mihi non foret neganda.

§. IX.

In INSVLIS natis natantibusque eo res redit, FLVMEN commune sit, an vni reipublicæ proprium? Priori casu insulæ quoque erunt *communes*. MARIS insulas possessore vacuas occupat, qui vult & potest.

§. X.

De MODO acquirendi DERIVATIVO noua doctrina vix indigemus. Nulla TRADITIONE opus est, si constet de qualitate & finibus rei translatæ. Potest Princeps rem cessam propria auctoritate occupare, neque cedens aliquid rationis habet, inhibendi possessionis acquisitionem ea in re, quam *pacto* in alienum dominum transmisit. Quidquid in contrarium fit, vel *decoro* adscribendum, vel

prouidentiæ, ne fines tranſiliuiſſe dicatur poſſeſſionem ſuo arbitratu arripiens. In finibus vero conſtituendis vel *verba* ſequuntur paciſcentes, vel propoſitum contrahentium ex adiunctis pellucens, vel controverſias denique noua pactione finiunt.

§. XI.

De ACCESSIONIBVS INDVSTRIALIBVS, vel FORTVITIS ſicuti rara ſunt themata; ita, ſi quid occurrat, e principiis ſupra cap. XX. §. 38. ſ. conſtitutis deciſio petenda. Id adhuc quæſitu dignum, ad quem pertineat ager, ſeu pagus, *terræ motu*, qualis in Inſubribus aliquando contigit, in alienum territorium translatus? *Vlricus Huberus* domino territorii, cui acceſſit, tranſcribit. Nos meliori iure communem facimus. Aequius quippe eſt, vt ne damnum ſentiat vnus ſolus.

Confer HVBERI *digreſſiones part. I. tit. IV. cap. XXII. p. m.* 352. qui e *recentiori Britanniæ hiſtoria* probat, nequaquam fabulis exemplum propoſitum eſſe accenſendum.

§. XII.

De TESTAMENTIS nihil hic mutamus. Cum enim ſummi Principes ſolo iure naturæ regantur, quo nullum eſt teſtamentorum veſtigium, hinc ex diſpoſitione, quæ argumento cogente non ſubſiſtit, nullum ius, nec vlla obligatio oriri poteſt.

§. XIII.

Vnde, ſi quis ſucceſſione alioque iure ſibi

bi debito exclusus per testamentum sit, eo non obstante, ius suum licite persequetur. Quod ex historia *Ludouici Pii* illustrari potest: vt exempla testamentorum a Principibus perperam conditorum a *Grotio* allata sileamus.

§. XIV.

Ex eo est, quod multi Principes alia præsidia circumspexere, testamentis suis diffisi. Vel enim viui regnum successori destinarunt, vel *populi consensum* petierunt, vel potentiores executores delegerunt. Exempla ab illustri COCCEIO *in dissert. de testamentis principum* suppeditantur. Quibus ex historia *Ludouici XIII.* addas, quæ is de filiorum regiorum tutela ordinauit. *Parlamentum* enim defuncti Regis testamentum, a se nondum firmatum, pro inani habuit, ac tutelam Reginæ, cui ea de regni consuetudine competere adfirmabat, integram reliquit. Lectu hanc in rem digna est præfatio Domini *de la* CHATRE *de la minorité de Louis XIV.*

§. XV.

Exempla, quæ in contrarium prostant, aduersus *ius certum* nihil operantur.

§. XVI.

Vnde per se sequitur, Principem ne quidem *filium* ob grauem iniuriam EXHAEREDARE, aut a principatu excludere posse. Nam exhæredatio iuris arbitrarii ciuilis est. Quod non animaduertit *Grotius.*

§. XVII.

§. XVII.

Similis decisio seruanda, cum princeps de bonis suis per vltimam voluntatem, excluso proximo, aliquid statuit. Quicquid successor testatoris voluntati conuenienter efficit, benignitati eius adtribuas licet.

§. XVIII.

Aliud statuendum, si princeps a PRIVATO HÆRES scribatur. Tum enim ei merito conceditur, quod alias homini singulari atque extraneo: de quo *dissertationem meam de Principe e testamento ciuium suorum hærede* consulas.

§. XIX.

Aliud quoque, si TESTANDI FACVLTAS a POPVLO concessa, vt olim in Sueciæ regno. Tum enim testamentum non valebit vt testamentum, sed vt *ius* ex *voluntate populi* concessum.

§. XX.

VSVCAPIO vt tacita Domini prioris voluntate & derelictione nititur; ita inter gentes negari non debet. Quæ *Petrus Puteanus* contra *Grotium* disputat, vsucapionis peruersam ideam, ac si in ea pœna superioris semper foret præponenda, nec derelinquendi animus intercurreret, abunde produnt: quod peculiari disputatione *Werlhofius* ostendit.

§. XXI.

Tantum considerari fas est, vtrum DERELICTIO reuera sit præsumenda? Sæpe enim ius

ius nostrum conseruamus, etsi possessio deficit. Sed docet id tempus bene longum, aut *immemorabile* ad summum, quo, qui potuit vindicare, non vindicat olim suum. Stulte enim aliquis cogitaret, rem post æuum aliena in potestate existentem esse suam adhuc.

§. XXII.

Solius autem TITVLI retentio, si alia argumenta obsistant, nihil aut parum operatur. Quod in controuersiis cum *Pontifice* maximo, itemque *Anglorum* cum Rege Galliæ, hujusque cum Hispanis aliisque tenendum est.

§. XXIII.

In SVCCESSIONIBVS vero AB INTESTATO neque lex ciuilis, neque mos aliquid efficient. Omnia hoc loco e PACTIS populique *antecedente voluntate*, eiusque interpretatione rationabili, aut, si hæc deficiat, armis & transactione deciduntur.

§. XXIV.

NOVA populi VOLVNTAS nihil efficiet, quamdiu familia regnatrix, quæ ius habet ex prima electione acquisitum, non est exstincta. Vnde facile est ad intelligendum, quam nihil operari potuerit *Caroli II.* Hispaniæ Regis testamentum, aut etiam procerum voluntas recens, Ducem Andegauensem Austriacis præferentium.

§. XXV.

§. XXV.

De MARIS DOMINIO nihil addimus. Licet in magno Oceano vacuas occupare insulas, ceu diximus, licet piscari, vniones extrahere, cetera, cuicunque libet. In mari vero, quod littora iam occupata alluit, eoque in dominio est, talis occupandi piscandique facultas cessat. Digna sunt scripta, quæ legantur, Anglos inter & Belgas publicata: de *hale cum captura*, quorum argumenta apud SELDENVM de *mari clauso*, & GROTIVM de *mari libero*, inueniuntur: vt taceam, quæ, *Carolo II.* in Britannia imperante, denuo sunt disputata, referente BECMANNO in *notitia Orbis* e probatissimorum auctorum testimoniis.

§. XXVI.

De BONIS NAVFRAGORVM notamus, trahi a plerisque ius vindicandi talia ad *ius maritimum*. Sed perperam id puto fieri, si appareat dominus, nec *derelictio*, nec *pacta*, nec *mos reciprocus* adsint. MOREM RECIPROCVM nomino, quia prorsus habeo persuasum, non tam eum a iure maritimo profluere, sed opinione, peregrinos quouscunque & ignotos esse hostes. Vnde Poeta: *Hostis est, quodcunque natat.*

§. XXVII.

De EFFECTIBVS DOMINII non est, quod denuo simus solliciti. Possunt Respublicæ, vel qui eas repræsentant, non nihil de suo demere idque pro arbitrio. Vnde dispositiones

nes FEVDALES arbitrariæ ſunt; iique non leuiter decipiuntur, qui IVS FEVDALE vniuerſale & naturale ſomniant.

§. XXVIII.

Poteſt etiam ciuitas una alteri in territorio ac tractu ſuo SERVITVTEM tam *perſonalem*, quam *realem* permittere. Saltem in Germaniæ terris eiusmodi occurrunt obligationes & iura. Nec dubitandum, quin in aliis quoque regnis & principatibus perplura obſeruentur, e. g. vt quis in *territorio* vicini fortalitium habeat; de quo *Engelbrechtum* euoluas *de ſeruitut. iuris publici.*

§. XXIX.

Quæ hic nonnulli de IVRISDICTIONE in alieno territorio ab *Imperatore* conceſſa immiſcent, alio pertinent.

§. XXX.

De POSSESSIONE nihil peculiare monemus. Fundant ſe Reges ac ciuitates in illa, quemadmodum priuati. Sunt bonæ fidei, ſunt malæ fidei poſſeſſores. Reſtituunt ſæpe, quod tenent, ſed reſtituunt fere, quod extat. Quod regulam in præcedenti capite ſtabilitam non tollit, vtpote quæ de iure, non de iuris legitimi remiſſione, aut difficili eiusdem probatione intelligenda eſt.

CAP.

CAPVT XXII.

DE CAVSSIS ET EFFECTV DOMINII IN CIVITATE.

§. I.

PLures plerumque ACQVIRENDI DOMINIVM MODI, quam capite XX. propoſuimus, recenſentur; non autem ſunt PLVRES. *Acceſſiones* omnes, etiam naturales, non ſunt modi acquirendi, ſed acquiſitionum, ceu ſupra monitum, occaſiones.

§ II.

Sed poteſt tamen ciuitas determinare amplius, quid ſit OCCVPARE, & clarius habendi apprehendendique ſignum conſtituere.

§. III.

Ex ea ratione IVSTINIANVS *Trebatii* opinionem de vulneratione feræ repudiauit, & in occupatione rei nullius pleniſſimam capionem introduxit.

§. VI.

Hinc nec *videnti* & animum habendi *verbis ſignisque declarandi* aliquid iuris adtribuit, quam legislationem arbitrariam ICti hodierni plerique pro ipſo naturali iuri venditant.

§. V.

Ex quo fonte *Neruæ* quoque opinio fluxit, feras in ſiluis circumſeptis *vagantes* & piſ-

pifces in ftagnis exiftentes non poffideri contendentis.

§. VI.

Eadem ciuitas determinat, quid fit pro re MOBILI atque IMMOBILI habendum, quaue ratione fingulæ fint *occupandæ.* Secundum hoc ius arbitrarium *Chalcidenfes* præ *Andriis* ACANTHON ciuitatem occupaffe dicendi essent: qua de re *Plutarchus in quæftionibus Græcis* Tom. II. p. 298. confulendus. Simpliciori iure naturali vero ad vtrosque ciuitas pertinuiffet, tum ad *telum* emittentes Andrios, tum curfu ac corpore Acanthon adtingentes Chalcidenfes.

§. VII.

Hinc illi vtique ciuibus poffunt iniungere, feras vt beftias arctius cuftodiant, non, *quia poffeffione amiffa definunt, effe noftræ*, fed quia haud facile *dignofci*, aut denuo vindicari possunt. Quam rationem fane ius *Romanum* habuiffe conftat potiffimum. Nunquam enim iftud in poffeffione fola dominii vim conftituit, quod e philofophia eiusdem iuris confit, poffeffione cicurum animalium amiffa dominium durare adhuc exiftimantis.

§. VIII.

Nec dubitandum, quin liceat manfuetis beftiis SIMILES declarare, quæ fua natura videntur FERÆ. Ita *pauones*, *columbæ*, quid? quod interdum *apes* apud nos fere manfuetam habere naturam creduntur. Euolant, re-

redeunt, ceu animalia manſueta, rariſſimeque animum redeundi deponunt. Et fac, illum deponere beſtiam alioquin in noſtris regionibus *raram*, immo plane *non obuiam*; ceu ſunt pſittaci, corui Indici, ſimiæ: quis dixerit eam cedere occupanti? inprimis cum facile inueniri dominus poſſit, e cuius cuſtodia peregrina hæc animantia ſunt elapſa.

§. IX.

Id quæſitu non indignum, quænam opinio de captura ferarum iuri naturali ſit conuenientior, Romanorum, an Teutonum? Illi enim vnicuique ex populo venandi libertatem permittebant; hi priuatos ordinarie excludebant; & omne venandi ius in Principes ac Rectores ciuitatum transferebant. Idque Gothi, Franci, Longobardi in more habuere poſitum, ceu *Guilielmus* FORNERIVS *Select.* Lib. II. c. 26. adnotauit. Ego neutram e iure naturali neceſſario putem deriuandam. Non primam ROMANORVM, quia comprehendi vix poteſt, quo iure fundum meum ingredi poſſit quisquam, vt feras ibi vagantes traiiciat capiatque? Ipſi Romani propterea fundi Dominis actionem iniuriarum permiſerunt, intelligentes, nemini fas eſſe, aliquid, me inuito, gerere in re mea. Ratio autem illa: *feras vagari*, nec alicuius adhuc proprias videri, vix ita concludit, vt propterea vnicuique indulgeri ius capiendi debeat. Capi poſſunt: id verum eſt. Sed a

quo?

quo? Et certum habeo, nemini plus iuris competere, quam Domino in fundo suo, quod est obuium, trucidanti, aut prehendenti. Quidquid alio sese confert, aut auolat, aliorum dominorum præda fiat. Vt omnes ad vnum venandi iure polleant, necesse non est; sicuti nec hodie permittitur alii Principi, aut nobili, quam qui est terræ dominus, vt quod abit hinc, prehendat traiiciatque istic. Igitur admodum falluntur, qui Romanorum iurisprudentiam hac parte ipsam rationem existimant esse cogentem. Potius, quod obseruatur apud illos, e statu democratico deducas, eiusque simulacrum sub monarchia quoque conspicuum agnoscas, scilicet, vt cogitaret populus, in sua libertate se adhuc agere amplius.

§. X.

TEVTONVM vero mos, quo Principes fere venantur soli, &, quibus isti hanc facultatem vel relinquunt, vel iterum indulgent, etsi vtilis sit publicæ rei, ne ciues venationi magis, quam operis suis necessariis vacent, ac Imperantes de cetero habeant, vnde loculos suos augeant, inprimis cum in homines singulares parum inde redundaturum esset commodi; non est tamen illico inferendum, necessario igitur ad PRINCIPES pertinere ius venandi. Merum hic arbitrium cernitur; eoque dicendum sine circumitione, *occupationem accessoriam* iuri simpliciori, ma-

xime congruentem videri; intellige, vt DOMINVS FVNDI occupet, capiatque feras in agris fundisque suis sibi occurrentes. Saltem nemo fundum intrare meum potest, me inscio atque prohibente; nec itidem aliquid rationis habet quisquam, quare venandi facultatem dubiam reddat mihi, ad quem pertinet RES PRINCIPALIS, id est *fundus*.

§. XI.

Idcirco nullus dubito, quin pæne eadem de ALVEO relicto, inuentis IN LITTORE, ALLVVIONE ac THESAVRO sint repetenda, videlicet, occupationem ex accessione hic locum inuenire. Vt ad inventorem aliquid perueniat, iniquum quidem non est, imo potius mori gentium congruit, quæ partem dimidiam inuentori, tanquam fortunæ præmium, vniuersim fere addicunt; de quo more *Hertius* consulendus in *paroemiis iuris Germanici* paroem. 85. Verum tamen argumenta cogentia desunt, vt inuentor partem accipiat rei, quæ est in fundo meo detecta fortuito. Cur veteres aliter rationes iniuerint? inde forte est, quod existimarent, FORTVNAM, huius hominis opera, nonnihil lucri in Dominum sparsisse: quanquam Legislatio Romana de thesauris variauit valde.

§. XII.

Germanorum e contrario consuetudo *ἀδέσποτα* in Rempublicam eiusque Principem transcribentium, puta, metalla, alluuiones, minera-

neralia, thesauros, *cetera*, populum quidem exonerat, & imperantium fiscos auget; sed naturalis interea non est, quid? quod multo longius a rationis necessaria doctrina recedit, quam Quiritium. Eripit enim singularibus rerum possessoribus occupandi, seu acquirendi occasionem fere omnem.

§. XIII.

De *accessionibus artificialibus* aliter philosophabantur iidem Romani, quam nos supra; modos acquirendi cum occasione acquirendi confundentes. Cumque abunde ea de re tum in genere, tum in specie *cap. XX.* §. 33. seq. differuerimus, nihil hoc loco censemus adiiciendum.

§. XIV.

Id memorabilius, ciuitatem, sicut *occupandi*; ita etiam clarius DERIVANDI DOMINII signum, præter pactum, statuere sæpius solere.

§. XV.

Hinc TRADITIONEM ista exigit, formam determinat, ac varia solennia, magistratus auctoritate haud raro interueniente, addit, quod *mancipatio* & *cessio in iure* veterum Romanorum, itemque *resignatio* iudicialis Germanorum luculenter indicat.

§. XVI.

Res TESTAMENTARIA Quiritium etsi non est iuris gentium, vti vulgo placet, tamen summus Imperans aut eam admittere, aut

modum testandi rursum aliis legibus circumscribere, ac tot subruere solennitates miseramque diligentiam potest.

§. XII.

Fluxerunt istæ e Romanæ Reipublicæ oeconomia, qualis apud reliquas Europæas gentes fere cessat. Admodum enim difficiliter Romani vetustissimi permittebant suis, vt bona proximis subtraherent. Igitur in comitiis calatis volebant eos testari, spectante & audiente populo universo; *sin aliter, inter viuos per æs & libram familia erat transferenda; ita tamen vt dominus, quam diu viueret, sibi eam retineret. Deinde in locum populi & mancipationis, vsu sic exigente, successerunt septem testes, imago populi Romani, non alia ratione, quam vt pro agnatis & gentilibus legitime facta Lex tolleretur quoque legitime: per se enim cur tantum argumenti?* Verba BYNKERSHOECKII consulto recitaui, ut qui propterea hanc seriem tenuit descripsitque, ne quis testamenta naturæ, vel rationi tribueret. *Obseruat. Lib. II. c.* 2.

§. XVIII.

Vnde insulsos, caue, populos existimes, qui *testamentis* plane *non* vtuntur. Optauit *Strykius* olim nostras, initio *cautelarum testamentariarum*, ne forent testamenta; constatque inter omnes, Germanos olim, Danos, Suecos, Anglo-Saxones caruisse iis prorsus. Quare vero Germani testamentis locum reli-

querint

querint tandem, ſacerdotes potiſſimum fecerunt, homines Italicis moribus, bonis aliorum, ſub publicæ ſalutis atque eccleſiæ inprimis obtentu, inhiantes, vt alias cauſſas arcanas, de quibus celeberrimus THOMASIVS *in fundamentis iuris naturæ*, ſilentio inuoluamus. Etiam nos aliquid adnotauimus ratione Danorum in ſingulari obſeruatione ad *cap. II. X. de conſuetudine*; Gundlingianorum *part. VII. n.* 4.

§. XIX.

SVCCESSIONES AB INTESTATO vt ſint, non tam neceſſitatis eſt, quam prudentiæ atque ordinis. Sed ordo vero pro arbitrio variat: nec, vti ſupra monuimus *cap. XX.* §. *66. ſ.* præſumta coniectura de voluntate defuncti locum inuenit. Quin nec illam in ſucceſſionis ordine Romano poſſe elici laudatus BYNCKERSHOECKIVS *Obſervat. Lib. II. cap.* 1. argute demonſtrauit; *conditionemque cognatorum* fundamentum veteris eſſe ſucceſſionis oſtendit.

§. XX.

Cui vix obeſt, obſervari non parum æquitatis in ſucceſſionis ordine Romanis ac noſtris familiari. Indubium enim habeo, me apologiam ſcripturum omnibus omnium gentium diſpoſitionibus, quam paradoxe etiam videantur. Nec deeſt Africanis, de quibus ſupra, ratio quare fratres liberis ſuis præferant. *Hos* enim eodem ſecum de ſanguine,

aiunt, ortos: de *liberis* id vix constare certo. Qui facundiæ vires experiri cupiunt, inuenient hoc loco argumentum declamationum insigne.

§. XXI.

In VSVCAPIONE *tempus* determinat ciuitas, ex quo *tacita dominii translatio*, & comparate *derelictio* præsumatur; quod primarium fundamentum vsucapionis habendum. Semper enim illa alteri adiicit, quod est amissum ab alio. ICti *poenam negligentiæ* fere solam depereunt; ipseque *Petrus Puteanus*, ICtus excellens, in hunc scopulum illidit; cum potius vtraque sit consideranda caussa. Ita namque facile intelligetur, quare iustus titulus, ac bona fides requirantur. Neque enim sine dominii titulo dominium transfertur, ac multo minus dolose agentibus Legislatores suppetias ferunt.

§. XXII.

Quod autem ius Canonicum etiam in longissimi temporis præscriptione, vbi memoria non extat, eadem requisita bonam fidem perpetuo exigat, non probitati atque æquitati insigni, sed arcanis Pontificis acceptum ferendum, lites longiores efficere cupientis, aut errori insigni, cum frustra de titulo, frustra de bona fide disceptetur, post tempus memoriam hominum superans.

§. XXIII.

Arbitrium ciuitatis vero, cum debeat esse

pru-

prudens, hinc breuius rerum *mobilium*, *quam immobilium* vſucapioni, ob vtilitatem *commerciorum*, tempus eſt præfixum.

§. XXIV.

Nec diu cogitandum, quare ciuitas EFFECTVS dominii ex iuſta cauſſa ſæpe RESTRINGAT, ac quibusdam perſonis, vtpote *pupillis*, *minoribus*, *prodigis* adminiſtratione interdicat, ALIENATIONI rerum certas *conditiones* ac *limites* ponat, res *ſacras*, *religioſas*, *ſanctas*, non alienandas, SVPERSTITIONE haud raro intercurrente, admittat.

§. XXV.

Id conceditur, non male agi ac præcipi, vt obſeruetur ordo in omnibus; eſtque perabſurdum, vt, quod ſacris adhibetur vſibus, ſine ordine iterum ad vſus applicetur promiſcuos. At inane eſt quoque, exiſtimare, Deo aliquod dominium ac ius ſingulare hiſce in rebus competere, iisque diuini ineſſe nonnihil. Simili ratione *coemiteria* a reliquis locis merito ſeiunguntur, ne cadauera homines viuos incommodent; quemadmodum non iniuſte ſanctione poenali muniuntur portæ, ac mœnia, ne quis hoſtili animo tranſiliat ea. Quidquid *pagani* peccarunt, atque etiam nonnulli e Chriſtianis, hoc eſt, quod ſicuti illi DIIS SVPERIS res ſacras, ac DIIS HEROIBVS res *ſanctas*, & comparate *religioſas* DIIS MANIBVS conſecrarunt; ita hi SANCTIS ſuis

dedicent portas, munimenta, & religiosis locis beatos *martyres* singulariter patrocinari statuent, locaque ei vsui destinata *benedicant*; simulatque mortuis prodesse credant, in *ecclesiis* si fuerint sepulti.

§ XXVI.

Hoc mirum videri posset, quare tot de *usufructu*, *vsu* aliisque *seruitutibus realibus* leges ciuiles extent, cum omnia a dispositione & ordine pacifcentium, aut concedentium pendeant. Sed desinent mirari, qui perpendunt, de omnibus contractuum speciebus inueniri imperantium leges, & instituta: idque iura nostra de emptione, venditione, locatione ac conductione, *ceteris*, luculenter ostendunt. Causa eius rei, est, vt fraudibus ponatur obex, litibusque: ac dubiæ quæstiones, quoad fieri potest, decidantur. Quod in applicatione ad SERVITVTES similiter dicendum; indeque arbitrariis legibus variorum populorum clare hac parte deprehenditur: ita tamen, vt vnusquisque sua sectetur principia, ac rationes interdum singulares. Sic Romani nullam seruitutem admiserunt, quæ ratione *seruientis prædii* in FACIENDO, aut etiam, cum adhuc allium olerent isti atque cepas, in IVCVNDITATE ac VOLVPTATE consisteret. Solam illi vtilitatem eamque *perpetuam* prædii, cui seruitur, respexerunt. Perpetua vtilitas vero caussam poscit *naturalem*, quæ sola

ſola eſt perpetua, non autem *artificialem*, quæ ab operatione DOMINI *prædii ſeruientis* pendeat, variis ex rationibus aliquando deficiente. Doctores plurimi id minus accurate percepere, opinati, a dominio prædii dominantis nihil fore faciendum. Quod non eſt. Hic facit, & vtitur ſeruitute in re aliena: alter vero patitur, aut non facit. Et licet quis etiam a domino prædii ſeruientis poſſit factum ſtipulari; non tamen perpetuæ & nunquam defecturæ vtilitatis rationem, ſeruitutemque realem talis ſtipulatio efficiet. Quid enim? ſi non efficeret, quod volo? quid? ſi non poſſet? Vtilitas certe, quam primario in mente habent ſeruitutem conſtituentes, eaque PERPETVA, talem cauſſam *artificialem* vix admittit, quia deficere poteſt. Ergo naturalem cauſſam flagitabant Quirites, quæ nunquam ceſſat, cum conſequa ſemper ratione agat natura. Nam etſi deficit aliquando ſtillicidium flumenque; non tamen deficiet ſemper; cumque pluit, & ſtillicidium & flumen auerti, vel non auerti poterit. Quod dum non animaduertunt ICti noſtrates, temere iſti reprehendunt ICtos veteres, ipſumque Paulum contra praxin Romanam cauſſam naturalem exegiſſe ſomniant. Idem error illis obrepit, dum ſolius vtilitatis, non iucunditatis gratia ſeruitutes conſtitui a Iurisconſultis obſeruant adfirmatum; ignari, Romanos ruſticæ rei inpri-

inprimis ac simpliciori vitæ deditos de voluptate initio vix cogitasse. Quod variauit dein, influente in ciuitatem luxu, recte id adnotante celeberrimo NOODTIO *Probabil. Iuris* Lib. I. c. 3.

§. XXVII.

Sicuti vero de seruitutibus leges ciuiles feruntur; ita quoque de DOMINIO VTILI eiusque variis speciebus iura extant emphyteutica, feudalia, eaque diuersa; quorum neutrum e iure necessario naturæ ἀ'μέσως prodit; sed ad hæcce negotia in certum ordinem cogenda ac dilucidandas varias conclusiones excogitata sunt vniuersa.

§. XXVIII.

Semper namque vigilare solet ac debet ciuitas, ne, quod ad salutem generis humani ac iura ciuium pertinet, vllo modo violetur atque in abusum vertatur. Hinc ea quoque iura POSSESSIONIS seuere tuetur, interdicta aliaque remedia contra turbantes suppeditat, expulsos ac spoliatos ante omnia restituit, malæ fidei possessores prædonesque punit, vindicationes rerum amissarum indulget, nisi forte publica commerciorum vtilitas aliud suadeat. Quo Hamburgensium & Lubecensium mos ac paroemia iuris antiqui Germanici pertinet: *Hand muss Hand wahren*, de qua *Hertium* euoluas.

§. XXIX.

Ex hoc capite septentrionalium populorum

rum fere omnium vetus consuetudo, ratione subiectorum, poterit defendi, quando NAVFRAGORVM bona vel *occupantibus*, vel *fisco* addicunt, ne sui ob difficultatem persequendi ac probandi dominium inanibus litibus inuoluantur. Melius enim est, carere re sua bona fide, quam tempus perdere & consumere temere, quod superest. Vnde vix est, vt hac parte Bornholmensium iuri tam sæua sit scribenda dica. Intuitu externorum vero nihil rationis suppetit, nisi illa Cyclopica, quam præcedenti capite §. 26. indicauimus.

CAPVT XXIII.

DE RERUM PRETIO DOMINII ACCESSORIO, ET INDE PROFLVENTIBVS COMMVTATIONIBVS.

§. I.

RVbrica capitis connexionem indicat. Proprietatem enim inter homines, vti nunc sunt, *commercium* sequitur, commercium PRETIVM.

§. II.

Nam etsi mercatura indicium luxuriæ est; non possumus tamen homines vno halitu immutare ad vnum omnes. Vnde, ex hypothesi *status corrupti*, illa non tantum vtilis, sed

ſed etiam neceſſaria eſt. Ne enim dicam, Deum in variis regionibus diuerſa naſci voluiſſe, vt homines inter ſe iſta diſtribuerent, & alter cum altero, pro re nata, communicaret; etiam conſtat, non omnes exercere agriculturam poſſe; adeoque plurimis pereundum fore, niſi aliunde acciperent, quo ſuſtentarentur. Vnde quidquid in contrarium affertur, merum enthuſiaſmum politicum redolet.

§ III.

Commercivm *commutationem* rerum ponit ac requirit. Commvtatio ſine comparatione rerum concipi vix poteſt.

§. IV.

Comparatio rei & rei, quantitatem moralem, hoc eſt, pretium gignit; eoque ſine *relatione* concipi iſtud vix poteſt.

§. V.

Relatio vero non eſt in re, ſed extra rem. Vnde pretium non a re ipſa, ſed *comparatione*, phantaſia ac ratiocinatione noſtra pendet. Quod contra eos obſeruandum, qui pretium virtuale, *quod rebus ex ſuo habitu*, vti clariſſimus *Titius* perquam obſcure loquitur, *ineſt*, admittunt: idque ad non exiſtentia merito refertur: quia tam pueriliter falluntur omnes, quam ſi altitudinem monti, aut humilitatem crederent ineſſe; impingiturque ideo admodum inficete in caput Logices *de relationibus*.

§. VI.

§. VI.

Sed habent tamen homines, cum rem ſuam & alienam comparant, *certas* rationes & *comparandi cauſſas*, quas detegamus neceſſe eſt.

§. VII.

Eæ, quocunque etiam oculos conuertas, 1) *vtilitas* ſunt atque 2) *raritas*.

§. VIII.

VTILITAS cauſſa generalis, ſeu remota videtur, eſtque vel *vera*, vel *imaginaria*.

§. IX.

Nam, quod nullius vſus unquam & vſquam eſt, nullum pretium habet; ſed vix tamen conſequitur, vt, quod maximam vtilitatem præſtat, pretium nanciſcatur. Quem enim valorem habet aqua apud nos? Ergo *imaginaria* ſæpe *vtilitas* primas tenet.

§. X.

RARITAS cauſſa ſpecialis, ſeu proxima eſt, eodemque modo in *veram* & *imaginariam* diſpeſcenda videtur.

§. XI.

Vtraque pretium *generat*, vtraque *intendit*; quemadmodum abundantiæ opinio vel tollit, vel minuit.

§. XII.

Cauſſæ & circumſtantiæ ceteræ, quas adiicit *Puffendorfius* cum D. *Titio*, in raritatem tandem, vtvt ſæpe ſtultam, reſoluuntur. Solus hic *Thomaſius* veritatem manibus tenet,

net, quam binis in dissertationibus: de *pretio affectionis in res fungibiles non cadente*, & *de cerebrina aequitate l. 2. Cod. de rescindenda venditione* exposuit.

§. XIII.

Cui non obest, saepe locum rei sitae periculosum efficere, vt pretium fere nullum eidem constituatur, eoque abundantiae, aut raritati nihil videri aliquando tribuendum. Regero enim, illam visionem, quod res periculoso agro locoque sit sita, non tam *valori* aliquid detrahere per se, quam eius generis rem nullius, aut exiguae utilitatis esse indicare. Inutilium autem rerum magna semper inuenitur copia.

§. XIV.

De cetero PRETIVM vel *vulgare* est, vel *eminens*.

§. XV.

VVLGARE appellamus, non, quod ceteris rebus, excepta pecunia, inest, sed quod ex comparatione rei & rei, sub qua *operas* quoque comprehendimus, oritur.

§. XVI.

EMINENS dicimus, quod ex comparatione nummi & rei exsurgit, ac super omnia eminet, quia vniuersa atque singula *nummus* fere dimetitur.

§. XVII.

Nam quia non semper, nec facile concurrebat, vt, cum tu haberes, quod ego desi-

desiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, cuius publica & perpetua aestimatio aequalitate quantitatis subueniret.

§. XVIII.

Qua cum res exaequare omnes velimus, necesse sane fuit, vt eligeretur materia *rara*, omnibus *accepta*, diuisioni, custodiaeque apta: qualis aurum est, argentumque.

§. XIX.

Si qua alia materia a nonnullis gentibus fuit adoptata; tum vero id *necessitati* adtribuas, aut *stupiditati* vtentium.

Confer *Hertii Prudent. ciuilis* Part. I. p. 113. itemque *Perizonium de aere graui* p. 4. seq.

§. XX.

Sed vnde vero argentum & aurum tam grata & accepta mortalibus sint reddita, alia plane quaestio est. Multa enim rara sunt; nec tamen tantam aestimationem habent, quantam dicta metalla. Multa vtiliora sunt, sed nec his interea magnum ac praeualens constituitur, nec constitutum est pretium; cum e contrario omnia auro argentoque cedant, ita ut communi quodam pacto in ista conspiratum esse videatur. Quod *postremum* etsi *falsum*; nec in materiae qualitate sola aestimationis fundamentum est quaerendum; variae tamen & catenatae concurrunt caussae, quare omnes mirentur auri argentique *splendentem* speciem. Saltem effecit splendor horum metallo-

tallorum insignis, ut Reges & Principes orientales illo sese ab inferioribus distinguerent: quos cum partim sui, partim viciniores imitati sint summates ac Domini, & hos iterum subiecti, & hic sensim, isthic præcipiti cursu eadem propensio exorta sit, affectusque affectum genuerit, luxus irrepserit, nec suis quisque rebus contentus esset, & paullatim interea remotissimæ gentes intelligerent, auro argentoque nil rarius videri, vniuersaque, eorum interuentu, comparari posse; hinc commune fere eius rei desiderium inualuit, perennatque adhuc amplius: quod singulari dissertatione *Gundlingian. part.* XXXI. *n.* 2. copiosius deduxi, quam euoluas, si lubet. Quamobrem vix est, vt mutatio eius desiderii sit speranda: adeo uniuersale est, & καθολικὸν, vt, nisi DEVS interueniat, ac nouas inclinationes maiori hominum parti inspiret, aut artem commutandi metalla detegat, sicque alteram naturam mortalium, imitatione effectam, noua vicissitudine conuertat, æternum id sane sit futurum; ac, si cessaret vero, totius orbis conuersio esset exspectanda, diuitiarumque ac paupertatis mirifica metamorphosis.

§ XXI.

Hæc metalla, quæ adeo omnibus placere cœperunt, interea, *signari* oportebat, iisque, secundum pondus, imponi valor. Idque nemo maiori cum auctoritate, candore atque

atque ſecuritate facere poſſunt, quam in libertate agentes aliiſque imperantes. Vnde MONETA, & nummus coortus: ac IVS MONETANDI penes eos manſit, qui ad publicam fidem interponendam apti ſunt.

§. XXII.

Reliqui vero ſicut res & res inter ſe comparant ſua; ita nummum quoque cum rebus ſuis componunt: neque aliud occurrit officium, quam quod in conventionibus animaduertitur.

§. XXIII.

In his vero ordinarie liberum eſt, vt quisque rem ſuam *pro lubidine* æſtimet, & alter eiusdem æſtimationem vel approbet & acceptet, vel repudiet: quia pretia, vt demonſtrauimus, *non inſunt rebus.*

§. XXIV.

Vtrobique tamen prudentia opus eſt. Imprudens namque habetur, qui rem ſuam adeo magni facit, nullum vt inveniat emptorem, aut qui rem alterius tanti velit comparare: quemadmodum viciſſim a ſtultitia proxime abeſt, qui ita inepte rerum eſt cupidus, vt, quod alter vult, exſolvat.

§. XXV.

NEVTER tamen *iniuſtus* eſt, neuter prodigus, aut durus: quia in conuentionibus onerofis humanitas & beneficentia exulant.

§. XXVI.

Ex his decantata quæſtio pendet, an in

RES FVNGIBILES cadat AFFECTIO? Vtut enim facile respondetur, non cadere; tamen noua semper quaestio orietur, sitne res fungibilis, opinione paciscentium, nec ne?

§. XXVII.

Saepe enim vel comparans, vel permutans inepte ratiocinantur. Ita perdite amans *Pamphilus* sericum *Glycerii* filum maioris aestimabit, quam diuitias ceteras Croesi.

§. XXVIII.

In genere omnes concordant, PRETIVM affectionis tum demum locum inuenire, vbi singulare quid occurrit. At singulare non alieno arbitrio ordinarie determinatur, sed proprio, etsi saepius stulto.

§. XXIX.

Vti vero pretium pretio potest exaequari & commutari; ita commutatio rerum in commercium venientium reapse, vt diximus, per pactum fit, quod CONTRACTVM *Puffendorfius* aliique appellant.

§. XXX.

Sed iam supra monitum est, inter contractum & pactum, ratione firmitatis, nihil obseruari differentiae.

§. XXXI.

Vtrinque obligatio eadem est: etsi diuersae visiones & considerationes diuersae diuersas saepe denominationes patiuntur & gignunt.

§. XXXII.

Hoc *sensu* non repugnabo, si quis *conuen-*

uentiones de rebus & operis in commercium venientibus CONTRACTV, ſeu συναλλάγματα velit appellare, ceteras pacta: ceu *Puffendorfius*: dummodo ne quis reuera diſtinctum animo proponat, vbi tantum obiectum conuentionis variat. *Hobbeſius* ab IMPLEMENTO differentiam arceſſiuit: *pactum* appellitans, quando pr miſſum reſtat perficiendum; *contractum*, cum facta, tranſacta ſunt omnia.

§. XXXIII.

Id maioris vſus eſt, vt ad FINEM agentium & commutantium reſpiciatur, quo tanto curatius obligationum termini intelligantur. Aliud enim propoſitum habeo, quando emo, vendo; aliud, quando loco, conduco, mutuum, commodatumque accipio & do. Animi intentio vero vnicuique conuentioni *eſſentiam*, *formam*, & *naturam* conciliat: ita ut merito contractus ſic *informati* ENTIA vocari INTENTIONALIA poſſint, quæ pro re nata, & diuerſo paciſcentium ſcopo, vtique differunt.

Confer, quæ ſupra *cap. III.* §. 58. *ſeq.* generatim diximus, & ſpeciatim perdoctus *Hertius* in notis ad *Puffendorffium lib. V. cap. II.* §. 5. adnotauit.

§. XXXIV.

Sæpe etenim id agitur, vt DOMINIVM TRANSFERATVR, quemadmodum in *donatione*, *venditione*, *contractu do, vt des*, *permutatione*, *do, vt facias*, *mutuo*, *promutuo*, *dotis datione*, contractibus, quibus *vtile do-*

minium transfertur, iisque qui *aleam*, seu nonnihil *casus & conditionis* continent.

§. XXXV.

Sæpe RES COMMVNICANTVR, vt in communione & societate.

§. XXXVI.

Sæpe POSSESSIO tantum & VSVS conceditur, vt in *commodato*, *locatione*.

§. XXXVII.

Sæpe RERVM CVRA, vel administratio suscipitur, vt in *deposito*, *mandato*, *contractu facio*, *vt facias*, *facio vt des*.

§. XXXVIII.

Sæpe CONTRACTIBVS PLENE INITIS maior SECVRITAS conciliatur, vt in *fideiussione*, *contractu pignoratitio*.

§. XXXIX.

Quibus obseruatis facile nunc erit, secare memoriæ causa contractus omnes in *principales* & *accessorios*, illos in *beneficos*, & *onerosos*, omnes in *vnilaterales* & *bilaterales*, & *simplices* & *compositos*, qualis est *cambium*, aliique, in quibus plura & varia pacta concurrunt.

§. XL.

Ex his autem claret, quam a naturali simplicitate recesserint Romanarum legum conditores.

§. XLI.

Sola enim STIPVLATIO, seu verborum nuncupatorum solennis conceptio initio commune

mune negotiorum expediendorum instrumentum fuisse videtur: ceteræ promissiones pactorum nomine veniebant.

§. XLII.

Quod cum in communi vitæ vsu non bene procederet, factum est, vt ab hoc rigore recederent, & propter *caussam*, seu *præstationem* contractus *reales* & *innominatos* admitterent, itemque propter frequentiam, necessitatem & commerciorum vtilitatem *contractus consensuales* introducerent, quin propter *vnitatem actus*, vel etiam *singularem rationem*, PACTIS ADIECTIS & lege confirmatis vim atque stabilitatem tribuerent.

§. XLIII.

Hæ caussæ arcanæ, de quibus ex parte in *capite de pactis* dictum est, cum apud alias gentes cessent, concidet nunc STIPVLATIONVM prærogativum ius, concidet *pactorum nudorum & non nudorum*, quæ barbare appellarunt *vestita*, distinctio.

§. XLIV.

Nec opus erit, vt contractus NOMINATOS & INNOMINATOS separemus: neque enim HI aliud sunt, quam *pacta*, quæ *præstatio* ab vtraque parte comitatur.

§. XLV.

Nominatos autem, vt in *consensuales*, *reales*, *verbales*, *litterales* dispescamus, itidem necesse non habemus, quia omnia pacta serio inita valide obligant: vtut vulgo pactum

de mutuo & commodato ab ipſo mutuo & commodato diſtinguunt. Sufficit, eandem hic obligationem inueniri, & ipſam rei præſtationem *ad implementum* contractus merito referri.

§. XLVI.

LITTERALES, vt litterales, ob id, quod chirographo continetur, atque in illo promittitur, obligant; multique ſunt viri cordati, qui ne nunc quidem *e litteris* vim obligandi arceſſunt, ſed *mutuo præſumto*, quod iſtæ arguunt: de quo in ſequentibus plura.

§. XLVII.

CONTRACTVS BONÆ FIDEI & STRICTI IVRIS non tam iuris ſunt neceſſarii, quam Romani arbitrarii. Res enim tota eo redit, an aliquid, de quo diſertis verbis nihil eſt expreſſum, ob æquitatem, larga iudicis interpretatione, poſſit ſuppleri? fide bona? in omnibus pactionibus? an tantum in quibusdam? videlicet, quos nulla circumſcribunt ſolennia verba, nec litteræ in arctum cogunt, nec natura contractus certis limitibus concludit? In his quippe Romani nullum æquiori & laxiori expoſitioni iudicantium ac de facto cognoſcentium locum relinquebant, vbi vel ipſæ partes paciſcentes cuncta expreſſe definiuere, vel definire ſtatuerunt, vel ob ideam negotii, quod eſt æquius, melius, liberalius, excluſerunt; cum viciſſim ratio ſuadeat, vt nunquam negligatur interpretatio, æquitate ſub-

ſubnixa, ſi quid omiſſum, aut ab altera parte, ſecundum legem officii, minime præſtitum. Hinc peregrina Teutonibus tota Quiritium doctrina de b. f. & ſtricti iuris contractibus ſemper eſt viſa, iudices formulæ includentium, metus interuenerit, an fraus obliuio obrepſerit ſtipulantibus, an minus? in mora ſoluendi fuerit debitor, an non?

§. XLVIII.

QVASI CONTRACTVS vero Romanorum eſſe commentum inde elucet, quod ne vnus inueniatur, qui vel non ex vero conſenſu, vel collata aliqua vtilitate reſultet. Vnde res omnis partim ex præcepto de non lædendis aliis, partim ex altero, de non violandis promiſſis tum expreſſis, tum tacitis videtur diiudicanda. Ipſum quippe factum, aut verba intercurrentia ex æquo fluentem ſenſum, indiciumque dabunt, ad quod præſtandum ſit obſtrictus, qui fecit, quodue ius habeat viciſſim. Quod exemplis *tutelæ*, *negotiorum geſtionis*, *promutui*, *aditionis hæreditatis*, cetera, facile declaratur.

§. XLIX.

Quocirca relinquitur, vt omnia *pacta*, ſive *contractus*, abſolute conſiderati, ſint ſenſu iuris naturæ CONSENSVALES, hoc eſt, a conſenſu ſerio & bene ſignificato permanantes.

§. L.

Quod ſane demonſtrari copioſius poſſet, niſi doctiſſimus *Brenneyſen* de *inutilibus pactorum*

torum & stipulationum diuisionibus contra ICtos celeberrimos id iam copiosissime præstitisset.

§. LI.

Hinc potius iuris studiosis inculcamus, vt, quid in actibus rerum eueniat, qui *finis*, quæ *intentio* contrahentium, probe circumspiciant, ac contractus cuiusque γένεσιν & generationem ante oculos perpetuo habeant.

§. LII.

Ad quem finem obtinendum adiiciamus, exempla, initium capientes a contractibus dominii translationem requirentibus, inque primis a PERMVTATIONE, utpote antiquissimo contractu.

§. LIII.

Est hic contrahentium finis, vt vnius rei dominium transferatur in alterum pro dominio rei æqualis, vel simili iure, quo indigere se putat vterque.

§. LIV.

Non est necesse, vt indicetur singulariter, res in commercio existentes requiri, corporales sint, an incorporales, mobiles, an immobiles, species eiusdem, an diuersi generis. Per se id intelligitur.

§. LV.

Æqualitas vero ex opinione paciscentium pendet; nec tam traditio ad transferendum dominium requiritur, quam consensus mutuus,

tuus; quamuis in *executione contractus* illa utique accedere debeat.

§. LVI.

Qui prior tranſtulit, ſub conditione ſuum dediſſe cenſendus eſt, vt alter ſuum præſtet viciſſim. Hinc ius exigendi competit danti, non autem ius pœnitendi: quod indulſere Romani, exiſtimantes, contractum hunc innominatum eſſe imperfectum: contractum vero imperfectum nondum eſſe contractum: hinc ab eo merito recedi. Quod rationali iuri conueniens non eſt: etiam, cum ſpecies certa caſu amiſſa ab vno. Iure enim is ab altero exigit rem promiſſam ex pacto.

§. LVII.

Permutationi EMPTIO iungitur, in qua de *merce*, cum dominio ſimiliue iure, pro *certa pecunia*, habenda paciſcimur. TRADITIO non ad *perfectionem*, ſed *executionem* contractus pertinet. Vnde eadem officia venditoris & emptoris ſunt, quæ permutantium. Re nondum tradita, CASVM emptor ſentit: ſed periculum pretii non viciſſim venditor ſuſtinet. Cur? quia hic quantitas nunquam interitura debetur. Quod in permutatione *certarum ſpecierum* ſecus eſt. Circa PACTA *protimiſeos*, *antichretica*, *de retrouendendo*, *commiſſoria*, *additiones in diem*, emptioni venditioni adiectas, vix ſubſiſtimus. Generalis regula eſt, *vt fides ſeruetur.* Et poſſunt vero omnibus contractibus adiici nonnullæ pactio-

ctiones. Quis vero verborum diversas figuras hac in disciplina iudicabit expendendas? Quod & de EMENDI MODIS conditionibusque adiectis tenendum est: quæ in lectionibus iuris priuati curatius excutiuntur. EVICTIONIS præstatio, vti ex natura contractuum, vbi res accipientis fieri debet, profluit; ita in præsenti contractu ex eodem principio merito deducitur. LÆSIO vero adtenditur nulla, nisi quæ venit ex dolo. Comparatio *rei* & *pecuniæ* arbitraria est, & sæpe phantastica; cumque imaginaria æstimatione certa destituantur; hinc læsio quoque vltra alterum tantum vanescit, quia hic *tantum* non adest, ac multo minus *alterum tantum.*

§. LVIII.

Sed pergimus ad MVTVVM. Qui *mutuum* accipit, *indiget* re fungibili: hac vult non tantum vti, sed sæpe abuti, eamque consumere. Abusus & consumtio translationem dominii exigunt. Hæc autem non tam ad *perfectionem*, quam *executionem* contractus pertinet. Neuter vero rem donare vult, neuter donari credit. Vbi nulla donatio, ibi restitutio est necessaria. Restitutio in specie fieri ordinarie nequit. Ergo sufficit, in eadem quantitate ac qualitate determinato die restitui. Non hic præstatur culpa, quia res mea est. Rem meam pro lubidine perdo. Vbi dominium penes me est, ibi quoque *casum* fero, *cetera.* Vt autem VSVRA exigatur,

gatur, nec iustitiæ repugnat, nec charitati, nisi etiam lucra omnia atque vtilitates ex re nostra percipiendas eidem repugnare existimes.

Commendetur tractatus egregius *GERHARDI* NOODT de *foenore & vsuris.*

§. LIX.

SOLVTIO INDEBITI *promutuum* est. Eadem enim ratio postulat, vt, quod vnus accepit, nec alter donauit, reddatur. Non hic *præsumtione*, non etiam *fictione*, *aut quasi contractu* opus est.

§. LX.

DONATIONEM *Puffendorfius* forte ex ea caussa omisit, quia terminos pacti vix egreditur. Duntaxat finis considerari meretur, cuius fundamentum *liberalitas* est, quæ etiam illa in specie, quam *remuneratoriam* vocant, conspicitur. Nec interest, dominium, rei in patrimonio existentis, an ius simile transferatur, vel remittatur. An autem acceptatio requiratur? Domitii stulta basiantis quæstio est.

§. LXI.

Inter contractus COMMVNICATORIOS *societas* eminent & *communio*.

§. LXII.

PRIORIS finis est, vt *res*, vel *operæ* conferantur, & lucrum *negotiosum* damnumque *fortuitum* inter conferentes diuidatur. Etsi vero æqualitas hic iterum ab opinione paciscen-

eiſcentium dependet; tamen repugnat, vt *vnus damnum* ferat, alter ſolus *lucrum*, quia, cum ſocietatem inimus, *non donamus*. In ceteris conuentione videtur ſtandum, ſi qua lex diuidendo damno, & communicando lucro ſit dicta; ſi non, tum vero, vt pro rata, tam ratione rerum, quam operarum diſtributio fiat, æquitas præcipit. Vnius vt diſſenſu diſtrahatur ſocietas, ex iure cogente minime fluit.

§. LXIII.

In COMMVNIONE vero, quæ ſine ſpeciali ſocietatis contractu accidit, iuris eſt omnino, vt, quod donatum non eſt, nobiſcum communicetur & diuidatur tam in *re*, quam *fructibus*; &, ſi quid impenſum, pro rata rependatur. Non hic indigemus *quaſi contractu*, quia, qui in communionem, ſeu commune dominium incidunt, aliter velle, ſalua iuſtitia, nequeunt.

§. LXIV.

In pactionibus, vbi non tam dominium, quam *poſſeſſio*, & *vſus* conceditur, COMMODATVM & LOCATIONEM conſiderabimus.

§. LXV.

ILLVD, ſicuti mutuum, indigentiam rei, ratione noſtri, præponit, ſed qua tantum vti, non abuti, *gratis* cupimus. Hinc res eadem in ſpecie reſtituenda. In executione huius contractus non transfertur *dominium*, ſed *poſſeſſio*. Hinc exacta diligentia requiritur,

ritur, vtut comparate: quia, vt accepimus, restituere rem commodatam debemus. Tempus restituendi adiectum, secundum ius naturæ merum, nihil hic mutationis inducit. Vnde PRECARIVM & COMMODATVM vix distinguuntur eo modo.

§. LXVI.

LOCATIO vero & CONDVCTIO eo fine initur, vt alicui vsus *rei*, aut *opera* pro *mercede* pecuniaria addicatur. Traditio REI promissæ ad executionem pertinet. In commodato indigentia vnius obseruatur, hic fere reciproca. Ergo, qui *vsum* rei *vult concedere*, rem habilem debet præstare, impensas necessarias tolerare, damnum, quod dolo, vel sua culpa datum est, resarcire. *Conductor* vero, quia tantum vsum rei accepit, ea debita ratione vtitur, finito tempore reddit, damna data resarcit. OPERARVM locator, vt operas suas addicit conductori; ita fideliter exhibeat: alias id persoluat, quod interest. *Conductor* vicissim mercedem, vt placuit, pendat, siue vsus sit opera alterius, siue, suo interueniente facto, vsus non sit. De *conductore & locatore* OPERIS peculiares obseruationes necessariæ non sunt. Optandum potius foret, ne voces istæ vnquam essent a Jurisconsultis adhibitæ. Qui enim locator est operarum, appellatur locator operis. Sed harum vo-

vocum promiſcuus vſus facile turbare diſcentes poteſt.

§. LXVII.

In contractibus, quibus *rerum cura*, vel *adminiſtratio* ſuſcipitur, *depoſitum*, *mandatum*, *negotiorum geſtio* inprimis inueniuntur.

§. LXVIII.

Depositi finis eſt, vt res apud alium collocata & gratis cuſtodita deponentis voluntate reſtituatur. Non hic poſtulatur *cuſtodia*, aut *diligentia ſpecialis*, non transfertur dominium, ſed cum talis collocatio ob commoditatem, vel neceſſitatem fiat, cauſſa ceſſante, repoſcitur. Vnde *deponens* merito omnem diligentiam adhibet, ne occaſione rei meæ damnum quis ſentiat. A *depoſitario* vero, vti generalis cuſtodiæ officium flagitatur; ita diligentia exacta, quam nemo initio exiget, ex poſtfacto ſane exigi non poteſt.

§. LXIX.

Mandatvm vero non tantum amicitiam & fiduciam peculiarem; verum etiam ſpecialis operæ petitionem & promiſſionem, vtut ad certam menſuram aliquando, includit. Neque enim *mandatarius*, cui negotia mea *commendo*, veluti lignum, aut piſcis conſiderandus eſt. Dum autem recipit, id ſane, quod ab ipſo peto, aut verbis, aut facto promittit. Vnde eſt, quod, morte mandatarii, credatur mandatum exſtinctum,

ctum, quia personæ industria electa est. Hinc quoque *culpæ leuissimæ* præstatio exigitur, quia culpa exactæ & specialis operæ, sigillatim promissæ defectum indicat. Cumque mandantis & hæredum propositum, indigentia atque vtilitas inueniantur diversa, consequitur, vt *mandantis obitu* aliam faciem nanciscantur commissa negotia, quæ alioquin *in puncto* consistunt. Quocirca etiam fines mandati transiliri nequeunt, sed excedens ad id, quod interest, obligatur. Tantum quæritur, quis mandati fines excedat? Qui per *æquale* implet, terminos mandati vix migrat. Nec dubitandum, quin mandatum *proprie* mandantis gratia suscipiatur, inutilisque *Triboniani* diuisio sit in *principio* & §. 1. *Inst.* hoc *tit.*

§. LXX.

Quod in mandato operatur consensus sæpe expressus, id in absentis amici NEGOTIORVM GESTIONE efficit obligatio connata. Non hic *quasi contractus*, aut *fictio* necessaria est, non a parte *gestoris*, quia iure naturæ omnes obligati sunt, ne alterius rebus damnum inferatur, non a parte *domini*, quia cum detrimento alterius suam nemo promouere vtilitatem debet. Ergo conferenda *vtilitas* cum singulari industria, e *facto* gerentis colligitur necessario; atque e collata *vtilitate* vero pensationis *necessitas*, seu *obligatio* infertur; si illa extet adhuc. Sed

quid?

quid? si euanuerit casu? Et tum disputabitur, qui ferat damnum? vtrum gestor; an is, cuius negotia gesta sunt? Id verum; nemini beneficium suum esse debere damnosum; at nemini quoque obtrudenda est amicitia cum detrimento. Quid enim nemo empturus sit alterius beneficium? Igitur rectius forte dicitur, vniuscuiusque verecundiæ relinquendum videri, quid hac parte censeat præstandum. Confer quæ ad *ff. h. t.* §. 7. *seq.* adnotauimus.

§. LXXI.

In contractibus *accessoriis* & qui *securitatis caussa* ineuntur, PIGNORATITIVS elucent & FIDEIVSSIO.

§. LXXII.

In ILLO non soli credimus personæ, sed fundis, agris, arboribus, colliculis, ædificiis, cetera, quousque creditum sit exsolutum. Inde ordinarie pignora tanti, aut maioris esse solent, ac ipsum debitum. Neque hic attenditur, sit ne res mobilis, nec ne, frugifera, an sterilis? Quando rem pugno quasi seruo & teneo, PIGNORIS, quando vero ea duntaxat per conuentionem obligatur, aut *ius in rem* promittitur, HYPOTHECÆ nomen adhibetur. Pignus in mobilibus maioris securitatis est, quid? quod etiam interdum in immobilibus. Germani etiam *dominium temporarium* in pignore transtulerunt. Quidam *legem commissoriam* adiicien-

ciendam aliquando credunt, quæ *naturaliter iniqua* non eſt. Tribuat ſibi, qui tale pactum init, nec temporis menſuram, quo reluere oppignoratum poteſt, bene determinat.

§. LXXIII.

In FIDEIVSSIONE alterius hominis fides attenditur, eaque alienæ obligationi accedit. Accedit vel DEBITORE *ſciente*, vel *ignorante*. Quod reſpectu eius, qui ſecuritatem intendit, eodem recidit. Vti igitur obligatio *principalis*; ita ſeſe habet *acceſſoria*: vtut propter ſecuritatem a CREDITORE animo intentam arctior eſſe poſſit. De CONSTITVTO, quod fit per pactum, tum a me, tum ab alio infra dicetur. EXPROMISSIO ad modos tollendi obligationes pertinet quadantenus.

§. LXXIV.

Contractus ALEAM continentes peculiarem claſſem vix conſtituunt: continent illi CONDITIONEM vel *expreſſam*, vel *tacitam*. Ea impleta *ius* oritur ab vna, *obligatio* ab altera parte.

§. LXXV.

Vnde fit, vt eiuſmodi pactiones interdum DONATIONI SVB CONDITIONE ſimiles fiant, veluti, *alea*, itemque *aſſecurationes*, *ſponſiones*; interdum EMPTIONI, quam cum addito emptionem ſpei appellant, vti eſt *lla fortunæ*, ac certo modo *lotaria*, interdum

VENDITIONI CONDITIONALI, vt *auctio.* In hisce negotiis omnibus bona fide agendum est: quae tamen in SPONSIONIBVS non labascit, etsi rem certo scio, clareque me, quando spondeo, scire dico: vtut aliter vulgo. Imputet alter sibi, quod mecum sponsione contendat, eoque aut temeritatis suae poenas luat, aut proprio motu emungatur pecunia. Quae hic Doctores de iniustitia atque illicito commercii negotio, quale sit quoque ASSECVRATIO, inspergunt, parum solida sunt. Dependent naturaliter omnia ab arbitrio paciscentium: *periculique* consideratio sic contrahentes excusat.

§. LXXVI.

Contractus NOMINE SPECIALI CARENTES propterea omittimus, quia vel ex doctrina generali de pactis diiudicantur, vel permutationes sunt, vel denique in alios contractus, certis pactis vallatos, transeunt, vti CONTRACTVS AESTIMATORIVS, qui, pro diuersa consideratione & paciscentium conuentione, vel emptio est, & venditio, vel locatio & conductio, vel mandatum. Quae de peculiari eiusdem natura in medium feruntur, rigidum examen vix sustinent, ne quidem secundum ius Romanum. Nam nec in digestis agitur de contractu aestimatorio, sed *aestimatoria*, nempe, vt scirent conquerentes, qua actionis formula sibi esset vtendum. Vulgare thema,

ma, quod adducunt Doctores, quoue conantur euincere, dari *contractum aestimatorium* peculiarem, emptionem ac venditionem repraesentat, cum pactione de redhibendo, ni placeat res empta, aut vendi iterum nequeat, pro arbitrio emptoris.

§. LXXVII.

Ex quo perspicuum fit, posse nos de contractibus & pactis ideas maxime claras & adaequatas acquirere, quia vel ipsi ea inimus atque efficimus, vel quomodo fiant ac generentur, accurate tenemus.

§. LXXVIII.

Ab hac obseruatione difficilis de CVLPARVM praestatione tractatio pendet.

§. LXXIX.

Neque enim, vti recte arguit illustris *Thomasius* in dissertatione eleganti, quam de *culparum praestatione* emisit, generalis hic suppeditari regula potest, quia finis contrahentium diuersimodus variat.

§. LXXX.

CVLPA quippe omissio diligentiae est. Diligentia *gradus* habet suos, igitur & negligentia. Vnde videndum ante omnia, ad quem diligentiae gradum alterum voluerim obligare: quod ex proposito paciscentium sane elucet clare.

§. LXXXI.

Vnde regulae, quae de praestatione culparum vulgo circumferuntur, nullius ferme

vſus ſunt; quia vnicuique tot vulgo *exceptiones* adiiciuntur, vt regula pene deſtruatur.

§. LXXXII.

Sed exiſtimat tamen celeberrimus *Barbeyracius*, vna hac regula comprehendi poſſe exempla omnia: *Semper ita eſſe curandam rem alienam, vti curamus noſtram.*

§. LXXXIII.

Ego vero, etſi eam normam non exiſtimo iniquam, ſi ciuitas ratam habeat; tamen, cum ſine hac conditione conſideratur, repugnat ſane, plus a nobis exigi, quam initio exegit contrahens. Verum equidem eſt, in depoſito v. g. factum obſeruari recipientis, qui, niſi bene curare rem depoſitam voluiſſet, eius cuſtodiam repudiare potuiſſet: at quis interea ex receptione ſtatim inferet, promitti cuſtodiam ſingularem? Repugnat vitæ vſus. Patior deponi, aut in domo mea collocari res *Titii*; ergo ad peculiarem diligentiam me obligaui. Scilicet. Satis humanus ſum, ſi deponi atque in tuto collocari res alterius permittam. Vt ſine noua promiſſione peculiarem diligentiam adhibeam, non eſt neceſſe: ipſemet curet deponens. Si nequeat facere, alii id oneris imponat; imponat mihi, ſed exquirat conſenſum clariorem.

§. LXXXIV.

Quamobrem relinquitur, vt animus contrahentium ſingulis in pactionibus ſpectari in-

inprimis debeat : quod Iurisconsulti veteres obseruarunt *aliquando.*

§. LXXXV.

Vti vero doctrina de contrahendis obligationibus, si actus & negotia hominum curate considerentur, facile intelliguntur; ita MODI TOLLENDARVM OBLIGATIONVM sine magno labore cognoscuntur.

§. LXXXVI.

Ergo teneas, omnes illos modos *liberationem* ab obligatione & debito inuoluere.

§. LXXXVII.

LIBERATIO est vel *plena*, vel *minus plena.*

§. LXXXVIII.

PLENA ubi tota perimitur obligatio, ut nec *vetus* supersit, nec *noua* oriatur : estque vel *vera*, vel *quasi.*

§. LXXXIX.

VERA satisfactionem reapse euenientem præponit. SATISFACTIO vel *proprio* facto contingit, vel *alieno*, vel *vtroque.*

§. XC.

PROPRIO, cum ipse *soluo.* ALIENO, cum tertius, quod debeo, suscipit, & *expromittit*, aut *præstat*, vel interueniente *mandato* meo, vel *sine eo*, me *sciente*, aut *ignorante*, *sponte*, vel *coacte.* VTROQVE, cum debitor & creditor mutuo consensu a pactione *gratis* recedunt, vel *dato* aliquo, aut *retento transigunt.* Vnde TRANSACTIO nunquam fieri dicitur gratis : nec simplex, sed *modificata*

 pactio

pactio eſt, errantque vehementer, qui, quoniam *pacto* perfici tranſactionem vident, eam ſingulariter conſiderandam negant. Semper enim paciſcentium propoſitum ante oculos habendum, quod variis modis informat conuentiones.

§. XCI.

SOLVERE ſignificat præſtare id, quod eſt conuentum, tum ratione quantitatis, tum qualitatis.

§. XCII.

Hinc *aliud* pro *alio* non ſoluitur, hinc integra *quantitas*, hinc *moneta*, aut *ſpecies* aliquando promiſſa præſtanda.

§. XCIII.

Præſtatione debita peracta *tollitur* OBLIGATIO tum *principalis*, tum *acceſſoria*, fideiuſſio puta, pignus.

§. XCIV.

Sed æquum vero eſt, vt pro *quaſi* præſtatione habeatur, ſi, quod debeo, OFFERO, OBSIGNO, DEPONO, quando acceptare detrectat creditor.

§. XCV.

In hoc enim QVASI LIBERATIO conſiſtit, vt, etſi nulla præſtatio naturalis obſeruatur, per *ratiocinationem* tamen intelligitur, vel ex *verbis ſigniſque* colligitur, vel propter *conuentionis naturam* exigi amplius nequeat.

§. XCVI.

Ad PRIOREM modum *compenſatio* & *confuſio*

fuſio pertinent, ad SECVNDVM *remiſſio*, ad POSTREMVM, cum ſpecies debita *fato interit*, aut obligatio alterius *perfidia* abrumpitur, aut *tempus* exſpirauit, aut *ſtatus*, in quo obligatio fundabatur, mutatus apparet, aut debitor non amplius *exiſtit*, ſed *exceſſit*.

§. XCVII.

COMPENSARE ſignificat debitum & creditum perſpicue æquale inter ſe vltro citroque contribuere.

§. XCVIII.

Hinc, vbi *corpora* debentur, compenſatio non admittitur, hinc *liquidum* cum *illiquido* contribuitur, cetera.

§. XCIX.

CONFVNDI obligatio dicitur, quoties debitor creditori, vel creditor debitori ſuccedit, vel vnus vtrique. In eandem enim perſonam, debitoris obligatione & creditoris iure concurrente, exſtinguitur certe totius conuentionis antecedentis vita, cum repugnet, aliquem ſibi ipſi debere, aut ſui ipſius creditorem exiſtere. Idem in ſeruitutibus obſeruatur, cum aliquis vtriusque prædii dominus efficitur.

§. C.

REMITTERE ſignificat verbis ſolutionem, vel ſigno factoque *acceptam* ferre.

§. CI.

In ACCEPTILATIONE vero *verba* neutiquam requiruntur ſolennia, vtut clara; *ſigna*

itidem non longe quæsita, sed proxima, e quibus alterius concludi liberalitas potest; quale est, cum chirographum debitori reddo, quod meum fuit medium probandi, inprimis si vnum tantum chirographum penes me habui. Sin plura, quæritur certe, an, vno chirographo reddito & altero retento, debitum censeatur remissum? Quibusdam in dubio affirmata sententia placet, ne redditio plane otiosa sit, & superuacua: aliis contra nitentibus; eoque magis *facti* videtur, quam *iuris* quæstio, in vtramque partem ventilari apta.

§. CII.

MINVS PLENA liberatio mihi appellatur, vbi ita obligatio tollitur, vt eam sublatam excipiat & subsequatur alia, idque creditore, vel debitore eodem manente, vel vtroque, vel alterutro *mutato*.

§. CIII.

Prior species NOVATIO stricte sic dicta dicitur, quæ *commutatio* est conuentionis cum conuentione e. g. depositi cum mutuo. *Posterior* DELEGATIO, vel expromissio certo sensu. Nam ratione debitoris primi delegantis adhibetur vocabulum delegationis, ratione secundi delegati expromissionis. Expromissor vero sese noue *obligat*, & delegantem *liberat*.

§. CIV.

An autem CESSIO a delegatione, secundum

dum ius naturale, in effectu discrepet, litigatur. *Hertius* aliique *Puffendorfium* reprehendunt, quod notissimos *delegationis* ac *cessionis* terminos confuderit: *Titius* contra *Puffendorfium* defendit, egoque cum illo. Quod enim vulgo aiunt, cedentem retinere ius suum, & debitorem cessum manere adhuc obligatum cedenti, nihil est. Neque enim CESSIO tantum est *mandatum*, sed, secundum VTRIVSQVE, id est, *cedentis* & *cessionarii* propositum serium, *debiti* in alterum *translatio*, & comparate *resignatio*. Ex quo infertur merito, cedentem, si viri boni elogium tueri cupiat, neutiquam a debitore cesso exigere nomen posse, quod iam in cessionarium transtulit. Hinc fallit Romani iuris philosophia, *cedenti* facultatem exigendi debitum adhuc indulgentis. Quomodo enim exigat, quod a se abalienauit? Dices: debitor cessus nondum resciuit cessionem factam. Regero: sat esse, scire id cedentem; valdeque absonum videtur, interdicere cesso, ne soluat cedenti, quando cessionis est conscius; & interea tamen permittere creditori cedenti, vt exigat debitum, cuius iam cessionarius factus est particeps. Ergo DELEGATIO reuera cessio est. Cedo meum debitorem creditori meo. Si quid interest, istud sane ad accidentaria pertinet. *Delegatus* namque scit atque expresse consentit, se alterius debitorem futurum. *Delegatarius* vero

ro hunc debitorem *pro me* acceptat, atque *delegantem* e nexu dimittit. Ad quod etiam *cessionarius* tenetur *de iure*: immo nec *cedens* amplius incommodare, aut vrgere debitorem *cessum* poteſt. Idea mandati nihil ad rem facit; cum ceſſio ſit plus, quam mandatum.

§. C V.

Assignatio e contrario non tam modus tollendi obligationem videtur, quam *ſolutionis*, vel ſatisfactionis *prodromus*, ſeu *mandatum* de ſoluendo & accipiendo. Vnde in mora exigendi exiſtens de periculo nonnunquam reſpondet.

§. C VI.

Quod vero hæredes defuncti e contractibus *defunctorum* obſtringantur, e conſenſu nouo eſt: vtut ſæpe tacito. Qui enim res defuncti accipit, is in eius ſeſe locum ſuccedere facto demonſtrat ſuo, nec interceſſio facto contraria tantillum operatur.

Capvt XXIV.

DE RERVM PRETIO ET PERMVTATIONIBVS IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

Etiam perſonæ liberæ mercantur, & res operasque ſuas commutant.

§. II.

§. II.

Commutatio vero in hoc quoque ſtatu pretium tam vulgare, quam eminens præponit atque admittit.

§. III.

Pretium in æſtimatione conſiſtit. Aeſtimatio extra rem eſt, cum, vti demonſtrauimus, in rebus ipſis non inueniatur pretium.

§. IV.

Ergo vnusquisque NATVRALITER (*) rem ſuam nummumque comparare pro arbitrio poterit. Non eſt iniuſtum, maioris rem locare, minoris emere, maioris vendere, ac deſiderio ſuo innocenti ratione, ſermone, factis & ſine dolo velificare; quoniam ante conuentionem non eſt pretium, multo minus iuſtum pretium; non eſt merces, multo minus iuſta merces.

(*) *Naturaliter* idem ſonat, ac *naturali ratione*: quidquid *Grotius* cum *Puffendorfio* in contrarium adducat, ille *Lib.* II. *cap.* XII. n. 26. hic *Lib.* V. *cap.* III. §. 10.

§. V.

Hinc non datur in hoc ſtatu querela de LÆSIONE *enormi* atque *enormiſſima*: dummodo error efficax, dolus, metus abſuerint: de quibus impedimentis in capite *de pactis* copioſe actum eſt.

§. VI.

Cauſſa, quare nonnulli hanc ſententiam iniquam dicant, illa decantata in contracti-
bus

bus onerosis æqualitas est. Sed a falso proxime abest, eam in rebus ipsis debere quæri. Vti enim pretium ex comparatione arbitraria oritur; ita etiam æquiualens, quod quisque contrahentium animo sibi figurat: æquiualens igitur in rebus ipsis quæritur insulse.

Conf. *Grot. lib. II. cap. XII. §. 26.*

§. VII.

Vnde relinquitur, vt in eiusmodi casu Princeps, seu Respublica in integrum se ipsam restituere nequeat, tametsi stulte æstimauit: quod exemplo *Glauci* & *Diomedis* arma permutantium declarari potest.

§. VIII.

Circa reliquos contractus non multum noui occurrit. Est hic, vti dictum alias, animi intentio contrahentium circumspicienda; eoque sine dubio hallucinatus est *Vasquius*, quando emptionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, si a REGIBVS celebrentur, valitura docuit. Neque enim principes ipsam naturam & finem contractuum variare possunt, vt, quod emptio non est, fiat emptio: non est tamen absonum, vt vnus e contrahentibus pretium determinet. Etsi enim in contractu, seu conuentione bilaterali vnusquisque paciscentium consentire debet; atque hoc loco in arbitrium emptoris *determinatio pretii* confertur, sicque venditor nihil acceptare videtur, aut pro-

mit-

mittere; tamen, si res bene pensitetur, venditor in emptoris æquitate fiduciam collocat, in cuius ille voluntate acquieturum sese indicat. Fac igitur, emptorem signare pretii quantitatem; & illico consensisse venditor iam merito creditur. De læsione nullus hic querimoniæ locus relinquitur; vtpote in quam consentit, eoque *læsionis* idea plane vanescit; cum damnum, quod quis sua culpa sentit, non sit damnum.

Conf. *Grot. lib. II. cap.* XIV. §. V.

§. IX.

Nec diuersum obtinet, si princeps cum subiectis sibi contrahit: ceu *capite* XI. iam monitum, resque distinctionibus expedita est §. 44. seq. Publica vtilitas ac necessitas, cui posteriori æquiparatur interdum prior, ad controuersiæ statum vix pertinet, cum de dissoluenda conuentione, vel suspendenda sermo est.

§. X.

Etiam ambigua est *Grotii* adsertio, opinantis, in statu libertatis PERICVLVM non esse EMPTORIS: pertinere hoc axioma ad commenta iuris ciuilis. Quanquam enim verum est, vendito genere nihil perire emptori; vereor tamen, ne falsus sit, si vendita sit species. Potius id arbitrariæ legi, aut paciscentium voluntati tribuendum est, si ad traditionem vsque res venditas commodo & periculo venditoris esse velint: vt taceam de

mero

mero iure naturali dominium *ſine traditione* poſſe transferri. Adſtipulatur nobis hac parte *Barbeyracius* ad *Grotium* p. 428. *in notis* n. 5.

§. XI.

Vti vero MONOPOLIA cum ratione neutiquam pugnant; ita Reſpublicæ ſibi inuicem eiusmodi mercium μονοπόλειαν iure permittunt. Talia pacta Batavi itemque Angli cum Indiæ populis permulta & Hiſpanis iniuerunt: nec penes promittentes eſt, reſcindere eius generis concuſſiones, parte altera inuita: niſi precarii clauſula ſit adiecta.

§. XII.

Vnde nec iniuſtum eſt, ſi gens varii generis MERCES COEMAT, & dein magno pretio diſtrahat. Quod iterum *Batavi* faciunt atque *Angli*.

Addatur aliquid de *Pythoclæ* inuento, quod commendat *Grotius, in not. ad lib. II. cap. XII.* §. 16.

§. XIII.

VSVRAS, quæ ſunt ſuperabundans, vt ſoluant liberæ gentes & ſibi ſtipulentur, itidem iniquum non videtur, e ratione, quam capite præcedenti ſignauimus in genere. Neque enim, quod faciunt aliqui, neceſſe eſt, vt miſera vtamur argumentatione ex lege Moſis petita, qua a *peregrinis* accipere fœnus conceſſit. Ex dictis æſtimari factum *Philippi* II. apud *Cabreram* poteſt, qui, ſub obtentu iniquitatis, *Ianuenſibus vſuras* negabat, nec *ſortem* tamen exſoluit. *Id quod*

inte-

intereſt, nemo iurium peritus cum vſura miſcebit.

§. XIV.

Id quæri dignum, an etiam externis Reges donare poſſint, ſintque eorum DONATIONES firmæ. Diſceptatum inter Galliæ Regem & Sabaudum meminimus, qui Pignarolum ſibi redonatum ab *Henrico III.* contendebat. Et puto, totam eo redigi litem, vtrum eiuſmodi Principes donent de rebus *plene ſuis*, an regno propriis. Circa *priorum* donationum ſtabilitatem nihil dubii remanet: etſi cum *prodigalitate*, aut *ſine cauſſa* donatum dicas. Nos enim hic de *iuſto*, non de *virtute*, aut de eo, quod eſt *prudentiæ* conueniens, diſſerimus. Circa *poſteriorum* videndum, quam populus regi libertatem reliquerit. In dubio cum *Grotio Lib.* I. *c.* 3. & *Lib.* II. *cap.* 6. facerem, Regi libertatem donandi videri relictam, ſi *probabilem*, cur ita faciat, rationem habeat. Quod ſi vero expreſſe omnis alienandi poteſtas ei ſine populi conſenſu ſit adempta, non valebit donatio, vtpote de re aliena. Quod tamen olim non adeo fuit exacte a populis Europæis obſeruatum. Non incommode hoc loco de donationibus Regum Teutoniæ atque Imperatorum Pontifici Romano factis agi poteſt: de quibus nonnihil *Barbeyracius* ad *Grot. Lib.* I. *c.* 3. *p.* 143.

§. XV.

Similiter pronunciandum, ſi *ſibi ſubditis* dona-

donauerit Princeps. Neque enim has ceteris paribus reuocare donationes poterit, nisi ob pœnam, aut vtilitatem publicam cum compensatione; vel precarii clausulam. Confer supra dicta *cap.* XII. §. 45. *sq.*

§. XVI.

SOCIETATES MERCATORIÆ *terrestres* & NAVALES pacatæ, vtut præbent aliquando litigandi occasionem; tamen inter liberas gentes iniri possunt, & secundum contractus legem expediri omnia debent, ac, nisi sint singula clare expressa, secundum æquum & bonum tacitamque pacifcentium voluntatem. Talem societatem contraxit Salomo cum *Hiramo* & *Tyriis*, huius subditis, rei maritimæ & nauigationis peritis, vt coniuncta classe aurum peterent ex Ophira. Vt *vnus damnum*, alter *solus lucrum* ferat, terminis societatis repugnat itidem. Quomodo vero æstimatio institui possit & diuisio respectu impensarum & damnorum, *Loccenius* de iure maritimo *lib. II. cap. II.* §. 7. ostendit, quid? quod *Grotius lib. II. cap. XII.* §. 25.

§. XVII.

In SOCIETATE BELLICA tam terrestri, quam nauali, quæ sæpe, ob hostes communes ac piratas coercendos, initur, pro fine vtilitas communis est, ac defensio: interdum & præda, captiui. Et standum hic est lege fœderis, aut, si nihil dictum, pro

rata

rata res ac perſonæ cenſeantur communes, vel denique mos obſeruetur, vt capti fiant capientium: idem in reparatione damni communis tenendum. Ex his controuerſia de captiuis inter *Henricum Leonem* & *Adolphum* Holſatum, de qua *Arnoldus Lubecenſis L. II. Chron. Slav. cap. XXV.* nonnihil prodit, decidi poteſt. HENRICVS *Leo* omnes ad ſe pertinere captiuos aiebat, quod Comes *Holſatus* eſſet vaſallus ſuus. Ille contra cum nobilibus belligerantibus urgebant inprimis, ſe, cum proprio ære impenſaque militaſſent, vacuos nequaquam fore dimittendos; maxime, cum detrectare militiam potuiſſent, iubente Cæſare, qui HENRICO *Saxoni* admodum erat infenſus.

Conf. diſſert. *Hertii de Lytro ſect. II. cap. III.* §. 3. *&* *Grotius* Lib. III. cap. 6. n. 23.

§. XVIII.

In CONDOMINIO, ſeu rerum COMMVNIONE vti omnium æquale ius eſt; ita æqualis obligatio: neque hic aliquid differentiæ occurrit. Id addo, non hic valere maiorem ſuffragiorum partem. Cui conſequens, potiorem eſſe conditionem prohibentis, hincque, vno repugnante, rem in ſtatu ſuo manere ac nihil fieri.

§. XIX.

Quod ſi vero nemo ſit, qui contradicat, communicanda ſunt & lucra & damna, & impenſæ. Vſum hæc habent in *dyarchiis*

& *triarchiis*, quæ valde frequentes ſunt in imperio noſtro; aliisque occurrere in regnis poſſunt.

Conferatur paroemia ab *Hertio* expoſita *Zwey Herren ein Herr* Opuſc. Tom. III. p. 600.

§. XX.

Poteſt etiam contingere, vt Principes & gentes, præcipue in bello, vel naues, vel tormenta, aliaque ſibi inuicem COMMODENT. Et eſt obſeruandum, non poſſe a commodante vrgeri, vt ſibi res nullo modo imminuta reddatur, præcipue cum ad vſum eſt conceſſa, periculo non vacantem, qui ſicuti in genere, ita quoque in ea, quam adduximus, ſpecie rem ſane ſic commodatam imminuit. Aliud eſt, ſi culpa noſtra pereat, &, *præter vſum*, imminuitur. De *caſu fortuito* multo minus eſt dubitandum, vtpote qui eſt extra commodatarii factum. Talia Princeps Badenſis *Ludouicus* ciuitati cuidam imperiali regeſſit, quæ tormenta *caſtro Kelenſi* tuendo commodata & a Gallis abducta repetiit. Sed aliud foret, ſi Princeps commodatarius res ſuas, imminente periculo, ſartas ſeruaſſet & tectas, *commodatas* neglexiſſet.

§. XXI.

De LOCATIONE & CONDVCTIONE inter gentes, nihil adiicimus, niſi quod moris apud Germanos fere ſemper fuerit, locare *militum operas*, aut etiam *proprias* pro certa

ta mercede. Vt gens genti, ciuitas ciuitati rem locet, rarius euenit. Minimum ciuitati Lubecensi ac ceteris Hanseaticis peregrinum visum est *Wallensteinii* petitum, naues eorum conducere volentis. Sed est tamen e Gallorum monumentis notum, conduxisse illorum Reges, cum terram adirent sanctam, ære satis magno ab Anglis & Italis naues, eaque de caussa in graues aliquando discordias incidisse. Nec incognitum est, Danos locasse naues bellicas Principi Electori Brandenburgico, cum Hispanorum in Pomerania naues detinuisset, ob stipendia promissa, sibi non soluta. Vnde, quæ in genere supra de locatione diximus, hic quoque prudenter sunt applicanda. Meritoque explosi sunt Hispani, promissam mercedem pro præstitis auxiliis *Friderico Wilhelmo* denegantes, Principem immodestis verbis appellando *mercatorem*, cui interea solenni ratione promisere stipendia, vt copiis suis tueretur Belgium. Hinc *Puffendorfius* Hispanici legati, quem exhibuit, libellum *callidum* appellauit, hoc est, improuidum v. *R. G. Frid. Wilh.* Lib. XVIII. §. 16.

§. XXII.

De DEPOSITO inter gentes dicendum, esse id restituendum deponenti indistincte. Quæstio, quis iustiorem habeat petitionem, in statu libertatis decidi vix potest. Nec audiendus videtur deponentis hostis, nisi tales

res depoſitæ ſint, quibus ei noceri magnopere queat, ſi repetat deponens. Et tum enim æquum videtur, vt penes ſe retineat bello medius, nec deponenti reddat, donec finitum ſit bellum. Exemplum huius rei nuper in bello Sueo-Polonico euenit: vrgentibus Suecis, vt, quæ Saxones depoſuiſſent in Boruſſia belli inſtrumenta, ſibi traderentur. Quod denegatum ipſis. Adde, ſi placet, ſæpe facti quæſtionem incidere, ſitne depoſitum, nec ne? Exemplum apud *Puffendorfium* de *Rebus geſtis Friderici Wilhelmi* lib. XVII. §. 83. obſeruatur, qui bellica tormenta in Veſalienſi caſtro relicta a Galliæ Rege ſibi *donata* contendebat, hic *depoſita* affirmabat, idque ex *Spanii* præfecti conſignatione atque tabulis perperam probatum ibat. Neque enim repugnat, adnotari a præfecto, quæ ſuo ſint Principi liberaliter permiſſa.

§. XXIII.

Mandatorvm maior in liberis gentibus copia occurrit. Neque enim gentes, aut Principes ipſi agunt, ſed aliorum vt plurimum miniſterio vtuntur. Quocirca videndum, ſitne mandatum ſub *ſpecialiore forma*, an ſub *conſideratione generaliore* datum? Si *poſterius*, impleri illud poterit per aliud æque vtile, aut vtilius, quam quod mandato præſcriptum erat. Sin *prius*, fruſtra quæritur, an *æquipollens* prohibeatur? Pertinent

eo

eo exempla a *Grotio lib. II. cap. XVI.* §. 21. allata.

§. XXIV.

Vnde dubium non est, obligari supremam potestatem ex *ministrorum* suorum *facto*, (*) dum egerunt, quod aut *probabiliter* ipsorum officio continetur, aut etiam ex *præpositione* innotescit.

(*) Hinc ipse Philippus II. improbauit suum factum, debita ab ministris suis contracta dissoluere detrectans; cum non auderet negare, sua auctoritate suoque nomine eos contraxisse cum vicinis populis. Refert id præter *Cabreram* in *Historia Belgica*, EMANVEL METERANVS lib. XVIII. in fine.

§. XXV.

Primam speciem *mandatum tacitum* appellare licet, posteriorem *expressum*.

§. XXVI.

Ita DVCVM officio continetur, dare inducias, non autem bello quæsita concedere, imperia, homines, iura, agros, non itidem de bello transigere. Eam ob rem recte apud *Iustinum* Lib. XL. cap. 2. *Antiocho* Syria adempta est, quamquam *Lucullus* dederat. Nec certe peccasset Pompeius, si auctoritate S. P. R. eam Antiocho rursum abstulisset: quod *Gronouius* ad *Grotium* Lib. III. c. XXI. n. 9. bene obseruat. Potestas *Wallensteinio* a *Ferdinando II.* data *extraordinaria* fuit & inaudita fere.

§. XXVII.

Quod ſi vero ARCANA Reipublicæ MANDATA neglexerit miniſter, vtut obſeruauit mandatum, quod produxit, & produci iuſſus eſt, tum quidem obligatus manebit eidem: quemadmodum qui ſine mandato promiſit, obligabitur ſtipulanti. An vero liceat arcanum miniſtro mandatum dare? quæſtio hodie eſt Domitiana fere. Mercantur inter ſe Principes ac Respublicæ, ac ſimulationibus diſſimulationibusque vtuntur. Hinc aperte incedere nequeunt; niſi quidem decipi cupiant, & a ſcopo abludere ſuo.

§. XXVIII.

Ceterum promiſſio ſine mandato facta SPONSIO ab auctoribus appellatur.

§. XXIX.

Hæc non obligare Rempublicam dicitur, quia iniuſſu populi, aut Regis fit, aut facta eſt. Silentium autem non eſt iuſſus. Ita Romani apud *Liuium* Lib. XXI. c. 18. *Lu-ctatii* Conſulis fœdere ſe tenere negarunt, quia neque *auctoritate patrum*, neque *populi iuſſu* ictum erat.

§. XXX.

Sed quid, ſi vtilis ſit eiusmodi ſponſio? Et puto, naturalem æquitatem præcipere, vt confirmetur, quemadmodum vtilis negotiorum geſtio; aut, ni placeat, in eum locum reſtituantur omnia, quo fuerunt, antequam ſponſio fieret. Quo officio Romani

ni deditione Ducis sui neutiquam videntur defuncti in *sponsione Numantina*, cum dedidere *Mancinum:* nec prorsus, quando in sponsione *Caudina* remiseruut Samnitibus duos *Consules*, duos *Quaestores*, ac duodecim denique *tribunos* militares: dubiumque nullum est, quin, etiamsi stricto iure non fuerint e sponsione suorum obstricti; tamen alia visione debuissent consulere tum obsidibus relictis, tum Imperatoribus rem Romanam insigniter promouentibus. Sed obstitit Romanorum inepta ambitio, ne seruarent, quod suo factum est iniussu: vtut salutariter, ac pro publico bono. Igitur prorsus absurdum erat, tribuere culpam bene merentibus, eorumque sanguine satisfacere inimicis, aut credere saltem, a sponsionis auctoribus satisfaciendum fuisse nimium credulis Samnitibus, Numantinisque. Neque etiam id poterant praestare sponsores, pacem promittentes Samnitibus, ac Numantinis, quam dedecori sibi futuram censebant reliqui Romae agentes in tuto. Vnde fas erit certe, ponderare accuratius, quae memoriae produnt *Liuius*, *Appianus*, *Paterculus*, *Orosius*, excitati a GROTIO *Lib. II. c.* 15. & PVFFENDORFIO *Lib. VIII. c.* 9. quamvis verum sit, prudentius acturos fuisse populum vtrumque, si tam facile fidem non habuissent superbis Romuli nepotibus, causantibus, nec se, nec spondentes populi Romani mandato

 tran-

transſegiſſe. Vix namque in priſtinum ſtatum ſe reponent elapſi, neque populus reponendos cenſebit omnes; euenietque per huiusmodi ingenioſas exceptiones, vt, vbi in tale diſcrimen coniicietur exercitus, pereant ad vnum omnes.

Laudentur de ſponſione *Numantina* & *Caudina* diſſertationes *Thomaſianæ*.

§. XXXI.

Sæpe enim accidere poteſt, vt neceſſitas & publicæ rei vtilitas non adeo anguſtis ſummæ poteſtatis MINISTROS terminis includendos ſuadent. Quod contra D. *Titium* obſeruandum, quippe qui RARIORA eiuſmodi ſponſionum exempla futura ſtatuit, ob maiorem bellandi peritiam, qua pollent noſtrates homines. Habemus tale ſponſionis exemplum apud *Guicciardinum* & Gallicos ſcriptores, *Ludouici XII.* tempore, vbi *Tremullius* Dux *Heluetiis* certam pecuniæ ſummam ſpopondit, vt agrum *Heduorum*, ſeu Burgundicum relinquerent, & obſidionem Diuioduni ſoluerent. Quid in *Batauis* a. 1668. cum triplex coaleſceret fœdus, ac denique *Holſatia* & *Pomerania* nuperrime fuerit actum, quibuſue in anguſtiis hæſerit ipſe Ruſſorum Imperator, ad *Pruthum* fluuium, probe recolimus. De eo vero nemo ambiget, an conualeſcat ſponſio tacite, vel diſerte approbata a populo, aut ciuitatis principe?

§. XXXII.

§. XXXII.

Ceterum, quum gentes haud facile nudis promissionibus confidant, hinc *pignora* sæpe, *obsides*, *fideiussores* poscunt & dant.

§. XXXIII.

Sed PIGNVS vero ordinarie non soluitur, nisi debitum prius exsoluatur. Vnde *Galli* merito a *Ferdinando* Arragonio Ruscinonis & Ceritaniæ pagos apud *Belcarium* repetitum iuere, quia *Carolo VIII.* pecuniæ, pro qua obligati erant, summam non restituit: vtut sapientius fecissent, si tardassent in restituendo, donec solutio esset facta.

§. XXXIV.

Altioris indaginis quæstio est, an LVITIONI PIGNORIS vnquam præscribatur? Plerique negant, quia res sit mere facultatis. At cum pacis externæ intersit, ne, post tot sæcula, excitentur lites, ac debitis quoque personalibus præscribi queat, hanc solam rationem impedire vix existimo, quo minus etiam luitionis ius, post longam temporis intercapedinem, censeatur exstinctum. Debeo enim & hoc iure perinde ac aliis ita vti, vt ne derelictionis coniecturæ relinquatur locus. Quamobrem magis placet *Ziegleri* argumentum, qui, quod pro aliena possideatur, lui semper rem posse pignoratam existimat: cui possessioni diuturnum creditoris silentium nihil sane adiicit, nec huius iuribus demit.

§. XXXV.

Eodem fine quamuis OBSIDES aliquando dentur, varia tamen de iis sunt monenda.

§. XXXVI.

Aut enim *sua*, aut eius, *cui imperium* est, *voluntate*, FIDEI publicæ seruandæ, vel SECVRITATIS caussa, dantur. Belli Duces non nisi *vi potestatis* a ciuitate *acceptæ* id faciunt.

§. XXXVII.

Inter *subiectos* autem vix distinguitur. Dantur sine discrimine sexus, ætatis, dignitati; dantur etiam Regum liberi, vti ex historia *Francisci I.* constat. Qui subiecti non sunt, non etiam cogi ad obsidiatum possunt, vti *vasalli*, qui a *subiectis* vtique differunt.

§. XXXVIII.

Qui vero obsidem dat, obstringitur certe facto & conuentione sua, ne ab accipiente obsidem recipiat, quam soluta sit fides. Nec ambigitur, quin ei, quod sine sua culpa sensit, resarciendum sit damnum. Quæ *Hennigesius* in contrarium in notis ad *Grotium* affert, vix stringunt. Non enim fas est, vni, aut paucis imponi, quod in ciuitatem totam incumbit onus.

§. XXXIX.

Qui SECVRITATIS caussa in potestate est, etiam custodiri arctius potest, sed liberaliter. Nec tamen aliam ob caussam retinetur ex *pacto*: vtut e iure, quo subiecti ex facto imperantium obstringuntur, detineatur aliquando.

§. XL.

§. XL.

Quon si fides frangatur obsidis *culpa*, occidi poterit, vt hostis; sin minus, humanius cum eo agendum *Grotius* censet, quoniam nihil ei perfidiæ attribui potest. Sed posset tamen adfirmari: & tum eum *iure* seueriori occidi, tanquam hostem. Hostis enim videtur, qui perfidæ & hostilis Reipublicæ ciuis est.

§. XLI.

Ipse autem *obses* obligatur, vt ne fugiat, sed potius obnixe omnia faciat, vt is, qui eum tradidit, creditori satisfaciat.

§. XLII.

MORTVO obside *ciuitas* obstringitur, vt alium substituat, non *hæres*.

§. XLIII.

Mortuo autem eo, *pro quo* obses datus est, ius etiam pignoris extinguitur: sed, *Principe* e viuis abeunte, populus deuinctus censetur adhuc amplius, qui, quod ille egit, hic sane merito creditur egisse.

Laudetur *Schilteri* dissertatio *de Obsidibus*.

§. XLIV.

FIDEIVSSORES, qui ciuitatum actibus accedunt, non vnius, sed varii generis sunt.

§. XLV.

Primum genus est, si inter alios paciscentes fidem suam interponunt, seque effecturos promittunt, vt pax atque amicitia contracta seruetur, & læsio reparetur. Teutonico

nico vocabulo GVARANDI dicuntur : latine FIDEIVSSORES.

§. XLVI.

Sed recte animaduersum a *Puffendorfio*, tacitum huic fideiussioni inesse foedus de ferendo auxilio illi, qui contra pactiones oppugnatur, aduersus iniuriae auctorem. Cuiusmodi sponsiones in pacificationibus plerisque solent adiici : quod e Pace *Oliuensi* inter Suecos & Polonos itemque *Nouiomagensi* patefit.

§. XLVII.

Secundum, cum *ipsi paciscentes*, sed aliorum tamen compaciscentium intuitu, pacem spondent, quos vice mutua fideiussores non inutiliter accipi ex *Westphalicae* pacis *art.* 115. *seq.* patet.

§. XLVIII.

Priori casu vt plurimum *mediatores* simul fideiussorum personam sustinent, qui conciliandae paci interuenerunt : iique obligati sunt, vt pacem inter alios vel per se, vel requisiti tueantur. Exemplum in pace *Brandenburgico-Polonica* a. 1657. occurrit.

§. XLIX.

Hinc vsu nonnunquam venit, vt ipsi, ceu fideiussores pacis, instrumenta subscribant : quod a. 1659. in pace *Hafniensi* a Gallis & Anglis factum est.

§. L.

Tertium genus, vt vulgarius; ita etiam cer-

certius atque expeditius est, quando seliguntur, qui se ad certam pecuniæ summam soluendam eo casu obstringunt, si vel id, quod in pace promissum est, non præstetur, vel pax ipsa non seruetur. Sic in formula pacis *Cameracensis* inter *Elisabetham* Angliæ Reginam & Regem Franciæ disponitur, vt octo mercatores externi, non Gallis subditi, fidem interponerent suam de solutione D. M. coronatorum, ni intra tempus statutum redderetur *Caletum*.

Commendetur *Obrechti* dissertatio: *Sponsor pacis.*

§. LI.

TRANSACTIONES, vti in statu naturæ omnium fere frequentissimæ sunt; ita ob finem, qui subest, exactissime sunt seruandæ. Non hic *læsio*, non *testamenti*, aut aliarum *tabularum* inspectio, non *noua instrumenta* attenduntur; nisi talia sint, e quibus noua caussa petendi exsurgat. Sed tum vero non tam transactio rescinditur, quam noua actio cooritur.

§. LII.

Contractus & pactiones aleam continentes inter gentes non minus, ac homines singulares valent. Præterquam enim quod in diuisione regnorum sæpe SORTI locus est; etiam bella nonnihil casus habent atque fortuiti; quæ propterea cum *alea* solent componi.

§. LIII.

§. LIII.

Saltem in his ea ſubeſſe conditio videtur, vt victor victo imponere leges poſſit, & pacis præſcribere conditiones, quæ ſibi videntur iuſtæ. Hinc perperam *Franciſcus I.* apud *Belcarium* conqueſtus eſt, ſe indignis modis carceri mancipari, & ad pacem iniuſtiſſimam cogi.

§. LIV.

Quod vero bello, id *decretoriæ* pugnæ vnius, aut plurium, aut etiam propriæ licite committitur, quia in ſtatu naturæ non a ia ſæpe expediendæ ſalutis ratio inuenitur.

§. LV.

Eſt & notum ſponſionis ex *Monacho Paduano* exemplum, vbi *Philippus Auguſtus* Galliæ Rex *Ottoni IV.* per regnum ſuum eunti promiſit, ſe ei meliores Galliæ, quas ſignabat, ciuitates daturum, ſi dignitate Cæſarea ornaretur. Addit *Monachus*, inde poſtea accenſum eſſe bellum inter ſpondentes, cum *Philippus Auguſtus* detrectaret ſtare promiſſis. At vix ambigendum, quin tota Galli rem ex parte alienam promittentis ſponſio nullius fuerit momenti: ſicut & *Ottonem* aliæ inflammauere ad pugnandum cauſſæ.

§. LVI.

De ALEÆ ludo memorabilis Auguſti apud *Suetonium* epiſtola *cap.* 72. obſeruatur, qui ſoluit, quod perdidit, & remiſit benigne, quod lucrifecit. Sed quid? ſi alea per-

perderet Princeps bonam regni partem? Et tum fere simile, quod §. XIII. de *donationibus principum* tulimus, iudicium ferendum foret. Continet enim lusio tacitam & mutuam donationem, vtut conditionalem. Quod inofficiose donatur, merito reuocatur.

§. LVII.

Id minus dubii habet, integram ciuitatem de auertendo periculo posse cauere. Est sane apud *Liuium* L. XXIII. cap. 49. exemplum, vbi tota ciuitas sese ad pensationem damni obligauit, si qua periret nauis *annonam* in Hispaniam portans. Et enim proprie loquendo talis; de quo *Liuius* loquitur, contractus non fuit, quem nos *assecurationem* appellamus, cum gratis damnum obseruetur susceptum; nullum tamen dubium est, quin licuisset quoque stipulari pretium, aut *fœnus* sat grande. Ac sicuti fœnus rationi non repugnat; ita pro periculi mensura & augeri illud, & minui potest. Iustitiam talium conuentionum *Hertius* quoque defendit *paroem. I. G.* XLIII. §. 8. monetque simul, spem potius emi, quam vsurariam prauitatem exerceri.

§. LVIII.

Ad huiusmodi *emptionem* spei, præter ollas fortunæ publico sæpe nomine cautas, *Ioniorum* iuuenum controuersiam, in quam cum Milesiis piscatoribus inciderunt, referimus, de aureo tripode extracto, cum capturam

turam piſcium emiſſent. Tota quæſtio eo redit, vtrum iactus in genere, an ſpeciatim captura piſcium fuerit vendita? Oraculum Delphicum inepte litem decidit: quamuis *Diogenes Laertius*, *Plutarchus*, *Valerius Maximus* factum recenſeant diuerſimodis. Nec ad aliam claſſem, puto, pertinere, ſi quis ſpem emat ſucceſſionis in regno, vel hæreditatis, quæ adhuc valde eſt incerta remotaque. Quod thema admodum fuit diſceptatum in cauſſa ac lite Culmbacenſi per tranſactionem demum finita.

§. LIX.

Vti vero ſolutione naturali; ita Principes ac gentes interdum SVBSIDIARIA vtuntur. Refert *Comineus*, SIGISMVNDVM Auſtrium *Carolo Audaci* obtuliſſe debitam pecuniæ ſummam, eaque Baſileæ ſolenniter depoſita, copias cunctantis Burgundi e Pfiretano Comitatu ac Suntgouienſi tractu eieciſſe: nemine dubitante, quin iuſte feciſſet.

§. LX.

COMPENSATIONVM themata multo frequentiora ſunt. Neque enim prudentia tantum, hoc imprimis in ſtatu requirit, non ſoluere, antequam ab altero tibi viciſſim ſit ſatisfactum; verum etiam iuſtitiæ congruit, contribuere vltro citroque, quod *liquido* debetur. Vnde mirandum non eſt, nexuiſſe moram Iudices a *Gelriæ* Principe & *Floreno V.* Hollandiæ Comite electos, cum vterque

terque sibi deberi contenderent. Nondum enim ad liquidum perductum fuit, quid *Batauus* deberet *Gelro.*

Conf. *Boxhornii* disquisitiones politicas p. m. 71.

§. LXI.

CONFVSIONIS noua species inter gentes occurrere videtur, si una alteram vincat, sibique subiiciat, aut princeps eius Reipublicæ Dominus hæreditarius efficiatur, quæ aut sibi debuit, aut is illi. Ita *Ludouicus XII.* deuictis Ianuensibus, pactiones omnes cum iis initas irritas, ac credita sibi extincta pronuntiauit, quod non amplius duraret Respublica, sed illa nunc sub suo sit imperio, nemoque sui ipsius esse debitor, creditorque possit; ac, si superesset Ianuensis respublica, eius iam se caput esse & Dominum. Vnde *Autonus* in historia *Ludouici XII.* refert, cusos esse varii generis nummos, in quibus is appelletur IANVÆ DOMINVS.

§. LXII.

REMISSIONIS *expressæ* & *tacitæ* perplura in historiis exempla prostant. Inde merito dubitatum est, an *Bragantinus* in Lusitaniæ regnum aliquid iuris retinere potuerit, datis *Philippo II.* cessionis litteris. At scio, posteros eiusdem Hispanis partim exceptionem metus, partim neglectæ acceptionis obuertisse.

Conf. *Passarelli bellum Lusitanum* p. 5.

§. LXIII.

Idem efficit inter Reges CHIROGRAPHI REDDITIO, quod inter priuatos, nisi quis minus argute illos tacite & *facto* consentire posse neget: dummodo interea certum sit, chirographum a sciente, nec per errorem fuisse redditum. Eiusmodi controuersia inter *Cliuiæ* Ducem & *Moersensem* Comitem olim agitabatur ob litteras feudales, Mœrsensi Comiti redditas, quarum fauore ab omni vasallagio hic sese pronuntiabat liberum.

Conf. *Grot. L. II. cap. IV. n.* 4.

§. LXIV.

Id magis intricatum videbatur, an, chirographo ab *Alexandro M.* THESSALIS reddito, hi liberati fuerint centum talentorum obligatione, quæ non debebant *Alexandro*, sed *Thebanis* ab illo victis? *Quintilianus* a *Thebanorum* partibus stat, iisque ius agendi transcribit, quia *Alexander* non esset *hæres*, sed victor. At, qui dominus personarum, ille & rerum est, & iuris omnis, quod personis Rempublicam constituentibus competit, merito sic arguente *Hugone Grotio* L. III. cap. VIII. §. IV. Diuersa plane species videtur, ceu recte monet *Hertius* ad *Puffendorfium* Lib. VIII. cap. VI. n. 23. si miles chirographum occupauerit, ceu priuatus. Hic enim nihil acquirit, nisi quod manu cepit, & abstulit. At qui imperium occupat, iura simul publica occupat, sub quibus *ærarium*,

rium, PVBLICA NOMINA, reliqua. Igitur & quod ciuitati deuictæ competit ius crediti, similiter acquirit victor, eoque ærarii administratores ad rationes reddendas & residua pensanda iure cogit. Quale thema nuper in Bremensi Ducatu ventilatum recordor.

§. LXV.

NOVATIONEM pro iuris ciuilis inuento habuit *Puffendorfius* : vtut perperam. Est enim liberum omnibus, variare pactionum figuras. Vnde in fœdere Romanorum cum *Antiocho* apud *Liuium* lib. XXXVIII. cap. 30. speciatim addebatur, *si quid postea addi, demi, mutariue placuisset, vt id saluo fœdere fieret.*

§. LXVI.

Et quemadmodum vero eiusmodi *nouatio* euenit, si *expresse* noua pactio, veteri sublata, substituatur; ita *tacite* & facto fieri potest. Vnde Daniæ Rex *Fridericus III.* fœdus renouare cum Polonis apud *Puffendorfium* abnuit, ne, abruptis tractatibus, iidem arguerent, ius quæsitum ex veteri fœdere fuisse amissum.

§. LXVII.

Sed amplius tamen circumspiciendum, an fiat nouatio, cum quis fœdus antiquum, cuius tenor aliquid dubitationis continet, explicandum urget, ne vnquam de eiusdem obscuritate oriatur disputatio? Quod non

existimabant Brandenburgici.

Vid. *Pussend.* R. G. *Friderici Wilhelmi* L. IX. §. 6.

§. LXVIII.

Ceterum & nominum & aliorum iurium CESSIONES vti inter gentes sunt frequentes; ita, tametsi fiunt in *potentiorem*, licitæ omnino sunt. Non est necesse, vt in cessionis instrumento indicetur caussa. Nobile eius rei exemplum in historia *Conradini* occurrit, qui iura in Apuliæ regna ad *Petrum Aragonium* transtulisse fertur: quamuis non diffitear, dubitandi superesse rationes, an in facto id contigerit reuera? Et patet nunc e *Mazarini* Litteris nuper editis, laborasse Gallos, vt in se transferrent Hispani sua in Belgas iura.

§. LXIX.

De SVCCESSORVM obligatione confuse, uti iam monuit *Grotius*, a plerisque tractatum est. Nos videndum ante omnia existimamus, sitne successor omnium bonorum hæres, an regni & bonorum, an regni tantum? Si prius, dubitandum non est, quin ex contractibus eorum, in quorum locum succedunt, teneantur; sin secundum, idem dicendum est; sin tertium, considerari fas est, ciuitas consenserit, nec ne. Et id vero partim e regiminis forma patescit, partim contractus formula, partim vtilitate, quam animo intendit. Dico intendit. Est enim admodum durum, quid? quod ipsis Rebuspublicis minus commodum, si tum demum obli-

obligata ciuitas censeatur, cum actus in vtilitatem eiusdem redundat. Ex eo themata a *Bodino lib. I. cap. VIII. de Republica* allata definienda videntur. *Necessitas* de cetero semper videri debet excepta, cuius ad vltimum ,ac maximum telum cum interitu excipiendum nemo creditur obstrictus. De fœderibus supra *cap. XIX.* mentem nostram aperuimus.

§. LXX.

MORTE vero debitoris Principis extingui debitum *personale*, qui non habet hæredem, nec bona, nulla nos dubitare ratio cogit.

§. LXXI.

TEMPVS nihil in obligatione delet; sed pactio, qua quis ad certum tempus se tantum obligatum iri profitetur. Igitur exigendum est debitum, antequam præfixum petendi spatium effluxerit. Habet tunc temporis adiectio conditionem, qua neglecta, definit ius & *comparate* obligatio. Ita promittere Princeps potest, vt si quis intra triennium a se petierit emigrandi facultatem, eam consecuturus sit petitor; amplius non: vt de fideiussorum obligatione ad tempus nihil dicam.

§. LXXII.

STATV mutato, ac conditione, quam paciscentes vnice respexerunt, & ius videtur exspirare, & obligatio. Sic qui regio munere priuatur, teneri vt Rex non amplius

 potest;

poteſt; nec ſubiecti viciſſim, qui in alterius ditionem vel volente Domino priori conceſſerunt, vel a Victore, inuito eo, ſunt ſubacti. Sat eſt, victum non poſſe iam eos tueri, nec interea priſtinum recuperare ius.

§. LXXIII.

De SCRIPTVRA addimus, eam non videri ſubſtantiæ contractus partem, niſi expreſſum ſit, ſcriptura confici debere & haberi. Quod poſtremum hodie moris eſt in pacificationibus Rerumpublicarum. Ex his principiis iudicandum de *Murænæ* exceptione, qui *Sullæ* cum *Mithridate* pactiones irritas pronuntiauit, quod nondum fuerint conditiones ſcriptæ. Imperfectum enim eſt, cui aliquid deeſt. Recentiora exempla *Wicquefortius* larga manu ſuppeditat.

CAPVT XXV.

DE RERVM PRETIO ET PERMVTATIONIBVS IN STATV CIVITATIS.

§. I.

VTut vero naturaliter vnusquisque rem ſuam tanti, quanti placet, æſtimare poteſt; ſæpe tamen intereſt, ne imperium civitatis *ſtultis* hominum æſtimationibus nimium indulgeat.

§. II.

§. II.

Hinc PRETII LEGALIS noua species surgit, quod nec *maius* recipit nec *minus*. Turcæ multis rebus, adnotante *Turnefortio*, tale pretium imponunt. Attenditur hic minima læsio, ac multo magis læsio vltra alterum tantum.

§. III.

Et durat istud, quam diu ciuitas vult, aut velle censetur. Sæpe enim euenit, vt *certam* ob *caussam* pretium determinetur, qua euanescente, ipsa quoque lex euanescere videtur.

§. IV.

Hoc pretium *legale* secernunt vulgo a *pretio communi*, quod communi aliorum æstimatione definitur.

§. V.

Sed cum communis æstimatio me nequaquam stringat, perperam sane argumentantur, qui læsionem *vltra dimidium* ex communi pretio diiudicandam censent, nisi lex imperantium accedat.

§. VI.

Et hæc autem, quamquam potest accedere, & sæpius etiam accedit, vereor tamen, ne nihil agant magistratus, aut sane variis litibus sibi subjectos inuoluant. Semper enim quæretur, an hæc res *communi pretio* vendi possit, aut istud recipiat? Oc-

currunt, quæ illis elabendi viam commonſtrent. Fac enim, me equum, qui alias L. vncialibus venit, vendidiſſe centum & tribus, ſed vendidiſſe, cum ipſe indigerem, eoque ſine magno meo incommodo carere non poſſe. Dices: non adeſſe tum enormem læſionem. Regero viciſſim: inde igitur patere, quam difficile ſit, definire in ſpecie, quid ſit enormiter lædi. Non eſſe autem & non apparere, in moralibus perinde ſunt. Deficit hic fere probatio clara. Sed finge tamen, poſſe forte bis, aut ſemel per ſæculum læſionem ad liquidum perduci, an eſt prudentiæ, aperire tot litibus feneſtram, cum id raro fiet, quamuis cauſſidici, & læſi initio fieri id poſſe credant, iactitentque?

§. XI.

Id magis exploratum, liberum eſſe regnantibus, ſignare facie, aut alio indicio NVMVM, quo res ceteras dimetiantur ciues, ne partim in materia, partim in valore fraudi relinquatur locus.

§. XII.

Qui contra faciunt, lædunt alios, &, quantum in ſe eſt, pacem ciuitatis ſuique æqualium non quærunt.

§. XIII.

Etſi vero licitum eſt, determinare pro lubidine materiæ pondus, quod ſignetur; prudentiæ tamen ſimul-atque iuſtitiæ videtur eſſe, vt tum ad ciuium commune iudicium,

tum

tum *raritatem*, tum etiam aliarum, quæ nobiſcum mercantur, gentium mores reſpiciatur. Nam etſi quidam populi conchas varii generis, ferrum, cuprum aliaque, quæ a noſtris ridentur, nummi loco, elegerunt; id tamen ceu *c.* XXIII. obſeruauimus, in exemplum proponi nequit.

§. XIV.

Quibus obſeruatis, facile nunc erit iudicatu, quid circa contractus, in quibus ponitur PRETIVM EMINENS & certus occurrit paciſcentium finis, ciuitas poſſit. Nam cum ſine pactis & contractibus viuere vix liceat, æquum eſt, præſcindere fraudi & litibus occaſiones, ac facere omnia, quo finem, quem intendunt contrahentes, ſine *ambiguitate* obtineant, & commercia floreant, & ciuibus ſingulis vita reddatur haud iniucunda.

§. XV.

Inde prouenit, quod quædam non liceat EMERE, PERMVTARE, aut VENDERE, vt *venena*, *arma*, quædam non, niſi certo modo, vt *fructus* in *herbis*, *actiones*, *hæreditates*, quædam etiam non, niſi *publice* & ſub *haſta*, ac præcedente cauſſæ *cognitione* ac *decreto*, vt res *pupillares*, *minoris*.

§. XVI.

Ex eo eſt, quod VSVRAS interdum prohibeat ciuitas, interdum permittat, ſed pro *raritate*, aut *abundantia* pecuniæ itemque *conditione perſonarum* certos limites ponat.

Hinc

Hinc tot, ratione vsurarum, variationes.

§. XVII.

Ex eo itidem, quod FILIIFAMILIAS mutuum accipere prohibeantur, ne parentibus oneri sint, ipsique pecunia temere emungantur.

§. XVIII.

INDEBITI SOLVTIONEM, vti promutuum diximus; ita eandem in hoc statu appellamus. Nam qui *ignorans* soluit, non sane videtur donare. Tantum quæritur, quid sit INDEBITVM? quid sit *ignorare*? an *in iure errans* similis sit *scienti*? Atque id vero partim *ratio*, partim *lex ciuilis* determinat.

§ XIX.

LITTERARVM obligatio vero e litteris quidem *proxime* venire videtur; sed caussa *remota* est mutuum, quod contractum fuisse litteris indicatur. Rationis disciplina nihil dubii suppeditat, quare litteris a debitore scriptis, vel subscriptis non sit credendum? Sed Romani propriæ & ab vno laterē factæ confessioni olim prorsus nihil tribuebant fidei: deinde post quinquennium mutuum interuenisse censebant; donec Justinianus id contigisse post biennium præsumendum esse decerneret: a quo negotio obligatio nominum vetusta prorsus differebat: de qua in dissertatione singulari *Gundlingianorum part. XL. obseruat.* 2. luculentius sum commentatus.

§. XX.

§. XX.

DONATIONES vt vel prohibeantur, vel insinuentur, vel solenniori ratione peragantur, e lege ciuili est. Admodum vero absoni sunt & simul, cum reprehenduntur, indecori, quando ACCEPTATIONEM ad ciuilia referunt; eamque in lege Cincia præceptam somniant. Rectius dixissent, in dicto plebiscito solennem *mancipationem* fuisse præceptam aut in *iure cessionem*, ac *traditionem*: ita tamen vt ante legis solennem actum *acceptio* neutiquam excluderetur. Quod quamuis pluribus a me in *Gundlingianis part.* XXIX. fuerit inculcatum; nescio tamen quam sint aliqui vitra fidem obstinati, dum sua commenta mordicus defendunt, *acceptationem* pro hodierno barbaro adnexu venditantes; quia *acceptare* & *acceptatio* sint barbaræ voces; quod itidem falsum. Hoc verum est: *Iustinianus* nudum iterum consensum admisit, vt esset perfecta donatio, ratione obligationis, sine *emancipatione*, atque in iure *cessione*, sine *traditione*, sine *stipulatione*, quod pluribus cum *Sandio* probaui *l. c. p.* 248. Acceptationem autem non sustulit, ac, si fecisset, omnium sane Legislatorum stolidissimus fuisset. Quare vero lex *Cincia* atque Imperatores ita constrinxerint donatores, & *certam tantum summam* ipse *Iustinianus* sine solenni ritu, atque insinuatione demum transferri permiserint, ex variis

variis caussis profluxit, quas alibi indicaui. Sed inter eas tamen præcipua fuit, quod *donare* idem crediderunt esse ac *perdere*: vt taceam, non placuisse itidem tribuno plebis *Cincio*, vt in Democratia profusa ac simul præcipiti liberalitate factiones alerentur, nouasque res molirentur ditiores.

§. XXI.

DONATIONVM REVOCATIO ob animum ingratum, pariter e iure arbitrario manauit. Quanquam enim virtus grati animi signa nunquam negligit; non potest tamen secundum ius strictum donator exigere ista: vt qui dedisse creditur, ac si nihil foret recepturus. Aliter si dedisset, donatio eius non sane fuisset benefica. Eadem obseruanda sunt de reuocatione donationis ob *superuenientes liberos*; cum propositum in mente retentum nihil soleat operari. Omitto, animum inducere Doctores præclaros, *l.* 8. COD. *de reuocandis donationibus* singularem frustra fuisse ad omnes donationes liberorum ingenuorumque hominum protensam: quemadmodum precaria sit opinio, donari non posse omnia bona, quia alioquin nihil reliquum foret, de quo conderetur testamentum. vid. *Beyer* ad *ff. de donationibus*. Inde vulgus Iuris peritorum conclusit, omnes donationes videri odiosas.

§. XXII.

DONATIONIS inter VIRVM ET VXOREM pro-

prohibitæ rationes plurimæ adducuntur: vtut pleræque futiles ſunt. Præcipua eſt, quod ICti Stoici amorem honeſtum ſolis animis æſtimabant; non autem muneribus: inprimis, cum Vir & Vxor comparate ſibi Patris loco filiæque eſſent. Quod poſtremum, quia euanuit cum tempore, & *Caracallæ* totum iſtud ius vetus diſplicuit; ideo vſu venit, vt hic Imperator fuerit Senatui, aliquid vt laxaretur e iuris rigore, quod *lex* probat 32. *ff. h. t.* Atque hinc igitur ICti temperamentum e voce *donandi* exſculpſerunt: requirentes, vt *donator* ex liberalitate ſua *pauperior* & donatarius *locupletior* fieret. Alterutrum ſi deeſſet, donatum non cenſebant: vnde exceptiones fere regulam exſtinxere.

§. XXIII.

Vt SOCIETATI quocunque tempore renunciari poſſit, nec pactum obſiſtat, prouide ſtatutum videtur. Neque enim lucrum, quod in hoc contractu inprimis reſpicitur, facile obtinebitur, niſi lubentes volentesque eo collaborent ſocii. Eadem Romanos ratio impulit, vt mortuo vno ſocio, ſocietatem crederent concidiſſe; quia induſtria perſonæ eſſet electa: quod argumentum *Grotius* mere ciuile putat. Cumque Romani ſocios pro fratribus habuerint, idcirco, vbi nihil de partibus lucri, damnique diſerte conuentum, æqualitati partium locum dedere

l. 29.

l. 29. *ff. pro Socio.* Quod vltimum iterum secundum ius naturæ simplex verum non est. v. *Grot.* Lib. II. cap. XII. §. 24. & notas *Barbeyracii* n. 4. & cap. XVI. *Lib. eod.* §. XVI. n. 7. Ceterum quid sit *lucrum*, quid *damnum*? copiosius iuris ciuilis magistri exponunt.

§. XXIV.

In LOCATIONE & CONDVCTIONE, vti vsus conductoris, qui certo tempore ex fine contrahentium circumscriptus est, attenditur; ita, eo finito, locatio quoque finienda ac conductio. Si conductor re *abutatur*, obligatio locantis perit, quoniam res non ad abusum, sed vsum data intelligitur. Quid sit abuti, partim ratio, partim lex & consuetudo definiunt. Saltem is etiam abuti re locata creditur, qui *meretricibus* sciens domum conductam *sublocat*: licet alioquin sublocandi facultas conductori non sit censenda interdicta, ceu volunt aliqui, rem secundum rationis disciplinam pensitantes. Sæpe enim re quidem vtor; verum non integra. Etiam aliquando plane impedior, ne ipsemet vti queam: quamuis interea integra merces sit soluenda. Sed fac, me non *sublocare*, sed locatorem alteri locare; & tum reddendum a locatore, quod hic percepit: idque æquitati congruit, & iustitiæ: quod & *Grotius* agnouit *Lib. II. cap. XII.* §. 18.

§. XXV.

§. XXV.

Vt vero CONDVCTOR rem relinquat, quando dominus *re sua* ipsemet indigere occipit, ex lege ciuili est, nec necessaria consequentia ex ipsa contractus natura fluit. Etsi enim dici potest, me conducendam alteri tum demum permittere, cum non indigeo; fallit tamen hæc sæpe argumentatio. Multi domum alienam incolunt, quamuis possideant propriam. Occurrit hic nonnunquam locatoris & conductoris incommodum. Vt præferatur dominus, necesse non est, quippe facto suo alteri vsum concessit. Conditio in mente retenta non adtenditur.

§. XXVI.

Quod si ad annum, vel plures prædium *rusticum*, aut *vrbanum* conducatur, videndum, quo loco viuamus, & quando ex consuetudine annus incipiat, itemque finiatur. Ita Romæ locatio *in rusticis* mense Martio, &, si mensis intercalaris inter Martium & Februarium intercidisset, merkedonio: *in vrbanis* Kalendis Iuliis incipiebat.

§. XXVII.

Vt VLTRA TEMPVS teneatur conductor inuitus, rationi vix congruit. Quicquid circa *vectigalia* publica constitutum, fauore Principum constitutum censeri debet.

§. XXVIII.

Nec magis videtur naturale, veterem conductorem nouo in fundis publicis esse præferen-

ferendum: quanquam forte prudentia & æquitas id ſuadent. In ſe, quando res conſideratur, prior ſane locatio eſt finita.

§. XXIX.

Circa *tacitam relocationem*, aut *reconductionem*, cum variæ occurrant coniecturæ; idcirco ciuitas prudenter agit, ſi, ad præſcindendas lites, legem condat, quæ ſequenda.

§. XXX.

Vt locator aliquid de mercede ob STERILITATEM ingruentem remittat, plerique naturale exiſtimant. Sed obſeruauit iam *Grotius*, id potius iuri arbitrario videri adſcribendum, quando is præſtitit agrum prædiumque fructibus ferendis accipiendisque alioquin aptum. Idem in reliquis caſibus fortuitis argumentum ſubeſſe: quos potius ferat conductor, quam locator, niſi in ſe receperit hicce. Quod in foro ſecus eſt tam Romano, quam noſtro. Nec nocet, locari rem ad vſum. Sat eſt, in me nihil culpæ reſidere, nihilque doli. Periiſſe rem videri, dura certe fictio eſt: quandoquidem ſequentibus annis vſus iterum adeſt: qui non tam reuiuiſcit, quam caſu impeditus ita ſeſe prodit, vt res locata ad commodum percipiendum clariſſime obſeruetur.

§. XXXI.

Vt aliquis ad LOCATIONEM OPERARVM cogatur, e *pacto* venit, vel *decreto* ciuitatis.

§. XXXII.

Qui operas locauit & aduersa valetudine, aut fortuito casu est impeditus, ne præstaret, integram mercedem petere stricto iure non potest. Leges autem ciuiles hic nonnihil charitati & misericordiæ aliquando indulgent.

§. XXXIII.

Vt quidem PROHIBEANTVR CONDVCERE, ratio muneris, quod gerunt, suadet, exemplo militum, decurionum, clericorum, tutorum, curatorum.

§. XXXIV.

Vt autem FABRI, VIETORES, & qui artem suam cum STREPITV exercent, arceantur a conductione circa litteratorum domus, fauor liberalium artium ac clericorum fecit.

§. XXXV.

In DEPOSITO restituendum videtur, quod est datum. Dupli præstatio, tum in vulgari, tum miserabili, quod in Leg. XII. Tabul. promiscue sancitur, vbi quis abnegat istud, pœnalis est, e peculiari Romanorum ac Græcorum opinione fluens, quam ex *Ouidio* & *Terentio* illustratam dedi in *Gundlingianis Part. II. obseru.* 4.

§. XXXVI.

RES IMMOBILIS an queat deponi? disputatur. Tu obserua, vocabulum latinum non pati, vt rei immobilis depositum statuatur.

tuatur. Si rem conſideres, nihil obſtabit: quod bene expendit in *Coniectural.* DVIRSSEMA.

§. XXXVII.

Circa MANDATVM nihil hic differentiæ obſeruatur: vtut iure ciuili quædam perſonæ a mandato ſuſcipiendo, præſertim in iudiciis, ob peculiares cauſſas, remouentur.

§. XXXVIII.

PROCVRATORES IN REM SVAM ad commenta iuris Romani referendi ſunt, quod ſingulari diſſertatione oſtenſum in *Gundlingianis part. VI. n.* 2.

XXXIX.

In PIGNORIBVS legem commiſſoriam *Conſtantinus M.* eneruauit, ne fraudibus & auaritiæ diuitum locus relinqueretur. *Tacitæ hypothecæ* a lege veniunt: egitque ſapienter *Franciſcus Balduinus*, ad leges ſingulas animum aduertens.

§. XL.

Ne *feminæ* cum effectu poſſint FIDEIVBERE, itidem naturale non eſt. Habuerunt Romani peculiares, præter eas, quas vulgo colligunt, cauſſas. De quibus *Aueranius* in *interpretationibus iuris Lib. II. c.* 5. conſulendus. Idem de decurionibus, militibus, tenendum.

§. XLI.

Eidem iuri Romano tribuendum, quod

verba requiruntur solennia. Idque fideiussionis nomen significat.

§. XLII.

CONSTITVTVM in effectum fideiussio est, vel *expromissio*: etiam *pactum geminum*, aut interdum *simplex*. Ipsi Romani istud tanquam pactum consultissimum sustinuere, ceu pactum *hypothecæ*: v. *Gundlingiana part. XX. obseruat.* 4.

§. XLIII.

Maiorem difficultatem habet, an quis ad *cruciatum corporis* & *mortem* FIDEIVSSIONE sua obstringi possit? *Huberus* id fieri posse credit, sententiamque negantem Romanæ ciuitatis institutis adscribit, quæ corpus & vitam non esse in commercio putabat. At hoc etiam naturali iure verum est, atque experientia confirmat. Vnde nec *obsides* licet, ob eorum stipulationem, occidere; hincque est, quod *fideiussores* in criminibus corporis pœnam, vel capitalem merentibus non admittuntur.

§. XLIV.

BENEFICIVM EXCVSSIONIS ac diuisionis pro arbitrio ciuitatis aut concedi fideiussoribus, aut adimi potest. Id certum, antiquum ius Romanum æquius & prudentius videri. Neque enim subsidiaria obligatio hoc continet, vt prius excutiatur ad peram & saccum debitor principalis. Sufficit, eum nolle soluere. Vnde etiam Noribergæ aliisque

liisque in locis hoc beneficium ceſſat. Idem de BENEFICIO DIVISIONIS iudicium ferendum. Niſi enim ipſe ſibi fideiuſſor proſpexerit, habet, quod ſibi imputet. Epiſtola Hadriani hac in cauſſa commerciis minus, litibus autem ferendis apprime videtur apta. Beneficium CEDENDARVM ACTIONVM ſubtilius eſt, quam vt ſimplicitati naturæ conueniat. Nihil enim cedi poteſt, cum ſoluo, quod debeo: ac, ſi ſolui nihil profecto amplius debetur; adeo tota creditoris actio eſt deleta.

§. XLV.

CONTRACTVS ALEAM CONTINENTES hominum fraudulenta auaritia, otii cupiditas, litium abundantia prohibendos ſæpe ſuadent. Hinc in aleatores apud Romanos odium: quanquam nimium rigidi videntur, qui vrnas fortunæ, quod auaritiæ hominum excitandæ inſeruiant, abſolute illicitas pronunciant. Obſtruxit os ea ratione philoſophantibus *Iohannes Clericus* peculiari in hanc rem ſcripto libello, *de eo quod eſt iuſtum circa lotarias*. Cumque in ludos fortunæ pariter excandeſcant nonnulli, eosque abſolute damnent; *Barbeyracius* calamum prehendit, eleganti que libello Gallico: *du Jeu*, diſſentientibus prouidenter reſpondit.

§. XLVI.

In CVLPARVM præſtatione nihil mutamus: quanquam eſt, qui nuperrime contendit,

Romanorum ICtorum hac in caussa sapientiam nec prædicari satis, nec perfectius tradi potuisse quidquam.

§. XLVII.

De futuris alimentis ne *priuatim* TRANSIGATVR, ideo Romani prohibuerunt, ne alimentarius aliquid remittens Reipublicæ oneri sit. Errori vero tribuendum, de *matrimonio*, ceu re spiritali, transigi priuato arbitrio non posse. Si alia ratio mouet Imperantes, quare huiusmodi transactiones vetent, toleranda est Legislatio.

§. XLVIII.

Ne quis TESTAMENTI TABVLIS NON INSPECTIS transigat, iidem Romani nunquam præceperunt. In curia *Triboniani* & pragmaticorum error huic opinioni locum fecit: quod *Schultingius* ac *nos* quoque singularibus dissertationibus excussimus.

§. XLIX.

Est similiter falsum, valuisse transactionem de *criminibus*, SANGVINIS POENAM inferentibus. Aliud plane *Diocletianus* & *Maximianus* rescripserunt, quod *Noodtius*, vir clarissimus, singulari *Commentatione* ostendit. Nec ita unquam desipuere Romani.

§. L.

De SOLVTIONIBVS nihil est, quod moneamus amplius: nisi quod interdum Respublica aliud circa monetam, & modum solutionis solennem adiiciat: quemadmodum eadem

eadem *oblationis*, *obsignationis*, & *depositionis* formam describit, atque ordinis gratia nonnulla addit.

§. L I.

COMPENSARE sicut idem est, ac soluere; ita *res meræ facultatis* videtur. Sed habent sæpe imperantes, quare compensationem *prohibeant*, aliquid argumenti. Ita, ne fraudi locus sit, *depositi*; ne *confusio* in publicis rationibus ac calendario oriatur, pecuniæ, quam in genere debet ciuitas, compensationem impediunt, cetera.

§. L I I.

De ACCEPTILATIONIBVS, quæ simpliciori ratione hodie fiunt, notæ sunt Romanorum tricæ, nota AQVILIANA STIPVLATIO, notus etiam canon, *eodem modo tolli obligationem, quo incepit.* Sed hæc tamen omnia rationis dictata non vrgent, neque caussa suppetit cogens, quare finis obligationis æqualis esse debeat initio. Sufficit, constare, me debitorem pronuntiare ab obligatione absolutum. Romani vero *verborum obligationes verbis* tantum posse tolli credebant: eodem nimirum genere, quo essent ligatæ. Reliquæ, quæ verbis contractæ non erant, nec verbis, nec pactis dissoluebantur. Igitur circuitu vtebantur, & alteras in verborum obligationes, per stipulationem, a *Gallo Aquilio* inuentam transfundebant: ac dein noua stipulatione tollebant. Qui cir-

cuitus admodum eſt artificioſus. v. AVERANII *Interpret. Jur. l. c. XII. §. V.*

§. LIII.

De *confuſione*, aliisque modis tollendi obligationes nihil; de CESSIONE autem id adhuc adnoto, finxiſſe hic Romanos procurationem in rem ſuam, vt ceſſionarius quadantenus mandatario ſimilis fieret: vtut alias mandatarius non retinet, quod ex mandato conſequitur, ſed reddit; eoque procurator in rem ſuam non eſt merus mandatarius, aut procurator tantum.

§. LIV.

NOVATIO ſicuti a nouando dicitur, ita obligationi vel adiicit aliquid, vel eam immutat prorſus. De *adpromiſſione* nunc dicendi locus non eſt: adpromittit quoque, qui fideiubet. Ergo de immutatione ſermo nunc ſit. Vbi *mutatio* obligationis, ibi *vetus* interit, & *noua* oritur. Si noua oritur, non ſane manent veteris acceſſiones. Vnde fideiuſſio ſoluitur, & pignora ceſſant. Qui ſecuritatem promiſit de depoſito, non promiſit pro mutuo. Idque & naturali iuri convenit, & arbitrario, vt tollantur *acceſſiones*, ſublata obligatione principali.

§. LV.

DELEGATIO proprie dicta commutatio eſt, puta, creditorum & debitorum. Qui debet mihi, ſoluiſſetque, debet nunc Caio & ſoluit: prorſus ac ceſſus debitor ſoluit ceſſionario,

nario, qui alius est & a me diuersus. Si quid differentiae occurreret, *delegatio* forte haud male diceretur euidentior *cessio*: delegato clare acceptante cessionem, & cedente cessum debitorem immunem perspicue pronuntiante. Quod illustrationis gratia prioribus *cap. XXIII.* propositis adiiciendum duxi.

CAPVT XXVI.

DE CONIVGIO.

§. I.

VTut CONIVGIVM non est contractus Romanus, quoniam non adest res veniens in commercium; tamen, cum homines non more pecorum genus suum propagare debeant, sed pactis, quae ratione firmitudinis, contractibus similes sunt, huiusmodi *consociatio* coalescat; hic contractuum doctrinae merito subiicitur.

§. II.

Et velle autem Deum, vt genus humanum immortale efficiatur, nihil ambiguitatis habet.

§. III.

Idcirco ante omnia quaeritur, quomodo eiusmodi societas *coagmentari* debeat? Et puto,

puto, MODVM & finem iam in idea propagationis *generis humani* latitare. Neque enim is genus humanum multiplicare videtur, qui brutis ſeſe iungit, aut ſui ſexus perſonas eligit, aut cum femina coeundo eam prægnantem efficit, ſed qui fœtum ad obſeruantiam legum, per ſollicitam educationem, ita diſponit, aut ſaltem diſponere adlaborat, vt ne bruteſcat, & homini rationali diſſimilis euadat.

§. IV.

Igitur *ſocietate* opus eſt, in qua coniunctis viribus eo connitantur paciſcentes, vt ſobolem generent, eamque rite educent, ac rationalem efficiant.

§. V.

Ad hanc ineundam obligantur, qui *commode* poſſunt, nec continere ſe ſciunt: quod e natura omnium præceptorum affirmantium fluit.

§. VI.

Omnis vero *ſocietas arbitraria* CONSENSV perficitur. HVNC ſæpe tractatus præcedunt, dein promiſſio ſeria *inchoat*, conuentio de nuptiis *perficit*, quæ nomen SPONSALIORVM gerit, ac *ſolenniter* repetita promiſſio & cohabitatio *abſoluit*, quod negotium NVPTIARVM nomen nanciſcitur.

§. VII.

Omnes hi actus, vti non ſemper obſeruantur; ita de iure naturæ, vt ſeorſum occur-

currant & exiſtant, neceſſe non eſt: quamuis mos populorum ferat, dicente HVBERO, *vt ſolum conſenſum* SPONSALIA *vocent, eosque* SPONSOS *qui tantum conſenſu matrimonium inierunt.*

§. VIII.

EDVCATIO vero non *momentaneam* ac volaticam vitæ ſocietatem requirit, ſed *durantem*, quæ eo perfectior eſt, quo amor eſt perfectior, & diuturnior.

§. IX.

Vnde falluntur, qui ad coniugium non niſi voluntatem procreandi prolem neceſſariam dicunt.

§. X.

Eſt id πρῶτον eorum ψεῦδος, qui CONIVGIA TRANSITORIA admittunt, & ſecedere viris feminisque, cum lubet vtrinque, permittunt.

§. XI.

Etſi enim id omne e conuentione talem ſocietatem ineuntium dependere videtur; tamen, ne *ita paciſcantur* mortales, ratio iubet, & externæ pacis conſeruatio exigit, vt ne bruti naturam adſumat partus in lucem editus.

§. XII.

Dices: ſæpe euenire, vt vel mater parturiens, vel pater poſt nuptias diem obeant, aut mali mores ſocietatem initam ſoluant; repono, non eſſe videndum, quid fatum, perſi-

perfidia & neceſſitas efficiant, ſed quæ animi intentio hominum talem ſocietatem ineuntium & ratione vtentium eſſe initio debeat. Nec mouet, inde tamen non conſtare de neceſſitate perpetuæ vitæ conſuetudinis, quamlibet ad propagationem rationalem requiratur ſocietas ſatis diuturna. Reſpondeo namque, *perpetuum* præualere *diuturno*: deinde cum coniugium AMICITIA ſit, ob quam coniux vnus alteri auxiliares manus porrigat, NOVA nunc oritur ratio, quare indiuidua vsque ad mortem vtriusque manere conſuetudo: ac de tali amicitia ſeruanda iniri debeant pacta, ſoleantque.

§. XIII.

Ex quo elucet, quare ſcriptura ſacra, quæ *perfectionem* & honeſtatem in omnibus hominum actibus, quoad fieri poteſt, commendat, perpetuitatem præcipiat.

§. XIV.

Patet inſimul, DIVORTIA, quæ clariſſimam cauſſam non habent, ſuapte natura repugnare pacto de amicitia perpetua ſeruanda; coniugiumque rationale, quod hanc pro fundamento habet, aliter ſane iniri nequit. Coniugium *irrationale* vero non eſt coniugium: conciditque quæſtio, an talis coniunctio ſit iuſta, aut honeſta, aut decens? Irrationale neutrum prædicatorum admittit.

§. XV.

§. XV.

Vnde, quid de CONCVBINATV ſit dicendum, conſtat. Nam ſi concubina dicatur, quæ libidinis gratia adſumitur, non affectione maritali; ſed ad tempus, claret, eiusmodi ſocietatem aduerſari & temperantiæ, & amicitiæ, quæ, niſi ſit continua, videtur imperfecta; eoque iuris ſenſu, non erit amicitia.

§. XVI.

Quod ſi vero *concubina*, quæ Romanis appellatur *pellex*, vxore viuente, in domum inducitur, tum videndum, ſit ne id contra pactum antecedens, nec ne? Si prius, *fidei violatio* & *adulterium* adeſt; ſin poſterius, tum quidem nihil pacto contrarium admittitur; ſed occurrit mentis perturbatæ vitium certiſſimum.

§. XVII.

Quæ conſideratio eo nos ducit, vt ſimul, quæ de POLYGAMIA diſceptantur, intelligamus. Polygamia muliebris, ſeu πολυανδρια ſcopo coniugii duplici argumento repugnat. Experimentis enim conſtat, mulierem, quæ cum multis conſueſcit, vix parere, &, ſi pareret, educatio haud dubie male procederet. Quæ rationes tam ſunt perſpicuæ, vt nulla gens vnquam ſit inuenta, quæ ab illis receſſerit, & plures FEMINÆ maritos permiſerit. Vix mentem percepere meam, qui contrarium ex annalibus de-

demonſtrare ſunt conati. Putant illi, ſexcenta inueniri exempla feminarum, quæ pluribus ſeſe maribus ſubſtrauerint. In quo recte arguunt. Sed mares non ſunt illico mariti, quos coniugio ſibi copulant libidinoſæ mulieres. Feminæ vero meretricio more viuentes non ſunt adſciſcendæ ex vetuſtis hiſtoriarum libris. Occurrunt vndique.

Dicatur de Matre *Papirii*, aliisque feminis Romanis, quæ plurium Maritorum conſuetudinem vrgebant.

§. XVIII.

Polygamia virilis autem, ſeu *πολυγυνία* vtut procreationem ſobolis non impedit; vix tamen promouet, ſed libidinem & intemperantiam arguit, educationis onus difficilius reddit, ideoque ſic paciſci nemo cum ratione poteſt: vt de imprudentia nihil addam, itemque *de populis orientalibus polygamis, numeroſa prole carentibus.*

§. XIX.

Factis *Patriarcharum* aliorumque hominum ſanctorum opponimus: non eſſe exiſtimandum, omnes eorum actus fuiſſe ſanctos, incorruptos & rationis pleniſſimos. Qui eos imitari geſtiunt, in iis imitentur, quæ rationi videntur *exacte* congruere: immo non ſequitur, Patriarchas ius naturæ accurate ſemper obſervaſſe.

§. XX.

Secundæ nuptiæ vero etſi apud veteres

res *minus honoratæ*; tamen iure naturæ legitimæ ſunt, cum in iis requiſita coniugi inueniantur.

§. XXI.

Coniugii FINE conſtituto, & quæſtionibus eo pertinentibus definitis, ſine negotio nunc intelligitur, ad *eſſentiam*, ſeu naturam matrimonii pertinere, vt contrahentes matrimonium apti ſint ad concumbendum, & educandum, & cum aliis viuendum.

§. XXII.

Vnde *impotentia*, *eunuchiſmus*, *ſterilitas*, *inſania deſperata* iſtud partim impediunt, partim ſoluunt.

§. XXIII.

VIRGINITAS eo non pertinet, niſi, quæ ducitur, pro tali ſeſe venditet. Et tum matrimonium nullum eſt ob *dolum* a perſona contrahente commiſſum, & deficientem partis alterius conſenſum.

§. XXIV.

Coniugium autem virgineum repugnat, eſtque, ſi vſu venit, amicitia potius ſolenniter contracta, quam coniugium.

Dicatur de *Henrici II.* & *Kunegundæ* connubio.

§. XXV.

Nec dubitandum, quin quæuis malitia coniunctionem impediens, eaque *moraliter*, ſeu iuris ſenſu, immutabilis, diſſolutioni iure naturæ occaſionem præbere poſſit. Vti enim de adulterio nemo ambigit; ita eadem ratio

ratio in ceteris cauſſis militat. Quis enim cum tali perſona vna viuet, aut viuere poterit, quæ vitæ meæ inſidias ſtruit, quæ perpetuo ebria eſt & ſordida, quæ me deſerit? cetera.

§. XXVI.

Male vero rationes ſubduxerunt quidam *Iudæi*, & cum iis *Miltonus*, qui ob quamcumque diſplicentiam matrimonii vinculum cenſuere rumpendum.

§. XXVII.

Vti vero facultas ad ſobolem procreandam *phyſica*; ita etiam *moralis* requiritur. Nefas enim habetur ducere uxorem, quæ tibi vel conſanguinitate, vel affinitate eſt proxime coniuncta.

§. XXVIII.

Consangvinitatis natura, ipſo nomine ſubmonente, communionem ſanguinis earum perſonarum inuoluit, quarum vna vel generauit, vel generata eſt, eoque ex vna ſtirpe deſcendunt.

§. XXIX.

Affinitas eſt *extenſa* ad perſonas concumbentes *conſanguinitas*.

§. XXX.

At quodnam notiſſimæ huius prohibitionis ſit fundamentum, diſceptatur?

§. XXXI.

Doctores hic varia comminiſcuntur. Mea ſic eſt ſententia, non quidem eiusmodi coniun-

iunctiones externæ paci repugnare; sed repugnare tamen castitati, eoque a Romanis appellatas esse incestas, libidinosas, repugnare pudori, quatenus hic indecentiam sonat. Quod autem virtuti aduersatur, licitum sane censeri non debet. Et DEus vero non solum vult, vt simus iusti & externe tranquilli; verum etiam ne pactum huiusmodi, vel societatem sectemur, affectus immoderatos stabilientem.

§. XXXII.

Ceterum facile est ostensu, neminem cum *parentibus*, aut *liberis* appetiturum coitum, nisi sit extreme libidinosus, & impudens, neminem *nunc* cum fratre sororeque, aut persona per concubitum familiæ inserta, nisi eodem œstro, aut alio affectu irritetur. Dico NVNC; cum orbis est vtriusque sexus hominibus oppletus, ac turpe putant *sapientiores*, consuescere cum fratre, sorore, ac sanguine propinquis; idque bona educatio præcauet, & horrorem & pudorem a teneris iniicit animis mortalium. Contra hunc pudorem ac morem *bonum*, quis ineat matrimonium? aut, cum stimulum huiusmodi sentit, non simul animaduertat, aberrare istum a regula? Qui liberorum Adami & Noachi connubia obiiciunt, vix perpendunt, ea ex necessitate coaluisse. Quod *necessario* fit, ob libidinem non fit; eoque *incestum* vix est. Ex quo

 simul

ſimul patefit, quare non fuerit inceſtus; quando *Levir* fratris ſui viduam vxorem duxit. Neque enim id ex libidine fiebat. Sapiens, quidquid a bono ordine declinat, omni ſtudio deuitat; ſimul-atque cauet, ne promiſcua matrimoniorum licentia offenſioni occaſionem præbeat. Quod forte in cauſſa fuit, cur a fratrum ſororumque nuptiis ordinarie abſtineretur. Neque enim placere Deo poteſt libido præceps & inconſulta, quam nuptiarum permiſſio non tam refrænaret, quam promoueret.

§. XXXIII.

At cum hæc tamen philoſophia paullulum ſubtilior non omnibus, qui alio vagari cogitationes patiuntur, ſatis clara ſit; hinc DEus eam *Iudæis*, qui ipſi non erant caſtiſſimi, & inter voluptarias gentes educati, diſtinctius ante oculos poſuit, & ſcriptis in hanc rem legibus explicatius tradidit.

§. XXXIV.

Vtrum vero iſtæ alios quoque homines, *præter Iudæos*, ſtringant, ad quæſtionem facti pertinet, de qua in vtramque partem perplura dicuntur. Mihi ita videtur: eſſe exploratum, DEum nolle, vt homines libidinibus inquietentur, ſed eas, quoad licet, eiiciant, & ſibi ipſis limites ponant. Quod cum plerique negligant, voluiſſe itidem, vt Chriſtiani, qui e Iudæis primum pro-

prodiere, eandem temperantiæ legem obseruarent, vtpote quæ rectæ rationi congruit, nec e figura Reipublicæ, nec Leuitico cultu descendit. Neque enim adeo absona, quam *Campegius Vitringa* defendit, sententia est, Christianos esse IVDÆOS REFORMATOS. Inde est, quod *Ioannes*, qui Christi erat antecursor, *Herodi* istud celebre *non licet*, occinerit.

§. XXXV.

Altera quæstio, vtrum tantum ad *personas* in legibus Iudæorum *nominatas*, an ad rationis paritatem sit respiciendum? e doctrina hermeneutica decidi debet. Iam vero cum in omnibus Legibus interpretandis regula valeat: vbi eadem est ratio, ibi eadem est legis dispositio, consequitur, vt etiam ad has leges exponendas eadem sit applicanda. Exempla & opiniones recentiorum Iudæorum nihil in contrarium probanti. Sat enim scimus, eos a morum integritate, & religionis simplicitate mirum in modum desciuisse. Caussæ, quas *Grotius* e recentioribus Rabbinis in medium tulit, peculiares, satis sunt a viris doctissimis explosæ: vt taceam, si tantum personas nominatas ducere, aut nubere istis non liceret, fratri posse nubere sororem.

§. XXXVI.

Quid autem GRADVS, quæ COMPVTA-

TIO sequenda, partim in iurisprudentia particulari, partim Theologia copiosius docetur.

§. XXXVII.

IMPERIVM, quod alias marito competere in vxorem dicitur, omisimus, partim, quod istud ex natura societatis & amicitiæ, quam colunt vir & vxor, non consequitur, partim quod in sacris litteris non proditur diuersum.

§. XXXVIII.

Ius vero diligendi, quod marito tanquam prudentiori tribuitur, non est imperium proprie dictum.

Conf. quæ *cap. III. §. LI.* dicta sunt.

§. XXXIX.

Inde fit, vt nec in foro hodie *imperium maritale* ad facultatem infligendi verbera extendatur.

§. XL.

Quin facit potius *arcta*, quam descripsimus *societas*, vt, secundum ius naturæ, mutuum aliquod ius coniugibus in bona competat.

§. XLI.

Dos enim ex lege humana & pacto venit; communio naturæ coniugii fere conuenientior videtur.

§. XLII.

Hinc & cura bonorum mulieris, quæ Viro apud nos vt plurimum tribuitur, lege ciuili accepta ferenda.

CA-

CAPVT XXVII.

DE CONIVGIO IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ET qui in libertate viuunt, homines ſunt, & genus ſuum propagant: hinc nihil iis amplius in pleriſque ratio indulget, quam hominibus ſingularibus, & ſub imperio viuentibus.

§. II.

Quocirca ſi vxorem ducere, vel nubere feminæ illuſtres cupiat, ad coniunctionem rationalem obligantur.

§. III.

Idem vitium, quod *polygamiæ*, *concubinatui*, *diuortiis* ſine cauſſa, *inceſtis nuptiis* adhæret in genere, eorum quoque coniunctionibus, ſi aberrent a ſcopo, adhærere merito cenſetur: vtut plus ſibi permittunt vulgo in excelſo ætatem agentes.

§. IV.

A CONCVBINATV vero differt, quod vulgo vocant, ad MORGANATICAM (*) coniugium, quando & amori & conſcientiæ & dignitati obſequi cupientes feminas ignobiles ſibi adſciſcunt, ſine præiudicio liberorum prioris matrimonii, vel agnatorum. *Tales enim*, verba *Huberi* ſequor, *quo minus ſint veræ coniuges & matres familia-*

miliarum, quando nullum matrimonii requisitum deficit, nihil obstat.

(*) Quod Germani *Morgengabe*, id scriptores medii aeui, atque Itali inprimis *morganaticum* appellitant. Talis enim femina vna cum liberis suis *morgengaba* erat contenta; hique successionis incapaces sunt ex regula.

§. V.

IMPERIVM in vxorem etiam in hoc statu aliud non est, quam praecedente capite signauimus, nisi pactum peculiare interueniat. Eo cessante femina libera libertatem retinet, nec marito, praeter ius dirigendi, nouum, ob imperium ciuile, quod illa non agnoscit, ius competit: vtut hic dissentiunt Doctores; multaque insulsa proferunt: in quibus est, neminem in territorio Principis agere posse, qui ipsius sit exemptus imperio. Quod prorsus falsum. Fac namque, Reginam Sueciae tendere aliquando in Hassiam cum marito Rege, quis dicat, Reginam tunc fieri marito suo subiectam, ceu alii homines ac ciues?

§. VI.

Quae Principes sibi in *coniuges* aliquando permittunt, non tam iuris, quam facti illiciti sunt.

§. VII.

Sed possunt tamen iidem proprio iudicio, quamlibet sapienti, *discedere ab vxoribus*, & vxores vicissim a maritis, si caussae appareant

reant sat graues. Non est necesse, vt id sacerdotum, aut aliorum auctoritate faciant. Sufficiunt caussæ prægnantes, nec fictæ.

§. VIII.

Quod & in Germaniæ Principibus obtinet, quoniam ad imperii tribunalia eius rei cognitio non pertinet: Principes vero Euangelici Pontificis imperium merito faciunt flocci.

§. IX.

Est & iis permissum, vt *sine* HIEROLOGIA, vtpote quæ e lege ciuili est, coniungantur. Rectius tamen agunt, si id non faciant, sed more consueto copulentur, ciuibusque exemplo bono præluceant.

§. X.

Quin possunt illi interueniente PROCVRATORE non tantum inire sponsalia, sed etiam consummare per procuratorem matrimonium, præsertim cum ad consummationem, & executionem pacti non tam carnalis copula, quam lecti genialis conscensio requiratur, idque & ratione & gentium more.

Disseratur de matrimonio *Maximiliani* cum *Anna* Britannica. An hæc fuerit adultera?

§. XI.

COMMVNIO inter Coniuges principes, etsi ad priuata bona sese extendit, & extendere potest; tamen ad imperii communionem non pertinet, quippe quod voluntati populi acceptum fertur.

Dicatur de Imperatoribus Romanis, de *Theodora* IUSTINIANI Coniuge, de apologia *Paganini Gaudentii*, de Reginis Teutoniæ.

§. XII.

Sed inualuit tamen, nec rationi contrarium eſt, vt DOTEM afferant nunc quoque feminæ principes, hisque viciſſim DOTALITIVM ſtatuatur, quod voluntate paciſcentium & more determinatur.

§. XIII.

Neque enim abſolute neceſſarium eſt, vt *dotalitium* in compenſationem dotis conſtituatur; ſicuti nec abſolutæ neceſſitatis eſt, dici dotem. Saltem ante *Caroli M.* tempora Principum ac Regum Francorum vxores nihil apportabant dotis loco.

CAPVT XXVIII.

DE CONIVGIO IN STATV CIVITATIS.

§. I.

QVod ſi ſine vxore poſſent eſſe mortales, multis ſane moleſtiis carerent iidem. Sed quoniam ita natura & experientia tradidit, vt nec cum illis interdum ſatis commode, nec ſine illis vllo modo viui poſſit, hinc ſaluti perpetuæ ducentium ac nubentium ciuitas conſulit.

§. II.

§. II.

Consulit nonnunquam *prudenter*, aliquando vero *superstitiosis* innixa rationibus prospicit.

§. III.

Prudentiæ est, non permittere, vt sine solenni consensu in eiusmodi societatem, quæ indiuidua & perpetua esse debet, ruant spondentes.

§. IV.

Hinc parentum consensus, hinc testes sæpe requiruntur, quorum numerus pro arbitrio definitur: hinc etiam, facilioris probationis gratia, ARRHÆ dantur: ac iure inuisum est CLANDESTINVM.

§. V.

At perquam absurdum est, e *sponsalibus clandestinis*, concubitu accedente, fieri publica, quantumuis vulgo affirment.

§. VI.

Valida SPONSALIA, quamlibet seruanda sint, & is quoque peccet, qui parte altera inuita recedere a pacto vult; non video tamen, quare mutuo dissensu, vt cetera pacta, dissolui nequeant.

§. VII.

Sed obtinuit in praxi alia sententia, posteaquam spiritale continere eiuscemodi conuentionem firmiter cœpimus credere. Sunt quidem nonnulli, qui hunc apud Euangelicos morem e iure arbitrario Principum deducunt,

ducunt, eosque valde reprehendunt, qui analecta papismi se in isto putant agnoscere. Sed errant certe denuo. Propterea namque tale ius arbitrarium inualuit, quod spiritale subesse matrimonialibus existimatur.

§. VIII.

Ex eo etiam est, quod, etsi alias ad factum nemo facile cogitur, per exsecutorem in templum ducatur repugnans, vt ibi inuitus vxorem ducat. Quod quam sit absonum, ii facile vident, qui ad amicitiam & societatem arctissimam cogi posse neminem intelligunt. Vt acerbe puniantur violatores pactionum suarum, rationem habet summam. At ipso eos matrimonio affligi ac perpetuis peccatis ansam sic dari, oppido iniquum videtur.

§. IX.

Ceterum non est improbandus mos, vt publica nuptiarum ineundarum PROCLAMATIO fiat, ne aliquod impedimentum lateat. Modus proclamandi vt arbitrarius, ita variat: nec omnibus in ecclesiis est receptus; vtut constat, eum esse apud Francos primitus ortum. v. ALTESERRA de *bannis ecclesiasticis*.

§. X.

Adhibetur quoque non male apud Christianos HIEROLOGIA, *&* *sacerdotalis benedictio*: vtut non est absolutæ necessitatis, & *abrogari* potest, nisi aliæ considerationes ob-

obstent. Omnia enim, quæ sunt arbitraria & adiaphora ex arbitrio mutantur, vtut prudente.

Dicatur, quomodo *benedictio sacerdotalis* inualuerit pedetentim.

§. XI.

IMPERIVM in vxorem latius, quam dictat naturæ ius, partim *pactis*, partim *more* protenditur. Romani olim ius vitæ ac necis in vxores maritis concesserant, quæ sibi erant filiarum loco.

§. XII.

Ea *permissio*, vtut forte dura, non tamen prorsus videtur iniqua, aut iuri naturæ repugnans. Quidquid enim tum maritus facit, publicæ rei nomine facit; quæ, vt delinquentes ipsa punit, ita per alios punire potest, si adsit delictum morte dignum.

§. XIII.

At caueant interea ICti, ne, vbi talis duritia recepta non est, nimium indulgeant iracundis maritis, eoque immodestiæ stigmate notentur.

§. XIV.

Et quemadmodum vero imperantes affectibus & libidini subiectorum quascunque occasiones præscindunt; ita liberum iis est, signare *gradus consanguinitatis*, ac definire *affinitatis genera*, ac species, ne limites honestatis facile migrentur.

§. XV.

§. XV.

Sed dubium non est, quin in hac quoque caussa *auaritia* prohibentium, ac *superstitio* sæpe obseruetur.

§. XVI.

Circa DIVORTIA vera sunt, quæ cap. XXV. monuimus. At inualuit error, e peruersa verborum Christi interpretatione resultans, non nisi ob *adulterium*, aut quæ huic similis videtur, *malitiosam desertionem* vinculum matrimonii posse solui. Ad oculum ψευδερμηνείαν *Seldenus* ostendit; quidquid in contrarium moueant Viri celeberrimi.

Disseratur de occasione præcepti Christi: de sectis Iudæorum de diuortiis litigantium. Considerentur simul, quæ vir clarissimus, *Joannes Franciscus Buddeus* Seldeno obiiciat. Putat is, Christum non prorsus *Schammæanorum* sententiam approbasse, vt qui propter lasciuiam, libidinem atque impudicitiam diuertendi libertatem permisissent; Christum vero *solum adulterium*, &, quod huic simile est, pro caussa legitima agnouisse. Quod postremum is interea perspicue non probat. vid. eius *Theolog moral.* pag. 761. Est enim exploratum, *Hillelianos ob quamcunque caussam* diuertendi ius indulsisse maritis. Christus id negat; atque sic seueriorem *Schammæanorum* doctrinam probat. Hi vero, præter adulterium proprie dictum, lasciuiam, inuerecundiam, alias caussas graues admittebant, inque lege Mosis hanc latitare interpretationem contendebant. Itaque eo res redit, an Christus aliquid Schammæanorum doctrinæ detraxerit, & duntaxat adulterium proprie dictum pro caussa diuortii habuerit? hocque voce πορνείας signa-

signauerit? Et non putem. De adulterio nec ipsi Schammæani dubitabant: inque hoc consentiunt Christus & Schammæani certissime. Quomodo igitur dici potest, in ceteris Seruatorem Schammæanorum explicationem reiecisse? Dices: Schammæani caussam adulterii in Mosis verbis inueniri nunquam vel statuerunt, vel hariolari potuerunt, quia adulterium ex lege Mosis capitali pœna afficiebant. Quæ responsio premit similiter dissentientes. Nam qua ratione potuit Christus quoque adulterii mentionem iniicere, quod & suo tempore apud Iudæos crimen capitale? Itaque Christus sine dubio respondit ad mentem Schammæanorum, graues in diuortio caussas flagitantium, qualis sit πορνεία, adulterium, lasciuia, cetera.

§. XVII.

SEPARATIO quod ad mensam & torum perpetua, sensu iuris, diuortium est: sed fingitur tamen, durare vinculum spiritale, quod, nescio quibus rationibus ineptis stabiliatur, vtut fatendum, vetustissimum esse hunc errorem, atque a Patribus iam primis seculis admissum. Rectius nostri talem separationem concedunt ad tempus, vt concilientur sibi altercantes, & ad frugem bonam redeant.

§. XVIII.

Interea, cum non statim ciuibus sit credendum, si mores intolerabiles, aut perfidiam coniugis accusent, caussæ cognitio præcedat oportet, nec priuato cuiuis eius

rei

rei iudicium permittendum; eoque Romani hac parte extra oleas sunt vagati: quorum decreta sicuti non sequimur hac parte; ita Iudæorum licentiam, ratione ac Christi doctrina prælucente, merito reiicimus.

§. XIX.

Id quæri dignum, an CONCVBINAM exercens & *polygamus* in ciuitate queant bona conscientia tolerari? Et putem. Nam etsi, qui ita affectibus indulgent, videntur imperfecti; non est tamen receptum, vt propter quascunque imperfectiones ciues eiiciantur e ciuitate. Toleramus ebriosos, auaros, iracundos, & aliis sæpe petulanter insultantes. *Tolerare* autem non est *approbare*: meliusque interea acturum Principem pronuntio, si, quando sine periculo reipublicæ fieri potest, id genus concubinos & concubinas haud toleret, nec polygamis faueat vnquam.

§. XX.

Iam vero cum ex hypothesi Romanorum DOTES fere vndique invaluerint, hinc non solum de corporibus, sed bonis quoque communicandis pactiones fiunt, vt personæ coniunctæ ad earum *tenorem* vitam transigant: communione interea multis gentibus placente.

§. XXI.

Dos autem rem ponit vel incorporalem, vel corporalem, eamque vel mobilem, vel immo-

immobilem, qua maritus fruatur ad *onera* matrimonii ferenda.

§. XXII.

Ea vt pactis & conuentione definitur; ita vel vere *numeratur*; vel *cauetur* verbis.

§. XXIII.

CAVTA exigitur, NVMERATA dominium dat, aut ius dominio simile, quamuis temporarium.

§. XXIV.

Dotem constituit vel sponsa, vel pater, vel etiam aliquando mater, vel extraneus, cui Romani matrem adsimilarunt quoque.

§. XXV.

Eius *retentionem*, aut *redditionem* pacta finiunt. Vnde in priuato iure de *pactibus dotalibus* sermo multus.

§. XXVI.

Vi DOMINII, seu iuris, quod adscribunt iura Romana marito, lucratur fructus: quod ad fructus non pertinet, auget dotem. Sed idem tamen impensas fructuum & publica onera sustinet.

§. XXVII.

Res *mobiles* maritus pro arbitrio alienat; *immobiles* non item, nisi venditionis gratia sint datae.

§. XXVIII.

Quae postrema constitutio, vtut cum principiis iuris primum constituti non cohaeret, sed *dominium* mariti fere extinguit; tamen

cum

cum lege Romana (*) recepta est, ita vt, ne muliere quidem *nude* consentiente, fundus dotalis rite alienetur.

(*) Lex *Julia* dominium mariti in fundo dotali restrinxit; ita vt deinde mariti dominium imaginarium fere visum fuerit praeclaris JCtis. vid. *Brenkmanni* Euremat. *cap.* V. p. 76. seq.

§. XXIX.

Recepta etiam fere sunt priuilegia dotis, quamuis nonnulla naturali aequitati multis modis repugnent: in quibus est cum maxime *ius praelationis* mulieri a *Justiniano* indultum prae omnibus creditoribus *priorem hypothecam* habentibus.

§. XXX.

Data & admissa dote, admissa quoque est *antipherna*, seu ἀντιφερνα in securitatem dotis: quin fabricatum quoque DOTALITIVM, (*) in eius compensationem, vt confusio fieret maior. Vix enim iuris materia tot litibus est exposita, quam quae agit de dotalitio, vtpote quod non nihil e more Germanorum retinuit, in quibusdam vero dotem praeponit, eamque consumere & compensare creditur. Qua commixtione semel approbata necesse fuit, vt in conclusionibus infinitae controuersiae surgerent: quae etiam est querimonia illustris *Coccei*.

(*) Non equidem ignoro, quam plurimos venditare *dotalitium* pro dote Germanica. Sed acutius vident, qui novam hic κτίσιν obseruant, compositam e dote Teutonica, Romana, ac donatione

ne propter nuptias: hinc eſt, quod ferme nulla in prouincia homogenea inueniatur conſuetudo, vel legislatio.

CAPVT XXIX.

DE PARENTVM ET LIBERORVM SOCIETATE.

§. I.

QVi coniugium intrant, de liberis generandis aut cogitant, aut cogitare ſaltem debent.

§. II.

Liberi *educandi* ſunt. Ad EDVCATIONEM *imperio* opus eſt. Vnde recte *Lockius* illud *naturale* appellauit, hoc eſt, nexum cum educandi onere habens naturalem.

§. III.

Quo obſeruato vaneſcunt ſane lites omnes, quas idea IMPERII proprie dicti excitauit, vtpote quod conſenſum præponit. Vnde *Puffendorfius* aliique varia de *conſenſu tacito* & *præſumto* ſunt commenti.

§. IV.

Ea ratione nec opus erit conuellere cum *Hobbeſio* argumentum *Grotii*: generarunt Parentes, ergo imperant. Non enim Parentes tantum, cum coit inter eos ſocietas,

cietas, ad generandum sese obligant, verum etiam educandum & *formandum* partus sui mores, ne homini fiat dissimilis.

§. V.

FORMARE MORES significat dirigere & excitare intellectum eorum, qui illo vti nondum possunt, vt faciant, quod hominibus est præscriptum.

§. VI.

Vsus intellectus sese vix exserit, nisi remoueantur impedimenta. Impedimenta in hominibus sensus consulentibus nonnunquam vi resecanda sunt, quæ cessat, si ipsimet, prælucente intellectu, faciant, quod sui est officii, aut aliorum dicta audiant.

§. VII.

Quocirca non videtur necesse, vt factum, præter consensum parentum, exigatur, aut *belli*, aut *captivitatis* quoddam ius cum *Malmesburiensi* effingatur, quo fœtus in potestatem matris, & deinde, interueniente pacto, sub patris imperium redigatur.

§. VIII.

Ergo patria potestas non *patri* propria est, sed *matri* communis, quia educandi onus est commune: vtut Pater ob intellectum excellentiorem partes gerit potiores.

§. IX.

Ergo etiam EXPOSITIO partus, aut eius *cædes* iuri naturæ contraria est, quoniam homo est, quem nemo licite lædit & occidit: vt

vt obligationem de educatione tacitam silentio inuoluam.

Inquiratur, quare Romani expositionem partus permiserint aut non puniuerint aliquando? Differatur de *Noodtii* Iulio Paulo, eiusque controuersia cum *Bynkershoeckio.*

§. X.

Potestate Parentum vero ad educandum restricta, liquet, non esse illam *maiestatem* appellandam, aut *regiae* assimilandam, aut cum *heri* auctoritate in pari collocandam, vtpote cui vulgo dominium serui tribuitur.

Notetur *Filmerus*, Anglus, quem *Lockius in* tractatu de *gubernatione ciuili* confutandum sumsit.

§. XI.

Liquet itidem, non esse *ius vitae & necis*, aut *vendendi* liberos ad hunc scopum necessarium, nisi *necessitas* summa & *paupertas* vrgeant, aut hostem induat filius. Sed tum vero Pater eum occidit vt hostem, quod aliis etiam, praeter patrem, non est prohibitum. Ceteroquin *castigandi potestas* sufficit.

§. XII.

Ex educationis necessitate fluit obligatio *ad alendum* pro facultatibus parentum.

§. XIII.

Sub ALIMENTIS etiam sumtus comprehenduntur ad animum rectius perficiendum.

§. XIV.

Iuri parentum ex parte liberorum respondet *obligatio*, qua imperium & directionem

 eorum

eorum admittere, & eos venerari ac commoda illorum promouere omni modo obstringuntur.

§. XV.

Hinc nullum illi actum scopo Parentum honesto contrarium suscipere possunt.

§. XVI.

Ius in *bona liberorum* non quidem ἀμέσως e patria potestate fluit; sed æquum tamen est, vt, quamdiu pars sunt familiæ, fructus & reditus bonorum maneant penes parentes, quo illis onus educandi reddatur tolerabilius. Alias *coniugium* & *generatio* non videntur esse modi acquirendi dominium.

§. XVII.

LVCRA & PECVLIA, quæ e patris substantia ad liberos profecta sunt, non vt plene habeant, sed administrent, secundum finem præfixum, manent eiusdem.

§. XVIII.

Vt vero *bona*, quæ aliunde obuenerunt, patris sint *propria*, quod Romanis olim placuit, aut *is emancipationis præmium* consequatur, ad ciuilia commenta pertinet.

§. XIX.

In liberorum numero habentur non tantum, qui ex iustis nuptiis sunt procreati, sed & ex INORDINATO concubitu concepti, *incestuosi*, *naturales*. Vtut enim peccant parentes, qui affectibus indulgentes generant; tamen

tamen liberorum conditioni & patrio iuri naturali nihil inde decedit.

§. XX.

Adoptivi liberi, vti non sunt naturales, sed facto nostro pro liberis suscipiuntur; ita secundum pactum sunt tractandi, alendi, atque interdum educandi. Quod vt arbitrarium est, ita *forma* & *finis* adoptionis pro *more* gentium, & contrahentium animi intentione variare solent.

§. XXI.

Vti vero liberi ex ephebis excedunt, & vestimenta infantibus propria mutant; ita etiam libertatem accipiunt, quando se ipsos regere sciunt, eoque patriæ potestati subducuntur, quando libertatis, quæ ratione sustentatur, sunt capaces.

§. XXII.

Quod si darentur, qui nunquam ad illum rationis gradum peruenirent, quales sunt *lunatici*, dubium non est, quin semper a voluntate parentum dependeant.

§. XXIII.

Vt cum *Grotio* sollicite tempora distinguamus, necesse non est. Incurrit liberorum virtus in oculos, & rationis debitus vsus: qui certe præsumitur, vbi ipsi seorsum agere, & rationes suas separatas habere, occipiunt.

§. XXIV.

Vnde *ipsi* MATRIMONIVM inire possunt,

nec ad parentum confenfum expetendum obftringuntur iure ftricto. Quicquid hic obferuandum, virtus oftendet, & gratus animus, qui virtutis index eft.

§. XXV.

Sed fac vero, liberos manere in familia, & frui alimentis, tum fane, vtut rationis vfu non deftituuntur, actus accommodare fuos arbitrio parentum debebunt, quamdiu fruuntur, & eorum carere auxilio nequeunt.

§. XXVI.

Sapiens autem pater non aliam obedientiam flagitabit, quam quæ liberorum, & veræ familiæ vtilitati eft accommoda: reuerentia & gratus animus durabit, credo, perpetuo.

§. XXVII.

Sed caue vero obedientiam, aut reuerentiam exigas in iis, quæ pendent ab *intellectu*. Poteft filius, cum ipfe ad maturam ætatem peruenit, modefte diffentire a patre: poteft in facris & opinionibus deligendis ipfemet ratiocinari, & fequi doctrinas, quæ fibi videntur veræ.

§. XXVIII.

Patre moriente confentaneum rationi eft, vt MATER iam totum educationis onus fufcipiat. Non eft naturale, vt *mater* vocetur *tutrix*.

§. XXIX.

Si mater non ſit, aliis TVTORIBVS opus eſt, qui educent pupillos.

§. XXX.

Tutores non conſtituit pater, multo minus mater. Deficit eorum voluntas, cum moriuntur.

§. XXXI.

Quicunque vero educationis onus ſuſcipit, eandem in impuberes & puberes nondum ſatis rationales poteſtatem iure poſcit, quam fere parentes.

§. XXXII.

Sed poſſunt tamen parentes viui, ſi ipſi impediantur, aliis liberorum curam committere; poſſunt etiam, ſi ſuis rebus ſufficiant, eos *de poteſtate* dimittere, ac *ſeparare*, quid? quod, cum obedire detrectant, *expellere*, quoniam alendi officium ceſſat, quando vel ingenio, vel manibus parare victum ipſimet poſſunt, vel is, qui educari debet, omnia ad educationem neceſſaria media proterue reſpuit.

CAPVT XXX.

DE PARENTIBVS ET LIBERIS IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ETiam ab imperio liberi generant homines & ad legum tenorem educare eosdem obſtringuntur; igitur & iis IMPERIVM competit.

§. II.

Idque non maius, quam *ceteris*, qui ſunt & vocantur *parentes*.

§. III.

Nam etſi inueniuntur, qui, extra ciuitatem, patriam poteſtatem ius vitæ & necis continere docent; puto tamen, eos miſcere poteſtatem, quæ patri competit, qua tali, cum illa, quæ ei propria eſt, tanquam capiti familiæ, aut Principi, qua in rebelles & minus obſequioſos nonnunquam vtitur & vti poteſt. Non autem ſunt confundendæ *perſonæ* diuerſæ, quas vnus gerit homo, ac gerere poteſt.

§. IV.

Hinc ſi *Philippus II.* rationis & argumenti ſat habuiſſet, nec alio affectu impulſus, *Carolum* filium rebellem iuſſiſſet occidi, culpari ſane non poſſet.

Dica-

Dicatur de arcanis *Philippi* rationibus, quas *Wilhelmus* Arauſionenſis partim in Apologia ſua detexit, partim etiam *alii* ſumma libertate detegere ſunt conati.

§. V.

Hoc autem imperium acerbum non *naturale* eſt, ſed ex alio facto, quemadmodum *ciuile*, deſcendit.

§. VI.

Quod ſi ipſe filius in ſolium eueheretur, ambigi non debet, quin parentes in Republica manentes filii imperio ciuili, tam ratione vitæ, quam fortunarum forent ſubiecti, quod profecto indicio eſt, ius vitæ ac necis in liberos imperiumque proprie dictum non tam e patria poteſtate, quam *aliunde* permanare. Et vt vero, imperio ciuili ſaluo, durat liberorum reuerentia; ita, eodem concurrente, poteſtas patria eſt ac manet ab iure vitæ ac necis imperioque proprie dicto diſtincta.

§. VII.

Ex quo iterum conſequitur, vt filius in rebus ad imperium pertinentibus non debeat reſpicere ad matris, aut patris voluntatem. Poteſt is dextrum patris latus occupare, eiusque auſis, ſi & ipſe Rex ſit, contraire, *cetera*: quemadmodum *Philippus Andegauenſis*, Hiſpaniarum Rex, auum reapſe anteceſſit, eique, neceſſitate poſtulante, is-

que

que huius sese desideriis potuisset, occasione sic ferente, obiicere.

§. VIII.

Hinc prouerbium inualuit, viros Principes *Melchisedeco* videri similes, vtpote qui nec patrem habeant, nec matrem, nec fratres.

§. IX.

Addo amplius, non videri IVRI naturali contrarium, si FILIVS *patrem* in carcerem compingat, & tandem occidat, vbi is ius eripere quæsitum ex se nato pertentauerit, aut turbas det, & rempublicam subuertere conetur. Quid virtus, prudentia ac decens suadeat, iam non disquiritur.

§. X.

Vt aliquis sibi ADOPTET filium in statu libertatis, prohibitum censeri vix debet. Vt vero adoptet ad successionem in regno, a populi voluntate dependet, nisi regnum in patrimonio sit. Ita Sigismundus Imperator Albertum II. Austriacum, Hungarorum consensu, adoptauit, hicque socero successit: de quo *Bonfinius* cum aliis *scriptoribus Hungaricis* consulendus. Romanorum Cæsarum adoptiones sicuti frequentes, ita, illarum interuentu, per obliquum ad imperium grassabantur *adoptiui*. Directe adoptiones, sine populi consensu, imperium dare non poterant.

§. XI.

§. XI.

De PRINCIPVM ac REGVM TVTELA pauci cogitarunt. Solus *Hertius* peculiarem ea de re dissertationem conscripsit.

§. XII.

Et esse vero eos in tutela, experientia docet. Tantum quæritur, quis iure ambiat, quis non? Quod antequam decidatur, obseruandum est, ad *regiam tutelam* non tantum tuitionem personæ, verum etiam regni referri. Si posterus omitteretur, dubium non est, quin, post mortem Patris, matri potestas educandi filium competat. Et hæc autem perperam *tutela* appellatur. Quod si vero regni administratio educationi addatur, subsisto.

§. XIII.

Nam etsi *foeminæ* non sunt prorsus incapaces, vt præsint territoriis, populisque; tamen non statim ab educatione personali argumentum rite ad regni administrationem ducitur: præsertim, si regnum non sit *in patrimonio.*

§. XIV.

In patrimonio enim si foret, quod tantisper ponimus, donec in sequentibus hæc controuersia de regnis patrimonialibus finiatur & componatur, ambigendum non est, quin etiam matri in gubernando populo aliquid potestatis competeret. Populus namque eo casu nullum ius, nullum arbitrium habet.

habet. Sin ſecus, tota res ad populi diſpoſitionem redit, qua maternæ ſæpe rectioni locus relinquitur. Sed quæ arbitraria ſunt, nullam regulam faciunt.

Diſſeratur de tutela materna in Galliæ regno aliisque, quidue diſputatum ea de re ſit, indicetur.

§. XV.

Si mater non ſit, laudatus *Hertius* ad *teſtamentum* reſpicit. At huius rei deciſio tum a *præiudiciali quæſtione* pendet, an *teſtamenta* in ſtatu naturali aliquid firmitudinis contineant? tum ab *altera*, qua ratione ſub imperium defuncti conceſſerint ſubiecti?

§. XVI.

Ergo de propinquis in *regno patrimoniali* quæſtio remanet. His, vti ſucceſſionis iura competere poſſunt; ita competet tutela, ac regni adminiſtratio. Duntaxat diſceptatur, vtrum omnibus, an *propinquiori*? In propinquiore metus eſt, ne pupilli morte a neglectu ad ſucceſſionem illicitis modis graſſetur. Idcirco *Hertius* cum *Grotio* omnes admittit. Quod, fateor, tutius eſt. Sed quis propinquiorem abſterrebit, ſi adminiſtrare ſolus contendat? Forte pro iniuria is eiusmodi ſuſpicionem accipiet. Et populo vero nihil iuris adſignari poterit, quoniam *ſeruit*, ac nullo iure vtitur.

§. XVII.

In *non patrimonialibus* optimum erit, ſi tutelæ ius certis legibus definiatur antea. TESTAMEN-

TAMENTARIA partim ob rationes generales, partim speciales non obtinebit, nisi expresse *testamenti factio* antecessori concessa.

§. XVIII.

LEGITIMA vero locum non habebit, non tantum, quia periculum a successore imminet, sed, quod populus non est omni iure exclusus. Ergo penes *populum* erit, aut eum, cui populus commiserit. Huius quippe maxime interest, infantis personam conseruari & rite educari, & regnum quoque sine detrimento suo administrari. Ita *Ludouici XIII.* & *XIV.* Galliarum Regum testamenta sunt neglecta; proceresque prospexere pupillis.

§. XIX.

In REGNIS & principatibus IMPERFECTIS ac feudalibus ius penes *dominium supremum* erit, nisi aliud dispositum, vt in *Bohemia* & Electorum terris.

§. XX.

In TVTELA EXTRAORDINARIA *furiosorum* ac *mente captorum*, idem fere tenendum. Dico fere. Nam si nulla reconualescentiæ spes, tutor erit, cui ius succedendi a populo datum, vel ex antecedenti caussa permissum.

§. XXI.

Sed quid vero si Rex captus? Et tum in *patrimoniali* regno libertas non statim redibit ad populum, sed administratio potius

penes

penes *propinquiorem* erit. In non patrimonialibus curabit is, quem volunt proceres, aut plures ciuitatem repræſentantes. Coniux, aut Mater per ſe nihil iuris habent, quanquam ſcio, *Ludouicum* Franciſci I. matrem gubernaſſe aliquamdiu Galliæ regnum.

§. XXII.

Et *ceſſabit* autem tutela, quando Rex *ratione vti* & regnare poteſt. Virtus ac rationis vſus ſenſibus patent.

§. XXIII.

Sed cum vero de facto lis ſæpe exoriatur, intereſt vt pragmatica ſanctione *ætas definiatur*. Quod in multis regnis ac principatibus factum eſt.

§. XXIV.

De actibus tutorum eorumque pactis validis, an inualidis, c. 12. fuit actum.

CAPVT XXXI.

DE PARENTIBVS ET LIBERIS IN STATV CIVITATIS.

§. I.

Rei-publicæ vtilitas poſcit, vt ad hanc quoque reſpiciant imperantes ſocietatem, ne ciuitas ſceleſtis & male moratis ciuibus aliquando impleatur.

§. II.

§. II.

Ergo *addere* illa aliquid POTESTATI parentum potest, non autem *demere*, nisi iustissima caussa subsit.

§. III.

Ita Romulus, *Dionysio Halicarnasseo* teste, Patribus non ab vno populo, sed diuersis terrarum partibus ortis, illimitatum ius, & vitæ ac necis potestatem in liberos permisit, quod deinde a decemuiris probatum est: vt Gallos, Persas aliosque sileamus.

§. IV.

Quod vtut ad finem educationis necessarium non est; non repugnat id tamen rationi, ac naturali iuri. Quidquid tum pater facit, nomine ciuitatis facit, quæ plectit *nocentes*. De *innocentibus* nulla quæstio est, quia nemo eosdem puniet, vel, si fiat, contra Reipublicæ scopum id contingeret.

§. V.

Atque hinc vsu venit, vt certis iterum cancellis Romæ includeretur patria potestas, cum inualesceret philosophia & abuterentur Parentes iure suo, idque in atrocitatem degeneraret: manentibus ceteroquin e *prima ruditate* quibusdam vestigiis.

§. VI.

Est enim notum, tractasse patres *liberos* suos, tanquam *seruos*. Cædebant loris, carcere coercebant, in agros ad opera rustica aman-

amandabant; Magiſtratibus pœnam, qua liberos affici volebant, præſcribebant, omnia per filios acquirebant, ſe eosque pro vna perſona habebant, filios in poteſtate, licet adultos, retinebant, impuberibus ſubſtituebant, nepotibus eodem modo imperabant, ac non, niſi ſolenniter publiceque, etſi diverſis modis, emancipabant; notique ſunt modi emancipandi varii.

§. VII.

Vnde mirum vix eſt, non potuiſſe liberos matrimonium inire pro lubidine; quantumvis ſeparatim agere, & res ſibi habere ſuas cuperent, ſed iuſſu Patris præcedente.

§. VIII.

Qui mores cum in Germaniam irrepſiſſent quadantenus, euenit, vt nec hodie liberi ſine conſilio & iuſſu Parentum coniugium intrare *iure* queant. Nec ambigo, quin hac parte durior ſit eorum conditio. Nam & *matres* impedire nuptias poſſunt; quid? quod aliquando *curatores*.

§. IX.

Sed cur vero apud Romanos matribus nullum ſit poteſtatis veſtigium relictum, exinde eſt, quod & ipſæ vxores ſub manu eſſent, & ſeruili quadam ratione maritorum poteſtati ſubiectæ: vt de mulierum perpetua tutela nihil addam.

§. X.

§. X.

Vnde claret, quare non frequententur in Germania ſolennes EMANCIPATIONES, quamuis peculia, & plura alia, quæ patriam Romanorum poteſtatem quodammodo ſapiunt, principia in forum ſint introducta. Namque emancipatio Germanorum *tacita* inane doctorum commentum eſt.

§. XI.

De ADOPTIONIBVS tenendum; ſatius videri liberis operam dare vere, quam, quos non generauimus, optare. Sed inualuit apud *Græcos* mos adoptandi, & ab illis tranſiuit ad *Romanos*. Noſtrates adoptionibus parum tribuunt. Nam, quas apud Francos inuenimus & nobiles quasdam familias, toto cœlo a Romanis adoptionibus, ob deficientem patriam poteſtatem, diſtant. Idem de *vnione* prolium obſeruandum, quæ liberos e diuerſis matrimoniis ſuſceptos in ſucceſſione parentum exæquat: hincque magis *pactum* eſt de ſucceſſione, quam vera adoptio. Quidquid nunc in vſu animaduertimus aliquando, *mutuatitium* eſt.

§. XII.

TVTELARVM ius, quod apud Romanos obtinuit, itidem ab eorum commentis defluxit.

§. XIII.

TESTAMENTARIA quippe tutela e patria poteſtate & *iure ſuitatis* videtur coorta, quod

quod ne morte quidem, ratione effectus, extingui credebant. Hinc rei suæ tutorem dare dicebatur Pater.

vid. *Noodt.* obseruat. Jur. Rom. lib. II. c. XIX.

§. XIV.

LEGITIMA iis deferebatur, quibus lex deferebat *successionem:* hinc, successionis iure variante, legitimæ quoque tutelæ modus variabat.

§. XV.

DATIVA subsidiaria fuit, vbi neque hæc, neque illa obtinuit.

§. XVI.

Distinguebant iidem subtiliter *ætatem impuberem* ac *minorem.*

§. XVII.

GERMANI vero, interueniente magistratu, minoribus prospiciebant, & pupillis, eodemque fere modulo vtramque ætatem dimetiebantur. Quod simplicius multo ac tutius est, quam quod excogitarunt Romani subtiliter.

§. XVIII.

Hac enim ratione perplura incommoda deuitant. Non est ab agnatis periculum, non nocet pupillis falsa patris coniectura, quia onus tutelæ nemini defertur, aut saltem deferri debet, quam de cuius moribus bonis in præsenti constet. Quo fit, vt tota de *excusationibus* doctrina nullius pene vsus sit, quia inuitis canibus nostrates non venan-

venantur ; nec multum differentiæ inter *tutorem* & *curatorem* occurrat, quia prudentia a minoribus haud secus, atque ab impuberibus creditur abesse : eoque concidi quoque *auctoritas* & *consensus* artificiosum discrimen, a Romanis confictum.

Dicatur de *Atheniensium* ac *Solonis* argumentis contra agnatorum tutelam: itemque de principiis, quibus tutorum auctoritas innitebatur.

§. XIX.

Sed cum vero nec patres semper, nec tutores ipsimet perducere in infirmiori ætate constitutos ad veritatem possint; factum est, vt SCHOLAE aperirentur publicæ, de quibus nunc dicendi locus non est, quanquam euidentibus signis doceri facile posset, nihil iis in omnibus fere Rebuspublicis inueniri corruptius.

CAPVT XXXII.

DE DOMINIS AC SERVIS.

§. I.

SOCIETAS HERILIS non est a *natura*, sed *facto* humano. Si enim omnes homines essent sapientes ac virtute præditi, ad laborem apti, paucis contenti, modesti itidem, ac pacifici, fortassean seruorum nomen non audiretur. Sed fecit inscitia par-

tim, partim paupertas, fecit etiam luxuria, ignauia, ambitio & auaritia, vt seruitus innotesceret. Hinc absurda est *I. F. Hornii* sententia potestatem dominorum in seruos a Deo ἀμέσω deducentis, itemque *Aristotelis* seruos dari natura statuentis: de quo *Heinsii* epistola ad *Georgium Richterum* legenda.

§. II.

Nec melius rationes subducunt, qui e sola CAPTIVITATE, vti fere vulgo fit, seruitutis primordia ducunt.

§. III.

Iam vero cum e *facto* descendat hæc societas, sollicite ad illud respiciendum est, vt FINIS eius euidentius patescat, a quo omnium societatum humanarum *essentia* pendet.

§. IV.

Et animaduertimus, *seruum* non minus, quam *despotam* suam quærere *vtilitatem.*

§. V.

HIC, vt per seruum aliquid acquirat, ILLE, vt e domini alimentis viuat.

§. VI.

Ex quo concluditur, ad scopum huius societatis obtinendum, *vitæ ac necis* ius neutiquam necessarium videri. Est hic *locatio* & *conductio* operarum perpetuarum pro perpetuis alimentis, cum annexa ad obsequendum obligatione: nec, si vellet seruus, ius dare in vitam domino posset. Quod quis enim

enim non habet ipſe, id ſane alteri permittere nequit.

§. VII.

Tota igitur ex vtraque parte obligatio eo redit, vt ſeruus, quemadmodum pactus eſt, miniſteria exhibeat ſua, & dominus præſtet viciſſim, quod promiſit. Quis enim adeo erit ineptus, ac ſui oblitus, vt ſuam ab alterius arbitrio vitam vellet ſuſpendere?

§. VIII.

Ergo *victoriæ* ius remanet, vnde, vulgo iſta immanis in vitam ſerui poteſtas deducitur. Occidere, inquiunt, hoſtem poſſumus: quod ni ſubire fatum velit, conſentiat victori, & iugum eligat triſte: ſin minus, pereat, mortemque præferat.

§. I X.

Et fateor, non habere victum, de quo conqueratur. Qui enim hoſtilem animum induit, & extrema omnia alteri minatus eſt, extrema exſpectet. Poteſt occidi hoſtis, poteſt etiam occiſio differri. Sed tum, quando differtur, belli ſtatus durat.

§. X.

At, cum ceſſat hic ſtatus, & pacta ineuntur, vaneſcit quoque interficiendi ius, quamvis mancipium in illud conſenſiſſet. Nec enim poteſt id in vitam ſuam facultatem permittere alteri, cuius facultatem non habet; idque *iterato* monemus.

§. XI.

Cui non obest, posse ciues ab imperante occidi, atque hinc etiam seruum a domino. Largior quippe, posse eos occidi, qua hostes, non autem qua ciues, aut seruos, quoniam, belli statu sublato, pace vtique frui debent, quamdiu viuunt tanquam ciues, aut serui pacati.

§. XII.

Ex quo amplius colligas, etiam hominem belli iure in seruitutem redactum, arctiori obligatione vix stringi, quam vt ad arbitrium domini, licet sæpe durum, vitæ actus perpetuo componat.

§. XIII.

Quod autem adfert *Proeleus*, non etiam occidi posse victum a victore, aut in seruitutem redigi, nisi hic *sapientior* sit deuicto, parum roboris habet. Quis enim determinabit ex asse, quis sit maiori sapientia præditus? Nemo de se male sentit, nemo imprudentiorem se aliis existimat. Non esse autem & non apparere in moralibus conueniunt.

Vid. *Proelei* notata ad *Puffendorfium* L. II. cap. IV. §. 2.

§. XIV.

Ceterum altioris indaginis quæstio est, possitne dominus eandem sibi in LIBEROS serui potestatem asserere? Et negat id vir clarissimus *I. F. Buddeus*, negat itidem *Emanuel*

nuel Proeleus. Sed puto, eos sibi atrociorem, quam par est, seruitutis finxisse ideam. Quae enim immanitas, exigere ab eo, quem aluimus atque eduximus, mercenarias operas, easque perpetuas? An pater potest generare meliorem ac liberiorem, quam ipse est? an vitio verti domino poterit, si ei, cui vitam seruauit, leges viuendi praescribat? Ponimus enim, non habere dominum ius vitae ac necis in seruos; nec iis, si ratione vtatur, vllo posse modo abuti, quia non res, sed homines sunt.
Vid. *Grot.* de I. B. & P. lib. II. cap. V.

§. XV.

Vnde indubium, quin & seruis fieri INIVRIA possit. Quod *Seneca* quadantenus, cum *Persio*, durante adhuc seruitutis durissimo iugo, agnouit.

§. XVI.

Eandem ob caussam, si immanis sit domini saeuitia, fugere seruus potest.
Conf. *Grotius* lib. II. cap. V. §. 29.

§. XVII.

Id autem quaesitu non indignum, an VENDITIO seruorum sit iuri naturae contraria? Vendimus enim *res*, non *personas*. Sed cum iura nostra permutare & vendere queamus, nihil obstat, quo minus etiam ius regendi seruum, eique imperandi & operis eius vtendi in alium transferri fas sit. Iura enim nostra pretium recipiunt. Romani, seruum

pro *re* habentes, aliam sectati sunt rationem.

§. XVIII.

Quibus constitutis consequitur quoque, ut seruus in *vsumfructum* dari, aut *locari* queat, quo operis seruorum fruatur is, cui ius fruendi dedimus, aut qui conduxit.

§. XIX.

Ex eo est, quod antiquissimis temporibus venditiones, alienationes atque permutationes seruorum inualuerint, certo, in seruorum capita, pretio constituto. Saltem ipsi *Hebraei* tali iure vsi sunt.

§. XX.

Interea tamen non nego, posse pactionibus ius alienandi *restringi*. Si nihil dictum, per se intelligitur, posse alienari: vtut non est sine caussa vendendus domino acerbiori ac truculento. Secus si faxit dominus, seruus sibimet consulat decenter.

CAPVT XXXIII.

DE SERVITVTE GENTIVM.

§. I.

QVemadmodum vnusquisque priuatus seruitutem potest subire; ita populus homini alicui, eius heredibus, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditio-

ditionem ſeſe dare poteſt, tam *voluntarie*, quam *coacte*. Exempla *Grotius lib. III. cap. VIII.* de *J. B. & P.* ſuppeditat larga manu. Iungatur *Puffendorfius* Lib. VIII. cap. V.

§. II.

Hinc, quando Rex ius ſuum illibatum ſeruauit, ſubiecti non alio iure tenebunt ſua, quam ſerui Romani peculia: vnde & illi ad vitam neceſſaria decerpunt. Ita in regno *Siamenſi* aliisque proprietas *rerum immobilium*, atque etiam mobilium, ſemper pertinet ad Regem, atque ab arbitrio eius pendet, quid vnicuique velit relinquere: vt Turcicum imperium taceamus, aliaque exempla ab *Hertio* in *elementis prud. ciuil. p. I. p.* 213. adducta.

§. III.

Sed quid? ſi dominium, ſi *libertatem perſonalem* reliquerit, hoc eſt, ſi non conſtrinxerit vinculis, an ſaltem ius alienandi cenſetur retinuiſſe? Et putem. Nam cum dedititii nihil reſeruauerint ſibi, ex facto Victoris determinandum eſt, quid hic reliquerit, iique recuperauerint. At ius abſolutiſſimum is retinuit. Hoc autem abſolutiſſimum non foret, niſi & *alienandi poteſtatem* complectatur. Saltem præſumitur, non habere populum ſubiectum aliquid cauſſæ, quare refragetur alienandi facultati, qui deleri & exſcindi totus potuit.

§. IV.

§. IV.

De tyrannide, aut atrocitate facti differere eiuscemodi gens non potest, vtpote quae sibi tribuat merito, quod patitur volens. Quid prudentia suadeat, ac generosa virtus, non pertinet ad κρινόμενον.

§. V.

Aliud est, an ius vitae ac necis arbitrarium competat? quod e supra dictis decidi potest ac debet.

§. VI.

Vnum, quod obiicitur, speciosum est. Ponitur, inquiunt, non expresse sibi ius alienandi reseruasse victorem, forte, quod non sit ausus, petere difficillimum obtentu. Quibus repono: non esse praesumendum, victorem adeo fuisse meticulosum. Potius coniectura suppetit, non existimasse eum, victos repugnaturos, vt quorum vita in manu vincentis fuit. Addo argumentum rem valde illustrans. Quod si enim non est absurdum, homines seruos vendi, ac alienari cum toto territorio, in quo viuunt, etsi nihil sibi reseruauit dominus; quare quaeso repugnaret, vendi atque alienari populos victos cum toto, vbi sunt, regno, aut principatu? Vt de Victoris liberalitate tam ample praesumamus, ratio vix suadet. Nec adeo saeuum est, ius acquisitum pari conditione transferri in alterum. Quod contra sentientes inprimis pungit, *alienationis* vox est.

Res,

Res, aiunt, alienantur: alienatio pertinet ad dominium, non autem ad imperium. Verum tamen vix obſcurum peritioribus eſſe poteſt, iura quoque in alium transferri. Ius imperandi abſolutiſſimum eſt ius; transferri in alium Dominium poteſt igitur. In ſubiectione abſoluta latet quoque obligatio, ne quis murmuret, ſi ſeruatum hoſtem alteri relinquat regendum, eodem iure, quod is accipit; nec declinare nullo modo potuere deuicti: contenti interea, ut ſeruarent vitam, nec in vincula coniicerentur, ceu facere potuiſſet Victor iracundus. Formulæ *deditionum* apud auctores hiſtoriæ Romanæ hac parte diſſentientes doceant.

§. VII.

At vti vero populus nondum noſter ſeruituti ſubiici; ita multo magis is, qui in *noſtra ditione* iam ſub tolerabilibus conditionibus exſtitit, in pœnam rebellionis, eandem ſubire ſortem poteſt. Sic olim *Romani*, Liuio teſte, *Brutios, quia primi Italiæ ad Hannibalem deſciuerant, poſtquam Hannibal Italia deceſſit ſuperatique Pœni ſunt, non amplius pro ſociis habuere, ſed magiſtratibus, in prouinciam euntibus, parere, & præminiſtrare ſeruorum vice iuſſerunt.* Quæ in Catalanos ſtatuerit *Philippus*, nota ſunt. Sed puto tamen, non meruiſſe eos pœnam, multo minus adeo trucem: cum dubium eſſet ius ſuccedendi.

§. VIII.

§. VIII.

In quo istud adhuc peculiare, quod POPVLI SERVITVS sit PERPETVA, quia *successio partium* non impedit, quo minus sit ac maneat vnus populus. At singulorum seruitus *pœnalis* ob delictum personas vix egreditur. Quod si mitius agatur cum deuicta gente, id Domini benignitati acceptum ferendum, inque politica prudentia merito *Victoribus* commendatur.

CAPVT XXXIV.

DE DOMINIS AC SERVIS IN STATV CIVITATIS.

§. I.

VTi ciuitas prospicit, ne quis rebus suis vtatur male; ita multo magis prouidet, ne seruis abutantur domini, aut ab illis aliquid periculi immineat rei publicæ.

§. II.

Etsi enim rationi contrarium non est, vt in seruos dominis concedat ciuitas vitæ ac necis ius; tamen id *necesse* non est: sed vbi eo abuti cœperint domini, merito abutentibus adimitur.

§. III.

Ita Principes Romani variis atroces dominos legibus circumscripserunt, cum *Stoicorum*

corum principiis seducti peccata existimarent paria, & ob leue sæpius delictum mancipia in furcam agerent, aut modis indignis lacerarent.

Explicetur locus *Galeni* ad rem maxime faciens, cuius ætate seruos indignissime tractabant Romani.

§. IV.

Sed caue tamen, atrocitatem voces, Romanos seruos iumentis adsimilasse, & *rebus*, non iis connubia permisisse, sed contubernia, non caput, non nomen, non Quiritium ius reliquisse, sed habuisse pro mortuis. Duntaxat verba inhumana sunt: res ipsa nihil crudelitatis continet: nisi abusus accedat.

§. V.

Sat scio, Germanos duriores adhuc leges seruis suis præscripsisse: vtut plerique existimant, seruile nomen non amplius in Germania audiri. Falluntur, qui ita sentiunt, vti dudum demonstrauit illustris *Thomasius*.

§. VI.

Caussa vero, quare ita rationes subduxerint Doctores, ea est, quod ad decempedam moris Romani omnes exegerint seruos: cum tamen id ab arbitrio paciscentium, aut etiam imperantium prorsus dependeat. Iam vero quum obseruassent, homines proprios aliis obligari & acquirere, & contrahere, & coniugia inire, statim induxerunt animum, eos non habere seruos: quod perinde est,

ac si quis diceret, *Graecos* caruisse mancipiis, quod tolerabiliores iis conditiones, in quibusdam causis, permiserint.

§. VII.

Vnde etiam prorsus absonum est, quod refert *Huberus*, seruos ex India adlatos ad libertatem in Europa proclamare posse. Quis hoc unquam credet? vbi vsus huic respondet adserto?

§. VIII.

Id verum est, inualuisse fere inter Christianas gentes morem, vt ne amplius mancipiorum loco habeantur *captiui*, sed, *pretio dato*, vel euadant liberi, vel, pace facta, redeant post limen. Causam ei consuetudini aut Pontifex dedit Romanus, aut aliae circumstantiae, vti ostendit *Hertius* dissertatione de *Lytro*.

§. IX.

Turcas vero simili, quo nos tractant, modo tractamus. Sed inde tamen non nisi stupidissimus concludet, vigere apud nos *seruitutem Romanam.*

§. X.

Vti vero diuersa apud Romanos seruitutis ratio, atque apud alios populos inualuit; ita necesse non est, vt eosdem MANVMITTENDI modos vbiuis gentium admittamus. Dependet id iterum ab arbitrio dominorum, & ciuitatis.

§. XI.

§. XI.

Vnde in hac diſciplina neceſſum non eſt, vt de LIBERTIS eorumque conditione, vtpote re arbitraria, nimium ſimus ſolliciti. Quidquid hac parte diſcimus, ad hiſtoriam iuris Romani aliarumq; gentium pertinet.

§. XII.

Id addimus, non habuiſſe *Juſtinianum* ſat rationis, vt promiſcuam *manumittendi* facultatem contra maiorum inſtituta permitteret. Quod & de *ſacerdotibus* in Germania meretur obſeruari: qui aliter hac parte, quam primi Chriſtiani ſunt philoſophati.

CAPVT XXXV.

DE CIVITATE.

§. I.

CIVITAS cœtus familiarum perfectus eſt, vt ſub eodem imperio coniunctus ſecuritate & ſufficientia fruatur.

§. II.

Ergo FINIS CIVITATIS *ſecuritas* eſt, atque *ſufficientia*.

§. III.

SECVRITAS obtinetur, quando plures ſeſe ad defenſionem communis vtilitatis, ſociant.

§. IV.

Numerus plurium definiri *abſolute* non poteſt.

test. Vnde, quæ ab *Apuleio* & *Bodino* de *quindecim* hominibus sunt adlata, inania videntur. Pendet id a comparatione ciuitatum vicinarum.

§. V.

Est & inanis *Huberi*, aliorumque disputatio, an sine familiis coalescere ciuitas possit? Recte enim ab illustri *Thomasio* obseruatum est, miseram & breuis æui futuram Rempublicam ecclesiasticorum, si nimirum sacerdotes soli forent, qui regnarentur.

§. VI.

Qui vero *securitatem* quærunt, primo *metuunt*. Ergo ciuitates ob metum sunt ortæ.

§. VII.

Metus violentiam præponit, quæ vel a *feris animalibus* venit, vel *hominibus*.

§. VIII.

Fera animalia in terra Sinear multas strages fecisse, adeoque omnibus ad vnum mortalibus ansam dedisse, vt, inter alias caussas, vna viuere decreuerint, erudite nuper in *originibus Babylonicis* ostendit *Iacobus Perizonius*.

§. IX.

Sed puto tamen, malos deinde hunc metum auxisse, dum aliis sæpe *insultarunt*.

§. X.

INSVLTANTES forte non statim imperio ciuili ad regulam composito copulabantur; sed veluti manus latronum vagabantur.

§. XI.

§. XI.

Vagantes paullatim, cum & ceteri ad defenſionem ſeſe accinxiſſent, accreuerunt, hincque ciuitates vtrinque videntur exortæ.

§. XII.

Quæ obſervatio facit, vt magis perſpicue nunc intelligatur, quomodo IMPERIVM CIVILE partim per *vim*, partim ex libera proprii iuris *renunciatione* ſit coortum.

Conf. quæ ſupra *Cap. III.* §. 45. *ſeq.* ſunt dicta.

§. XIII.

Vtrique tam boni, quam mali *ſecuritatem* ac deinde *ſufficientiam* quæſiuere. Illi *veram* & ex ratione: hi *imaginariam* pravisque cupiditatibus innixam.

§. XIV.

Nam quæ Vir clariſſimus *Theophilus Gerhardus Titius* congeſſit, vt probaret, non opus fuiſſe imperio ciuili, & potuiſſe homines ſegreges eundem obtinere finem, nimis theoretica ſunt, & ab experientia, affectus hominum detegente, aliena.

§. XV.

Id fateor, non vbiuis gentium ac locorum tales conſociationes ſemper videri neceſſarias.

§. XVI.

Quin permitto, non vno temporis momento in ciuitates coiuiſſe vniuerſos; ſed hos iſtis, alios aliis cauſſis commotos, non-

nullos imitatione ad ſimiles cœtus inſtituendos fuiſſe pellectos.

§. XVII.

Nunc ſufficit, tales ciuitates & Respublicas, in quibus inuenitur ſumma poteſtas, omnibus fere terrarum partibus occurrere.

§. XVIII.

Itaque natura *ſummi imperii* eiusque efficientia, vtpote ſine quo ciuitas non exiſtit, circumſpicienda eſt.

§. XIX.

IMPERIVM propterea neceſſarium videtur, vt vnum fiant, & in vnum conſpirent plures, qui appellantur ciues.

§. XX.

Talis harmonia artificium deſiderat. Ergo ciuitas imperio conſtans res *artificialis* eſt.

§. XXI.

ARTIFICIVM *pacta* ponit, violentia ortum dederit conſociationi, an voluntas omnium propria?

§. XXII.

Ad PACTA *conſenſu* opus eſt. CONSENSVS eſt vel *expreſſus*, vel *tacitus.*

§. XXIII.

Conſenſus vero eo tendat oportet, vt *primum* vna viuant, *poſtea*, vt imperium agnoſcant, & *demum*, vt in perſonam, quæ imperet, conſpirent.

§. XXIV.

IMPERIVM *libertatem* a parte imperantis requirit,

requirit, & *libertatis imminutionem* a parte eorum, qui iunguntur.

§. XXV.

Hæ regulæ non in cerebro Philosophorum nascuntur, sed ex ipsa natura rei fluunt.

§. XXVI.

LIBERTATIS IMMINVTIO vix rectius concipitur, quam si consideretur, quænam sit libertas singulorum, antequam coeant.

§. XXVII.

Sed hæc vero in iure faciendi consistit, quod lubet, ad conseruationem sui procurandam, itemque in iure auertendi malum, aut impedimentum, quod contra fas nostræ voluntati obiicitur.

§. XXVIII.

Vtrumque deponendum est. Quo facto, is consequitur facultatem conseruandi cœtum, qui in mente & dispositione libertatem retinentis acquiescit, quique & puniendi contraeuntes arbitriumque tollendi impedimenta, vno verbo, ius eligendi media ad conseruationem apta pro bono publico excubias agenti permittit; dumque permittit, & simul suum robur ad exsequenda iussa domini confert, summa certe, cui in ciuitate resisti nequit, potestas oritur, quam sub schemate *Leuiathanis* expressit & Lectoribus suis obtulit *Malmesburiensis* Philosophus, id est, HOBBESIVS.

§. XXIX.

Et hic imperans, MAGISTRATVS summus, ceteri *subiecti*, aut *ciues* audiunt.

§. XXX.

Ex quo concluditur, *Magistratum* esse mentem totius ciuitatis, eius voluntatem esse voluntatem vniuersorum & singulorum.

§. XXXI.

Talis ordo DEO displicere ex hypothesi non potest, quandoquidem homines aliter secure ac beate agere nequeunt. Quae sententia, vti *Grotii*; ita omnium est verisimillima.

§. XXXII.

Eo sensu imperium ciuile est a DEO: non autem altero, quando maiestas *ἀμέσως* infundi imperantibus, non sine miraculo, creditur.

Dicatur de controuersiis eam ob caussam inter eruditos obortis.

§. XXXIII.

Quin nec cum *Puffendorfio* affirmandum, DEum *antecedenter* iussisse, vt homines talem societatem intrarent, cum saepe *a malitia aliorum* ea originem sumserit.

§. XXXIV.

MAIESTAS autem subiectum, in quo resideat, exposcit. Id vel *vna vera* persona est, vel *mystica*. MYSTICA vel *pluribus*, vel *paucioribus* constat.

§. XXXV.

§. XXXV.

Ingenii præſtantia, nobilitas, virtus, aut diuitiarum abundantia nihil ad rem faciunt: PACTVM, ſeu conuentio vtramque hic paginam conficit.

§. XXXVI.

Vnde *Monarchomachorum* dogma per ſe corruit, qui ſummam rerum ex naturæ inſtituto penes populum eſſe adfirmant: cum tamen iſte omni ſeſe robore ac iure contradicendi exuerit.

§. XXXVII.

Corruit quoque *I. F. Hornii* opinio, ad PAVCOS eam transferri poſſe, negantis.

§. XXXVIII.

Nec maioris firmitudinis *I. Bodini* commentum eſt, FEMINIS ius imperii abiudicantis.

§. XXXIX.

Nec denique repugnat, iſtud HÆRETICO, ſeu INFIDELI tradi: quia regnandi ars ex ratione innoteſcit; nec ad vllam religionem in ſpecie adſtringitur.

CAPVT XXXVI.

DE IVRIBVS MAIESTATIS.

§. I.

MAIESTAS vti summa potestas, ita libera ab imperio & omni seruitute est.

§. II.

Est etiam INVIOLABILIS, ita vt summus a nemine vel iudicari vel puniri queat.

§. III.

Ast SOLVTA LEGIBVS, non quidem naturæ, aut diuinis, sed ciuilibus.

§. IV.

Est denique, secundum quorundam opinionem, ita *indiuisa*, seu *indiuisibilis*, vt intellectu magis partes habeat, quam corpore. Sed non videntur recte, qui ita sentiunt, subducere rationes. Concipiunt illi maiestatem, tanquam rem physicam, cum tamen sit res moralis, e consideratione variorum modorum orta, nec melius definiri queat, quam plurium iurium imperii complexus; cui omnium ciuium robur accedit coniunctione indiuidua.

§. V.

REGALIVM voce non vtor, quia multiplici ac varia interpretatione sequioris Iuris consulti eam adeo contorserunt, vt vix tolli

li omnis ambiguitas poſſit. Qua de cauſſa etiam *Boeclerus* parce ea cenſuit vtendum.

§. VI.

At quænam ſint imperii iura, quaue methodo debeant tradi, diſceptatur.

§. VII.

Nonnulli vel ad DEI poteſtatem oculos intendunt, atque inde humanæ poteſtatis imaginem capiunt. Verum *hi*, iudicante doctiſſimo HERTIO, *ea nituntur hypotheſi, quaſi a ſolo Deo ſumma poteſtas* ἀμέσως *proficiſcatur, cum ea potius ſit* HOMINVM *in ciuitatem coeuntium* PRODVCTIO.

§. VIII.

Ergo videndum, quem illi finem habeant, quando ſummo ſeſe imperio ſubiiciunt.

§. IX.

Et volunt, credo, vt 1) regantur ceu *homines* ac 2) *contra vim* iniuſtam defendantur.

§. X.

PRIMVM obtinetur, ſi leges ferantur genio ſubditorum accommodatæ, & reprimendis vitiis humanis aptæ.

§. XI.

Vnde claret, quam ſit ineptum introducere leges PEREGRINAS, vti fecerunt & Romani, & Germani. An potuerint legibus locum dare? alia quæſtio. Vnde in transcurſu duntaxat aliquid de *imprudentia*

 inſper-

insperſimus, quæ in politicis lectionibus magis exponetur.

§. XII.

Per LEGES hic non intelliguntur leges *naturales*, ſed *ciuiles*. Quod ſi magiſtratus aliquid ex naturæ legibus inculcent, tum iſtud non tam ius *ciuile*, quam ius *naturale* ſanctione pœnali munitum cenſetur.

§. XIII.

Sed cur vero ciuitas naturalibus ſuas addat, & addere ſæpe debeat, *cap. I. §. LXXVI.* eſt oſtenſum.

§. XIV.

Sufficit iam, non habere ſubiectos, quare legibus obedire renuant. Militat enim pro imperante, cui ſeſe ſubdidere, præſumtio, nihil eum propoſiturum populo, quod non ſit vtilitatibus ciuitatis conueniens: etſi non ſemper cauſſæ in oculos incurrunt.

§. XV.

Ex quo infertur, non eſſe Magiſtratum obſtrictum, vt legem cum *prologo* emittat.

§. XVI.

Id vero certum eſt, vix aliquid effecturam legem, niſi SANCTIO adiiciatur POENALIS pro neceſſitate & vtilitate Reipublicæ.

§. XVII.

Neque enim cum *Cumberlando* ſentio, qui non tam POENIS, quam PRÆMIIS excitandos homines ad obſeruationem legum credidit.

didit. Quid enim si præmiis iidem renuncient?

§. XVIII.

Vti vero imperantium *expressa voluntate* nititur lex scripta; ita ab eorum tacita voluntate manet CONSVETVDO, quippe quæ imitationem subditorum & repetitos eorundem actus consequitur & approbat. Ex qua demum factis stabilita approbatione infertur, velle eos, vt in *futurum* ab omnibus obseruetur idem, aut minimum ita agentes non impediantur. Quæ voluntas sicuti seria; ita vix ambigitur, quin *sanctionem* contineat *pœnalem*, vtut rursus *tacitam.* Valde enim errant, qui *consuetudinem* PERMISSIONEM duntaxat operari contendunt, non autem OBLIGATIONEM. Quod quanquam aliquando verum est, fallet tamen sæpissime: quod iam *Wesenbecius* in *paratitlis* animaduertit. Saltem Germanorum leges quam plurimæ, quæ nunc sunt scriptis comprehensæ, olim vsu inualuere; atque ex illo vsu tum *ius* pullulauit, tum obligatio. Idque auream bullam cogitantibus patebit amplius: vt taceam quæ in *Gundlingianis* part. VI. & *Pandectis* adtuli.

§ XIX.

Quod si autem *sanctione pœnali* muniri possunt leges, per se sequitur, etiam magistratui competere ius *puniendi.*

§. XX.

§. XX.

Poena est malum passionis inflictum propter malum actionis, aut, si mauis, est malvm *molestum*, quod a superiore infligitur *peccanti*, vt tum ipse, tum alii a iucunditate peccandi, *publicae vtilitatis* caussa, abstrahantur.

§. XXI.

Ergo a pari non infligitur poena: nisi quidem vocabulis ludas.

Notetur *Grotii*, *Lockii* & *Barbeyracii* philosophia.

§. XXII.

Ergo, vbi nullum *peccatum*, ibi nulla poena.

§. XXIII.

Ergo, vbi plures ex vniversitate peccant, non omnes, sed illi, qui reuera deliquerunt, *vere* puniri possunt.

§. XXIV.

Ergo nec *filius* pro patre, nec *pater* pro filio puniendi, etiam, vbi maiestatis crimen committitur.

§. XXV.

Sed possunt tamen patris bona fisco addici, ita vt liberi caussam conquerendi non habeant: quamlibet iis bonum speratum intercipiatur.

§. XXVI.

Quemadmodum qui pro delinquente fideiussit, & ad solutionem cogitur, non tam punitur, quam secundum obligationem, cuius

ius ipse auctor est, excutitur. Nec aliud dicendum, cum ciuitati, municipio, atque vniuersitati adimuntur priuilegia, quibus deinde insontes in tanta multitudine carent quoque, sicque per indirectum aliquid incommodi sentiunt: vid. *dissert. nostra* de *vniuersitate delinquente.*

§. XXVII.

MALVM hic late capitur, nihilque refert, siue illud vitam, corpus, libertatem, siue existimationem, siue bona nobis charissima afficiat.

§. XXVIII.

Tantum magistratus peruideat, quomodo iuste determinet istud malum, & delicto accommodet, & publicæ rei, vt finis pœnarum obtineatur.

§. XXIX.

Itaque non eo fine imponat, vt delinquenti duntaxat *ægre* fiat, & molestia creetur. Est hæc CRVDELITATIS quædam species.

§. XXX.

Potius *bonum futurum*, quod mediis humanis obtineri potest, spectandum.

§. XXXI.

Illud BONVM FVTVRVM securitas communis est, qua cum alii fines, nempe emendatio peccantis, eiusque imminutio, aut etiam sublatio, aliorumque terror optime consistere poterunt.

§. XXXII.

§. XXXII.

Hincque eſt, quod, vbi aliter ſecuritas ſocietatis obtineri nequit, etiam *capitalis pœna* imponatur. Etſi enim eo modo non emendatur delinquens; tamen abſterrentur alii, & ſic publica ſecuritas tum morte ſcelesti, tum terrore ad paria graſſantium atque auocatione eorundem a delictis obtinetur.

§. XXXIII.

Sed fatendum tamen, ſæpe vltimum ſupplicium imponi, vbi mitior pœna ſufficeret. Quod exemplis facile oſtenditur.

§. XXXIV.

Qui omnia capitalia iudicia reſpuunt, partim vmbraticam vitam ſectantur, partim intempeſtiue mites ſunt & artes regnandi ignorant.

§. XXXV.

De EXPIATIONE mali, cuius vt plurimum inter fines pœnarum mentio iniicitur, ſilemus: cum illa ſatisfactio, quæ iuſtitiæ fieri dicitur, aut nimiam mentis præciſionem ſapiat, aut ad claſſem finium, quos DEVS in pœnis ſibi ſuis præfigit, pertineat. Princeps ciuitatis etenim, quantacunque acerbitate puniat; nequaquam efficiet tamen, vt pœna ceſſet diuina futura. Vnde concluditur, *expiationem* finem imperantium in pœnis infligendis vix eſſe; ſed emendationem delin-

delinquentis, vel etiam aliorum, ne ſic delinquant ipſimet.

§. XXXVI.

Interea caue, ob quiduis delictum infligendam pœnam exiſtimes. Ita enim omnes ciues quotidie forent publice puniendi.

§. XXXVII.

Caue, ne delictum facias, quod non eſt, vti *delictum religionis*, quæ imperio humano non ſubiacet.

§. XXXVIII.

Caue, ne quæ in *ſolo animo* conſiſtunt, nec ſocietatem humanam lædunt, ad pœnam trahas, aut affectus exſtirpare humanos, aut vitia omnia inolita vno concidere *ictu* affectes. *Feſtina lente* etiam hoc obtinebit loco.

§. XXXIX.

Caue, ne pœnam cum REPARATIONE DAMNI commiſceas.

§. XL.

Caue denique, ne nunquam delinquentibus VENIAM concedendam cenſeas. Suadent ſæpe circumſtantiæ, vt vel pœnæ durities propter *malitiam minorem* mitigetur, vel delictum paucis cognitum, aut *obliuione abolitum* impunitum relinquatur, vel denique bene merita peccantis clementiam experiantur. Ex eo fundamento PRAESCRIPTIONES criminum inualuere, quia poſt tantum temporis ſpatium & probationes deficiunt,

ciunt, & offensio cessat, quam vulgo appellamus *scandalum.*

§. XLI.

MALITIA autem censetur esse minor, vbi contemtus legum in peccante obseruatur minor: hinc persona delinquentis, delinquendi consuetudo ac facilitas, & caussæ, ob quas ad peccandum commouentur homines, & modus, quo peccarunt, caute sunt dispicienda: de qua mensura plus diximus capite III. estque hinc diiudicandum, quod de potestate *dispensandi*, seu *indulgentiam* delinquentibus impertiendi disputatur.

§. XLII.

Illud certum, LEGEM MOSAICAM *particularem*, vel *talionem* non esse normam pœnarum. Si quid hodie e iure Mosaico receptum, ex eo est, quod vel existimatur omnium hominum intuitu latum, vel iustitiæ specie sese commendat, vti HOMICIDII pœna: quæ capitalis est, nec iniusta certe: etsi alia plane quæstio est, an ea commutari cum leuiori possit, aut prorsus remitti? Saltem ipsi Iudæi ac Principes Iudaicæ Reipublicæ istud præceptum non adeo obseruarunt rigide. Meretur legi responsum Facultatis iuridicæ Hallensis, quod suppeditat *Granzius* in *inquisito defenso* part. II.

§. XLIII.

Magis quæri dignum, an delinquens ad *pœnam obligetur*? Et credam, vocabulum *obli-*

obligandi exponendum esse omnium primo, ne præter necessitatem nodos fingamus, vbi nulli sunt. Nam si ita explicentur verba, *ad pœnam obligari*, peccantem mereri pœnam, consentio. Sin ea ratione, ac si peccans sit obstrictus, vt ipse sese reum profiteatur, nec trahentibus ad pœnam repugnet, subsisto: cum nemo sit obligatus ad id, quod fieri per naturæ humanæ conditionem nequit: quod argumentum nondum respondit *Barbeyracius*, contrariam opinionem amplectens. GRANZIVS vero *l. c. Pufsendorfium* vix cepit, quando ea ratione sententiam illius proponit, ac si existimasset, *reum*, seu accusatum recte negare sibi obiecta; eoque huius generis opinionem admodum videri periculosam statuit. Videtur, nec est tamen. Quin fac, ad vnum omnes ICtos confessionem iniungere *inquisitis*, *denunciatis* & *accusatis* promptam; & verebor interea, an statim fassuri sint patrata a se? Quæstio eo redit, num homo naturæ stimulis obtemperans, obligatum se intelligat, ad confitendum delicta: quorum confessionem sequitur mors, aut pœna vitæ, sanitati, ac fortunis omnibus inimica? Qui grauiter peccarunt, nunquam ita sunt animo depingendi, ac si illico eos vitæ huius tædium sit correpturum, alteriusque vitæ ac melioris desiderium mentes, pessimorum ceteroquin hominum, occupaturum.

Vnde

Vnde totum ζήτημα ita ordinandum est, vt memores semper sint doctores, occurrere hic homines extreme malos, non autem sapientes, ac *regenitos*. Et illi vero naturam humanam vix exuunt, cum peruestigatio criminis instituitur, nec sane naturalibus exuere viribus possunt. Quid facturus sit vere pœnitens, ac *regenitus*, vitæ æternæ desiderio animatus? ad quæstionem non pertinet?

Confer, quæ supra *cap. XVI.* §. 14. disputauimus.

§. XLIV.

Quod vero *Barbeyracius* ait, sic militem non fore violatæ fidei reum, si stationem ob hostium vim ingruentem naturali impulsu relinquat, rem nondum conficit. Habet miles spem euadendi, si fortiter resistat. In hac caussa, vbi reus ad supplicium trahitur, aut profecto mox trahetur, nulla spes reliqua est. Ergo cogat Magistratus, cogat ad veritatem dicendam quæstione, quam appellitamus *torturam*, conuincat per testes, seruis publicis, vel militibus, vel ciuibus vtatur, vt ne resistere queat amplius. Primum falsum *Barbeyracii* aliorumque in eo cubat, quod iuri Magistratus obligationem delinquentis respondere contendant: cum tamen supra a nobis sit ostensum, fallere canonem: vbi ius, ibi ex altera parte obligatio. Finge enim tres quatuorue in tabula salutem e naufragio quærere. Habet vnusqus-

quisque, si tabula tot sessores non ferat, ius propellendi alterum: sed neuter vero, vt se patiatur propelli, obligatus erit naturaliter. Applica & dic: Magistratum facere, quod potest iure. Obligatio ad poenam in fure, vel malefico, ne repugnet, sed ad supplicium subeundum laeto animo vadat, sicuti ius magistratus nec gignit, nec tollit; ita ob collisionem instinctus naturalis in concursum, obligatio ex naturae lege profluens non apparet certe.

§. XLV.

Quod si modus loquendi *ad poenam obligari*, ratione punientis, eo sensu circumscribatur, vt imperans semper ad poenam infligendam iudicetur obstrictus, dicendum est: male quidem facere eundem, si *sine caussa* delictum, quod turbat humanam societatem, impunitum dimittat; non autem peccare, si *sat rationis* habeat idque suadeant adiuncta: de quo §. XL. dictum.

§. XLVI.

Iam vero cum summi imperantes non semper ipsimet *punire* ac *leges interpretari* omni loco queant, consequitur, vt facultas iis sit relinquenda, constituendi IVDICEM leges interpretantem.

§. XLVII.

Et *hic* autem inter partes ante omnia amicabilem compositionem tendet, &, hac

deficiente, secundum leges *litem dirimat*, aut *poenam infligat.*

§. XLVIII.

Ex quo elucet, IVRIS DICENDI potestatem vel ad CIVILIA sese porrigere, vel ad CRIMINALIA.

§. XLIX.

VTRAQVE duabus partibus absoluitur: COGNITIONE & EXECVTIONE. Quare Romani separauerint & Græci, e peculiaribus rationibus fluxit, quas nostris in rebuspublicis neque obseruamus, neque Romani semper obseruandas putarunt.

§. L.

Quid ad vnamquamque iurisdictionem de cetero pertineat, ratione vtentibus obscurum non est; modo consideremus, controuersias *de meo & tuo* vix poscere imperium acerbum, seu MERVM; bene vero crimina, quæ pacem Reipublicæ perturbant atque artificiosa, quibus publica securitas defenditur, stamina rumpunt. Vnde in ceteris dictio iuris sufficit; imperiumque moderatum, quod MIXTVM appellant Iurisconsulti, tum demum requiritur, quando condemnati proterue sunt contumaces.

§. LI.

Difficultas omnis e *morum nostrorum* ac *Romani iuris* confusione merito repetitur.

§ LII.

Interea ad COGNITIONEM haud temere

retu-

retulimus ius exponendi leges, easque applicandi ad factum.

§. LIII.

EXPONERE LEGES ſonat, voluntatem Legislatoris indicare, quæ vel ſine laborioſa ratiocinatione in oculos incurrit, vel in *argumento* & *ratione* legum *latet*, perque *conſequentiam* inde deducitur.

§. LIV.

Vnde tota iudicialis iurisprudentia interpretatione occupatur; eoque *iudex*, qua iudex, nec ſeuerior eſt, nec mitior lege: hoc eſt, nec grauius punit, nec delinquentibus gratiam facit; nec nouum ius fundit, ſed præſens cum applicatione ad factum interpretatur, ſicque ſtupidioribus clarius ante oculos conſtituit.

§. LV.

Vnde vix dubium, quin Prætores Romani hac parte modum exceſſerint, quando, ſub obtentu interpretationis, nouas fere leges condiderunt.

§. LVI.

Quod ſi leges nullam commodam interpretationem recipiunt, imperantis voluntas de nouo exquirenda eſt. Qua apparente, *noua* ſimul *lex* apparet, cum prior intelligi non potuerit; eoque nec explicari. Lex obſcura & *inexplicabilis* vero, ſenſu iuris, non eſt lex; hinc quod explicari nunc poteſt,

test, legis vigorem habet eiusque *nomen* meretur.

§. LVII.

Sed tota legum interpretatio inutilis foret, nisi factum prius patescat.

§. LVIII.

Circa illud duæ quæstiones oriuntur, *an sit*, & *quale*?

§. LIX.

PRIOR ad substantiam eius pertinet, POSTERIOR ad adiuncta.

§. LX.

VTRAQVE lucem accipit vel ex rei ipsius, vt ita loquar, *cognitissimis* circumstantiis, vel *probationibus*, quæ fidem iudici faciunt.

§. LXI.

PROBATIO est vel *inartificialis* vel *artificialis*.

§. LXII.

INARTIFICIALIS vel a *parte litigantium* oritur, vel *ab alio*.

§. LXIII.

ILLA dicitur *confessio*. CONFESSIO est vel *spontanea*, vel *extorta*. PRIMA certior videtur *secunda*.

§. LXIV.

SECVNDA in *ciuilibus* rarius adhibetur, bene autem in *criminalibus*: vtut hic prouidentia iudicis insignis requiritur, ne innocentis

centis vita, sanitas, fortunæ in discrimen adducantur.

§. LXV.

PROBATIO, quæ AB ALIO est, quam litigante, in TESTIMONIVM resoluitur atque INSTRVMENTVM: hinc in ciuili iure de *testibus* ac *instrumentis* tractatur; eorumque valore.

§. LXVI.

ARTIFICIALIS probatio *præsumtionibus*, quid? quod *argumentis certis* constat.

§. LXVII.

Præsumtio coniectura probabilis est.

§. LXVIII.

Hinc, quia probabilis, lex ei adsistit, ita, vt vel onus probandi reiiciatur in affirmantem contrarium, vel maior probatio secure negligatur.

§. LXIX.

Prius fit, cum minor adest verisimilitudo. *Posterius* cum maxima.

§. LXX.

Omnis verisimilitudo autem, vti in logica ostendimus, experientia nititur, obseruationibus suffulta indubitatis.

§. LXXI.

In *criminalibus* præsumtiones *indicia* dicuntur. INDICIA aliquando quæstioni faciunt, pro modo & qualitate verisimilitudinis.

§. LXXII.

Vti vero iudex ipse iudicare; ita etiam

 hanc

hanc facultatem, si necesse sit, & vtilitas publica flagitet, aliis committere potest: qui propterea DELEGATI dicuntur, item COMMISSARII, quorum officium e *mandato*, quod acceperunt, diiudicandum.

§. LXXIII.

Ab his ARBITRI differunt, qui libera voluntate a *priuatis* ad *componendas controuersias* eliguntur.

§. LXXIV.

Electi vel ex *æquo & bono*, vel *obseruato iudicii ordine* procedunt: de quibus iterum in priuato iure fusius.

§. LXXV.

Idem summum imperium, quod iudicia *summa*, & *inferiora* constituit, etiam ceteros MAGISTRATVS creat, quibus tanquam oculis, & auribus vtatur.

§. LXXVI.

Vnde consequitur, vt eorum partes & singula officia a summa potestate semper pendeant; eiusque sit, nobilitare, eligere capaces, determinare ætatem, abrogare, reuocare, limitare, circumscribere potestatem, deiicere ex caussa, quia illius est constituere ac creare.

§. LXXVII.

Idem vel *ciuiles*, vel *criminales*, vel *militares*, vel *perpetui*, vel *temporarii* innumerique sunt, de quibus hac in disciplina generali non agemus.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII.

Enim vero cum leges omnes certam rem ponant obiectam, atque tum summus Princeps, tum Magistratus inueniat, quantum suadere possit RELIGIO malorum; igitur videndum, quid circa illam possint, qui τὸ κύϱιον in ciuitate gerunt. Et hoc vero intelligi vix potest, nisi, quomodo se habeat *religio* ad rem publicam, indagemus: quae interea cultum ponit diuinum, tum *internum*, tum *externum*: atque hic vero cantando, laudando & gratias agendo indicat, quid sentiant homines de supremi Numinis potentia, sapientia aliisque perfectionibus.

§. LXXIX.

Ac certum est, homines non religionis gratia coiuisse in cœtus ciuiles, sed securitatis & sufficientiae.

§. LXXX.

Ergo, de quo non cogitarunt coeuntes, de eo etiam disponere non poterunt imperantes. Vnde *Houtyni* inepta ratiocinatio, sub absoluta populi submissione etiam ius in conscientias latere somniantis, prorsus concidit.

§. LXXXI.

Quin fingamus, populum fuisse initio adeo improuidum, vt ea ratione sese subdiderit arbitrio imperantis; sat tamen scio illud pactum nullius fore stabilitatis. Quis enim de veritate poterit pacisci?

§. LXXXII.

Igitur religio, in notitia de Deo & cultu eius consistens, arbitrio ciuitatis merito eximitur.

§. LXXXIII.

Sed cum tamen illa debeat esse sociabilis, ne finis ciuitatum eludatur; hinc inuestigandum, quid possit in illa *turbare* publicam quietem?

§. LXXXIV.

Et omnes consentient, posse imperantes impedire, ne, *sub obtentu religionis*, scelera, fraudes, coniurationes aliaque nefaria patrentur. Sed probe circumspiciendum, ne pro consociatione nefaria, aut scelere habeatur, quod tale elogium non meretur.

§. LXXXV.

Quamobrem id manet fixum, non esse tolerandos in societate, qui *imperium ciuile respuunt* & contemnunt: quoniam fini ciuitatis repugnant.

§. LXXXVI.

Nec ferendos in principatu, qui Monarchas de solio posse deiici, & interfici existimant: quoniam talis opinio, quæ facile in externos actus erumpere potest, isti ciuitatis figuræ plane repugnat, obseruandumque hac parte, aliqua dogmata in Democratia iure tolerari, aut etiam Aristocratia, quæ in Monarchia videtur turbulenta ac perniciosissima. Igitur & illi huiusmodi

di in ciuitate in scelere versantur, qui Principi *sacris diris deuoto* vel non parendum, vel alii homini externo magis, quam domino ciuitatis, obediendum statuunt.

§. LXXXVII.

Sed caue tamen QVACKEROS iis adnumeres absolute, quia omne ciuile imperium contemnant. Putant hi, vti bene obseruauit reuerendus D. *Buddeus*, se tantum *non subesse imperio cogenti*, quod sponte facerent, quae ciuitas iubet: aliter si sentiant, expellendos concedo.

§. LXXXVIII.

Multo minus ATHEIS iniuria fiet, si non tolerentur. Quamuis enim secundum principia, quae profitentur, non semper uiuant; sed affectus & inclinationes aliis hominibus communes sequantur; tamen periculum est, ne, vbi metus decrescit, aliquid monstri alant. Quod si tamen & hos tolerare ciuitas suo periculo velit, facere id sine probro impietatis poterit: cum exploratum sit, non approbare magistratus eorum opiniones, quos tolerant. Et hoc est, quod *Ioannes Braunius* Theologus reformatae religioni addictus *Stouppio* Heluetio respondit, cum hic *Batauos* nullam colere religionem adfirmasset, quod *Spinozam* e suis non expulissent finibus.

§. LXXXIX.

Addo, nec eos esse in ciuitate ferendos, qui

qui dissentientes sine conuicio atque innocua ratione statuunt persequendos. Hoc si obseruaretur, forte dilapsuri essent persecutores, horumque mancipia & instrumenta emoritura.

§. XC.

Iam vero cum non vnus, aut alter priuatim religioni suæ vacet, sed in ECCLESIAM, seu cœtum coeant plures, videndum, quid imperanti in *hunc*, secundum rationis dictata, iuris sit. Et putant saniores, ecclesiam talem iurisdictioni ciuitatis fere subesse, vt aliud quoddam collegium externum, seu vniuersitas.

§. XCI.

In quo certe bene iudicant. Nam vt personæ physicæ rectioni ciuitatis sunt subiectæ, ita *morales* atque *mysticæ.*

§. XCII.

Nec repugno, vt dicatur ecclesia esse in republica, non autem, respublica in ecclesia.

§. XCIII.

Sed inde tamen vix puto consequi, vt magistratus maiorem debeat habere in eiusmodi *coetu* auctoritatem, quam in *collegio alio.*

§. XCIV.

Tota vero auctoritas imperii ciuilis eo pertinet, vt ne vlla vniuersitas securitatem ciuitatis externam conuellat, & sedibus suis moueat.

§. XCV.

§. XCV.

Cui non obest, ecclesiam non tam collegium priuatum, quam publicum referre, adeoque *maiorem imperantium* in illa requiri POTESTATEM. Facile enim reponò, ecclesiam societatem esse liberam, quam intrant plures sponte sua, vt publice seruiant Deo, secundum eiuscemodi modum, quem ipsi ad salutem æternam consequendam censent necessarium. Hac autem definitione præposita, per se elucet, non vllam humanam potestatem iure aliquid in ea moliri, aut mutare. Quod si enim mutaret quidquam, non amplius esset societas libera, aut libere ratiocinans; sed ratiocinia sua ad voluntatem principis, vel alterius imperantis accommodans.

§. XCVI.

Vnde iterum concluditur, non posse aliquid imperium ciuile circa DOGMATA nouare, cum iam veluti postulatum a nobis sit constitutum: nihil seditiosum ab eiusmodi coetu doceri: nec plus ei potestatis competere, intuitu ADIAPHORORVM, in cultu externo. Nam etsi *adiaphora* videntur mutationi obnoxia & arbitraria; non consequitur tamen, vt hæc ab arbitrio Principis in ciuitate pendeant. Ipse hic arbitratur coetus; cumque nulla religio inueniatur, in qua non obseruentur cærimoniæ, relinquendæ illæ sunt dispositioni ad unum coetum pertinentium;

tium; si quidem libertas religionis permittatur, aut permitti debeat. Cultus internus per se liber est; nec a mortalium aliquo restringi potest, quia in animo colentium peragitur. Externus sine adiaphoris inuenitur nullus: in quo *Maldonatus* recte rationes subducit. Quorum electionem liberam qui tollit, libertatem religionis, quam tamen probat, penitus subruit.

§. XCVII.

Dices: imperantem considerari nunc, vt membrum talis coetus, regero: accedere imperantem ecclesiae, non, qua imperantem, sed Christianum, aut similia dogmata probantem. Ex quo nullo negotio intelligitur; neque hac ratione eum velut ecclesiae caput, aut episcopum posse considerari.

§. XCVIII.

Quidquid imperanti concedendum, eo spectat, vt ei generatim INSPECTIO in ecclesiam permittatur, qua prouideat, ne, sub obtentu vitae aeternae consequendae, turbae excitentur; sacerdos sit, quid id ausit, Doctor, an auditor? per vim externam id efficere satagat, an sub velo religionis, *Zeli*, *excommunicationis*? dolo, an ignorantia? perniciosa doctrina? an pessimis exemplis meliores corrumpat? corruptosque in malis moribus confirmet?

§. XCIX.

Sed vti vero Princeps, vel alii, qui regnant,

nant, non affectabunt ius peculiare circa theatra, forum, hortos, mercatorias domos, vbi insignis saepe hominum multitudo in vnum conuenit; ita nondum cerno, quare *maior* in ecclesiam sit affectanda *auctoritas*, in quā hominum insignis multitudo coit, vt seruiant DEO?

§. C.

Inquis: ibi de ciuilibus tractari, hic de *spiritualibus*. Tum & ego inquam, nondum esse probatum, a spiritalibus maiorem ciuitati metum impendere. An qui religionis caussa sociantur, maiorum scelerum sunt suspecti, quam mercatores, aut cateruatim in publicis locis conuenientes?

§. CI.

Nec mouet, saepe sub religionis obtentu agitari seditiones. Fac factum. Saepe, sub specie libertatis exercendi mercaturam, concordia rupta est. Ergo puniendi corruptores, puniendi, ut publicae pacis turbatores.

§. CII.

Sed perpende tamen, turbas in ecclesia maximam partem propterea oriri, quod sentiendi & credendi libertas intempestiue constringitur: ac, dum *adiaphora* oppugnantur, ipsum *religionis* corpus petitur, animique subiectorum exacerbantur, vel etiam, cum rei *indignitas* crescit, in desperationem denique aguntur. Quod in Gallia aliisque Rebuspublicis vsu venisse scimus.

§. CIII.

§. CIII.

Ceterum ne adfirmes, me imperantibus subtrahere, quod vno fere ore omnes permittunt, age notes; me iis generalem in ecclesiam inspectionem, ceu §. XCII. diximus, quemadmodum in alia collegia fere concedere, nec repugnare, vt Doctores, contra pactum societatis, auctoritate sua, ad ciuium perniciem & infamiam, abutentes, coerceantur, vel moribus perditi remoueantur, seditiosa docentes puniantur, quid? quod inspectores peculiares constituantur, qui vitam sacerdotum obseruent, ne extra oleas vagentur, leges, quae ecclesiasticos, ciues & iudices stringant, praescribantur, & locus aliquando ac tempus publicorum sacrorum determinetur, ipseque suam religionem, sine vi, doceri curet: nisi pacta cum ciuibus obsistant, eiusque potestas hac parte haud temere sit restricta.

§. CIV.

Interea cum §. IX. dictum sit, velle ciues SECVNDO, vt contra vim iniustam defendantur, per se patet, non posse imperanti ius belli negari, quodue ad illud pertinet; puta, ius *cogendi militem*, item *muniendi*, cetera, quo interea *moderate* vtendum, vt defendantur subiecti, non opprimantur.

§. CV.

Quae de *moralitate belli* gerendi disputantur supra *cap. IX.* §. 1. *seq.* excussimus.

§. CVI.

§. CVI.

Bellvm vel *defensionis*, vel *offensionis* caussa paratur : qua de diuisione eodem *capite* nostrum iudicium interposuimus.

§. CVII.

Quodnam vero sit *iustum*, quod *iniustum*? in theoria & generatim, facile ex praeceptis de pactis seruandis & non laedendis aliis; in applicatione autem difficulter, vel plane non potest decidi. Quis enim hoc sibi sumat, vt hunc iuste, illum iniuste corripuisse arma sit dicturus? an hostis? At tum alteri quoque eadem iudicandi facultas competet. An aliae gentes? at hae pares non tantum sunt, verum etiam vel ab illo, qui bellum gerit, longe distant, vel proxime eum contingunt. Si hoc, aut hostes erunt aperti, aut odio arcano prosequentur vicinum. Est enim finitimis semper litigandi materia. Sin illud, circumstantias totius discordiae nec cognoscent exacte, nec, si cognoscerent, cum auctoritate de illa, quia sunt aequales ac clarissimae probationes deficiunt, iudicium ferent. An totus orbis? Sed hoc vel nimis oratorium est, vel totus nunquam in vnum conspirabit orbis.

Confer, quae in dissertatione de *efficientia metus* cap. II. §. 12. & inprimis §. 14. & 15. diximus: quin addas licet, quae *cap. XII.* §. *XVI.* supra disseruimus, hoc loco vix repetenda.

§. CVIII.

§ CVIII.

Id inquiri præstat, an ad solas Respublicas, personasque illas repræsentantes ius belli gerendi pertineat? Et obseruandum, in statu libertatis vnicuique ius belli gerendi competere: quod singulis fere capitibus obseruauimus. Constitutis vero ciuitatibus ad eos illa facultas pertinebit, quibus imperium delatum est, vel ad imperium exercendum concurrunt.

§. CIX.

Qua visione bellum SOLENNE dicitur, quod Respublicæ gerunt.

§. CX.

Sed an vero ad istud INDICTIO SOLENNIS de iure requiratur? disputatur. Id permitto, indicendum esse bellum ab iis, qui se læsos existimant. Potest enim adhuc aliquid dubii circa ius & factum occurrere; nisi læsio continuetur & ita perduret, vt defensio sine mora sit suscipienda. Sed vt vero per FECIALES solenniter fiat, non consequitur. Exigit enim externæ pacis custodia, vt pax quæratur: isque minime iustus foret dicendus, qui, parte altera non audita, sine vlla iuris ac facti inquisitione, præcipiti consilio ad arma sit prolapsurus. Ceteræ *solennitates* iniustitiæ sæpe commenta sunt & fuerunt, scilicet, vt bellum existimaretur haud *iniustum*, vbi obseruantur IVSTA; aut saltem superfluæ videntur.

Confer. *Cap. VIII. §. IX. & X.*

§. CXI.

§. CXI.

Qui vero sint, qui nos lædant, hostilemque animum induant, ex superioribus, credo, satis patescit.

§. CXII.

Belli præludium REPRESSALIAE dicuntur, quæ a *talione* itidemque ab *arrestis*, vt loquuntur, differunt. TALIO par pari refert: HÆC debitorem eiusque res afficiunt: in REPRESSALIIS autem tam curate singula vix distinguuntur: hoc est, par sæpe pari refertur, nonnunquam personæ, nonnunquam res apprehenduntur, ac perduntur. Iustitiæ ratio inde videtur petenda, quod, quæ agit ciuitas, omnes agere & probare censeatur, per ea quæ cap. priori adstruximus.

§. CXIII.

Quæ de ARMIS ILLICITIS itemque LICENTIA in bello differuntur, *cap. IX.* copiose discussimus.

§. CXIV.

Illud nondum disputauimus, quid de OCCVPATIONE BELLICA sit tenendum. Et certum puto, pacis vinculo abrupto, liberum vnicuique belligerantium relinqui, quomodo cogere repugnantem hostem velit. Ergo etiam liberum est, prehendere res hostis mobiles, eas auferre; & occupare immobiles, quæ, *tertii* intuitu, statim vi-

dentur acquisitæ, quamprimum apprehensæ. Sed hosti vero tam diu recuperare eas licitum est, quam durat bellum. Quocirca occupanti tum demum plena securitas obtingit, si inter eum & aduersarium *pax* coalescat, occupatumque in manibus victoris maneat.

§. CXV.

Ex quo intelligitur, parum operari distinctionem receptam, in *castra* ne sua & præsidium occupantes retulerint res abreptas mobiles, nec ne? Nam *tertius* non poterit iis eripere prædam, quamlibet non retulissent. *Hostis*, quandocunque potest.

§. CXVI.

Ratione SVBIECTORVM vero iniquum erit, denegare damnum facientibus sua, aut quæ sua fuisse docere possunt, ex ea ratione, quia hostis cum spoliis ad sua peruenit, aut res ereptas 24. horarum spatio, possedit. Milites namque nostri hosti occupata rursum eripientes propterea pugnant, & velitationibus decertant, vt defendant ciues eosque seruent, recuperataque veris & antiquis Dominis restituant. IVS BELLI, quod vulgo iactatur, ἄλογον est.

§. CXVII.

Difficilior quæstionis species est: an vindicari res ALIENATA immobilis possit ab externo populo, qui caussam habet ab hoste vendente, aut alienante? Saltem *Hispaniæ* Rex

Rex *Dunkerkam* repetiit ab Anglis, in quos transtulere Galli: nec incognitum, supplicasse Græcos, vt *Exarchatum* a *Langobardis* ablatum sibi redderet Victor *Pipinus*: quanquam neuter obtinuit quidquam, belli iure vtrinque in contrarium prætexto. Ego vero animum haud temere induco, *iustius* facturum, qui, Victore bellum adhuc gerente, nihil emerit, aut cum eo ne quidquam permutauerit. Quod si namque valide talia a Victore, cui tantisper fauet belli alea, comparari possent, nunquam certe recuperare liceret alteri sua, quamuis, secundantibus iterum fatis, prosterneret hostem, isque nunc victor esset, quin antea infelici strage habebatur victus. Nec acquieturum, credo, repetentem alienata, si occineret emptor, aut donatarius illi: *a Victore acquisiui, qui factus est* DOMINVS. Hæc enim *acquisitio dominii* in cerebro Romanorum ICtorum nata tantum est; nec pacem iri quæsitum ab eo existimem, qui, dum bella gerunt alii, tanquam e specula prospiciens inhiaret ablatis, obtentu emptionis; mercatorem acturus, dum altera pars in eo est, vt recuperet amissa; animumque redhibendi nondum deposuit; nec deposuisse censeri potest, dum feruet bellum: quanquam sat scio, aliter opinari plures, occupationem bellicam pro modo acquirendi habentes *dominiumque*, vbi adhuc incerta om-

 nia,

nia, somniantes. Diuersum foret, si quis extrema ab vrbe obsessa auertens pecuniam *obsidenti* numeraret, vt recederet, atque interea vrbem seruatam retineret, donec sibi pecunia expensa restitueretur. Quod thema inter *Sueciæ* & *Borussiæ* Regem ventilatum meminimus: arguente *hoc* simul, Sueciæ Regem suo id negotii consensu approbasse. In contrarium facta & actitata probant, quid *fieri* soleat; non autem ius omni exceptione maius. vid. *Grot. lib. III. c. VI. §. II.* ac *Barbeyracii* not. 1. *ad h. l.* De rebus mobilibus aliud dicendum, non, quia credendæ sunt illico ab hoste acquisitæ, sed quia dignosci haud facile possunt; nec obligatus est emptor, vt longa perquisitione indaget, cuius res illæ sint fuerintque?

§. CXVIII.

Quemadmodum autem omnis occupatio, in bello solenni, *publico nomine* fieri debet; ita *sine permissu* facta occupatio in latrocinium incidere videtur.

§. CXIX.

Dico: SINE PERMISSV. Nam sæpe fit, vt ciues priuato ausu, non tamen, sine ciuitatis consensu, generali, aut speciali oppugnent hostem. Et tum vero retinent isti, quod acquisiuerunt, *secundum legem* a ciuitate præscriptam, aut pactorum conditiones publica auctoritate munitas. Vnde, quid de CARAVANIS, ADMIRALITATIBVS, maritimis-

ritimisque excurſionibus, quas *Capereyen* vocant, ſentiendum, patet.

§. CXX.

Quidquid vero publico decreto & apparatu in manus belligerantium peruenit, *fiſco publico* merito infertur; niſi hic iuri ſuo, ratione *mobilium*, renuntiauerit, aut ratione *immobilium*, in fauorem militarium & præfectorum, aliter diſpoſuerit. Quod amplius probat, quam præpoſtere occupatio bellica inter modos acquirendi dominium iuris gentium, etiam priuatorum conſideratione, referatur.

§. CXXI.

Vt vero in hoſtem ire, cum bellum durat, publico decreto & permiſſu licet; ita NEVTRARVM PARTIVM, qui vel amici communes, vel ſaltem hoſtium loco haberi non poſſunt, lædi neutiquam debent, quamdiu in eo ſtatu manent, & *neutri* fauent.

§. CXXII.

Hic ſtatus nonnunquam NEVTRALITATIS *generalis*, nonnunquam *ſingularis* nomine inſignitur.

§. CXXIII.

In HAC pacta interueniunt vel expreſſa, vel tacita, quibus ſtandum tum a parte eorum, qui neutrarum ſunt partium, tum etiam illorum, qui actu bellum gerunt, ne videlicet hi exigant conuentioni contraria, nec iſti faciant.

§. CXXIV.

Belli furore cessante ad PACEM omnibus optabilem deuenit ciuitas, summum habens imperium, cuius est, conciliare illam.

§. CXXV.

Pacem saepe praecedunt *induciae*, vt bellum *repressaliae*.

§. CXXVI.

Ergo de illis videndum primo. Et nituntur vero INDVCIAE VERAE *conuentione* belligerantium, vt *ad tempus* ab armis desistant.

§. CXXVII.

Conuentiones eiusmodi sancte seruandas esse, nemo negat.

§. CXXVIII.

APPARENTES induciae, cum nempe hostes, vtrinque fessi *sine conuentione* sibi otium faciunt, huc non pertinent: manet enim hostilitas & ius nocendi. Tale exemplum in historia Seculi XV. inter *Maximilianum* I. & *Venetos* obseruatur, post foedus Cameracense ruptum.

§. CXXIX.

In *veris* vero cum perpetua quies deficiat, tempus certe in considerationem veniat necesse est.

§. CXXX.

CVIVS ratione modo *longius*, modo *breuius*, modo *breuissimum* induciarum interstitium obseruatur.

§. CXXXI.

POSTERIORIS generis inducias etiam ministri Reipublicæ dant; eæque seruandæ sunt vel a toto exercitu, vel, si dux sit inferior, saltem ab huius copiis, cum dare inducias officio ipsius contineatur.

§. CXXXII.

Sed quæ ad LONGISSIMVM tempus e. g. in centum annos ineuntur, induciæ quidem nominantur, sed ridicule. Quis enim, post tantum temporis spatium elapsum, iniuriarum meminisse potest, aut meminit? Sed habemus tamen eius generis exemplum apud CONNESTAGGIVM, *de coniunctione Portugalliæ cum Regno Castellæ*, a commentatoribus *Grotii* non obseruatum, vbi *Alphonsus* Rex Lusitaniæ cum *Ferdinando* & *Isabella* Castellæ Regibus pacem pepigit in sæculum & quod excedit.

§. CXXXIII.

Vbi tempus ponitur, ibi *terminus a quo* & *ad quem* occurrit. Itaque disputant, VNDE computatio *inchoanda*, quaue hora, quoue mense *finienda*? *Grotius* primum diem ab initio, quemadmodum postremum a fine induciarum excludit: *Puffendorffius* contra vtrumque includit. Neuter argumentis destituitur. *Puffendorffii* opinio probabilior doctis videtur, quippe qui magis quieti producendæ, quam contrahendæ fauere solent.

Rectius faciunt, qui ambiguae disceptationi per verba clarissima legem dicunt.

§. CXXXIV.

Et per se autem intelligitur, tum demum obligari subiectos, cum rescifcunt inducias, quanquam effectus belli cessant: & restituenda sunt, post tempus perfectae conuentionis, erepta, nisi aliud placuerit.

§. CXXXV.

Durantibus induciis, vti *arma cessant*; ita quaeritur, an *reficere moenia*, *conscribere milites*, itemque *munitiones nouas efficere* liceat? Et circumspiciendum existimem, sint ne induciae non *limitatae*, & bene longae, an ad *certos actus* restrictae? PRIORI CASV omnia, quae enumerauimus, & ad defensionem pertinent, licent. Vnde eo omnis controuersia redit, quid pertineat ad defensionem? Et cum inter eos, qui in libertate viuunt, vix adeo accurate termini defensionis & offensionis definiri queant; hinc ancipiti disputationi saepe locus relinquitur. Quid inter Gallos & Germanos de munitionibus, induciarum tempore, exstructis a 1687. sit disceptatum, PVFFENDORFIVS de *R. G. F. W.* lib. XIX. p. 56. seq. in vtramque partem recensuit. POSTERIORI CASV vero a PVFFENDORFII decisione *I. N.* & *G. lib. VIII.* §. *IX.* merito recedimus. Nam quamuis is existimet, in omnibus induciis, etiam vbi obsessi & obsidentes duntaxat de mortuis sepe-

ſepeliendis conueniunt, ius defendendi non excludi; opinor tamen, vltra cogitata non fore extendendam verborum interpretationem. Ergo, quid cogitauerint paciſcentes? quæritur. Sed omnes, puto, conſpirabunt, eo in themate, quando *tantum* ius ſepeliendi petitur, & permittitur, excludi cetera omnia. Ius *defendendi* vero ita videtur circumſcribendum, vt circumſcribitur *oppugnandi*. Quamobrem vti ius oppugnandi poſt finitas demum inducias; ita defendendi incipit.

§. CXXXVI.

Id magis certum, belli indictionem nouam, *elapſo induciarum tempore*, non requiri. Reuiuiſcit bellum ipſo iure, ſi interea controuerſia non fuerit extincta, aut actus, cuius intuitu conceſſa quies, finitus. Quidquid nonnulli, *pacis reducendæ* amore, faciunt, prudentiæ, & honeſtati & magnanimitati facientium, merito tribuitur. Stricto iure occidi, aut in vincula coniici poteſt, qui poſt finem induciarum in hoſtico deprehenditur.

§. CXXXVII.

Quin nec illud prorſus abſonum, aut *prodigio ſimile*, vti apud *Grotium in Hiſtoria Belgica* differebant Hiſpani, continuare bellum in Indiis, & in Europa quieſcere. Etiam noſtro tempore tales in Hiſpania & Italia innotuerunt induciæ. Cur enim non lice-

liceret designare agrum, in quo belli maneat materia, & excipere alterum, vbi tranquille peragantur omnia?

§. CXXXVIII.

Ab induciarum iure omnino differt IVS TVTO COMMEANDI. Conceditur hoc certis *personis* & *rebus*, vt sine offensione & damno eant redeantque. Quidquid litium occurrit, ad ἑρμηνείαν dictorum, aut litterarum pertinet, quæ, secundum intentionem paciscentium, optima ratione instituitur. Eum laborem, cum iam in dissertatione *de litteris commeatus*, per varia exempla occupauerit *Hertius*, *Grotiique* doctrinas maiori luce donauerit, nos simili operæ merito supersedemus.

§. CXXXIX.

Itaque de PACE potius, qua penitus exstinguitur bellum, & bellandi caussa obliuioni mandatur, breuibus agemus.

§. CXL.

Et ineunt eam ordinarie *summi imperantes*. Vnde probe considerandum, quis sit summus imperans, quæue rerumpublicarum conditio?

§. CXLI.

Ineunt cum Rebuspublicis iisque, qui eas repræsentant, ineunt etiam cum subiectis interdum, qui ab obsequio resiliuere, & peculiaris corporis speciem induere.

§. CXLII.

§. CXLII.

Ineunt bona fide, aut ſaltem inire ſic debent. Vnde *exceptio quod metus cauſſa* locum poſtea non habet, cum ad pacem ſine metu vix perueniant belligerantes, ceu ſupra oſtenſum.

§. CXLIII.

Ineunt vel *pure*, vel *ſub conditione*, vt videlicet tota pactio ab *euentu* alicuius pugnæ, aut *deciſione arbitrorum* ſuſpendatur. An prudenter faciant tali modo tranſigentes, iam non quæritur. De iure nemo ambiget, ſi ciuitas, vel is, qui ciuitatis loco eſt, conſentiat. Ergo quidquid diſputatur, ad quæſtionem *facti* pertinet, *qualem* videlicet *poteſtatem* contrahentes habeant?

§. CXLIV.

Paci pangendæ MEDIATORES, ſeu conciliatores aliquando interueniunt, quorum obligatio, veluti arbitrorum, eſt, vt ſine fraude, procul ab odio & fauore, munere ſuſcepto fungantur. De cuius præcepto neglectu nunquam non querimoniæ audiuntur. Vnde multi principes *ſine interuentu conciliatorum* ad pacem procedere maluerunt. Exempla Suecorum in *Oſnabrugenſi* & Gallorum in *Pyrenæa* nota ſunt.

§. CXLV.

Pace facta, ſecuritatis gratia *pignora*, *obſides*, *fideiuſſores*, ſeu GVARANDI, quid? quod *iusiurandum* & *ratihabitio accedit*, de

quibus

quibus omnibus *cap. XXIX.* & *cap. XVII.* ſuis locis egimus.

§. CXLVI.

Similiter, concordia inter belligerantes partes redeunte, redire quoque dicuntur tum *perſonae*, tum *res poſt limen*: vnde de iure POSTLIMINII apud ſcriptores iuris gentium longa tractatio; ſed quae mirifica confuſione vel deformatur, vel admodum ieiune adtingitur.

§. CXLVII.

Si quid tamen recte ſtatuitur, hoc ſane eſt, quod victus populus reciperet res ſuas, & captiui itidem, quae relinquere ſunt coacti, cum in hoſtium veniſſent poteſtatem, iura ſua reſumant. Cuius reuerſionis vim atque effectum *ius poſtliminii* appellare ſolemus; dummodo ne animum inducat quisquam, vniuerſa, Romanis approbata, iuris eſſe naturae, vel gentium.

§. CXLVIII.

Sed quum tamen aliquis redire domum queat feruente adhuc bello; ita *poſtliminium* conſiderari aſſolet, velut eſt *ante pacem*, vel *poſt pacem.* Vtrumque LIBERATIONEM ab hoſtium *manu* praeponit, ſiue ad eos, qui ſocii noſtri, vel ſaltem hoſtes non ſunt, ſiue eo, vnde aliquid ablatum, vel in captiuitatem abducta perueniat *perſona*, aut *res.*

§. CXLIX.

Nihil enim amittit *iure ſimplici naturae*;

qui

qui capitur; nihil quoque, dum manet res; capiatur persona cum re, an res sine persona? Iniquum quippe foret, addi afflictionem afflicto: cuius conditio commiseratione potius digna, dum hostis iram sensit, certus, an vnquam ab eius liberandus potestate foret?

§. CL.

Igitur nulla prorsus *iuris fictione* tota res indiget, perierit captiuus, an vixerit? Romani vero, etiam ratione suæ ciuitatis, captiuum apud hostem habebant pro seruo, ac capite minuto, cuius omnia simul iura in ciuitate essent exstincta: quandoquidem seruus ciuis Romanus non erat, nec aliquid proprii possidebat. Quod est exstinctum recipi nequit, nisi tollatur impedimentum, seu *mors ciuilis*. Ergo per fictionem æquitate subnixam tollebant istud, partim fictione *iuris postliminii*, partim *legis Corneliæ*: quibus mediis interea hac in disciplina neutiquam opus est, quoniam nihil domi amittit captiuus, ac multo minus pro seruo iure necessario reputatur. Hinc qui nihil iuris amisit, nihil quoque receperat, quia *omnia*, ratione suæ ciuitatis, *retinuit*: cumque potestas patria Romana a simplicitate naturali nimium quantum discedat; hinc patesit, *vtraque fictione* impune nos cariturus, cum FILIVS non sit *seruo* Romano similis, qui omnia acquirat Patri; nec *Pater* DESPO-

TÆ,

TAE, cuius dominium & ius acquirendi morte demum perimatur. Igitur nec mors fingenda, nec vita morali sensu restituenda reduci ex captiuitate, quia reapse mortuus non est, non *physice*, non item *moraliter*.

§. CLI.

Quae amplius adiecere Romani, eo pertinent, vt exponerentur vocabula *hostis*, *captiui*, *liberati*; simul-atque ab hoc iure excluderentur, qui se dedidere sponte, ac iuris sui, alioquin recuperandi, indigni erant: sicuti nec *vestes*, nec *arma* indipiscebantur, ea indignissime abiicientes, aut amittentes.

§. CLII.

Ex quo claret, haud temere separasse Titium, *in obseruationibus ad Lauterbachium*, POSTLIMINIVM *inter gentes* a POSTLIMINIO *ciuitatis*, ex qua *quid* captum, aut *ciuis* denique in hostium potestatem est redactus. *Posterius* pro re nata variat, *prius* non item: nisi quid pactis in pace sigillatim definiatur. Nam quod durante adhuc bello ante pacem redit, aut inimicorum potestati eripitur, meum iterum est, sicque ad dominum venit, quod fuit ante suum, absque ficto postliminii iure, in *patria* versetur iaceatque ereptum, an apud *tertium*, *amicum communem*, an belli *socium*? Sat est, hosti nihil amplius ea in re potestatis esse, non

ex

ex iure, non facto: quemadmodum nec illico prior dominus suum recipere potest, si hostis ad tertium detulit, atque ibi deposuit. *Communis* namque amicus neutrarum esse partium creditur: & quoniam id ponitur, hinc supra definitum est, illum quoque nec emere scienter, nec alio modo acquirere conari, quod amicus vnus amisit, atque alter tantisper tenuit, vel tenet adhuc. Occupatio bellica cum effectu pleno, quam aliqui, Romano iure imbuti, depereunt, tam diu quiescit, donec pacificatio clarius determinet, quis nunc pro *domino* irreuocabili sit habendus: idque iam supra §. *CXVII.* monuimus.

§. CLIII.

Etsi enim certum videtur, hostem victorem leges omnes sibi præscribendas iure spernere; eoque rebus captis vti atque abuti; non sequitur tamen, vt tertius statim, qui hostis non est, sese interponere ac rem victi sibi seruare, eo obtentu, possit, ac si videlicet illam comparasset ære suo a Victore Domino, dum interea nec victi, nec vincentis hostis esset. Rectius enim facturus is fuisset, si animum habendi rem adhuc *dubiam* ac certo modo *litigiosam* ostendisset nondum: quod *prioribus* merito existimauimus addendum, ne quem de nouo vrat depulsa obiectio.

§. CLIV.

§. CLIV.

An vero captiui *recipiant libertatem*, si nihil de ea *singulariter* conuentum? quaestio facti est, quid nempe cogitauerint paciscentes? idque regulis bonae interpretationis ad liquidum perducitur. Aliquando etiam, pro numero captiuorum, λύτρον soluitur, si plura sunt capita vnius in potestate, quam alterius. Λύτρον itidem conuentio definit, quam *Cartel* appellamus vulgo.

§. CLV.

Bello & paci vti inseruiunt *foedera*; ita dubitandum non est, quin IVS PANGENDI FOEDERA pars sit summae potestatis.

§. CLVI.

De *foederibus* ipsis eorumque diuisionibus *cap. XI.* §. 33. seq. satis disseruimus.

§. CLVII.

In his autem occurrunt LEGATI. *Legati* mandatarii sunt: de quibus silere possemus, quia eorum officium *cap. XXII.* & *XXIII.* copiose satis delineauimus.

§. CLVIII.

At cum tamen peculiare IVS LEGATORVM permulti animo depingant, videndum hac de re amplius.

§. CLIX.

Et dicuntur illi, cum liberam negotia tractandi potestatem habent, *plenipotentiarii.*

§. CLX.

§. CLX.

Vnde valde errant, qui hoc nomen aut honoris esse existimant, aut etiam PLENIPOTENTIARIVM legato characterem habenti apponunt.

Conf. *Furstenerius de Suprematu Principum German.* Cap. 6.

§. CLXI.

Deinde quidam sunt primi ordinis legati, qui AMBASSADORES hodie appellantur, a voce *Ambacht*, quæ est Teutonica: sunt enim illi *officiales* suæ Reipublicæ.

§. CLXII.

A quibus distinguuntur secundi ordinis legati, missi, nuncii, ABLEGATI, ENVOYÉS.

§. CLXIII.

ILLI, dicente *Hertio* V. C. FACIEM REIPVBLICÆ secum afferunt, ac proinde eo, quo mittens, honore sunt colendi, qua mos & ratio non refragatur. Absurdum enim foret, *Maiestatis* elogium affectari a Legatis. *Excellentiæ* titulus sæculo præcedente inualuit.

§. CLXIV.

Hi *repræsentatitio* charactere atque circumposito splendore destituuntur, missi propterea, vt sumtibus parcatur & negotia interea facilius ad exitum deducantur, nullis cærimoniarum tricis obstantibus.

Conf. *Hert. prudent. Ciuil. part. I. Sect. IX. §. VII.*

§. CLXV.

Vtrique sunt vel *ordinarii*, seu assidui, perpetua legatione fungentes, vel *extraordinarii*. Hinc primi & secundi ordinis legati perpetui, seu ordinarii ac temporarii, seu *extraordinarii* dantur.

§. CLXVI.

Ex quo patet, falli nonnullos, qui *extraordinariis* legatis maiorem auctoritatem ac nonnihil prærogatiui iuris, præ ceteris, tribuunt.

§. CLXVII.

Tales legatos mittunt summa potestate, seu maiestate pollentes. Nam etsi quisque priuatorum mandatarium mittere ad alterum potest; tamen is nequit præstare, vt maior legato, quam leganti competat auctoritas. Subiecti vero, seu priuati parent, & leges accipiunt ipsimet; eoque mandatariis illorum *Legati* nomen vix tribuitur.

§. CLXVIII.

Sed caue existimes, statim, cum mittitur *legatus*, eum iure gentium quocunque tempore fore INVIOLABILEM: requiritur primum, vt *admittatur*.

§. CLXIX.

ADMISSIO autem *voluntatis* est, non *necessitatis*, tametsi nihil caussæ repudianti suppetit: quidquid in contrarium *Grotius* moliatur.

§. CLXX.

Sicuti enim nemo cogitur, vt legatum alteri

alteri mittat; ita etiam nemo per ſe obſtringitur, vt legatum accipiat.

§. CLXXI.

Ergo iniuriæ loco haberi nequit, Legatum non eſſe admiſſum, niſi quidem cum conuicio reiiciatur. Quod *Guſtavus Adolphus* Seciæ Rex *Ferdinando II.* Cæſari obiecit, cum ipſi aditus ad conuentum pacis Lubecenſis præcluderetur.

§. CLXXII.

Multo minus vitio dari gentibus poteſt, ſi legatum *aſſiduum* recipere nolint, vti *Poloni* olim ac Turcæ. Sed cum mos inualuerit, vt & hi in omnibus fere aulis degant, minus forte *decorum* foret, eos non recipere hodie.

§. CLXXIII.

Admiſſo legato *ſecuritas* ſaltem tacite, ſi non expreſſe, promittitur.

§. CLXXIV.

Sed probe circumſpiciendum, an quis ſit admiſſus? vnde & peculiari conuentione & litteris *commeatus* opus eſt, antequam ex *hoſtico* veniat legatus.

§. CLXXV.

Et tum vero SECVRITAS ſummatim conſiſtet in *defenſione* ab *iniuriis*, in *libertate ſermonis*, in *immunitate a foro.*

§. CLXXVI.

DEFENSIO AB INIVRIIS, vtut omnibus in territorio aliorum pacata ratione viuentibus

tibus iure naturæ; ita legatis eorumque comitibus *speciatim*, dum publica fide venerunt, debetur.

§. CLXXVII.

Hinc laudatur *Ferdinandus III.* qui *Sparrium* Ducem copiarum, alias sibi charissimum, custodiæ mancipari iussit, quod litteras paullo petulantiores ad Venetum Legatum dedisset.

Conf. PRESBEVTAM *de Iure Legat. Imp.* p. 141. plura colligentem exempla; adde *Vicquefortium*, *Kulpisium*, aliosque, qui de Legatis eorumque iuribus cateruatim scripserunt.

§. CLXXVIII.

Sed caue tamen, ne pro iniuria accipias, quod non est.

§. CLXXIX.

MINÆ autem speciem iniuriæ continent. Vnde & ab his tutus præstandus.

§. CLXXX.

Nec committendum, vt LITTERÆ, quas mittit, & quæ ad legatum mittuntur, aperiantur, vt CVRSORES violentur, qui mittuntur ac remittuntur.

§. CLXXXI.

Eiusmodi securitas durat, etsi bellum inter Legati Dominum, ac ciuitatem, vbi degit, oriatur, propter securitatem *generatim* & *sine limitatione*, etiam in hunc casum, promissam.

§. CLXXXII.

§. CLXXXII.

Quod si vero quadantenus restringatur libertas Legati, vel notum iam ante receptionem fuerit, quid ciuitas, vbi agit, postulet, tum & legatus legi sese accommodet, quia vel expresse consensisse, vel tacito in eam videtur. Ita non poterit ASYLVM concedere malitiose *delinquentibus*, etsi hæc libertas legatis olim, & alias fuisset relicta. Neque enim ius quæsitum allegari potest ab eo, qui *factum*, non *rationem*, habet pro argumento. Quod Pontifex Romanus *Lauardæi* Gallorumque omnium querelis reposuit.

§. CLXXXIII.

Eodem modo eorum dignitati vix repugnat, quando præscribitur, vt pacem cum *aliis*, vtut *hostium legatis*, seruent. Secus facientes sibi tribuant, quando pro legatis amplius non habentur.

§. CLXXXIV.

Quid? quod, etsi pactum non intercessisset expressum; puto tamen, non esse obstrictam ciuitatem, vt *hostilia molientes* intra pomoeria sua toleret.

§. CLXXXV.

Id magis dubium, an iure talionis Respublica occidere legatum queat, propter suum legatum ab alio principe, aut imperante occisum? Et *iure stricto* fieri id posse putem, quia hostis mei subiecti itidem tractan-

tur vt hostes. Quidquid in contrarium disputatur, ad magnanimitatis regulas pertinet.

§. CLXXXVI.

Aliud foret, si *concursu* populi, aut in *seditione*, aut per insidias læsus sit legatus. Tum enim videndum, an summa potestas huius sese facti participem reddat, aut istud approbet? Ita nihil tribui culpæ *Philippo IV.* potuit, cum Reipublicæ Anglicanæ legatus *Madriti* ab ignotis hominibus est occisus; multo minus *Britannis*, quando ædes ministri *Hispanici* Londini expilauit plebs vltima. Auxiliares namque læso manus sunt porrectæ & acriter puniti sceleris consortes. Neque enim Regum quisquam impedire semper malorum ciuium facinora potest.

§. CLXXXVII.

Libertas sermonis propterea concedenda est, aut post admissionem concessa videtur, quoniam mandata exponere sua legati obligantur: quod sine eiuscemodi facultate fieri non posset. Vnde hi recte ad libertatem prouocant. Exempla *Presbeuta*, & *Kulpisius* suppeditant. Fuitque hac parte magnus Turcarum *Vezirius* prorsus stolidus, qui Franciæ Regis ablegato, iura Principis sui exponere laboranti, alapam infringi iussit, cuius vi dentes innocenti excussi sunt aliqui. Qua de re *Ricautius* Lectorem instruet in *descriptione imperii Ottomannici* p. 34. f.

§. CLXXXVIII.

§. CLXXXVIII.

Sed caue, ne *libertatem loquendi* cum LICENTIA permutes: quamuis *licentia* non sit, cum Legatus feruentius Domini sui caussam tuetur: reprehenditurque a *Vassore* GVSTAVVS ADOLPHVS, Suecorum Rex, baculum ostendens *Stephano* Galliæ Regis ministro, pro Bauariæ Duce enixius instanti.

Dicatur de *Pontifice Romano*, cuius aures omnium semper impatientissimas deprehendit *Cardin. Ossatus.*

§. CLXXXIX.

Immunitas a FORO loci eam ob caussam permissa videtur, quod tanquam alieni domini administer est receptus, in quem recipienti nihil potestatis competit.

§. CXC.

FORVM est vel *ciuile*, vel *criminale*. Hinc ad vtrumque respiciamus oportet.

§. CXCI.

Quod ad PRIMVM, elucet sane, legatum e CONTRACTV non posse in ius trahi, aut pignora capi, aut obsides ab eo posci. Etsi enim legatus peccat, qui æs alienum contrahit, nec soluit, aut id, quod dare, vel facere debet, non præstat; tamen iudicari ab alio, quam a Domino, non potest. Vnde recte faciunt, qui sibi subiectos certiores hac de re reddunt, ne posthac importune conquerantur, aut turbas excitent. Quod in Anglia nuper factum meminimus, occasione Russici legati.

§. CXCII.

Quocirca *Presbeutæ* vix consentio, qui legatos pinguiori, ac priuatos hac in caussa frui negat. Quidquid in medium affert, eo duntaxat pertinet, legatum non soluentem non habere iustas conquerendi caussas, si adigatur ad soluendum. Quod permitto. Solum quæritur, per quem sit cogendus? Illi vero prorsus a scopo abludunt, qui intrantes aliorum dominorum territoria ac regna sine discrimine eorum *subiectos temporarios* dicunt, & ideam ministri alieni, qui pro tali est agnitus & consequenter in subiectorum numero ab recipiente non habitus, ex animo dimittunt, subditum somniantes, cui definitio subditi, ratione eius, ad quem mittitur, nunquam competiit.

§. CXCIII.

Igitur de FORO CRIMINALI circumspiciendum. Et adfirmant plures cum ratione, legatum recipientis iurisdictioni minime subiectum videri, sed domino mittentis ad puniendum fore remittendum, si crimen in *priuatos* fuerit commissum: a quo nec *homicidium* excipiendum.

§. CXCIV.

Nam quamuis nonnulli existiment, ea recipi legatum conditione, vt tranquille viuat, nec crimine sese commaculet; non habent tamen sat rationis, vt eum propterea alieni

alieni domini pœnis subiiciant. *Puniendus* est, sed a DOMINO PROPRIO.

§. CXCV.

At vero, si in ipsam Rempublicam, aut Dominum, ad quem missus est, aliquid moliatur, aliud sine dubio dicendum. Nam quod nec ipsi, si adesset, Domino liceret, id multo minus eius administer & procurator impune ferat. Vnde omnino a scopo *Furstenerius* abludit, qui DOMINOS inuiolabiles pronunciat, quamlibet insidiatorum aut hostium personam induant.

§. CXCVI.

Aliud est quæsitum, num ex regulis prudentiæ etiam tale legati facinus sit dissimulandum, isque extra fines reipublicæ potius deportandus, quam occidendus? Quod in *Polonia* nuper Gallico legato factum scimus. Eodem consilio *Cromwellus* vsus est, cum *Bellievrius* turbas in Britannia excitasset.

§. CXCVII.

Interea caute prouidendum, ne criminis insimuletur legatus, qui forte ministros alterius ciuitatis largitione commoda ad partes heri sui pertraxit. Est hoc cuiusque ministri apud extraneos agentis *finis*.

§. CXCVIII.

Vti vero LEGATI PERSONA, ceteris paribus, in tuto collocanda; ita ÆDES legati, & CVRRVS, aut NAVIS eadem securitate frui debent.

§. CXCIX.

§. CXCIX.

Nam etsi dignitati legatorum repugnat, versuram facere, aut defraudare telonium; non efficient tamen hæc omnia, vt propterea vestigatoribus ciuitatis facultas sit permittenda, scrutandi res, currum, nauemque ministri. Quid Venetiis *Manchestrio* Britanniæ Legato contigerit, memoria tenemus: sed scimus etiam, eum fortiter fuisse a Britannis defensum.

CC.

Ceterum de SIGNIS HONORIS, quæ petunt legati, ambigua disceptatio est, partim quod a *consuetudine* & *moribus* cuiusque ciuitatis id dependet, partim *pactis*. Sed putem tamen, eum, qui liberæ ciuitatis ministrum recipit, vt faciem Reipublicæ secum ferentem, consentire quoque, vt legatus iisdem, quibus respublica, honoribus fruatur, aliisque priuilegiis vbiuis gentium receptis. Cetera a benevolentia regnantium ac liberrimo eorum arbitrio dependent.

§. CCI.

Vnde eo sæpe disputatio redit, an quis sit *minister liberæ ciuitatis*, quæ tales honores exigere queat?

§. CCII.

Disceptatur quoque, quousque REPRÆSENTATITIVS extendi CHARACTER debeat? Nam & supra affirmauimus, repræsentare administrum Principem, quoad *mos* & *ratio* per-

permittunt. Ita eundem non affectabit titulum, quem herus; nec praecedere Regem praesentem conabitur; vel, dum facit, aegre non ferat, si repulsam accipiat.

§. CCIII.

In ABLEGATIS eius generis lites vix occurrunt. Nam etsi hi quoque Dominos suos *repraesentant in agendo*, non repraesentant tamen in honoribus, adeoque vix affectabunt adeo amplos.

§. CCIV.

Sed caue tamen, *securitatem* & *sanctitatem* eorum ad honores referas.

§. CCV.

Fruuntur isti eadem, qua legati cum charactere, immunitate. Illud δεῖγμα eximium huc nequicquam facit.

§. CCVI.

Nec dubium, quin & RESIDENTES eodem pertineant. Nam *residens* seu legatus assiduus ablegatus ordinarius est: quamuis vulgo aliter existiment, erroremque praxis tueatur.

§. CCVII.

AGENTES autem & TVBICINES non alia iura, ac ceteri procuratores, & mandatarii habent.

§. CCVIII.

Illud adhuc quaerendum, an Legati IVRISDICTIONEM in suos habeant? Et nihil forte difficultatis occurret, si de domesticorum

rum litibus inter ſe controuerſiæ ſtatus ponatur. Habebunt tum omnino. Sed quid ſi cum ciuibus aliquid negotii intercedat? quid ſi cum alterius Legati famulis; atque hic iuſtitiam deneget? Et exiſtimem, forum delicti & forum legatorum concurrentem iurisdictionem nacturum. Quod ſi vero hic iuſtitiam deneget, non recte reprehendi magiſtratum, aut alios legatos, ſi ipſi vindictam in peccantes exerceant. Quid nuper *Vltraiecti* contigerit, recordamur.

§. CCIX.

De cetero cauendum, ne quis *domeſticorum* numero audeat comprehendere, qui vt magiſtratus ſui iram effugiant, in ædes legati ſe recipiunt. Quidquid in contrarium affertur, moribus & indulgentiæ illius, ad quem mittitur miniſter Reipublicæ, acceptum ferri debet.

§. CCX.

Plura de legatis non addimus, ne nimium excreſcat *Synopſis* noſtra.

§. CCXI.

Igitur ad VECTIGALIA procedamus, & bona, quæ partim *imperantium conditio*, partim *iurium maieſtatis exercitium* requirit.

§. CCXII.

Et præponimus namque, neceſſaria eſſe imperantibus ad imperii dignitatem conſeruandam BONA. Vt autem quædam adſcribantur FISCO, quædam ÆRARIO, neceſſe non eſt.

est. Ita ostendit *Schilterus*, in Germania olim *ærarium* & *fiscum* non fuisse distincta. Nec incognitum, sub Imperatoribus Romanis *fisci* & *ærarii* discrimen nullum in actibus rerum esse obseruatum aliquando: quanquam ex iure ciuili innotescit, ÆRARIVM Reipublicæ necessitatibus destinatum fuisse, ac *fiscum* Principis patrimonium publicum esse dictum, a PRIVATO ipsius PATRIMONIO distinctum: quod postremum peregrina hodie voce *Scatoul* insignitur. Vide, quæ ad *ff.* de *procuratoribus Cæsaris* disserui.

§. CCXIII.

Quod si tamen *imperantibus* quædam adsignauerit ciuitas, quorum prouentu magnos & regios sumtus toleret, videndum certe, quo pacto tribuerit? an pro se & successoribus? ceu fieri fere in *rebus immobilibus* consueuit.

§. CCXIV.

Hoc enim si est, nulla, sine consensu concedentium, alienatio locum habebit, nulla oppignoratio, nulla itidem præscriptio, aut vsucapio. Hinc BONA CORONÆ & DOMANIA, quia sunt talis conditionis, alienari non posse existimantur. *Necessitas* legem non habens ad quæstionem vix pertinet.

§. CCXV.

Tantum peruidendum, an reuera sint *domanialia*, de quibus quæstio mouetur? Sæpe *feudalia*, sæpe *patrimonialia* Principum hic

hic commiſcentur: in quibus ex aliis fontibus deciſio petenda.

§. CCXVI.

Quin haud raro de facto potius, quam iure diſputatur: ſitne conſenſum a populo, nec ne? ſitne accepta pecunia in vtilitatem Reipublicæ verſa, an ſecus?

§. CCXVII.

Enim vero ambiguum adhuc manet, an omnia ADESPOTA *ipſo iure* pertineant ad imperantes? Et opiner, eiuscemodi res, e ſola ſummi imperantis idea, dominio publico non ſubiici.

§. CCXVIII.

Quanquam enim conſequi videtur: hæc res priuatorum dominio exempta eſt, ergo ad publicum dominium pertinet; tamen dubitatur, ſitne potius res dicenda nullius, antequam ea alicuius denuo efficiatur propria?

§. CCXIX.

Quare vel factum populi, vel factum imperantis requiritur, vt res dominio ſingulari vacua publica fiat.

§. CCXX.

Populus enim in fauorem imperantis iuri renunciare ſuo poterit: Regnantes autem ex imperio ſibi conceſſo occupandi libertatem adimere ſubiectis poterunt, ex ea inprimis ratione, quod non tam ius *quæſitum*, quam *acquirendum* intercipiatur incertum.

§. CCXXI.

§. CCXXI.

Nec ambigendum, quin, si neque hæc, neque illa ad reipublicæ molem sustinendam sufficiant, etiam ius summæ potestati competat, aliquid e subditorum bonis, aliorumque, qui non nihil vtilitatis e civitate nostra asportant, tributi, aut vectigalis nomine, decerpendi, vt sic fiscus, vel ærarium augeatur.

§. CCXXII.

Hinc liberum est, in *freto*, in *via publica* aliquid exigere.

§. CCXXIII.

Nam etsi quidam de vectigali, quod, occasione freti, poscitur, dubitationem mouerunt; tamen id ex inuidia potius, & proprii commodi studio vel factum est, vel etiam nunc fit. Neque enim absolute necessarium videtur, vt tum demum, eoque loco vectigal requirat ciuitas, vbi aliquid expendit. Sat est, præternauigantes non sine lucro, aut commoditate illo freto vti, cuius firmare aditum facile liceret.

Commendentur, quæ *Barbeyracius* pro Danorum iure ad *Puffendorf. Lib. III. cap. III.* §. 7. itemque *Auctor defensionis contra Molesvvorthi calumnias* in medium tulere.

§. CCXXIV.

Quomodo vero tributa sint imponenda, an *pro modo fortunarum* cuiusque, an *ratione immobilium* tantum, an eorum denique intuitu,

intuitu, quæ, *victus amictusque* gratia, consumuntur? prudentiæ regentium relinquitur.

§. CCXXV.

COLLECTANDI autem iure concesso, nouum summæ potestatis ius exoritur, vt & priuatorum *expensis* moderari, ciuibus *leges sumtuarias* præscribere, *abusum* rerum prohibere, rationem acquirendi & conseruandi bona signare, noxia commercia interdicere, ineptas *donationes* impedire, rerum pretia determinare, abusus inueteratos tollere, ac nouas lucrandi occasiónes suppeditare possit.

§. CCXXVI.

Quid? quod si necessitas vrget, idem imperium ciuile omnia bona, vel eximiam eorum partem vni, vel alteri iure aufert; sed ita tamen, vt, quod adimitur quibusdam, vel de publico, vel collatione ceterorum ciuium damnum facientibus rependatur. Quod imperium *eminens* potius, quam *dominium* dici debet: nisi quidem λογομαχίαν totam litem existimes.

§. CCXXVII.

Atque ita quidem *præcipua* imperii iura proposuimus, nulla adhibita distinctione inter iura *maiestatis maiora* & *minora*, vtpote quæ aut nullum in actibus rerum vsum habet, aut saltem in hac disciplina plane inanis est. Neque enim vnum ius magis est, *maiestaticum*, quam alterum. Alio sensu qui *maiora*

maiora vocitant, quæ *vim* quandam *singularem* imperii secum ferunt, vt *belli pacisque ius*; ac *minora* dicunt, quæ in vtilitatibus atque emolumentis certis consistunt, vt *ius vectigalium*, *metallifodinarum*, cetera, tolerantur; cum de definitionibus nominalibus nemo certet sapiens.

§. CCXXVIII.

PLVRA qui fingunt *maiestatis iura*, ad *abusum* fere incitant Principes, atque eorum aliquando *tyrannidi*, quæ est mera insipientia, adulantur: quorum de inuentis in *prudentia ciuili* tractabitur.

§. CCXXIX.

Quæ vero ex unoquoque iure consequa ratione deducuntur, seorsum docenda non sunt: cum jam in iis, quæ generatim proposita, lateant.

CAPVT XXXVII.

DE DIVERSA RERVM PVBLICARVM FORMA SEV VARIA MAIESTATIS MODIFICATIONE.

§. I.

IVra maiestatica simul sumta *ipsissima maiestas* sunt, seu summa potestas; hæc itidem *merum* ius, quod diuersis nominibus insignitur.

§. II.

Quæ, vbi in vna *persona* ita coalescunt, vt *vnam voluntatem* totius ciuitatis, vnamque quasi *vitam* atque *animam* efficiant, formam dicuntur constituere certam.

§. III.

Talis *persona* cum etiam in *Aristocratia*, vbi PAVCIORES & MELIORES itemque in *Democratia*, vbi POPVLVS, seu PLVRES regnant, inueniatur, consequens est, neque has destitui FORMA.

§. IV.

FORMA est vel *regularis*, vel *irregularis*.

§. V.

ILLA dicitur, non quæ regulam habet, ceu somniant aliqui, sed in qua *imperii vis* obseruatur & subiectum cognoscitur illico, in quo illa resideat integrè.

§. VI.

Quæ sicuti cum in *Aristocratia*, *tum* in *Democratia* sese exserit clare; ita perperam statuuntur istæ *irregulares*, ceu fere *Hobbesius* persuadere suis voluit: quamuis diffitendum non sit, ἐνεργειαν potestatis summæ in Monarchia apparere paullo celerius. Sed inde tamen absone concluderetur, deficere sic vitam in huiusmodi *formis*.

§. VII.

Multo minus recte aliquis ex eo inferret, Monarchiam *optimam* Reipublicæ speciem esse, aut Aristocratiam & Democratiam pessimas. Neutra *absolute* optima est

Inueniuntur in vnaquaque *commoda*, inueniuntur etiam *incommoda*. De comparatis autem in vtramque differi partem poteſt.

§. VIII.

Sufficit, in *omnibus* vnam voluntatem inueniri, cum opus eſt iſta: ſiue ea deinde ab vna perſona phyſica, ſiue myſtica, hoc eſt, collegio, certisque curiis exerceatur.

§. IX.

Quin falſum eſt, quod credunt nonnulli, in *democratia* imperare *omnes*, & *ſingulos*, aut tum ſtatim adeſſe *democratiam*, vbi *plures* coeunt.

§. X.

Nec magis verum, antiquitatem aliquid huic, vel illi *formæ* prærogatiuæ conciliare. Nam etſi REGNVM omnium *memoratur primo*, non ſequitur tamen, vt, quod *primum* eſt, ſit *abſolute optimum*. Qui *Democratiæ* ſpeciem omnium primam dicunt, ratiocinationibus indulgent, vbi de facto diſceptatur.

§. XI.

Id quæri dignum, an perduret uita & *anima ciuitatis vna*, etiamſi vel ELECTIO obtineat, vel SVCCESSIO? Et putem id *contingentibus* adnumerandum, quæ vnitatem nec efficiunt prorſus, nec tollunt. Scilicet *electio* & *ſucceſſio* perſonas tangit, non autem modum regnandi definit, nec illum impedit, nec multum promouet. Imo *ſuc-*

cessio pæne ab antecedente electione pendet; vnde qui succedunt, e populi eligentis voluntate primæua succedere videntur.

§. XII.

Quæ *regula* non infringitur, *primum genitus* succedat ex sorte nascendi? an qui Patre natus est Rege? legitimus, an filius naturalis, mas, an femina? quamuis cum ad sanguinem primum electi conseruandum respicitur, legitimorum *maior* fauor sit, atque *certior* ortus; nec tanta *dignatio sequiori sexui* obtigerit, quanta *masculino*: cuius ratio obuia est certe vniuersis.

§. XIII.

Ceterum SVCCESSIO vel *pura* & *illimitata* est, vel *limitata*.

§. XIV.

ILLAM appello cum a certa familia *non disceditur*; simul-atque ordo succedendi in antecessum est signatus. HANC, vbi ex certa familia eligendus demum est, qui sit regnaturus: qualis successio in *Dania* obtinuit olim.

§. XV.

ORDO successionis vel SENIORIBVS ex familia fauet, vel LINEAM primum geniti præfert, qui propterea *linealis* dicitur.

§. XVI.

LINEALIS vel *agnaticus* est, vel *cognaticus*. COGNATICVS & masculos admittit & feminas ex linea delecta: qualis successio vulgo

vulgo appellatur *Castellana*. AGNATICVS tantum masculos includit, feminas excludit: eaque successionis species vocatur *Francica*.

§. XVII.

Quod sicuti ab arbitrio populi primigenio pendet; ita vel *euidenter* omnia sunt disposita & definita: vel aliquid *ambiguitatis* adhuc in prima dispositione remansit. *Posterius* si contingat, commoda interpretatio non negligenda est quidem; sed vereor, vt multum proficiant doctores; aut populi vox finitura sit litem. Neque enim parti vtrique deerunt rationes; ac populi fauor vero contrariæ factioni semper videbitur suspectus.

§. XVIII.

Cumque arbitraria populi de successione disponentis voluntas dicitur; per se patet, plures posse excogitari successionis species, quam indicauimus. *Mauri* FRATRES defuncti regnatoris præferre solent FILIIS; vt qui certius participare illius sanguinem creduntur, quam qui pro filiis eiusdem habentur. Etiam alternatio aliquando inter filios placet, antequam ad *primi successoris* DESCENDENTES redeat Principatus: quem modum Germani nostri *Mutschierung* appellitant, isque aliquibus in prouinciis obseruatus est interdum.

§. XIX.

Ad nostrum propositum vero sat est,

 adno-

adnōtari varia themata, & ſuccedendi modo, diuerſos; quos ius naturæ neceſſarium determinare nequit; nec quemquam illorum reſpuit interea.

§. XX.

Quin addas, velim, animaduerti non ſolum ſucceſſionis ordinem in Monarchiis, verum etiam in Ariſtocratiis, quid? quod Democratiis: qua de re *Hertius* euoluendus in *element. prudentiæ ciuilis* part. I. ſect. X. n. 9.

§. XXI.

Quod quemadmodum iterum ab arbitrio populi paciſcentis, aut etiam aliquando a *violentia* procedit, ita admodum decipiuntur, qui inde fontem cauſſamque rerumpublicarum irregularium vnice repetunt, atque, vbicunque populus cum imperante paciſcitur, vitam, atque vnitatem imperii tolli, aut ſaltem vehementer imminui cum *Hobbeſio* contendunt.

§. XXII.

Abſonum quippe eſt, POPVLVM tantum paciſci inter ſe, non autem Imperantes cum populo, ne rumpatur imperii energia, aut tollatur. Perinde namque hoc eſt, atque ſi quis ſtatueret, tolli patris auctoritatem, vel vehementer concuti, cum is aliquid liberis promittit ſuis.

§. XXIII.

Potius auſim adfirmare, etiam in ciuitatibus,

tibus, quibus VIOLENTIA ortum dedit, non deesse pacta Principum cum populis, sub iugum licet missis. Consentiunt namque 1) vt maneant coniuncti, vt 2) agnoscant nouum Dominum pro vero imperante 3) vt hæc vel ista maneat ciuitatis forma regimenque.

§. XXIV.

Quidquid differentiæ occurrit, in eo cubat, quod pactum hoc loco incipiat a capite, ac principe victore; altero casu vero initium ducat a populo, sui adhuc iuris existente. Sat est, nullam *sine pactis* Rempublicam concipi, & *imperantes* interea *iubere*, *subiectosque obedire*.

§. XXV.

IVSSIO, seu IMPERIVM HERILE vero vtut distingui mente potest a paterno, seu rectorio; timeo tamen, ne in *concreto* & applicatione illa distinctio nullius momenti sit, quia iste modus regendi & imperandi in actibus rerum vix comparet distincte. Quod enim in mente imperantium, ac pacifcentis populi lateat simul-atque variis obtentibus eludi potest, nullum certe in controuersiis gentium præstare vsum potest: eoque in praxi (*) herilium atque rectoriarum rerumpublicarum distinctio concidat necesse est; multoque minus *herile imperium* ciuitatem efficiet a regula declinantem, etiam si tale regnum simul in patrimonio foret, in quo, alienandi facultatem Rectori

competere aliquando iure posse, defendimus. Saltem *Sinensium* imperium sat lene est; & tamen eorum Principes e domo regnatrice futuro imperio destinant, quem volunt, &, quando non reperitur in ea successor, suo iudicio, dignus, alium nominant pro arbitrio. Ex quo, præter ea, quæ cap. XXXIV. animaduertimus, perspicue elucet, nomen *patrimonialis regni* duntaxat horridum videri, rem autem non item, Doctoresque id verbi cauillari, ceu vocem *regni usufructuarii*: immemores, omne simile claudicare, remque comparandam cum comparata in vno solo *tertio* conuenire.

(*) v. *Thomas.* ad *Huberum* L. I. S. VIII. c. 3. n. 20.

§. XXVI.

Igitur restat *potestas summa* TEMPORARIA, quam deflectere a regula credunt quidam. Negat etiam *Bodinus*, eam posse *certo tempore* circumscribi. Quod non habet satis argumenti: dummodo cetera recte sint constituta. Ad naturam potestatis *duratio* ac tempus nihil facit, quanquam maiorem is incutit terrorem, qui *perpetuo* maiestatis splendore micat, quam, qui *temporario* iure est ornatus. Quidquid disceptatur, ad exempla pertinet. *Grotius* Dictatori Romano summam adscripsit. *Puffendorfius*, & *Boeclerus* negarunt. Idem de Tutoribus dubium obiectum fuit. Sed ipse *Dionysius Halicarnasseus*

ſeus Dictatorem vt ſumma poteſtate fulgentem deſcribit. *Hertius* vero, quod ad tutores, ita expoſuit *Grotii* doctrinam, vt de iis potiſſimum ea ſit intelligenda, qui ſummam ſimul auctoritatem a populo acceperunt, vti *Odo* Franciæ Rex, ac noſtra ætate REGENTES in Gallia.

Confer. *Hertius* Element. prudent. Ciuil. *part.* I. *Sect. VII. n.* 8. *p.* 129.

§. XXVII.

Ergo potius IRREGVLAREM definio Rempublicam, vbi maieſtas pluribus, ſimplici ſolum obligatione coniunctis, vel *diuiſim* in ea competit, vel *indiviſim.*

§. XXVIII.

REGVLA enim eſt a natura Reipublicæ petita, vt ita ſit connexus ſtatus, ne vna illa voluntas impediatur; omnisque ſciſſio tollatur, nec controuerſia de iure poteſtatis reliqua maneat. Talis vnitas eſt anima Reipublicæ: ad eam totum artificium tendit.

§. XXIX.

Ex quo prorſus confutatur, qui in rebuspublicis quibuscunque, etiam in Germania, *regulam* offendi clamitant. Neque enim *hoc* ad κεινόμενον pertinet, an adſint leges? verum, an ita illæ ſint comparatæ, vt ne remora iniiciatur ſpiritui imperii vitali, nec unus alterum impediat in iurium exercitio.

§. XXX.

At iam vero facile deprehendemus, non poſſe

posse seruari *vnitatem*, vbi aut plures *indiuisim*, quemadmodum in *dyarchiis*, aut *tryarchiis* imperant, aut ita iura sunt *diuisa*, vt penes *principem* sit ius belli, penes *senatum* pacis, penes *populum* tributorum. Ea ratione NEVTER habebit maiestatem, quia cuique nonnihil deest: neuter conspirabit, nisi cum metus externus vrget, aut potentia infirmiorem cogit. Potius quisque alterum, quando vult, in sui iuris impedire exercitio poterit.

§. XXXI.

Talem Reipublicæ speciem qui appellant MIXTAM, ferendi quadantenus sunt, si mixtum idem sonet atque *irregulare*.

§. XXXII.

Et tum vero concidet fortassis *decantata* mixtæ reipublicæ *formositas*: quam acutissimus *Sidneus* Anglus aliique mente depingunt.

§. XXXIII.

Dico mente. Extra mentem enim nihil suauitatis deprehenditur, nihil concordiæ, nisi ex accidenti. Vnde etiam *Hertius* emendandus, qui sub *irregulari* Republica felicem sæpius vitam viui scripsit. Felicitas quippe, pro diuersa relatione atque comparatione, varias species induit. Polonia seruatur in turbis; talisque felicitas oritur aliquando ex contingenti, quam neutiquam miratur, aut approbat sapiens.

Adde *Bælii* meditationem *dans les pensées diuerses sur la comete* de felicitate Germanici regni.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Vnde nunc facile diiudicatur quæſtio: an LEGES, quas vocant, FVNDAMENTALES, *irregularem* efficiant ciuitatem? Et credam, quidquid *Grotius* diſtinguat inter obligationem, quæ cadit in exercitium actus, & quæ directe in ipſam facultatem. Conſtat certe poteſtatem ſic fieri deuinctam, & cogi poſſe; nempe, vt ſic, non aliter expediatur adminiſtratio imperii. At *ſupra* demonſtrauimus, ſummum imperium ſolutum eſſe a coactione.

§. XXXV.

Vnde pateſit, quid de TEMPERATIS rebus publicis, quas regularibus atque irregularibus alioquin interponunt, habendum ſit? Summum imperium, aiunt, manet, penes perſonam vnam, *phyſica* ſit, an *myſtica*; ſed exercitium quorundam iurium ſit per certum collegium, cui iſtud committitur, aut hoc uni iterum committit perſonæ, ſeu Principi: taliaque temperamenta obſeruari igitur cum in monarchiis, tum polyarchiis.

§. XXXVI.

Verum vt, quod res eſt, fatear, aut eadem cantilena, quam accepere a *Grotio*, occurrit, aut nihil ſingulare affertur. Quæritur, an libere committat is, cui facultas committendi exercitium iurium maieſtatis tribuitur? Si HOC, manet forma *ad regulam* compoſita; & tum nihil noui dicitur. Sin

ISTVD,

ISTVD, nempe, vt obſtringatur ad committendum; cogique poſſit, vt committat; inſulſus certe ſit oportet, qui non intelligat *maieſtatis diuiſionem*, aut ius exercitiumque *pro indiuiſo*. Immo vero ius ſummum non eſt, quando eius exercitium liberum deficit. Nam & ipſum ius libertas eſt, per ea, quæ cap. III in medium tulimus.

§. XXXVII.

Id verius eſt, a *ciuitate ſimplici* differre COMPOSITAM, quam σύϛημα ciuitatum dixeris.

§. XXXVIII.

Multi vero SYSTEMATA ciuitatem ad irregulares reſpublicas referunt: tametſi non habent rationem.

§. XXXIX.

Quod vt eluceat, videndum primo, quomodo coaleſcant diuerſæ ciuitates.

§. XL.

Et accidit illud ea ratione, vt vel *vna* fiat *textura*, vnum os, vti *Sabini* coaluere cum Romanis, vel, vt maneant ciuitates *diſſimiles*, ſuasque leges retineant, etiamſi in publicis regni conuentibus admittuntur, vti nunc *Scotia* iungitur *Angliæ*; vel denique, vt inſtar APPENDICIS primariæ ciuitatis habeantur regna & prouinciæ, ceu vetere in imperio Romano.

§. XLI.

De IIS non loquimur, quoniam non manent prorſus *diuerſæ* ciuitates.

§. XLII.

§. XLII.

Et HAE vero vel ita coniunguntur, vt EADEM persona imperet diuersis corporibus, vti CAROLVS VI. imperat *Hungariæ*, *Bohemiæ*, *Neapolitanis*, vel vt accedat PECVLIARE FOEDVS, cuius vi quædam summi imperii partes coniunctim sunt exercendæ, e. gr. vt eosdem habeant hostes, eosdem amicos, ceu *fœderatum Belgium*, *Heluetii.*

XLIII.

PRIORIS generis Respublicæ non sunt systematicæ: tametsi a multis ita vocantur, quoniam *non adest coniunctio.*

§. XLIV.

Ergo de POSTERIORIBVS sermo est. Et hæ vel sunt *regulares*; vel *irregulares.*

§. XLV.

IRREGVLARIS esse videtur, cum latenter & quasi fortuito ita ciuitas aliqua magna in eum statum delabitur, vt plures nouæ quasi ciuitates surgant, quæ cum vno quodam capite vtcunque connexæ, sed locis, iuribus, administratione disiunctæ, laxo imperii vinculo sub ANTIQVIS interea SCHEMATIBVS subsistunt: qualis est *imperium Romano Germanicum*, in quo CAESAR aliqua iura præcipua seruat, alia ELECTORES, PRINCIPES, COMITES, CIVITATES, sub antiquis *nominibus* exercent; cumque extra imperii conuentus considerantur, seorsum quasi agere & imperare videntur: indeque

deque eſt, quod nonnulli Auctores imperium noſtrum depingant vt fluctuans inter *Monarchiam* & *σύϛημα fœderatorum.*

§. XLVI.

Et eiuſcemodi Reſpublicæ, cum non vno momento, ſed variis caſibus, bellis, conuerſionibus, religionis diuerſitate ac ſuſpicionibus in neruum erumpentibus, in talem formam abierint, non quidem conuiciis proſcindi debent; ſed nemo tamen eas pulcerrimas & ſuauiſſima harmonia conſpirantes appellare cogitur.

§. XLVII.

Quo ſenſu ferri poteſt MONSTROSAE reipublicæ appellatio. *Regularia* certum & artificiale nomen gerunt, quia ad artem omnia, quam reipublicæ natura poſcit & patitur, coagmentata ſunt. *Irregularia* diſtincto nomine carent & confuſa vagaque voce ſignantur; prorſus ac domus, nihil, quod architecturæ congruat, oſtendens, ſine *peculiari* nomine indicatur, vel inter *irregulares* per auerſionem refertur. Eſtque iam cognitum, plures in orbe Europæo *irregulares* inueniri ciuitates, quam regulares: quod malum *ſtultitia* regnantium videtur peperiſſe: ita vt *minus malum* nunc habeatur pro *bono.*

Capvt XXXVIII.

DE MORBIS ET MORTE CIVITATIVM.

§. I.

Vita ciuitatis in vnitate virium & voluntatum conſiſtit ad verum *finem*, ſecuritatem puta, & ἀυτάρκειαν efflorefcens.

§. II.

Quum vero aliquid ex illa vnitate vel imminuitur, vel tollitur, vel fini ciuitatium contrarium infertur, *morbus* incipit, aut *mors* ſubſequitur.

§. III.

Morbvs eſt vel *hominum*, vel *ſtatus*. Homines vel ſunt *imperantes*, vel *cives*.

§. IV.

Morbvs statvs vel e *communione* maieſtatis, vel *diuiſione* venit, vel denique e *defectu virium*.

§. V.

De *prioribus* capite præcedenti diximus.

§. VI.

Ex quo claret, omnes *irregulares* reſpublicas poſſe dici *morbidas*, non autem *morbidas* viciſſim *irregulares*. Quod in notis ad *Puffendorfium* non videtur obſeruaſſe *Hertius*.

§. VII.

§. VII.

Ita monarchia manet monarchia, ariſtocratia ariſtocratia, democratia democratia; vtut imperantes ſummam virtutem in *potentia* & vi bellica ponunt, aut *diuitiis*, aut *voluptatibus*, aut, quod raro accidit, in *paupertate*, aut etiam ciues non faciunt, quod ſui eſt officii. LANGVENT hæ ciuitates & ad interitum vitio regentium ciuiumque inclinant: etſi interea de numero *regularium* non ſunt euellendæ.

§. VIII.

Idem dicendum eſt, vbi DEFECTVS virium tantum deprehenditur. Inde enim Respublicæ quidem *clientelares*, *feudales*, *vectigales* oriri poſſunt, ſed quæ ceteroquin manent *regulares*.

§. IX.

In CLIENTELARIBVS fœdus inæquale inuenitur: quod ſine imminutione maieſtatis poteſt fieri.

§. X.

FEVDALES fidem & operam debent ex pacto ſeu contractu: VECTIGALES pacem aut tutelam annua penſitatione redimunt: in reliquis manet illibata ſumma poteſtas.

§. XI.

At MORS vero, vel *penitus* extinguit ciuitatem, vel in *aliam ſpeciem* quaſi per *μετεμψυχωσιν mutat*.

§. XII.

§. XII.

Etsi enim non *interit* populus mutata *forma*; tamen, hac conuersa, substantia huius, vel illius ciuitatis videtur interire. Monarchia enim, aristocratia, & democratia inter se vtique *fine*, hoc est, *essentia* differunt.

§. XIII.

MVTATIO vel *volentibus* contingit ciuibus, vel *inuitis*.

§. XIV.

VOLENTIBVS, quando, manente republica, vel *plures ciuitates* in *vnam* coalescunt, vel vna in *plures diuiditur*.

Conf. *Puffendorf. Lib. VIII. cap. XII.* §. 1. seq.

§. XV.

INVITIS, quando *inuasores* superueniunt vel *externi*, vel *interni*, hoc est, in sinu ciuitatis degentes.

§. XVI.

INVASOR EXTERNVS hostis est, quamdiu populus in eius imperium, quod animo intendit, nondum consensit.

§. XVII.

Igitur depelli potest, &, si depellatur, acta eius rescindi possunt. Vt rata habeantur, forte publicæ vtilitatis caussa fit; ac fieri potest, non autem debet. Ita *Constantinus Magnus* quædam a *Licinio* instituta probauit, vt *Carolus II.* quædam *Cromwelli*.

§. XVIII.

Sed num vero *inuasorem agnoscentes* auxilium iis ferre queant, qui sunt depulsi? spinosa quaestio est. Sed placet sententia negans. Nam cum tam diu ciuis imperanti suo credatur obstrictus, quam diu eum defendere, ac se ipsum potest, per se sequitur, posse ciues quacunque ratione consulere sibi, si spes illa decollet. Tantum abest, vt perfidi possint appellari in hunc statum redacti.

Conf. quae supra cap. XII. §. XXIX. disseruimus; add. *Hobbesius*, *Corp. Polit. Part. II. cap. II. n.* 15.

§. XIX.

INVASOR INTERNVS vel ipse est *populus*, vel *vnus* ex *populo*, vel *pauciores*.

§. XX.

Populi inuasionem *factiones* praecedunt, saepe etiam *seditiones*.

§. XXI.

Vnde quaeritur, an POPVLVS vnquam in Republica *regulari* contra PRINCIPEM, vel OPTIMATES gladium educere e vagina iuste possint?

§. XXII.

Multi preces suadent, lacrymas, & patientiam, humana saepe maiorem, iis inculcant, si imperans absoluta potestate polleat. In quo recte faciunt. Nam quamuis querimonias sat videantur habere iustas, & de *tyrannide*, quae est dementia, grauiter expo-

postulent; tamen res difficilis est disceptationis, an reuera sit tyrannus, qui sic reus peragitur? Populus non habet iudicium: maiora suffragia in tumultu non concludunt: maiestas realis & personalis inuenta ingenii otiosi sunt; adeoque non deerit semper principibus, vel optimatibus, quod reponant. In abstracto facile decidi tota quæstio poterit, quando ea ratione formatur status controuersiæ: an, illi, qui PERNICIEM subditorum quærit, possit resisti? At quis quærit perniciem subditorum, nisi furiosus? Cum furiosis non est bellum. Ceteris obtentus non desunt. In irregularibus aliter res est decidenda. Tuetur hic vnusquisque ius suum e pactis quæsitum.

§. XXIV.

Ergo de eo *inuasore* circumspiciendum, qui *vi* atque *dolis* ad summam potestatem, veluti *Julius Cæsar*, grassatur. Et hic pro hoste habendus, quemadmodum inuasor externus, quamdiu nondum eius probatum est imperium. Eo approbato vix est, vt cædes inuasoris, in quo *vitium est purgatum*, extra crimen collocari queat, vti recte arguit ad *Velleium* Boeclerus.

§. XXIV.

Sed *penitus* vero interit ciuitas cum omni forma, si vel *vniuersi* cives deleantur, vt in terræ motu, vel multitudo, morali vinculo cohærens, *dissipetur*, vti Troiani, &

 Scoti

Scoti a *Maximo* leguntur disperſi, vel deniqve in *prouinciæ* formam respublica redigatur: qualia exempla proſtant infinita.

§. XXV.

At caue exiſtimes, *mutationem loci* ſolam, aut oppidorum, aut detractionem munimentorum, ablationem armorum eius generis mortem inferre. Sic Athenienſium Respublica in naues conſcendens non periiſſet. De conatu Batauorum, cum *Ludouicus* XIV. eos primo impetu maxime terrefeciſſet, res in vulgus nota eſt.

§. XXVI.

Caue extingui cenſeas *ciuitatem monarchicam*, cum per INTERREGNVM, quod *lege*, *arbitrio*, *caſu* contingit, certi imperantis poteſtas aliquamdiu ſuſpenditur. Durat eo tempore tota ciuitatis ſtructura, ſuntque interea vicaria poteſtate regentes, donec in vnum conueniant eligentes *nouum* Dominum. Quæ remedia ſint excogitanda, ne diſſipetur, aut detrimenti quidpiam capiat publica res, in lectionibus politicis ſpeciatim expenditur.

§. NXVII.

Caue idem euenire putes, cum *ciues* vel *ſine* civitatis, vel *cum* eius *conſenſu alio* diſcedunt. Manet enim tum *eadem* ciuitas: etſi ciues eximuntur imperii vinculo, vbi territorio antiquo excedunt. Vnde dubium non eſt, quin etiam eorum extinguatur *officium*:

cium : idque, quod de *amore* in patriam nonnulli insulse & confuse afferunt, flocci fit merito. Locus atque ædificia non sunt *patria*; &, quod alioquin de PATRIA recte se habet, ponit, aliquem adhuc loci natalis legibus esse subiectum. Alium *dominum* habens *huic* paret iuste: quamuis prudentius agat, qui contra ciues pristinos arma non fert, ne se iudicio vulgi inepto exponat, aut truculenti Principis simul-atque stupidi plumbeas iras sentiscat victus. Confer *Puffendorfii* dissertationem doctam de *patriæ amore*; ex qua *Praschii* paralogismos de *caritate patriæ* sine negotio corrigas.

§. XXVIII.

Id magis ambiguum, an ciues *singulatim*, vel gregatim discessuros impedire summa potestas possit? Et dissentiunt hic auctores. Ego existimo, fieri id *propter pactum* posse: quamuis vbiuis fere receptum sit, vt *census emigrationis* soluatur, abeatque, qui cupit. Quod quam non sit iniquum, ratio iam allegata peruincit. Necessitatis casum semper excipimus; intempestiuamque discessionem approbabimus nunquam, pactum adfuerit, an minus. Impium enim foret euadere, cum ciuitas oppugnatur ab hoste.

§. XXIX.

Ceterum ex eadem æquitate manat, ciuem sine caussa non posse *expelli*, aut *derelinqui*.

§. XXX.

CAVSSA vero vel antecedens *delictum* est, vel itidem *necessitas*.

§. XXXI.

Vnde indicium fit, quid reponere *Aquitanis* apud *Froissardum* potuissent Galli, eos, necessitate coacti, cedentes Anglis? quid Burgundis? cum *Franciscus* eos cessisset *Carolo V.*

§. XXXII.

EXILIVM vel *solitarium* est, vel cum *ademtione* bonorum coniunctum. Prius non tollit omne ciuitatis ius: posterius extinguit. Ita Romani *relegationem* a capitis diminutionibus rite seiunxerunt.

§. XXXIII.

Quid vero *pactum* efficiat, aut *seruitus gentium*, supra cap. XXXIII. fuit edoctum.

FINIS.

INDEX

CONSPECTVS CAPITVM IVRISPRVDENTIÆ NATVRALIS.

Cap.

INDEX

INDEX I.

AVTORVM IN HOC LIBRO ALLEGATORVM.

A.

B.

Stri-

INDEX

INDEX II.

PRÆCIPVARVM RERVM IN HOC LIBRO CONTENTARVM.

Anti-

extorta

con-

quod

An

Exar-

Inter-

R.

caufa

FINIS.

